V. TENDREAKOV

UN CAZ EXCEPȚIONAL

V. TENDREAKOV

●

UN CAZ EXCEPȚIONAL

V. TENDREAKOV

UN CAZ EXCEPȚIONAL

În românește de
VALERIA SADOVEANU

Prefața de
RADU BILAN

București • 1965

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Coperta de *Florin Dudescu*

Din volumul:

Владимир Тендряков
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ В ДВУХ ТОМАХ (том II)
(Чрезвычайное)
Гослитиздат 1963;

şi din revista:

Знамя № 3/1962
(Короткое замыкание)

Prefață

Aspectul cel mai frapant al peisajului literar sovietic din ultimul deceniu, ușor sesizabil chiar și la o investigație sumară, îl constituie, fără îndoială, marea efervescență a creației. Generat de experiența războiului antifascist, ca și de transformările adînci din viața societății sovietice în perioada postbelică, fenomenul se evidențiază, alături de alte trăsături specifice, și prin afirmarea unui mare număr de talente noi și viguroase adesea chiar de la primele lor încercări literare. Multe dintre scrierile lor figurează de pe acum în rîndul valorilor durabile ale literaturii sovietice, unele impunîndu-se constant și atenției cititorului de peste hotare.

Aparținînd în mare majoritate acelei generații greu încercate de adolescenți care au trecut cu arma în mînă prin ororile războiului, acești scriitori au venit în literatură cu o imensă cunoaștere a vieții și a firii omenești, asemănătoare numai cu aceea pe care a deținut-o pleiada de scriitori proveniți dintre combatanții revoluției și ai războiului civil, atunci cînd, în deceniul al treilea, puneau primele cărți la temelia edificiului noii literaturi.

Această înrudire de situații explică, în parte, și numeroasele similitudini ale fenomenului literar din cele două perioade, în pofida diversității lor istorice. Profunda și autentica cunoaștere a vieții în aspectele ei cele mai dramatice și, de aceea, cele mai revelatoare pentru natura umană, predilecția pentru situațiile complexe și contradictorii, înfățișarea faptului nud, despuiat de atribute inutil spectaculoase, evitarea soluțiilor facile, psihologismul și totodată raționalismul subliniat, ignorarea șabloanelor și căutarea febrilă și tenace a unor formule literare nealterate, expresive, efortul neobosit de a vorbi despre omul și marile idealuri ale contemporaneității într-un limbaj contemporan sînt numai cîteva dintre trăsăturile comune vieții literare din cele două epoci.

Trebuie, desigur, să mai adăugăm şi o anumită preferinţă pentru genul scurt, la fel de persistentă în creaţia scriitorilor aparţinînd celor două generaţii. Fiindcă de numele scriitorilor contemporani este legată şi dezvoltarea „genului scurt", care a făcut ca, în ultimul deceniu, evoluţia prozei sovietice să înceteze a se confunda aproape exclusiv — aşa cum am fost obişnuiţi multă vreme — cu aceea a romanului tradiţional. „Genul scurt", cultivat cu asiduitate în deceniul al treilea şi abandonat aproape complet mai tîrziu (excepţie făcînd anii războiului), începe din nou să se impună cu tot mai multă insistenţă în configuraţia literaturii sovietice, dobîndind, o dată cu numeroase realizări remarcabile, un auditoriu din ce în ce mai larg. Romanul amplu şi epopeea îi admit, la început timid, apoi cu tot mai multă bunăvoinţă, vecinătatea. În literatura ultimilor ani sînt tot mai frecvent prezente povestirea şi, mai cu seamă, nuvela (adesea în accepţiunea ei mai veche), aceasta avînd numeroase afinităţi cu romanul, fiind în foarte multe cazuri un mic roman, un roman compact, adus la dimensiunile nuvelei.

Tendinţa mereu mai accentuată de a nu spune totul despre erou şi epoca lui, de a nu înfăţişa eroi înălţaţi pe soclul monumental, ci şi acele destine, nesemnificative la prima vedere pentru istorie, dar inseparabile de ea, ca o parte constitutivă, au făcut ca genul scurt, adesea romanul prescurtat, condensat pînă la limita minimă, să cîştige tot mai mult teren. (Facem afirmaţia pornind de la ideea că Akaki Akakievici, doctorul Dîmov, Fedka Mazin, Andrei Sokolov, la fel ca şi mulţi alţii — apropierea de nume nu trebuie privită ca o apropiere a caracterelor — „încap" pe deplin în nuvelă, romanele de amploarea *Sufletelor moarte, Război şi pace, Mama, Donul liniştit* fiind cu mult prea „largi" pentru ei.)

Reactualizarea nuvelei în literatura sovietică apare, aşadar, şi ca o formulă literară adecvată experienţei de viaţă acumulate de acei scriitori care nu au privit de la o anumită distanţă panorama largă a marilor bătălii pe fundalul cărora se conturează mai clar marele erou, ci găsindu-se în miezul lor, văzînd de aproape, în tranşeele din linia întîi, mîna soldatului *anonim* încleştată pe armă, s-au simţit obligaţi să vorbească despre acesta. Demitizarea eroilor, care se vădeşte în nuvela sovietică contemporană, apare totodată şi ca o reacţie firească împotriva cultului personalităţii, ea reabilitînd în literatură eroismul anonim al omului din popor, în ultimă instanţă al maselor. Mai

tîrziu acest mod de abordare s-a extins şi asupra altor sfere tematice, mai apropiate de zilele noastre, după cum a fost îmbrăţişat şi de scriitori mai tineri.

Desigur, orientarea spre nuvelă nu urmează a fi privită ca o abdicare de la o specie îndelung solicitată şi deosebit de reprezentativă pentru literatură, romanul continuînd a se menţine în preocupările literaţilor, inclusiv din generaţia noilor scriitori, ci doar ca o explorare şi o valorificare mai intensă a unei zone literare insuficient antrenate.

Trăsăturile comune în creaţia noilor scriitori din literatura sovietică postbelică (nu-i vom numi tineri, încălcînd astfel tradiţia, fiindcă mulţi se apropie de vîrsta de patruzeci de ani, unii chiar depăşind-o) justifică încadrarea lor în curentul aşanumitei „generaţii a patra", bineînţeles, fără a-i opune generaţiilor mai vîrstnice, evidentă fiind nu numai specificitatea creaţiei lor, dar şi comuniunea ei organică cu întreaga literatură sovietică, altoirea ei pe trunchiul viguros al literaturii precedente. Semnificativă din acest punct de vedere este şi creaţia unor scriitori ca M. Şolohov *(Soarta unui om)*, E. Kazakievici *(Steaua, Doi în stepă, La lumina zilei* etc.), K. Simonov (*Zile şi nopţi, Vii şi morţi, Nu te naşti soldat* etc.), care, deşi aparţin unor generaţii mai vîrstnice, se numără printre reprezentanţii şi chiar pionierii noului curent, publicîndu-şi unele lucrări într-o perioadă mai îndepărtată, atunci cînd mulţi dintre noii scriitori nici nu puseseră încă mîna pe condei.

*

În rîndul noilor prozatori, reprezentaţi prin nume ca V. Axionov, C. Aitmatov, G. Baklanov, V. Bîkov, I. Bondarev, I. Kazakov, I. Naghilin, I. Semionov, A. Soljeniţîn — am citat doar cîteva nume — lui Vladimir Tendreakov (n. 1923), prin talentul şi numeroasele sale înfăptuiri, îi revine un loc de seamă.

Scriitor de o indiscutabilă originalitate, cu o personalitate artistică ferm conturată, V. Tendreakov constituie subiectul unor ample controverse. Largile discuţii contradictorii, inaugurate de presa literară o dată cu publicarea în paginile revistei *Novîi mir* (1953, nr. 11) a nuvelei *Decăderea lui Ivan Ciuprov*, continuă să secondeze, aproape invariabil, fiecare nouă lucrare pe care Tendreakov o scoate la lumină. *Străin în casa lui (Novîi mir*, 1954, nr. 6), *Ureme rea (Novîi mir*, 1954, nr. 2),

Nodul strîns (titlul inițial: *Saşa porneşte la drum*, *Novîi mir*, 1956, nr. 2, 3), *Hîrtoape* (Almanahul *Naş sovremennik*, 1956, nr. 2), *Icoana făcătoare de minuni* (*Znamea*, 1958, nr. 5), *Zi de zi* (*Molodaia gvardia*, 1959, nr. 10, 11, 12), *Trei, şapte, as* (*Novîi mir*, 1960, nr. 3), *Un caz excepțional* (*Nauka i relighia*, 1961, nr. 7, 9, 10), *Judecata* (*Novîi mir*, 1961, nr. 3), *Scurt circuit* (*Znamea*, 1962, nr. 3), *Steagul alb* (dramă scrisă în colaborare cu K. Ikramov, *Molodaia gvardia*, 1962, nr. 12) au constituit tot atîtea prilejuri de angajare a noi şi noi controverse, care adesea degenerau într-o aprinsă polemică, Tendreakov fiind uneori pierdut din vedere. Reține atenția faptul (a cărui semnificație deosebit de elocventă nu poate fi nicidecum ignorată) că multe dintre scrierile care, cu ani în urmă, au stîrnit un aprins schimb de păreri, astăzi sînt unanim recunoscute ca prezențe remarcabile ale literaturii sovietice [1]. Argumentul este cu atît mai grăitor în favoarea lui Tendreakov, cu cît şi astăzi, după cum a fost întotdeauna, criteriul suprem de apreciere a valabilității artistice a unei opere îl constituie verificarea ei în timp, caracterul ei neperisabil.

De ce, totuşi, scrierile lui V. Tendreakov la apariție au întrunit, aproape în acelaşi timp, alături de tăioase aprecieri negative, şi elogii exprimate fără rezerve?

Întrebarea ni se pare necesară nu pentru a satisface curiozitatea de senzațional, ci pentru că ea ne deschide drum spre miezul problemei privind specificitatea creației tendreakoviene.

Nu putem împărtăşi părerile potrivit cărora această dublă, diametral opusă atitudine a criticii literare s-ar datora unor mari contradicții conținute de opera scriitorului, păreri care merg pînă la afirmarea existenței a „doi Tendreakovi".

Întreaga creație tendreakoviană se înscrie în arta literaturii realist-socialiste, scriitorul plasîndu-se totdeauna pe o poziție ideologică fermă în coordonatele ei definitorii. Din acest punct de vedere, creația lui Tendreakov se înfățişează ca un tot unitar, fără fisuri, fără echivocuri şi fără concesii făcute unor influențe ideologice străine. Oricît de spinoasă ar fi problematica pe care o abordează, Tendreakov rămîne acelaşi comunist intransigent, înțelept şi uman. În decăderea lui Ivan Ciu-

[1] Lucrările: *Străin în casa lui*, *Nodul strîns*, *Icoana făcătoare de minuni* şi *Judecata* au fost şi ecranizate.

prov este surprinsă măcinarea și degradarea morală a comunistului, cîndva cinstit, care s-a îndepărtat de etica partidului său, autorul descifrînd sensurile unei autentice drame umane, plină de învățăminte prin consecințele ei. El denunță atmosfera morală mic-burgheză, filistină, îmbîcsită de tarele și prejudecățile trecutului, adînc grefate pe simțul proprietății private istoricește perimat *(Străin în casa lui)*, sau înfierează formalismul și birocratismul, dezvăluind esența lor antiumană și antisocialistă *(Ureme rea, Hîrtoape)*. Tendreakov dezbate pe diverse planuri și dimensiuni aspectele luptei dintre nou și vechi, angajîndu-se fără rezervă în bătălia pentru o mare puritate și integritate morală, trăsături ce nu pot fi separate de curajul răspunderii față de propria conștiință și față de colectiv pentru faptele săvîrșite *(Trei, șapte, as, Judecata, Scurt circuit)*. Totodată scriitorul abordează problematica deosebit de complexă a educării omului nou, a formării caracterului comunist *(Icoana făcătoare de minuni, Zi de zi, Un caz excepțional)*. În *Nodul strîns* și în *Steagul alb* este tratată cu multă finețe și ascuțime problema marii răspunderi pe care părinții, prin exemplul ce-l oferă, o poartă pentru fizionomia morală a copiilor. În toate aceste lucrări, V. Tendreakov se afirmă ca un militant neobosit pentru o conștiință înaintată, comunistă, care nu admite nici cel mai neînsemnat procent de impurități, moștenire întîrziată a lumii trecutului.

Nedumerirea provine nu de la fondul de idei, ci de la formula literară întru totul originală, adoptată de scriitor. Fiindcă originală, inedită, la Tendreakov este tocmai formula.

Considerat, pînă nu demult, de către numeroși critici literari, elev al școlii lui N. Ovecikin, scriitor al reportajului pe teme rurale, V. Tendreakov și-a manifestat foarte repede autonomia talentului, depășind cu mult limitele genului și influențele uceniciei. Pentru cei ce l-au văzut evoluînd într-o direcție cu care nu erau obișnuiți și pe care nu au prevăzut-o, aceasta a constituit o surpriză și chiar un motiv de dezamăgire, întîmplare frecventă la acei critici care nu sesizează logica interioară a creației unui scriitor, insistînd în a-i pretinde să scrie după scheme preconcepute.

Faptul concret, privit sub lupă, amplificat și supus dezbaterii publice în reportajul literar, dobîndește în creația lui Tendreakov sensuri și dimensiuni noi. Scriitorul nu-și propune a înfățișa un anume fapt izolat, nu-l semnalează pentru a reclama

imitarea sau înlăturarea lui. Lui Tendreakov faptul îi servește drept material de construcție, necesar pentru a pune în ecuație conflictul care întotdeauna are multiple și adînci implicații în viața eroilor săi.

Personajul frecvent în scrierile lui Tendreakov este omul obișnuit, cu o existență comună, dispunînd de o experiență a vieții relativ restrînsă, unilaterală și care, pînă acum, nu a fost supus unor mari și autentice încercări. Conștiința lui, de aceea, mai conține unele zone neprospectate, iar multe dintre convingerile sale intime nu au fost, datorită împrejurărilor vieții, supuse unei riguroase verificări. Este omul a cărui formare, indiferent de anii pe care îi numără, nu s-a încheiat încă, omul care încă nu a fost supus călirii la cea mai înaltă tensiune. Și aproape invariabil, în toate lucrările sale, Tendreakov îl scoate pe acest om din cadrul deprinderilor și preocupărilor cotidiene pentru a-l arunca, pe neașteptate, în mijlocul unor întîmplări cu totul neobișnuite, extraordinare.

Omul obișnuit pus în situații excepționale — aceasta este una din trăsăturile caracteristice ale conflictului tendreakovian, una din particularitățile definitorii ale formulei sale artistice. Lucrul acesta ne apare cu atît mai clar, cu cît înțelegem mai bine că Tendreakov cultivă exclusiv nuvela-problemă, urmărind rezolvarea conflictului numai în dimensiunea sa etică. Întîmplarea extraordinară nu constituie în creația tendreakoviană un scop în sine — nimic nu-i este mai străin scriitorului decît goana după senzațional. Este doar un procedeu care-i permite investigarea acelor unghere ale sufletului omenesc ce adesea rămîn ascunse privirii contemporanilor. Întîmplarea extraordinară, în care unii se simt tentați a vedea „cazuri" senzaționale (un „caz" juridic în *Judecata*, religios în *Un caz excepțional* și în *Icoana făcătoare de minuni*, profesional în *Scurt circuit*. pedagogic în *Zi de zi* ș.a.m.d.), la o examinare mai atentă și obiectivă se dovedește a fi în toate împrejurările un „caz" etic, a cărui dezbatere are o imensă valoare educativă într-o societate în plină transformare ce și-a propus lichidarea tuturor rămășițelor trecutului din conștiința întregului popor.

Totodată, în nuvelele lui Tendreakov întîmplarea extraordinară, cazul excepțional, „abaterea de la normă" dobîndește o rară forță de relevare a ceea ce este normal, firesc și caracteristic. De altfel, exprimarea trăsăturilor tipice în împrejurări

extraordinare nu este o inovație a lui Tendreakov, procedeul fiind larg răspîndit în literatură.

Întîmplarea extraordinară, răscolind viața personajului, marchează un moment de cotitură în evoluția lui spirituală. Ea capătă semnificația unui examen, a unei verificări supreme a valorilor morale, încheindu-se printr-un profund și zguduitor proces de conștiință, personajul supunîndu-și viața și acțiunile unei necruțătoare și imparțiale judecăți în forul său interior. Promovarea acestui examen, chiar dacă se produce după o perioadă de decădere, greșeli sau rătăciri, constituie indiciul indiscutabil al maturizării politice și morale a personajului.

În afară de această semnificație nodală pentru logica interioară a conflictului, întîmplarea extraordinară constituie la Tendreakov și procedeul preferat de a pune în discuția auditoriului său problemele abordate. Fiindcă Tendreakov scrie pentru a dezbate. El este un raționalist care se adresează unui interlocutor la fel de substanțial. Lucrările lui sînt un autentic colocviu, pe care scriitorul îl angajează cu intenția vădită de a dezbate, astfel ca pînă la urmă miezul adevărului să ne apară dezghiocat, convingător și contaminant. Totodată, acest colocviu este susținut exclusiv cu mijloace literare, imaginea servind drept argument și contraargument.

Privită sub acest aspect, fiecare scriere luată în parte este un proces, o judecată, ideea avînd acuzatori și apărători, verdictul dîndu-l însăși viața, supremul judecător al adevărului. Dezbaterea constituie de asemenea o trăsătură esențială a manierei tendreakoviene. *Judecata* (titlul uneia dintre cele mai reușite nuvele ale scriitorului) are, deci, valoarea unui larg simbol — un simbol atotcuprinzător, valabil pentru întreaga creație a lui Tendreakov, deosebit de important pentru înțelegerea și definirea modalității lui literare, a manierei specifice de abordare a problematicii. Nuvelele lui Tendreakov supun problemele abordate discuției unui larg for social — acela al cititorului. De aceea, autorul nu oferă soluții gata confecționate : ele se desprind din contextul artistic, din confruntarea situațiilor și a caracterelor. Cititorul, abandonînd ipostaza de element pasiv, trece în aceea de participant nemijlocit la dezbatere, trăsătură ce explică poate, în parte, și faptul că despre acest scriitor — deși este încă relativ tînăr — s-a scris incomparabil mai mult decît a scris el însuși.

Astfel, întîmplarea extraordinară şi judecata (procesul de conştiinţă şi ampla dezbatere a fenomenului moral) constituie cele două mari coordonate ale modalităţii tendreakoviene de abordare şi rezolvare a conflictului.

*

Cele două nuvele cuprinse în prezentul volum se înscriu în categoria lucrărilor caracteristice pentru proza lui Tendreakov, dezvăluind marea lui artă în construirea şi conducerea conflictului.

Într-un tîrg provincial, cu viaţă molcomă şi seri tihnite, se consumă *un caz excepţional:* la şcoala medie din localitate se descoperă că o elevă din ultima clasă, fiica unui important personaj din raion, crede în existenţa lui dumnezeu. Faptul este cu atît mai alarmant, cu cît se află că şi bătrînul profesor de matematică de la aceeaşi şcoală este religios.

Întîmplarea extraordinară declanşează confruntarea a două puncte de vedere diametral opuse, exprimate de către Anatoli Mahotin, directorul şcolii, şi Lubkov, tatăl fetei, în legătură cu măsurile ce trebuie întreprinse.

Conflictul nuvelei *Un caz excepţional* se înscrie astfel, de la bun început, cu toate implicaţiile sale, în aria faptelor de conştiinţă. Este conflictul a două modalităţi — convingerea sau reprimarea brutală — de a aborda una dintre cele mai actuale probleme: educarea omului nou, formarea concepţiilor sale despre lume şi viaţă, a trăsăturilor de caracter comuniste. Este conflictul dintre educaţia de fond şi cea de suprafaţă, dintre educaţia eficientă, capabilă a recupera materialul uman, şi cea care îl rebutează pentru totdeauna, dintre educaţie şi, în ultimă instanţă, antieducaţie.

Lubkov, un personaj caracterizat printr-un imens vid sufletesc, un mărginit solemn şi agresiv, propune, conducîndu-se după pedagogia sa rudimentară, curmarea neîntîrziată şi energică a răului din rădăcini. Atitudinea lui este spectaculoasă, dar complet lipsită de utilitate, deoarece se limitează la susţinerea unor măsuri administrative, formale şi dure. Lubkov ignoră argumentul raţional, el nu recurge la convingere, preferînd, ca o soluţie întotdeauna salvatoare, pedeapsa. Conştiinţa umană nu poate fi însă amputată; poate fi sau modelată din nou, sau rebutată, dar... împreună cu omul. O altă alternativă nu este

posibilă, şi Lubkov insistă pentru ultima formulă, respingînd cu vehemenţă ideea recuperării pentru societate a unui destin uman pe deplin recuperabil.

După cum vedem, V. Tendreakov, chiar de la bun început, îl surprinde pe Lubkov în cea mai dezavantajoasă ipostază — „principialitatea" lui sforăitoare nu este decît ambalajul unui suflet împietrit, incapabil să vibreze chiar dacă este vorba de propriul său copil.

Grotescul personajului este evident. Dar în dezbaterea problemei nu grotescul formează argumentul principal al autorului, Tendreakov nu se mărgineşte a opera cu argumente de natură pur afectivă. Scriitorul realizează falimentul total al lui Lubkov într-o manieră originală — făcîndu-l aparent să triumfe ! Scriitorul denunţă absurdul, obligîndu-l să se autodemaşte, fiindcă triumful echivalează aici cu autodemascarea.

În conflictul Mahotin-Lubkov a cîştigat acesta din urmă, dar numai în arena elocinţei, deoarece problema nu şi-a găsit rezolvarea şi rămîne în continuare deschisă. Victoria lui Lubkov este sterilă, ea nu trezeşte nici un ecou în conştiinţa Tosiei. Deznodămîntul, cum era şi firesc, arată că Tosia n-a fost recuperată pentru societatea socialistă.

Urîţică şi neatrăgătoare, tînăra a fost contagiată de misticism acut în urma unei imaginare nerealizări sentimentale. Este deci suficientă apariţia unui banal cavaler care să-i solicite mîna, pentru ca exaltarea religioasă să se pulverizeze fără nici o urmă. Privată, ca urmare a principiilor promovate de Lubkov, de o educaţie capabilă să-i dezvăluie autentice coordonate morale, eroina cade din nou victimă unei maladii sufleteşti, de data aceasta însă de natură matrimonială : universul tinerei soţii se restrînge, în mod fatal, la dimensiunile unei existenţe meschine. Un rebut uman iremediabil, familia, aşa cum o înţelege Tosia, şi biserica fiind doar două ipostaze ale aceluiaşi rău : absenţa totală a unui ideal valabil. Cazul Tosiei ne apare pregnant drept cazul unei duble victime a lubkovismului — a educaţiei aparente, formale, lipsite de suportul convingerii, şi a lipsei de căldură sufletească.

Finalul nuvelei nu este pesimist, ci dramatic. În ciocnirea cu Lubkov, Mahotin este înfrînt numai ca personaj. El este prea slab pentru a-şi apăra şi a-şi impune punctul de vedere, chiar şi atunci cînd acesta este incontestabil just. De aceea şi

Mahotin poartă o mare răspundere pentru destinul Tosiei, răspundere de care el nu încearcă să se degajeze. Însă ideea pe care o promovează se impune în ultimă instanță, deși cu prețul sacrificării Tosiei.

Dramatismul finalului pune într-o măsură și mai mare în lumină valoarea mesajului profund uman al nuvelei *Un caz excepțional.*

Acțiunea nuvelei *Scurtcircuit,* condusă într-un ritm trepidant pe parcursul a numai patru ore (de la opt seara — pînă la a douăsprezecea bătaie de gong ce va marca începutul unui nou an), surprinde punctul culminant în desfășurarea unui conflict, încheiat prin reevaluarea unor convingeri și vederi formate în decursul unei îndelungate existențe, reevaluare echivalentă cu o radicală răsturnare în conștiința personajelor. Tatăl și fiul, calculul rece și nemilos, pe de o parte, și viziunea largă, generoasă în problemele tehnicii contemporane, izvorîtă din grijă pentru om, pe de altă parte, se înfruntă într-o împrejurare de o extraordinară tensiune și dramatism, pentru ca în final viața să-și pronunțe verdictul, fără drept de apel, în favoarea a tot ceea ce este nou.

Poate că în nici una din lucrările sale arta magistrală cu care prozatorul sovietic își construiește conflictele nu ne apare într-o asemenea plenitudine cum ne este demonstrată în *Scurtcircuit.*

În *Scurtcircuit,* Tendreakov construiește un angrenaj complex, perfect armonizat, care-i permite într-o formă extrem de condensată să epuizeze toate resursele — sociale și psihologice — capabile să pună în evidență conflictul, să-l facă pregnant și convingător, pentru ca apoi să-l conducă spre acel grad de acuitate, după care, implacabil, nu poate urma decît prăbușirea întregului eșafodaj, în aparență temeinic închegat, al convingerilor și concepțiilor pe care scriitorul le stigmatizează.

Se impune talentul cu care scriitorul știe să creeze cadrul psihologic al desfășurării conflictului. Atmosfera caldă, sărbătorească, de deplină relaxare sufletească în care se scurg ultimele ore din pragul noului an, cînd toate grijile și preocupările cotidiene sînt amînate pentru cîteva zile, este pe neașteptate destrămată: s-a produs o catastrofă, un scurtcircuit care aruncă în beznă o întreagă regiune, paralizîndu-i activitatea. Iar la uzina chimică din orașul de reședință, scurtcircuitul face o victimă. Pe acest fundal, vechiul conflict dintre ingi-

nerul Ivan Sokovin, directorul sistemului energetic, şi fiul său, care ceruse fără rezultat construirea unei centrale electrice autonome pentru uzina chimică, cu intenţia de a preveni accidentele în eventualitatea unui scurtcircuit, pare rezolvat în favoarea tînărului Sokovin.

Dar aceasta nu a fost numai o dispută inginerească: concepţiile diferite ale celor doi ingineri sînt de fapt expresia a două atitudini diametral opuse faţă de om.

Inginerul Ivan Sokovin este preocupat în activitatea sa exclusiv de realizarea unor înalţi coeficienţi economici şi tehnici, eliminînd din sfera preocupărilor omul. Chiar şi după comunicarea accidentului mortal, el nu găseşte ce să-şi reproşeze: este grav desigur, dar, la urma urmei, se mai întîmplă şi asemenea accidente! A murit numai un om, putea să fie şi mai rău. Iar pierderea unei dispute inginereşti îl afectează şi mai puţin. Uscăciunea sufletească, individualismul lui Ivan Sokovin rămîn neatinse, şi prin aceasta şi conflictul fundamental rămîne în continuare deschis. „Contraargumentul" oferit de viaţă nu poate străpunge platoşa de gheaţă care-i acoperă sufletul; convingerile lui şi modul de a privi lucrurile rămîn nezdruncinate. Şi aici, Tendreakov „etajează" conflictul, oferindu-i lui Ivan Sokovin un argument pe măsura înţelegerii lui: dintr-o confuzie, i se anunţă că accidentatul este fiul său.

La conflictul dintre nou şi vechi în domeniul tehnicii şi a atitudinii faţă de om se adaugă un nou conflict dintre „străin" şi „al tău": n-a murit „un om", a murit „fiul". Se creează astfel un puternic fundament psihologic pentru rezolvarea conflictului principal.

„Cămaşa îţi este mai aproape decît haina" — aceasta este un argument pe care Ivan Sokovin îl poate înţelege! Fiul nu este „un om"! Cît ar părea de paradoxal, dar Tendreakov îl „bate" pe individualist cu argumentul individualismului, demonstrînd absurditatea unei asemenea trăsături de caracter pentru speţa umană.

Acesta a fost şocul psihologic care a provocat reevaluarea vechilor convingeri ale lui Ivan Sokovin şi i-a „răsturnat" conştiinţa.

*

Deşi densă, saturată de probleme, literatura lui Tendreakov este antrenantă — ea acaparează. Cititorul descoperă o inepui-

zabilă sursă de meditație, vibrează, deoarece Tendreakov nu poate fi citit cu impasibilitate, imperturbabil, distanțat de lumea plăsmuită de el.

Lectura angajează, impune participarea la dezbaterea comună. Ea reclamă reflectarea profundă, aplecarea insistentă asupra faptelor de conștiință, invită irezistibil la dialogul nedisimulat, la nevoie necruțător, al fiecărui cititor cu conștiința sa, obligă autodepășirea și alinierea la cele mai avansate principii morale — principiile eticii noi, comuniste.

RADU BILAN

UN CAZ EXCEPȚIONAL

1.

Trăiam pe atunci o perioadă liniştită a vieţii mele. Activitatea profesională, căreia îi consacram toate puterile, părea admirabil organizată ; oamenii de sub conducerea mea ţineau la mine (şi de ce să n-o spun fără înconjur — ţineau din tot sufletul) ; pînă şi inima bolnavă — vechiul meu duşman — nu mă supăra prea mult. O vîrstă minunată : bătrîneţea sosise, dar puterile nu mă părăsiseră încă ; de multă vreme vanitatea nu-mi mai tulbura pacea sufletului : nu aspiram la mai mult, mă mulţumeam cu ceea ce aveam — un echilibru perfect. Probabil că atunci cînd voi ieşi la pensie, îmi voi aminti deseori, cu un suspin de părere de rău, de această perioadă.

De douăzeci de ani sînt director al şcolii medii din tîrgul nostru. Înainte am fost învăţător — aici şi în diferite sate. Am un stagiu pedagogic de aproape patruzeci de ani, sînt învăţător emerit...

Dimineaţa, mă duc la şcoală de obicei la ora cînd toţi se grăbesc la slujbă. Este pentru mine un fel de călătorie în trecut : mai că nu pot face nici zece paşi fără să întîlnesc vreun fost elev care să mă salute.

Perindarea generaţiilor n-o cunoaşte nimeni atît de viu ca un învăţător, nimeni nu simte atît de intens scurgerea neiertătoare a timpului.

Uite, îmi iese în cale un bărbat. E tot atît de voinic şi de serios ca şi mine. Se uită cam de sus la trecători, ca un om care şi-a cucerit în viaţă o situaţie trainică. De cum mă vede însă, se grăbeşte să mă salute :

— Anatoli Matveevici, bună dimineaţa !

— Bună dimineaţa, Vasea, îi răspund zîmbind.

Este Vasili Sergheevici Lopatin, directorul agenţiei raionale a Băncii de Stat. Parcă-l văd flăcăuaş sub-

ţirel şi veşnic neastîmpărat, cu un moţ jucăuş pe frunte. Pe vremea aceea avea doi prieteni — unul era Ghenka Petuhov, celălalt Alioşa Burkovski. Erau porecliţi cei trei muşchetari. Alioşa Burkovski e acum profesor universitar, chirurg, devenit celebru datorită operaţiilor plastice ale ţesuturilor muşchiulare ; a scris şi o carte pe care mi-a trimis-o cu dedicaţie. La un moment dat îmi luasem chiar inima în dinţi şi începusem s-o citesc — oricum, eram curios să aflu care e sensul vieţii pentru unul din foştii mei elevi ; din păcate însă n-am priceput mai nimic şi la a cincea pagină m-a furat somnul. Ghenka Petuhov, căpetenia acestui trio, a căzut în război. O moarte stupidă — trenul cu care mergea a fost distrus de bombardament înainte de a ajunge pe front.

— Bună ziua, Anatoli Matveevici !

Încă un fost elev — Iakov Korotkov. Ca de obicei, e nebărbierit, te priveşte pe sub sprîncene ; poartă cizme de cauciuc şi un topor pe umăr. Acum e dulgher. Pe vremuri juca rolul primilor amorezi în cercul artiştilor amatori din şcoală şi recita cu glas funebru din Shakespeare : „A fi sau a nu fi — iată întrebarea !“ Visul lui era să ajungă artist, dar s-a însurat, au venit copiii... Cîtva timp a mai apărut pe scena Casei raionale de cultură luînd poza lui Hamlet : „A fi sau a nu fi...“. În schimb, fiul lui, Saşa Korotkov, promite să devină un om deosebit. Profesorii de fizică şi de matematică ridică din umeri cam încurcaţi : băieţandrul ăsta ştie mai mult decît ei. Citeşte cu pasiune lucrări de specialitate, scrise aproape exclusiv în formule, de parcă ar fi nişte romane de Dumas-tatăl.

— Bună ziua, Anatoli Matveevici !

— Bună ziua, răspund eu, dînd din cap. Bună dimineaţa ! Bună ziua !...

La fiecare nouă salutare, trecutul parcă învie, cînd mai depărtat, cînd mai apropiat, după cum un număr mai mare sau mai mic de ani îl desparte de această dimineaţă. Şi nu-mi pot da seama limpede dacă binefacerile acestea, pline de căldură sufletească şi de

prietenie, mă bucură sau mă întristează. Parcă aş zice că şi una, şi alta.

...Trăiam pe atunci o perioadă liniştită a vieţii mele. O întîmplare neaşteptată a curmat-o.

2.

În cabinetul meu directorial dădu buzna Tosia Lubkova, o elevă dintr-a zecea. Roşie la faţă, congestionată de plîns, trînti uşa cu putere.

— Nişte nemernici ! Toţi !... Toţi sînt la fel !

La fiecare cuvînt pe care-l rosteşte se cutremură toată ; printre şiroaiele de lacrimi privesc nişte ochi rotunzi, plini de răutate ; părul îi e răvăşit. Pare că are să se prăvălească asupra mea cu tot trupul. Şi asta e Tosia Lubkova, cea mai ştearsă dintre toate elevele, cea mai sfioasă, cea mai potolită.

— Nici un om de treabă în toată şcoala asta ! Îi urăsc pe toţi !

— Stai jos ! Spune-mi despre ce e vorba.

— Ce să vă mai spun !... Or să spună alţii... or să mă pîrască...

Vocea i se sugrumă ; cu tîmplele strînse în pumni, cu părul despletit, se smuci către uşă. În aceeaşi clipă, uşa se deschise şi Tosia sări înapoi ca arsă, se prăbuşi pe divan, cu faţa udă de lacrimi îngropată în mîini, cu umerii scuturaţi de hohote de plîns. (Am simţit în şira spinării un fior de dezgust aproape animalic.)

Saşa Korotkov trecu pragul. Un lungan cu umerii înguşti, cu gîtul subţire, ca un pui firav de stejar crescut în umbră. Acum e încordat — o coardă gata să sune la cea mai uşoară atingere. Faţa aspră, în ochi — vîlvătăi mînioase.

— Ce s-a întîmplat ?

— Poftim.

Saşa îmi întinse un caiet gros

— Ce-i asta ?

— Un jurnal intim.

— Ce jurnal intim ? Al cui ?

— Al ei.

Dinspre divanul unde se prăbuşise Tosia veni un geamăt. Priveam nedumerit la caietul din mîna mea.

— Cum a ajuns la tine?

— L-am găsit sub bancă.

— Şi?

— L-am deschis...

— Un jurnal intim care nu-ţi aparţine?

— Păi nu ştiam că e jurnalul ei intim. Habar n-aveam ce poate să fie...

— Şi?

— Anatoli Matveevici, sînt aici nişte lucruri... I-am adunat pe comsomolişti şi...

— Le-ai citit un jurnal intim?

— Anatoli Matveevici! — Gîtul lui Saşa Korotkov se lungi şi mai mult, privirea lui căpătă o lucire rece, în glas i se simţea indignarea: — Citiţi-l şi veţi înţelege că nu puteam lăsa lucrurile aşa!...

— N-am obiceiul să citesc jurnalele intime ale altora.

Tosia sări de pe divan şi, cu mîinile înfipte în păr, ţipă:

— Citiţi! Citiţi cu toţii!... Nu-mi pasă!... Nu mi-e ruşine!...

Ca o furtună fugi pe uşă, trîntind-o în urma ei. Capacul călimării de pe biroul meu zîngăni metalic.

Pentru întîia oară după atîta amar de ani mă simţeam descumpănit în faţa elevilor mei.

Îmi cunosc toţi elevii, cu atît mai mult pe cei dintr-a zecea, care sînt un fel de veterani ai şcolii. Mi se părea că şi pe Tosia Lubkova o cunoaştem. Chiar ieri asistasem la o lecţie în a zecea şi auzisem răspunsurile ei cînd fusese scoasă la tablă. Scundă, cu o uşoară predispoziţie spre îngrăşare, trăsăturile feţei neprecise, şterse; gesturi stîngace, ca şi cînd rochiţa-i veche i-ar fi prea strîmtă; trupul molatec, cuprins parcă de o toropeală feciorelnică. Şi acum, poftim — ce mai toropeală! — răzvrătire în toată legea! „Nişte nemernici!... Îi urăsc pe toţi!" Şi asta mi-o trînteşte drept în faţă mie, directorul şcolii!

Privirea lui Saşa Korotkov e indignată, aproape poruncitoare. El e sigur că are dreptate.

— Am să cercetez. Poţi să te duci. Stăm de vorbă mai tîrziu.

Saşa şovăi, gata să răspundă, dar se răzgîndi. În clipa cînd deschise uşa, văzui o droaie de copii, pesemne acei cărora Saşa le citise jurnalul intim. La apariţia lui Saşa, se auziră exclamaţii înăbuşite :

— Ei ?

— Ce-a zis ?

— Cum e ?

Uşa se închise şi am rămas singur.

3.

Jurnalul intim încetase să mai fie un secret şi ar fi fost o făţărnicie din partea mea să-mi întorc stingherit privirile de la el.

Un caiet din cele obişnuite, cu scoarţe pînzate, umplut pe jumătate de un scris de fată, îngrijit şi cu literele mari. Îl deschid...

„Fără credinţă nu poţi să trăieşti. Omul trebuie să creadă în Bine şi în Dreptate ! Dar Binele şi Dreptatea sînt nişte lucruri abstracte, e greu să ni le închipuim în mod concret. Nu-mi pot imagina cifra 5, dar atunci cînd mi se spune : „cinci caiete, cinci ace“ — le văd imediat. Acele şi caietele pot fi pentru mine o formă a cifrei 5. Dumnezeu este o formă pentru Bine şi pentru Dreptate. Iar dacă eu cred în Bine, trebuie să cred şi în Dumnezeu...“

„Chiar dacă nu este Dumnezeu, el trebuie inventat şi purtat în suflet...“

„...Cu Nina stau în aceeaşi bancă, o cunosc de cinci ani de zile. S-ar zice că o cunosc bine. Oare mi-o fi prietenă ?... Ea cred că mă socoate drept prietenă. Alaltăieri am plecat împreună de la şcoală şi Nina mi-a mărturisit că-l iubeşte pe A. Eu, dacă

aş iubi pe cineva, n-aş spune, probabil, nimănui. Nimănui. Nici Ninei... Dacă aş iubi, dar nu iubesc, nu iubesc — şi cît aş vrea să iubesc pe cineva ! Nu sînt nici frumoasă, nici inteligentă, sînt comună ; iubite sînt doar fetele care ies din comun şi nu-mi pot închipui pe cineva care să mă placă."

...Am fost la dans, s-a apropiat de mine operatorul de cinema Paşa Golubev ; a dansat cu mine, m-a strîns în braţe şi mîna îi tremura. Nu-mi plac seratele, întrunirile, lume multă. M-am întors acasă împreună cu Nina. Mi se pare că o urăsc pentru că e frumoasă. Ce urît din partea mea ! Întotdeauna gîndesc şi fac lucruri pentru care mă ruşinez mai pe urmă. Dacă nici Nina nu-mi este prietenă, înseamnă că nu am nici o prietenă. Nu am cui să-i vorbesc despre mine, de altfel nici nu aş avea ce spune. Decît doar să mă plîng că viaţa fără dragoste este înfricoşătoare ! Cine mă va înţelege şi cui îi pasă ?..."

„...Totuşi cuiva trebuie să-i pese de mine, viaţa mea trebuie să aibă şi ea un sens ! Oare Tosia Lubkova a venit pe lume cu totul întîmplător, fără nici un scop, fără nici un rost ? Doar atît că s-a născut la 5 august 1942, va trăi vreo şaizeci-şaptezeci de ani şi apoi va muri, va dispărea pentru totdeauna. Mătuşa S. crede că omul nu dispare nici după moarte şi că ceea ce este mai important la el — adică sufletul — trăieşte veşnic. Ce uşor mi-ar fi să trăiesc dacă aş avea credinţa asta ! Dacă eu sînt veşnică, dacă sînt nemuritoare, atunci faptul că nu sînt frumoasă, că timpul trece şi dragostea nu vine, faptul acesta nu are nici o importanţă. E ceva trecător, un fleac. Simt că nu am credinţă, dar fără credinţă nu poţi trăi !..."

„...Unui om i se lipeşte o bucăţică de hîrtie pe corp şi i se vîră în cap că este un fier roşu. Pe corp apare o pată roşie ca de arsură. Spiritul, care a pătruns în om, i-a provocat arsura. Înseamnă deci

că spiritul poate deveni o forţă, poate lăsa urme. *Aşadar, El există* ! Atunci, de ce nu cred oamenii în Dumnezeu ? De ce ?..."

„...Astăzi am fost iarăşi la S. E o femeie simplă şi nu-şi pune niciodată probleme, aşa cum fac eu mereu. Crede şi nu are îndoieli. Iar eu mă îndoiesc. Înseamnă că credinţa mea este slabă. S. mi-a turnat într-o sticluţă nişte agheasmă şi mi-a spus : «Ai să vezi că, oricît ar sta, nu se strică niciodată, pentru că e sfinţită...». Am ascuns sticluţa în cămară, printre alte sticluţe goale, pe pervazul ferestrei. Acolo e lumină, la întuneric oricum nu s-ar strica..."

„...S. mi-a spus să mă duc la biserică. Pentru ce ? Dacă cred, nu mai am nevoie de biserică. Lev Tolstoi nu putea să sufere biserica, unde nu-i decît făţărnicie. Într-adevăr, oamenii se adună şi se roagă unor scînduri. Ce prostie ! Sticluţa cu agheasmă am luat-a de pe pervaz. Dacă aştept ca să se strice la soare, înseamnă că nu cred. Eu am nevoie nu atît de Dumnezeu, cît de Credinţă. Totuşi, credinţa mea e prea slabă."

„...Ieri a fost crăciunul. Fetele din clasa noastră s-au dus la biserică numai aşa, de curiozitate, şi pe urmă au povestit chicotind. Eu zic aşa, că dacă nu crezi, nu te mai duce la biserică. Au rîs de Credinţă ! Ce poate fi mai presus de Credinţă ?

„...A fost iarăşi slujbă la biserică şi am hotărît să mă duc şi eu. Lume multă, toţi se înghesuie şi se ţistuiesc unii pe alţii. Îmi venea să le spun : «Dacă sînteţi credincioşi, dacă aţi venit să vă rugaţi şi să vă purificaţi sufletul, atunci de ce vă îmbrînciţi şi vă ţistuiţi, ca la piaţă ?» A început slujba, mulţi au îngenunchiat, corul a pornit să cînte. Stăteam prea departe şi n-am putut desluşi decît cuvintele : «Hristos a înviat din morţi, cu moartea pre moarte călcînd !» Ce cuvinte şi astea : «cu moartea pre moarte călcînd» ! Toţi cei din jurul meu se închinau, nu se

mai înghesuiau aşa că simţeam şi eu dorinţa să mă rog împreună cu ei. *Am înţeles la ce foloseşte biserica!* Oamenii nu trebuie să creadă fiecare de unul singur. Au cu toţii un acelaşi Dumnezeu. De aceea trebuie să se întrunească din cînd în cînd şi să se roage împreună întru Domnul. Chiar dacă se închină la nişte scînduri. Dumnezeul cel desenat pe scîndură nu este Dumnezeu, ci simbolul lui. După cum, de pildă, litera este simbolul sunetului. Văd litera şi rostesc sunetul respectiv. Văd icoana şi încerc acelaşi sentiment pe care trebuie să-l am faţă de Dumnezeu. Nu e de loc o prostie să te închini la nişte scînduri."

„...Mătuşa S. mi-a dăruit o cruciuliţă. O port întotdeauna la gît. Înainte de baie o scot. Am scos-o şi de data asta, dar mi-a căzut din buzunar. Ninka a văzut-o şi m-a întrebat de unde o am. I-am trîntit o minciună. Mi-e ruşine de credinţa mea. Sufăr! Ah, cît de mult aş vrea să trăiesc aşa, simplu, ca mătuşa S., să nu gîndesc şi să nu mă îndoiesc, să cred şi să nu mă ascund!"

4.

M-am ridicat de la masa de lucru.

Fulgi mari de zăpadă se învălmăşeau alene, molcom, în faţa ferestrei. Zborul lor neostoit, uniform, avea ceva liniştitor, monoton, ca glasul mamei cînd îşi leagănă pruncul. Dincolo de geam — acoperişuri, garduri, nămeţi şi silueta firavă a unei femei stînd zgribulită lîngă gardul şcolii. Ieri — acoperişuri, garduri, stîlpi. Astăzi... Mîine... Asemenea ninsorii ce cade domol, se scurge şi viaţa tîrguşorului nostru. Curentul acesta mă duce şi pe mine, încît abia de am timp să însemn zilele, săptămînile, lunile şi anii ce dispar în trecut... Cîte mai sînt de făcut, şi cît de puţin mi-a mai rămas de trăit!

Jurnalul intim al Tosiei Lubkova e pe biroul meu, deschis la ultima pagină... O fată timidă, ştearsă, o

fată ca toate celelalte... Ca toate celelalte? Vorbe goale!

În şcoală sînt nouă sute de elevi, nouă sute de suflete necunoscute, nouă sute de lumi care nu seamănă una cu alta. Pe biroul meu se află jurnalul intim al Tosiei Lubkova, pe care l-am citit. Mai sînt atîtea de făcut, şi cît de scurtă este viaţa!

Afară ningea cu fulgi mari. Zborul lor, egal şi nesfîrşit, te adoarme. M-am smuls din toropeală şi am ieşit din cabinetul directorial.

Sunase de ultima oră şi în cancelarie nu mai era decît Evgheni Ivanovici Morşcihin, profesor de matematică la cursul superior, care-şi strîngea, într-un ungher, cărţile.

— Nu ştiţi, Tosia Lubkova o fi acum în clasă? !-am întrebat.

— A plecat. — Tăcu, apoi adăugă: — Ce scandal...

Evgheni Ivanovici Morşcihin are o înfăţişare destul de dură: lat în umeri, o faţă turtită şi aspră de ţăran, o expresie de posomorîre împietrită, iar pe acest chip împietrit — nişte ochi albaştri şi tulburi ca la copii, cu o privire imprecisă şi fugară...

— Spune-mi, te rog, Evgheni Ivanovici, ce-ai gîndi dacă ai afla că eleva dumitale Tosia Lubkova vrea să se facă... să zicem, călugăriţă? Nu la figurat, ci în sensul propriu al cuvîntului.

Ocolindu-mă, privirea lui Evgheni Ivanovici fugi dintr-un colţ al cancelariei în celălalt, pentru ca apoi să dispară sub pleoape.

— Nu ştiu decît un singur lucru: că nu trebuie să se facă ingineră, constructoare, în sfîrşit, nu trebuie să-şi aleagă o profesie legată de matematici. Nu are nici un fel de aptitudini.

Îşi strînse cărţile, mă salută cu o mişcare uşoară a capului şi se îndreptă spre uşă.

L-am petrecut cu privirea. E un om cu ciudăţenii: blînd, nimeni nu l-a auzit rostind vreo vorbă aspră, şi totodată inaccesibil de rezervat. E sensibil şi săritor la fleacuri, de pildă cînd un profesor tînăr are nevoie de bani, dar nu se împrieteneşte cu nimeni,

nu-i place să facă vizite, nu-i amator de reuniuni festive. S-ar părea că e de cremene, dar de multe ori își pierde cumpătul la cea mai neînsemnată complicație ; atunci oftează și se plînge timid :

— Dar cum se poate una ca asta ? E a patra oară că Erahov capătă un doi ! Doar nu-l pot face să învețe cu de-a sila...

Iar ochii lui mici clipesc miloși și privirea-i fuge de tine vinovată.

Viața lui intimă constituie subiectul unor cancanuri lipsite de răutate.

Multă vreme a fost văduv și abia de curînd s-a însurat cu o femeie tînără, o simplă colhoznică dintr-un cătun îndepărtat, unde căra laptele la separator. Se spune că a trăit o tragedie banală : un marinar venit în permisie i-a sucit capul, apoi a dispărut ; a avut un copil care n-a trăit nici o săptămînă. Nu se știe cum și unde l-a întîlnit pe Evgheni Ivanovici, care nu scoate nasul afară din casă. În schimb, toată lumea știe că tînăra lui nevastă îl iubește cu devotament. În fiecare seară, cînd se termină orele la școală, ea vine să-l întîmpine. Dacă din vreun motiv oarecare Evgheni Ivanovici întîrzie, ea îl așteaptă răbdătoare afară, lîngă gardul școlii, dar nu intră în curte și cu atît mai puțin în clădirea școlii. Am zărit-o de cîteva ori în treacăt — o față tînără și simplă, aș putea spune chiar drăguță, dacă nu ar fi atît de încremenită, parcă înghețată.

Îl așteaptă și acum. Silueta aceea singuratică pe care am văzut-o prin geam era ea.

5.

O dată cu întunericul se lăsă ger și începu să viscolească ; ninsoarea se făcu mărunță și biciuitoare. S-au încurcat anotimpurile — în ianuarie băltoace, în martie viforniță, care te silesc să-ți îndeși căciula pe frunte și să-ți ridici gulerul paltonului.

După ce am coborît treptele școlii, am apucat pe drumul pe care-l bat de zeci de ani.

În drumul meu de la şcoală spre casă sînt două biserici vechi. Veşnic închise, cu zidurile coşcovite, cu orbitele negre ale ferestrelor, stau încremenite în bătaia vîntului dezlănţuit. Pe cupolele lor putrede vîntul goneşte cu scrîşnet ruginit şi lugubru.

Înainte de revoluţie, în tîrguşorul nostru erau cincisprezece biserici şi un liceu. Acest orăşel, capitală de judeţ, uitat de lume şi pomenit doar în treacăt de istorici, era cuibul unor negustori cu stare. Făceau negoţ cu cherestea, dohot, piei, cereale, precum şi cu o delicatesă frustă — rîşcovi muraţi, care au dus faima tîrguşorului tocmai pînă la Paris. Negustorii aceştia trăiau, de regulă, mult şi într-un plictis de moarte. Şi acest plictis fără leac nu se încumetau să-l tulbure nici măcar cu acele beţii fără frîu, prin care s-au făcut vestiţi negustorii din Siberia. Singurul element de diversitate era înşelătoria. Să vinzi o partidă de piei putrede, să-l tragi pe sfoară pe cumpărătorul de cherestea, să-l păcăleşti pe ţăran la tîrgul de vite — iată isprăvi, care, în lipsă de altele, treceau drept fapte vitejeşti.

Şi atunci, negustorul, cînd ajungea la optzeci sau la nouăzeci de ani şi simţea că, în sfîrşit, e cu un picior în groapă, arunca o privire în urmă şi vedea cu groază că din toată viaţa lui n-are a-şi aduce aminte de nimic, afară doar de înşelătorii. Dar moartea nu aşteaptă, iar păcatele sînt multe, nu mai ai vreme să le ispăşeşti cu rugăciuni ; o singură scăpare — să dai lui Dumnezeu o mită pe cît cu putinţă mai mare. Negustorul aflat în pragul morţii lăsa bani pentru zidirea unei biserici.

Multe biserici au fost înălţate numai din trufie. „Uite, nu-i vezi pe fraţii Gubanov că se roagă în biserica lor ? Doar n-or fi mai breji ca noi !"

Şi astfel, peste înghesuitele acoperişuri de scînduri ale capitalei de judeţ se înălţau, una după alta, clopotniţe şi cupole în formă de bulbi uriaşi. Nu, bisericile noastre nu seamănă cu acelea ridicate de strămoşii noştri cu suflete înflăcărate, ca suprem prinos de laudă dumnezeului sublim şi atotputernic. Monu-

mente ale groazei animalice în fața morții necruțătoare, mărturii ale trufiei, erau înfiorător de urîte: burduhănoase, cu ziduri groase, turtite ca niște sipete negustorești. De aceea, dintre toate bisericile din orașul nostru nu s-a găsit nici una care să fie ocrotită de stat ca monument de arhitectură.

Clopotniță lîngă clopotniță, cupolă lîngă cupolă — religie legiferată! Iar în satele și cătunele din jur, dăinuia, într-o surdă învrăjbire cu această religie legală, o alta, ilegală și prigonită, care se transmitea din generație în generație — credința de rit vechi a mujicilor bărboși, încăpățînați și fanatici.

După revoluție, clopotele au amuțit unul cîte unul. Rînd pe rînd, ușile bisericilor s-au închis pentru totdeauna și crucile au căzut de pe cupolele ruginite. Asemenea turbei după un incendiu, religia mai mocnea încă, undeva, în adîncuri. Dacă n-o răscolești, fumegă cît fumegă și apoi se stinge.

A răscolit-o războiul. Bărbații și copiii au plecat pe front. Ți se strîngea inima la gîndul că în orice clipă îți poate veni veste de moarte. La cine să cauți ajutor? Și atunci, veni iarăși în mintea omului dumnezeu cel pe jumătate uitat, și genunchii s-au plecat de la sine în fața icoanelor rămase din alt veac. „Mîntuiește, doamne, poporul tău!" Mîntuiește-i pe acei care trăiesc încolțiți de teamă și striviți de neputința lor! Ajută-le să îndure vremurile de restriște!

Una din bisericile noastre învie. Din vîrful clopotniței sale răsună glasul subțirel, ca de tinichea, al unui clopot supraviețuitor. Un preot bătrîn și pirpiriu, o adevărată apariție biblică, răsărită din cine știe ce ungher, prinse a se ruga pentru izbînda slăvitei oști rusești asupra fiarei cotropitoare și a strînge bani pentru coloanele de tancuri.

Războiul s-a sfîrșit. Biserica a trăit mai departe și glasul ei dogit a continuat să răsune la paște și la crăciun. Războiul s-a sfîrșit, dar în tîrgușorul nostru, care fusese în spatele frontului, mai dăinuiau încă urmele lui: în colhozuri se simțea lipsa brațelor de

muncă, ogoarele erau năpădite de bălării şi, unde mai pui, veniră şi ani de secetă. Locuitorii care mai rămăseseră în sate începură a se risipi care încotro : unii se apucară de plutărit, alţii o porniră spre exploatările forestiere ; nu au lipsit nici acei care, desfăcîndu-şi izbele, bîrnă cu bîrnă, le cărară în orăşelul nostru. În mahalalele mărginaşe s-au construit case, în locul maidanelor au apărut străzi întregi. Aceşti băjenari din satele învecinate şi-au făcut cîte-o grădină de zarzavat, şi-au luat vacă ; fiecare se îndeletnicea, după pricepere, cu cîte un meşteşug : ai nevoie să-ţi repari acoperişul — iaca şi meşterul ; vrea combinatul să care nişte cherestea — nu are decît să facă un semn. Muncă de azi pe mîine, un univers strîmt : pereţii casei, grăjduleţul în care se adăposteşte vaca şi un petec de grădină cu cartofi. Şi mereu grija zilei de mîine : dacă nu se va găsi de lucru, dacă nu vor rodi cartofii, dacă se îmbolnăveşte vaca — cui să te jeluieşti de măruntele tale necazuri ? Tot lui dumnezeu, iarăşi „Mîntuieşte, doamne, poporul tău !"...

La biserică, locul biblicului bătrînel îl luă un flăcău roşcovan, proaspăt ieşit din seminar. Faţa-i lătăreaţă era înrămată de o barbă tînără încă, dar care îi dădea un aer aşezat ; se îmbrăca îngrijit, ba chiar cu oarecare pretenţie de eleganţă, şi vorbea ca din carte.

Din rîndurile credincioşilor răsăriră şi apostoli locali. În casa unui moşneag, un oarecare Evsei Bîkov, se ţineau întruniri la care citeau şi interpretau — fiecare după cum îl tăia capul — evanghelia ; se discuta despre calităţile vechiului rit. Ar fi fost absurd să crezi că toate acestea nu vor atinge şi şcoala.

...Vîntul îmi biciuia picioarele, îmi ridica pulpanele paltonului, mă pălmuia cu pale de zăpadă îngheţată. Îndesîndu-mi mai bine mîinile în buzunare, am dat de caietul Tosiei Lubkova şi, abătîndu-mă din drumul meu obişnuit, am pornit în direcţia opusă, cu faţa îngropată în guler ca să mă feresc de vînt.

6.

Nu fusesem niciodată acasă la Tosia Lubkova. Vizitele la domiciliul elevilor pentru a cunoaşte condiţiile lor de viaţă sînt o obligaţie a diriginţilor.

Îmi deschise mama Tosiei. Pe faţa-i blajină şi ofilită se citea nedumerire amestecată cu teamă ; mîna căuta, febril, un nasture neîncheiat al jachetei. Fără să-mi răspundă la bineţe, făcu un pas înapoi şi rosti cu glas sugrumat :

— Poftiţi înăuntru.

Tosia purta o rochiţă de stofă, încheiată pînă sub bărbie ; părul, pieptănat lins pe spate, sub ochi cearcăne, faţa trasă — părea altă fată, mult mai matură decît aceea care, încă ieri, cînd o întîlneai, îşi lăsa sfios privirile în pămînt.

Mama Tosiei îşi duse la ochi batista mototolită :

— Anatoli Matveevici, nu înţeleg ce se întîmplă. Vrea să se lase de şcoală şi să plece de-acasă. Şi nici măcar tatăl ei nu-i aici, a plecat pe teren. Faţă de el n-ar fi îndrăznit...

— Nu mi-e frică nici de tata, nici de director ! Destul ! Acum sînt mare !

O voce pătimaşă, întretăiată.

— De aceea am şi venit, să stăm de vorbă ca între oameni mari. În primul rînd, vreau să-ţi restitui...

Am scos din buzunar jurnalul ei intim şi l-am pus pe masă.

O străbătu un fior.

— Mulţumesc... Să se folosească alţii de el, mie nu-mi mai trebuie după ce mi l-au luat cu japca...

— Ce vorbe sînt astea ! Auziţi cum vorbeşte, Anatoli Matveevici ?

— Nu mai ai nevoie ? Greşeşti. Tocmai că aşa ceva trebuie să fie continuat.

Tosia mă fulgeră cu privirea.

— Doar n-aveţi de gînd să mă şi lăudaţi ?

— Şi de ce nu ? Totdeauna este de lăudat un om care gîndeşte. N-are a face că greşeşte. Mai bine

să se mai rătăcească din cînd în cînd, decît să nu-şi pună nici o problemă.

— Vorbe goale! Făţărnicie! Nu cred nici un cuvînt!

— Vai, Tosia, cum îndrăzneşti să spui asemenea lucruri?

— Încearcă să crezi. Nu te pripi să respingi.

— Nu pot!

— Bine, dar cu ce am meritat atîta neîncredere?

— Ce-aţi făcut dumneavoastră, şi toţi ceilalţi, ca să vă pot crede? Ce bine mi-aţi făcut?

— Cum poţi să spui aşa ceva, fata mea?! Dumnealor te învaţă, învaţă o prostuţă ca tine! Asta nu-i un bine?

— Pentru asta sînt plătiţi! Mă învaţă... Ce folos? Credeţi că am căpătat încredere în mine, credeţi cumva că mi-am găsit fericirea în învăţătură? Fericit e Korotkov, abia aşteaptă să ajungă profesor. El să le fie recunoscător. Dar pentru mine învăţătura lor nu-i nici o fericire. La şcoală mă simt singură. Şi după şcoală, tot singură; n-am pe nimeni. Oamenii se lipesc de aceia care sînt mai puternici şi mai şireţi. Eu nu sînt nici şireată, nici frumoasă, şi nici cine ştie ce deşteaptă; parcă pot să mă măsor cu Korotkov?! Cine are nevoie de mine? De ce să-mi fac iluzii? Dacă mă las de şcoală, n-o să fie mare pagubă nici pentru dumneavoastră, nici pentru mine. Am să mă duc la mătuşa Sima. Uite, pentru ea nu sînt o străină, în fiecare zi aud de la dînsa o vorbă bună. Pe ea o cred... Ei, da ce să mai vorbim degeaba!

Tosia dădu din mînă a lehamite, străbătu odaia, îşi luă paltonul din cui şi începu să se îmbrace.

— Tosenka!... se tîngui maică-sa.

Tosia se încheie la toţi nasturii; gulerul negru şi prea mare îi încadra faţa palidă şi hotărîtă, cu ochii prăbuşiţi parcă în orbite; bascul pufos era tras peste sprîncene.

— Rămîneţi cu bine, Anatoli Matveevici.

Maică-sa ieşi s-o conducă, plîngînd. Am rămas singur.

Şi cînd te gîndeşti că Tosia asta era socotită la şcoală ca o fată timidă! Să te pricepi atît de puţin la oameni şi să te numeşti pedagog! Să trăieşti pînă la bătrîneţe mulţumit de tine, fără să vezi ce se petrece în jur! Halal pedagog cu patruzeci de ani vechime!

M-am sculat de pe scaun şi am început să umblu prin cameră.

Deasupra scrinului şubred, cu mînerele de alamă ale sertarelor lucind trist şi absurd, atîrna o reproducere a tabloului „Pace eternă" [1], decupată dintr-o revistă. Mă simt emoţionat ori de cîte ori întîlnesc o reproducere a acestui tablou, fie ea cît de proastă, fie ea chiar o simplă aluzie. Şi acasă la mine am pe perete o reproducere mare a „Păcii eterne": un cer pe care se îngrămădesc nori grei şi ameninţători. Parcă auzi vîntul cum sfîşie norii şi vrea să smulgă copacii şi iarba. Un vînt care ai zice că străpunge fiece părticică a vastei lumi ce se oferă privirii spectatorului. Un vînt care întrupează şi frămîntare, şi capela seculară, şi ţintirimul părăsit. Moartea şi viaţa alături, imobilitate şi răzvrătire — iată lumea în care trăim, iată şi singura pace care nu poate fi tulburată. Pacea mişcării veşnice, redată de penelul unui pictor-filozof, în vîntul năprasnic abătut peste ţintirimul părăsit. Vor trece veacuri, capelele vor dispărea, peisagiile terestre vor căpăta altă înfăţişare, dar şi atunci, cred, privind acest tablou, oamenii se vor simţi îndemnaţi să cugete la sensul vieţii. Un gînd măreţ rămîne nemuritor!

Pe scrin, însă, chiar sub tablou, pe un şervеţel alb stă un ciobăneş de porţelan: şi nici restul odăii nu te predispune la meditaţie. O simt rece, parcă nelocuită. Ai zice că a venit cineva străin şi aşa, din obligaţie, fără să-şi bată prea mult capul, a aşezat masa drept în mijloc, scaunele de-a lungul pereţilor, scrinul în spaţiul dintre cele două ferestre, a întins un şervеţel pe scrin punînd deasupra preacunoscutul

[1] Tablou de *Levitan, I. I.* (1860—1900), pictor peisagist rus.

ciobănaş, iar pe perete a prins cu un cuişor o poză pe care a găsit-o la îndemînă. Putea fi, tot aşa de bine, şi o litografie cu lebede pe fondul unui asfinţit galben ca penele de canar. Gîndul măreţ rămîne nemuritor, pentru banalitate însă nu există nimic măreţ!

Am încercat să-mi imaginez viaţa Tosiei între aceşti patru pereţi. Zi de zi, lună de lună, an de an, are în faţa ochilor o poză cenuşie, lipsită de orice sens, şi un ciobănaş de porţelan ; aude tîrşîitul papucilor mamei, a cărei faţă bolnăvicioasă şi abătută îi trece mereu pe dinainte — pe cînd ea, Tosia, se simte tînără, cu pieptul clocotind de dorinţi neîmplinite... Pesemne că nici cu tatăl ei nu prea are despre ce vorbi. Singură acasă, singură la şcoală...

Intră pe uşă mama Tosiei. Faţa-i umflată de plîns avea o expresie naivă de durere neputincioasă.

— Cine e mătuşa Sima ? am întrebat-o.

— E vara mea, Serafima Kolîşkina. Trebuie s-o cunoaşteţi.

— Kolîşkina ? Da, o cunosc. Băieţii ei au învăţat la noi.

— Acu băieţii s-au împrăştiat care încotro. A rămas singură. N-am ce să zic, ţine mult la Tosia, ca la fata ei. Of, dar taică-său n-o să-i ierte. Şi aşa n-o poate suferi pe Serafima, iar acum, cînd Tosia şi-a băgat în cap să se lase de şcoală, şi încă înainte de examene... Trageţi-i o săpuneală, Anatoli Matveevici. E încă un copil fără minte. În tinereţe fiecare face prostii...

„Trageţi-i o săpuneală"... Nu torni gaz peste foc ca să-l stingi. Trebuie găsită o altă cale. Care anume ? Nu ştiu. Mi-e teamă...

7.

E noapte şi pustiu. Vîntul bîntuie în voie printre casele scunde, fără etaj, ale orăşelului, legănînd becurile palide aninate de stîlpi, spulberînd zăpada de pe acoperişuri. Vîntul aleargă bezmetic de la o căsuţă

de bîrne la alta şi-şi zdrobeşte pieptul de ele, fără a tulbura odihna locuitorilor.

Cîţi dintre ei sînt elevii mei ? O treime, mai bine de un sfert ? N-am socotit niciodată.

Vîntul goneşte neostoit prin hudiţe şi fundături, luminile din ferestre se sting una cîte una ; locuitorii se cufundă în somn. Îmi iubesc oraşul, îi iubesc pe oamenii care trăiesc alături de mine.

Eu n-am înfruntat ploaia de gloanţe, n-am fost niciodată un erou ; toată puterea mea stă în dragostea ce o am pentru voi, copiii mei ! Vreau să vă văd frumoşi. Vreau ca după moartea mea să se spună despre voi : uite nişte oameni vrednici de toată cinstea !

Dar Tosia Lubkova nu are încredere în mine, ci în mătuşa Serafima. Chiar în clipa asta ea bate la uşa unei căsuţe de pe strada ce duce de-a lungul cheiului. Această mătuşă Sima, această bătrînică îngăduitoare, care nu se deosebeşte cu nimic de atîtea altele, cu propovăduirea ei simplistă : teme-te de dumnezeu ! Oare a făcut ea pentru tine, Tosia, atît cît am făcut eu ? Ţi-ai lăsat părinţii, ai părăsit şcoala şi acum baţi la uşa mătuşii tale... Nu ai încredere în mine ?... O palmă mai umilitoare decît asta nu puteam primi, la vîrsta mea.

8.

N-am închis ochii toată noaptea.

Mi-am amintit de o întîmplare măruntă, unul din acele incidente penibile care nu arareori izbucnesc între zidurile şcolii.

În timpul recreaţiei fu adus la cancelarie Petea Cijov, elev în clasa a doua. Copilul plîngea ştergîndu-şi, o dată cu lacrimile, sîngele de pe obraji. L-a lovit cineva ? Cine ? Erahov ! Lunganul acela, cu mult mai în vîrstă decît el ! Erahov fu chemat urgent la cancelarie. Iată cum se petrecuseră lucrurile. Unul dintre amicii lui Erahov, Igor Potapov, elev într-a opta, un băietan întru nimic remarcabil, afară doar de faptul că avea pumnii mai puţin grei decît Erahov,

îl chemase la el pe acest Petea Cijov şi-i poruncise: „Du-te la Erahov şi cere-i o caià". Cijov se duse fuga şi-i ceru: „Dă-mi o caià!" Erahov îi trase o palmă din senin, îl lovi peste nas şi-l umplu de sînge. „Caià" este porecla lui Erahov, şi cînd o aude îşi iese din fire.

Faptul că Erahov s-a purtat mîrşav lovind pe un băiat mai mic decît el ne-a indignat pe toţi. Dar nimănui nu i-a trecut prin minte să se indigneze de purtarea lui Igor Potapov. El n-a lovit, n-a făcut să curgă sînge, deci nu-i direct vinovat.

Cunoştinţe, cunoştinţe şi iar cunoştinţe — rădăcini pătrate şi particularitatea construcţiilor gerunziale, campaniile lui Alexandru Macedon şi caracteristicile plantelor monoice, chipul „omului de prisos" în operele clasicilor şi acceleraţia corpurilor în cădere liberă — cunoştinţe, cunoştinţe, cunoştinţe! Judecăm pe elevi după felul cum învaţă: acesta învaţă bine, celălalt slăbuţ. Împărţim caracterele în: sîrguincios, neastîmpărat, concentrat, distrat, isteţ sau ba.

În speţă, Igor Potapov învaţă destul de bine, e isteţ, capabil; e posibil ca în viitor să ajungă un inginer bun sau medic priceput. Dar iată că el nu se dă în lături să păcălească un băieţaş nu prea dezgheţat, să se bucure de palma pe care băieţaşul o va primi, să-l necăjească pe prietenul său Erahov fără nici un motiv. Toate astea nu sînt oare semne ale unei firi meschine, laşe? A lovit, i-a sîngerat nasul — huliganism! Ne vom indigna şi vom pedepsi. Fereasă sfîntul ca în vestiar cineva să vîre mîna într-un buzunar străin, să fure o pereche de mănuşi — asta-i hoţie! Ruşine! Inadmisibil! Răul trebuie stîrpit din rădăcină! Dar uite că o ticăloşie măruntă, făcută pe furiş, trece neobservată de noi.

Viitorul inginer Potapov, care nu fură de pe masă tacîmuri de argint, nici nu împarte palme, dar care nu ezită să bage zîzanie şi să recurgă la făţărnicie!... Halal dar oferit societăţii!

Dar Saşa Korotkov... Mîndria şcolii, minte luminoasă! A citit în auzul tuturor un jurnal intim, şi-a

implîntat fără nici o sfială mîinile în sufletul altuia, îndemnîndu-i fără şovăire şi pe ceilalţi să facă la fel. Nici unul dintre copii nu a fost indignat de acest lucru, toată gloata l-a însoţit pe Saşa pînă la uşa cabinetului meu, aşteptînd cu curiozitate deznodămîntul, ba poate nădăjduind să fie lăudaţi pentru vigilenţă. Dar nu mai sînt decît trei luni şi toţi vor părăsi şcoala cu diploma de maturitate în mînă. Oameni maturi! Există însă maturitate şi maturitate.

Tosia Lubkova avusese mai multe ciocniri cu Igor Potapov, cu Nina Golîşeva care a ascultat lectura lui Saşa Korotkov, cu însuşi Saşa. În unul nu poţi să ai încredere, altul e prea nepăsător, celălalt grosolan la suflet — fără să vrei te închizi în tine, te simţi singură. Dar uite că există şi mătuşa Sima. O femeie primitivă, incultă, lipsită de inteligenţă; în schimb, ştie să te înţeleagă în felul ei, ştie să-ţi spună o vorbă bună... O vorbă bună, pornită din inimă — iată necomplicata ei armă...

Saşa Korotkov şi Tosia Lubkova... După cum la un magnet nu poţi despărţi un pol de celălalt, tot astfel n-o poţi reeduca pe Tosia, fără să te atingi de Saşa.

Cunoştinţe, cunoştinţe şi iarăşi cunoştinţe — selecţia naturală în teoria lui Darwin, activitatea lui Petru I, legea gravitaţiei universale... Toată viaţa mea a fost închinată străduinţei de a demonstra că învăţătura înseamnă lumină, iar ignoranţa — beznă. E drept că învăţătura este lumină, dar nu este singura către care năzuieşte omul.

Printre perdelele trase, se zărea un colţ de cer azuriu-spălăcit. Viscolul se potolise. Liniştea de după viforniţă părea cu totul deosebită, grăia parcă. Dincolo de ziduri, simţeam pacea limpezită a nămeţilor ridicaţi de vînt şi pustietatea vînătă a străzilor.

9.

Cîteva ore mai tîrziu păşeam, fără grabă, ca de obicei, pe drumul către şcoală. Ca de obicei, eram întîmpinat de cîte un „Bună dimineaţa, Anatoli Mat-

veevici ! Bună ziua, Anatoli Matveevici !"... Ca de obicei, răspundeam salutînd în dreapta şi în stînga. Toţi îmi arată simpatie, de asemenea şi eu lor. Ba chiar am uneori clipe de elan care mă fac să exclam din adîncurile inimii : „Ce dragi îmi sînteţi, copiii mei !" Îmi sînt dragi, într-adevăr, totodată însă ştiu că Vasea Lopatin, cu care schimb în fiecare dimineaţă salutări amicale, săpase pe un alt elev de-al meu, Ivan Alferov, îi suflase fotoliul directorial. Nu demult, Semion Şorohov, şi el un fost elev al meu, beat fiind, a spart capul unui flăcău. Ania Golţeva, care lucra într-un magazin alimentar, vindea cu lipsă la cîntar, îi înşela pe cumpărători la rest şi era cît p-aci să fie dată în judecată. Eu nu trăiesc cu capul în nori, îmi ajung la urechi toate întîmplările şi toate bîrfelile : îmi dau cît se poate de bine seama că orăşelul nostru nu este locuit de nişte sfinţi şi că, printre ei, elevii mei nu-s cîtuşi de puţin mai buni decît ceilalţi.

Toată ziua am fost abătut. Duceam în spate urmările nopţii nedormite, mă simţeam bătrîn, bolnav şi neputincios. N-ar trebui oare să ies la pensie ? Ar fi şi timpul. Să acţioneze cei care sînt mai tineri şi mai energici. Mai e atîta de făcut, iar eu nu mai am mult de trăit.

Într-a zecea are loc o adunare a comsomoliştilor la care participă şi Kostea Peregonov, secretarul comitetului raional al comsomolului. Se discută problema Tosiei Lubkova. M-a cuprins groaza la gîndul pocinoagelor care s-ar putea face.

Cînd am intrat, treizeci şi trei de inşi s-au sculat în picioare, apoi s-au aşezat la loc, cu o stîngăcie de oameni mari, în băncile care demult au devenit prea strîmte pentru ei.

Din banca întîi, cea care se află în faţa catedrei, privesc cu o încredere candidă ochii albaştri ai Galiei Smokovnikova. Are o feţişoară uscăţivă, cu pielea transparentă, nişte umeri ascuţiţi — o înfăţişare de adolescentă ; nu-ţi vine să crezi că are şaptesprezece ani : pe vremuri, fetele de vîrsta ei se măritau. Nina Golîşeva e de aceeaşi vîrstă (locul de lîngă ea e liber — Tosia n-a venit la şcoală), dar manierele ei vădesc

încrederea cam fudulă a unei femei aproape mature. Unii dintre băieți au început să se bărbierească, alții au obraji rumeni de copii. Toți cei de aici au trăit pe lume un număr egal de ani, dar nu poți spune că au aceeași vîrstă.

De obicei tineretul te înduioșează: ani senini — fără griji, fără necazuri — fericire deplină. Senini? Aș, de unde! E una din cele mai frămîntate, cele mai zbuciumate perioade ale vieții. Cît a ținut copilăria, lumea părea simplă și clară, ca globul pămîntesc pe care mările și oceanele sînt colorate în albastru, munții — în galben și cafeniu. Sînt oameni răi și oameni buni, profesii interesante și profesii plicticoase. Toate sînt apreciate dinainte, toate sînt însemnate cu culoarea corespunzătoare — negru și alb, albastru și roz. Dar iată că viața independentă, acea viață care abia se deslușea undeva în zare, ca un vis ispititor, e acum chiar în fața ta. Și deodată dispare și claritatea, și simplitatea. Ți s-a spus mereu, cu entuziasm: „În fața ta se deschid mii de drumuri, poți alege oricare din ele!" Alege dintr-o mie! E oare atît de simplu? Trebuie să-ți dai seama încotro vei apuca, pentru ca, după aceea, să nu te chinuiești toată viața. Sînt oare chiar atît de netede miile acelea de drumuri, după cum sînt descrise? Bucuros te-ai face inginer, dar ca să intri la facultate trebuie să te prezinți la un concurs și sînt cinci candidați pe un singur loc. Nu sînt primiți decît cei care au apucat să facă un stagiu în producție. Trebuie să te angajezi ca muncitor necalificat. Risc mare! Dacă te împotmolești cumva, dacă nu mai înaintezi? Și atunci, în loc de drum, dai într-o fundătură. Viața nu e ca globul școlar, nu e un basm; nimic nu se săvîrșește cu ajutorul baghetei magice. Primele revelații, primele îndoieli, primele griji; pentru întîia oară povara răspunderii față de tine însuți! Clasa a zecea — perioada de cotitură, ușă ce se deschide spre lumea de necuprins.

Cu trei ani în urmă, cînd această clasă a zecea se numea încă a șaptea, diriginte fusese numit Evgheni Ivanovici Morșcihin. A rămas dirigintele ei pînă

astăzi. Un om potolit, închis în sine, conştiincios ; veghea ca elevii să înveţe bine, organiza numărul necesar de şedinţe pe clasă, cînd avea greutăţi, se grăbea să vină la mine, cu un gest de neputinţă :

— Nu ştiu ce să fac, Anatoli Matveevici !

În calitatea lui de profesor de matematici, vorbea cu entuziasm de Saşa Korotkov, de care totodată se şi temea puţin : fire prea pasionantă, nu ţine seama de programa analitică, se vîră în junglele matematicii peste capul profesorului ; oricînd poţi să te aştepţi să-ţi trîntească o întrebare neaşteptată ; e un fel de forţă elementară greu de stăpînit. Cu ceilalţi elevi, Evgheni Ivanovici era blînd, atent şi, totodată, nepărtinitor.

Fusese şi el invitat la adunarea comsomoliştilor. La asemenea adunări, acest om tăcut din fire, nemembru de partid, nu se simţea niciodată la largul lui. Acum stă lîngă geam, faţa-i masivă priveşte în jos la mîinile grele odihnind pe genunchi — şi ascultă cuvîntarea lui Saşa Korotkov.

Saşa — un cap de arici zbîrlit ; printre genele-i scurte licăriri albastre de mînie — îşi reia cuvîntarea vehementă, întreruptă de venirea mea.

— Prin urmare, rostim cuvinte mari despre omul mîndru şi atotputernic care lansează sateliţi şi aşa mai departe. Omul mîndru şi atotputernic şi, deodată, poftim ! Doamne, miluieşte pe roaba ta ! Să te consideri de bunăvoie roabă şi în acelaşi timp să porţi carnetul de comsomolist în buzunar ! S-a prefăcut tot timpul, lăsîndu-ne să credem că-i de-a noastră, pînă nu s-a descoperit întîmplător că sufleteşte este o străină. Iar cînd s-a descoperit, a devenit furioasă, ne urăşte, ne consideră pe toţi nişte ticăloşi, numai ea e o sfîntă. Comsomolul şi bigotismul într-o singură persoană ! Ori Tosia renunţă categoric la părerile ei, ori trebuie să-i spunem fără înconjur : n-ai ce căuta în comsomol.

Saşa se aşează la locul lui.

Se auzi vocea catifelată a Ninei Golîşeva, vecina de bancă a Tosiei :

— Dar gîndiţi-vă că se lasă de şcoa-lă !

— Ce vrei să spui cu asta ? întrebă Saşa întorcîndu-se către ea.

— Doar atît că-mi pare rău de ea ca om. După zece ani de şcoală rămîne fără diplomă.

Se ridică Kostea Peregonov. E numai cu vreo şase ani mai mare decît copiii din bănci. Aproape toţi îl mai ţin minte ca elev în cursul superior. Acum e conducătorul comsomolului pe întregul raion, deputat în sovietul raional, student în anul patru la cursurile fără frecvenţă ale unui institut din regiune — şi nu are decît douăzeci şi patru de ani. E frumos cum poate fi un om numai la vîrsta lui. În ţinuta capului, în linia gurii şi a bărbiei se simte acea hotărîre fermă, care nu apare decît o dată cu maturitatea, dar pielea obrazului nu şi-a pierdut încă frăgezimea şi bujorii tinereşti ; pe fruntea-i modelată parcă de un sculptor nu se vede nici o cută.

Apăsat şi semnificativ rosteşte primul cuvînt :

— Tovarăşi !...

La şcoală, eram deprinşi să ne adresăm unul altuia mai simplu : „băieţi", „prieteni", sau să spunem ce aveam de spus fără nici un fel de introducere.

— ...Am fost chemat la telefon de tatăl Tosiei Lubkova. Tocmai s-a întors dintr-o deplasare şi, aflînd de cele petrecute, n-a avut destule cuvinte ca să-şi arate indignarea. Cere să se aplice pedeapsa maximă. Iată o pildă de principialitate. Pînă şi sentimentele lui părinteşti — gîndiţi-vă : părinteşti ! — nu-l împiedică să aprecieze situaţia în mod lucid. Comsomolistă cu credinţă în dumnezeu — e admisibil oare aşa ceva ? Nu, nu este admisibil ! Vedeţi însă că Nina Golîşeva s-a înduioşat, a cuprins-o mila. Din milă ar fi gata să facă concesii. La ce vrei să faci concesii, Nina ? La conştiinţa comsomolistă ! Las' să creadă în dumnezeu, să se roage la icoane, n-are decît — iar noi s-o compătimim, sărăcuţa de ea !...

Nici o milă ! Trebuie respinsă, alungată ! Pe faţa lui Saşa Korotkov a încremenit o expresie de hotărîre şi încăpăţînare. Galia Smokovnikova priveşte calmă drept înainte, cu ochii albaştri ca băltoacele de primăvară. În glasul lui Kostea vibrează alămurile indig-

năriii. Numai Nina Golişeva, care nici pe departe nu are firea cea mai blîndă şi mai sentimentală, este cuprinsă de milă. Asta numai pentru că o cunoaşte pe Tosia ceva mai îndeaproape decît ceilalţi, a stat cu ea în aceeaşi bancă în timpul orelor, i-a încredinţat din cînd în cînd cîte un aşa-zis secret, i-a împrumutat cîteodată un creion sau un caiet. Să fie oare toţi copiii ăştia atît de cruzi, atît de nepăsători ? Un om, un tovarăş de-al lor are necazuri. Să fie pedepsit ! Să fie respins ! Să fie dat afară !

Nu mă îndoiesc că Saşa Korotkov ar sări în foc pentru a salva un copil. Ochii Galiei Smokovnikova se umplu de lacrimi cînd vede un cîine lovit. Dar Kostea Peregonov ?... Nici el nu e crud. Nu demult, într-un colhoz, un cal a călcat pe un fir de înaltă tensiune căzut la pămînt şi a fost electrocutat. Au tras la răspundere un tînăr grăjdar, îl ameninţa judecata. Cine altul decît Kostea a alergat la comitetul raional de partid şi la procuratură ca să-l apere !

Cruzi ? Indiferenţi ? Nu. Doar că nu înţeleg. Eu nu i-am învăţat să înţeleagă. Nu l-am învăţat pe Saşa, nu am învăţat-o pe Galia, nu l-am învăţat pe Kostea Peregonov. Mă mîndream că în cei patruzeci de ani de activitate pedagogică au trecut prin mîinile mele mii de elevi, care trăiesc şi muncesc pe tot întinsul ţării. Mii ! Şi, desigur, au întîlnit în drumul lor oameni care aveau nevoie de ajutor, i-au întîlnit, dar nu i-au înţeles. Multe din tragediile vieţii, multe din catastrofele care au zdrobit destine puteau fi înlăturate. De patruzeci de ani de zile lucrez în şcoală, mîndrindu-mă că cifra creşte — mii şi mii ! Am încă o dată prilejul să mă conving că nu întotdeauna cifra este un indiciu al succeselor.

— Daţi-mi voie să spun şi eu două cuvinte !

Mă scol în picioare, masiv, greoi, cu mîinile la spate, cu pîntecele înainte — am impresia că arăt destul de belicos, destul de hotărît. Dar copiii nu observă acest lucru. În cele cîteva zeci de perechi de ochi îndreptaţi asupra mea nu se citeşte decît o curiozitate stăpînită : ce-o să spună Anatoli Matveevici ?

Copiii nu sînt deprinşi să mă vadă în postura de adversar.

— Saşa Korotkov cere aplicarea unei pedepse, Kostea Peregonov este şi el pentru sancţionare. N-am auzit pe nimeni să fie contra, prin urmare toată lumea e de acord. Poate numai Nina Golîşeva...

— Nu am nimic împotriva unei pedepse, dar depinde ce fel...

— Deci şi Nina este pentru pedeapsă... Va să zică toţi, în unanimitate, cer pedepsirea ? Dar în ce scop ? Pentru ca pe om să-l doară sau pentru ca să se îndrepte ?

— Firește că pentru ca să se îndrepte, intervine Saşa.

— Aşa ! O excludem din comsomol, o alungăm dintre noi şi atunci Lubkova se va îndrepta, îşi va schimba convingerile. Dar nu cumva, văzîndu-se respinsă şi disprețuită, se va duce la vreo mătuşă bigotă ? Pe voi, după terminarea şcolii, vă aşteaptă institutele, iar pe ea — rugăciunile. Fiecare dintre voi îşi va croi un drum în viaţă cu mintea şi cu mîinile sale ; ea îşi va pune nădejdea în dumnezeu. Dar nu înseamnă asta moarte spirituală ? Nu v-aţi gîndit oare că, procedînd astfel, ucidem un om ?

În clasă, tăcere ; toate privirile, sclipind de emoţie, sînt îndreptate asupra mea.

— Să zicem că nu e vorba chiar de moarte, urmez eu. Poate se va găsi altcineva care o va convinge, o va scoate din groapa în care a căzut, o va ajuta să se pună pe picioare, într-un cuvînt, o va salva. Altcineva, nu noi — voi şi cu mine. Acela n-ai să fii tu, Saşa Korotkov, care ai de gînd să lansezi sateliţi. Nici tu, Galia Smokovnikova. Nici tu, Kostea... Mîndri şi atotputernici, sînteţi gata să fericiţi întreaga omenire şi prea puţin vă pasă de un tovarăş de-al vostru. N-are decît să decadă, n-are decît să-şi distrugă viaţa !...

— Anatoli Matveevici, mă întrerupe Kostea, noi ne dăm seama că excluderea este o măsură drastică, dar e necesară. Dacă procedăm altfel, ruşinosul caz al

Tosiei Lubkova va putea constitui un exemplu negativ pentru alţii.

— Pentru cine? Pentru ei? răspund eu, arătînd spre clasă. Aşa, va să zică! Prin urmare, copii, trebuie să vîrîm frica în voi, altfel sînteţi gata să daţi buzna, buluc, la icoane.

Am nimerit în plin. Clasa începu să vuiască, asemenea unui stup peste care a căzut de sus un măr.

— Nu e vorba de ei... Vorbesc în general... încercă s-o dreagă Kostea.

— În general, despre mase? Va să zică iată cît de slabe de înger sînt masele noastre şi cît de puternică e Tosia Lubkova!

Kostea nu răspunse. Întreaga clasă vuia.

10.

M-au sprijinit toţi. Primul lucru pe care trebuia să-l facem era s-o readucem pe Tosia la şcoală. E supărată mai ales pe Saşa, deci Saşa trebuie să stea de vorbă cu ea; el trebuie s-o convingă că nimeni din clasă, deci nici el, nu-i este duşman, ci tovarăş. Întîi s-o aducem înapoi, să n-o lăsăm să se izoleze, pe urmă ne vom gîndi ce e de făcut.

Această adunare îmi alungă toropeala. Dacă în mai puţin de un sfert de oră am izbutit să conving peste treizeci de oameni să gîndească altfel, înseamnă că, să zicem, în cinci ani, se pot răsturna şi munţii. Şi cinci ani cred că aş mai putea rezista. Mai e atîta de făcut, eu nu mai am prea mult de trăit; prin urmare, cu atît mai încordată, mai plină şi mai interesantă va fi ultima perioadă a vieţii mele.

În cancelarie se apropie de mine Evgheni Ivanovici. Faţa lui cu trăsăturile masive era roşie, pete-pete; privirea-i era mai piezişă ca oricînd, buzele-i cărnoase tremurau; glasu-i sugrumat trăda tulburarea.

— Anatoli Matveevici, nu pot să nu vă spun... Sînteţi un om rar... Un om atît de bun la suflet nu se întîlneşte prea des în zilele noastre. V-aţi purtat cu noblеţe...

Glasul îi tremura, pe față i se citea emoția. Dar în timpul dezbaterii fusese mut, cu privirea pironită în pămînt : nu făcuse nici o mișcare, nu scosese nici un sunet.

— Dar ce te împiedică să te porți și dumneata la fel ? i-am răspuns eu oarecum înciudat. Dacă n-aș fi intervenit eu, dumneata tot n-ai fi scos nici un cuvînt ?

Umerii lui Evgheni Ivanovici se încovoiară. Oftă și, privind undeva pe lîngă mine, îngînă :

— Așa-i... N-am scos nici un cuvînt...

— De ce soarta Tosiei Lubkova trebuie să mă privească pe mine mai îndeaproape decît pe dumneata ?

Alt oftat și altă lunecare a privirii :

— Da, aveți dreptate...

Încurcat, se depărtă puțin, își plecă fruntea și tăcu, posomorît.

Nu numai Tosia Lubkova se simte singură la școală, ci și printre cadrele didactice se găsesc suflete singuratice. Acest Evgheni Ivanovici lucrează împreună cu noi la realizarea aceluiași scop, ține ore, scrie dări de seamă, asistă la ședințele consiliului pedagogic ; pe de o parte, pare să fie alături de toți ceilalți, pe de alta, pare să fie cu totul izolat — un fel de nimfă în cocon.

Seara, am stat în cabinetul meu parcurgînd dări de seamă vechi ale profesorilor și l-am așteptat pe Sașa. Nu stabilisem cu el să vină și să-mi raporteze. Dar știam că întoarcerea Tosiei la școală nu va fi un lucru chiar atît de ușor ; probabil că între ea și Sașa nu se va găsi un limbaj comun. Eram sigur că Sașa, văzînd lumină la fereastra cabinetului meu, va trece pe aici ca să mi se plîngă de jignirea primită. Așteptam.

Orele treceau și Sașa nu venea. Un întuneric jilav învălui fereastra. Școala deveni pustie. Această clădire mare cu etaj, unde cunoșteam fiecare treaptă, unde îmi notam în gînd orice zgîrietură nouă care se ivea pe pereți, mi se părea acum străină fără larma copiilor ori fără acea liniște și seriozitate care dom-

neşte în timpul orelor de clasă. A apărut chiar un miros nou, ciudat şi necunoscut — parcă de ulei fiert, parcă de acid fenic — în orice caz de ceva care îţi aminteşte o casă nelocuită sau o gară.

Mă pregăteam să plec acasă, cînd, deodată, la celălalt capăt al clădirii, se auziră nişte paşi care urcau scările. Paşii răsunară în coridorul pustiu, se opriră în dreptul uşii mele. O bătaie timidă...

— Intră ! am îndemnat eu.

Vestiarul era închis, de aceea Saşa intră cu paltonul pe el. Tatăl lui era un dulgher mediocru, care, de altfel, nu scăpa prilejul de a nu-şi prea răsfăţa băiatul. Paltonul îi devenise demult strîmt, mîinile roşii îi ieşeau din mînecile prea scurte, umerii înguşti erau ridicaţi pînă aproape de urechi ; din cauza aceasta trupul său deşirat părea înţepenit, iar capul mult prea mare. Părul îi era zbîrlit, ca un smoc de iarbă veştejită pe un muşuroi de pămînt în timpul dezgheţului. Se opri în mijlocul cabinetului, pironindu-mă cu o privire ce nu prevestea nimic bun.

— Stai jos. Povesteşte.

Îşi săltă, ţeapăn, un umăr, de parcă s-ar fi sufocat în palton (gestul trebuind să însemne independenţă), se aşeză pe scaun, îşi puse căciula pe genunchi. Toate astea fără să spuie un cuvînt. Aha, va să zică a fost scandal, s-au despărţit ca duşmani şi mai înverşunaţi...

— Anatoli Matveevici, de ce trebuie să suport jigniri ?

— Şi în ce fel te-a jignit Tosia ?

— Nu ea. Mă doare-n cot de jignirile ei. Dumneavoastră m-aţi jignit, şi asta-i mult mai grav.

— Eu ?...

— Şi colegii, dar dumneavoastră mai mult decît toţi.

— S-auzim...

— Să fiu trimis la o... Şi pentru ce ? Ca să mă rog de ea ! Eu — de ea ! S-o rog, s-o implor, s-o conving să mă socotească tovarăşul ei, să primesc nişte vorbe ca nişte palme... Dar asta e umilitor, Anatoli Matveevici !

Mă priveşte pe sub sprîncene — încruntat şi ostil. E supărat tare. În clipa aceea am observat la el un

lucru pe care nu-l văzusem pînă atunci : dispreţul. Un dispreţ rece şi neclintit faţă de oameni ca Tosia Lubkova. El, Saşa Korotkov, îşi consacră tot timpul lui liber nu petrecerilor frivole cu dans, nu tovărăşiei unor fluieră-vînt, care au obiceiul să stea prin ganguri şi să se lege de trecători, nici foielii în jurul mesei de biliard de la club ; o, nu, el îşi croieşte un drum spre ştiinţă, scotoceşte prin biblioteci, citeşte reviste ştiinţifice, are preocupări înalte şi planuri frumoase. Pe cîtă vreme singurele cărţi pe care le citeşte Tosia sînt, probabil, nişte romane cu intrigă amoroasă, şi nu se gîndeşte decît la dansuri şi la găteli ; scormoneşte în sufletu-i meschin şi visează, desigur, să se mărite, să facă copii, să se înconjoare de pelinci ; suferă că nimeni nu o bagă în seamă, ba mai mult, aleargă la dumnezeu — nu se bizuie pe ea însăşi — şi cu rugăciunile ei cerşeşte o fericire meschină. Saşa nu o dispreţuieşte numai pe Tosia, ci probabil şi pe Nina Golîşeva, şi pe Galia Smokovnikova care, la fel ca şi Tosia, se dau în vînt după dansuri şi rochii ; îl dispreţuieşte pe Goşa Artemiev — băiat dezgheţat, fotbalist şi cel mai bun schior din şcoală. Talentul este o favoare a naturii, dar Saşa Korotkov nu bănuieşte că poate fi şi o povară cu care nu-i chiar aşa uşor să treci prin viaţă. Oamenii nu iartă niciodată dispreţul faţă de ei.

Îl priveam cum stătea în faţa mea, bosumflat, ferecat în paltonul lui strîmt ; vorbea încet, cu durere şi cu indignare neprefăcută :

— Colegii m-au trimis la ea pentru că ei nu înţeleg nimic. Dar să mă trimiteţi dumneavoastră ! Dumneavoastră ! Dumneavoastră trebuie să înţelegeţi. M-am dus la ea cu inima deschisă, iar ea mi-a spus că nu mă crede.

— Dar de ce ?

— Pentru că îi urăşte pe toţi şi pe mine mai mult decît pe ceilalţi.

— De ce pe tine mai mult ?

— Probabil din cauza jurnalului ei.

— Ei vezi, asta e : ochi pentru ochi, dinte pentru dinte. Te-ai simţit jignit de cuvintele ei, dar pune-te

tu în locul fetei. Închipuie-ţi că cineva îţi ia jurnalul intim, pe care l-ai scris numai şi numai pentru tine, şi-l citeşte tuturor. Asta nu e jignire? Cineva îţi despoaie sufletul şi-l pune în vitrină: veniţi să admiraţi, nu vă pese că sufletul se chirceşte de ruşine şi de umilinţă. Tu ai dreptul să jigneşti, dar ea — nu. Tu ai mîndria ta de om, ea e o fiinţă inferioară. Cam aşa ar veni, nu?

— Nici acum nu văd, Anatoli Matveevici, cum puteam face altceva, îmi răspunse Saşa cu asprime. Să fi ascuns jurnalul? Să nu fi spus nimic? S-o las adică pe Tosia să-şi ducă viaţa şi de aci înainte cum a dus-o pînă acum: pe dinafară să pară că e cu noi, iar cu sufletul să fie o străină? Aşa trebuia să procedez?

— Cum trebuie să cruţi un om? Cum să dai dovadă de tact? Trebuie să chibzuieşti. Reţete de-a gata nu sînt. Te-ai gîndit, oare, la lucrul cel mai simplu: să stai de vorbă cu ea între patru ochi? Nu. Te-ai gîndit să ceri sfatul cuiva, bunăoară mie, ca unui om cu mai multă experienţă? Nu. Din capul locului te-ai purtat faţă de ea ca un duşman. Şi acum ea te primeşte ca pe un duşman.

— Şi dumneavoastră ştiaţi, desigur, c-o să mă primească duşmăneşte?

— Bănuiam.

— Şi totuşi m-aţi trimis.

— Şi totuşi te-am trimis. În cazul cînd te vei descurca şi vei găsi cuvinte de omenie — bravo ţie! Dacă nu te vei descurca, îţi va fi o lecţie pe viitor.

— Cuvinte de omenie! Dar ea nu le înţelege. Încercaţi şi dumneavoastră să staţi de vorbă cu ea şi o să vă convingeţi.

— Va trebui să mai încerce cineva, de vreme ce tu nu ai izbutit. Doar n-o să părăsim un om la ananghie.

Saşa nu se mai uita la mine. Stătea încruntat, strîngînd din fălci. Nu, pe faţa lui nu citeam căinţă.

— Bine. Am înţeles. Poţi pleca, i-am spus.

Se ridică de pe scaun şi ieşi stingherit, răsucindu-şi în mîini căciula ponosită şi ferindu-se să mă privească în ochi. Paşii lui răsunară de-a lungul coridorului

pustiu, apoi pe scări. Zgomotul lor se stinse şi se auzi numai bufnetul uşii de la intrare.

Şedeam cu capul sprijinit în palme. Nu mi-a fost greu să conving clasa. Copiii aceştia nu sînt nici indiferenţi, nici cruzi, numai că nu înţeleseseră... Să le deschizi ochii, să le explici, asta poţi s-o faci în mai puţin de un sfert de oră. Aici, însă, nu e vorba numai de lipsă de înţelegere... Probabil că nu de ieri, de alaltăieri se uită Saşa de sus la Tosia, la Nina, la Galia, la toţi acei pe care îi consideră mediocrităţi. A devenit la el un fel de obicei. Uneori de asemenea obiceiuri te vindecă timpul, alteori — zguduirile şi catastrofele. Cîteodată, însă, rămîn pe toată viaţa.

Am căutat să mi-l închipui pe Saşa om de ştiinţă convins de înalta-i menire, tiranizîndu-i pe cei din jur, vorbind semeţ cu cei mai puţin inteligenţi, cu cei care au mai puţine merite ori mai puţină cultură. Asemenea egotişti socot că toţi ceilalţi le sînt inferiori.

Există şi în viaţă reacţii în lanţ. Ajunge să arăţi cît de cît rea-voinţă şi oamenii îţi vor răspunde cu aceeaşi monedă, ceea ce, la rîndul său, va provoca o nouă jignire, va stîrni o nouă ambiţie şi tot aşa mai departe, din ce în ce mai multă întărîtare, din ce în ce mai multă ură, invidie, neurastenie, infarcte şi boli de ficat, pînă ce moartea izbăvitoare îi va aduce martirului odihnă. Priceperea de a trăi în mijlocul oamenilor trebuie să devină o ştiinţă care să se înveţe din copilărie.

11.

Am ieşit în cerdac. Pentru întîia oară anul acesta nu m-a izbit în faţă frigul pătrunzător, ci m-a învăluit o boare jilavă, dulce, blîndă şi parfumată. Un ţurţure se rupse din streaşină şi căzu la picioarele mele, scoţînd parcă o exclamaţie de uimire. E primăvară...

Trăgînd cu nesaţ în piept aerul care mă ameţea uşor, am străbătut agale vasta curte a şcolii, în timp ce şoşonii mei bătrîneşti se cufundau la fiecare pas în zăpada moale.

Pe stradă, chiar lîngă poartă, se profila prin întuneric o siluetă feminină singuratică. Faptul mă surprinse : Evgheni Ivanovici plecase demult acasă, de ce îl mai aşteaptă tînăra lui soţie ? Cine, afară de ea, mai putea să facă de sentinelă acolo ?

Şovăind, silueta făcu cîţiva paşi spre mine. Atunci am recunoscut-o : ia te uită, Tosia Lubkova !

Un cer lăsat spre pămînt, fără nici o zare de lumină. Troienile gem din greu, chincindu-se la pămînt. Picăturile de pe streşini cîntă cu glasuri cristaline. Crengile copacilor, înţepenite de iarnă, caută parcă să se dezmorţească, îşi încearcă puterile, întinzîndu-se şi trosnind de durere. Asemenea şarpelui care, pitit în ascunzişul lui, îşi schimbă pielea, pămîntul, singur şi el, învăluit în beznă jilavă, renaşte. Se simte chinul şi istovirea preaplinului de forţe, convulsiile voluptoase ale unei lumi ce se trezeşte din somn. Şi în această lume — Tosia Lubkova, cu neliniştile, cu impasul ei. A venit. Aşteaptă. Pe cine aşteaptă ? Cu zece minute în urmă Saşa Korotkov trecuse pe această potecă. S-o fi ascuns ea ori şi-o fi întors el capul ? Aşteaptă. Afară de mine şi de Saşa nu mai fusese nimeni la şcoală. S-ar părea că mă aşteaptă pe mine.

— Tosia, tu eşti ?

— Anatoli Matveevici !

La început sonor, glasul i se sugrumă numaidecît.

Am luat-o de cot şi i-am spus cît puteam mai calm, ca şi cînd nu se întîmplase nimic neobişnuit :

— Încotro te duci ? Hai să mergem împreună.

Eram siliţi să ocolim mereu băltoacele care prindeau o pojghiţă de gheaţă. Pe fundalul picăturilor sonore şi al foşnetelor misterioase, zgomotul paşilor noştri răsuna deosebit de puternic, brutal. Departe, tocmai pe cealaltă stradă, tuşi un gîtlej de bas.

— Anatoli Matveevici, dumneavoastră l-aţi trimis pe Korotkov la mine ? mă întrebă Tosia pe un ton sfidător.

— Nu, nu l-am trimis eu.
— A venit sigur, așa de la el, să mi se închine ?
— Toată clasa l-a trimis.
— Nu cred. Nu cred pe nimeni !
— Ai venit numai ca să-mi spui vorbele acestea ? Le-am mai auzit o dată de la tine.
— Pentru Korotkov, ca și pentru toți ceilalți, ba sînt doar o bigotă, ba se lingușesc — cică îți vrem binele, îți sîntem tovarăși...
— De ce să învinuiești oamenii că, în sfîrșit, au ajuns să gîndească cum trebuie ?
— Vreți să mă liniștiți, dar...
— Dar ce ?... Spune ce ai vrut să spui.
— Știți dumneavoastră prea bine.
— N-ai încredere ?
— Nu, n-am încredere.
— Tu suferi cînd te jignește cineva, dar de ce socoți că ai dreptul să jignești pe alții ?
— Pe cine am jignit ?
— Uite, să zicem, pe mine.
— Pe dumneavoastră ?!
— Tu știi una și bună : n-am crezut, nu cred, n-am să cred. Rîndul trecut mi-ai trîntit chiar în obraz : n-am de ce să vă cred, n-ați făcut nimic pentru mine. Să presupunem că, deși am avut grijă să poți învăța, acest lucru nu-i, totuși, de ajuns. Dar nici nu ți-am făcut vreun rău. Sau, poate, te-am persecutat, am fost nedrept, te-am pedepsit vreodată fără motiv, te-am calomniat, te-am mințit ?
— N-am spus așa ceva.
— Și nici nu puteai să spui. Totuși nu ai încredere în mine. De ce trebuie să suport această neîncredere jignitoare ? Tu ești indignată că lumea se poartă nedrept cu tine, dar ia gîndește-te bine : te porți tu oare drept cu alții ?

Se auzea zgomotul pașilor noștri pe zăpada care se topea ; ferestrele revărsau o lumină caldă pe tufișurile despuiate ale grădinițelor.

— Am spus așa, la mînie... După aceea mi-a părut rău. Cred că din cauză asta am venit la dumnea-

voastră... În dumneavoastră am mai multă încredere decît în ceilalţi.

— Acum, amintindu-mi de jignirea ce mi-ai adus-o, e rîndul meu să-ţi răspund că nu te cred.

— N-aveţi decît să nu credeţi, răspunse Tosia ridicînd din umeri. Eu am fost sinceră...

— A, va să zică te-ai supărat. Ei, vezi ce înseamnă neîncrederea? Uite, aşa începe duşmănia. Aşa apar sentimentele urîte între oameni. Saşa Korotkov şi-a călcat mîndria în picioare şi ţi-a propus: hai să fim tovarăşi, primeşte ajutorul nostru. Dar tu nu l-ai primit, nu i-ai dat crezare şi l-ai alungat. El a venit la tine cu sentimentele cele mai bune, iar tu l-ai respins. Dacă doreşti lucruri frumoase şi bune, atunci ajută-i pe Saşa să fie bun.

— Dar ce, după părerea dumneavoastră Saşa e rău? E inteligent şi talentat, ce-i mai lipseşte?

— Îi mai lipseşte cîte ceva.

— Şi ce anume?

— Să zicem, un pic de delicateţe sufletească pentru ca, atunci cînd e cazul, să înţeleagă că trebuie să aibă mai multă grijă de jurnalul intim al altuia... Iarăşi nu mă crezi. Nu cumva îţi închipui că vreau să te linguşesc?

— Ba, vă cred, dar nu pricep... Cum să-l ajut tocmai eu pe Korotkov?!

— Şi de ce nu?

— Dar eu sînt mai slabă decît el. Eu singură am nevoie să fiu ajutată.

— Tu ai nevoie să fii ajutată de el, iar el de tine. Şi atunci nimeni nu va fi umilit.

— Aproape ca în evanghelie.

— Ba nu. Evanghelia învaţă: iubeşte-l pe duşmanul tău. Eu însă te învăţ să nu iei drept duşman pe un prieten. Evanghelia îţi cere să-i ierţi pe toţi, fără nici o alegere; eu te îndemn să alegi bine. E o diferenţă.

Tosia nu-mi răspunse nimic. Mergea lîngă mine cu capul plecat.

Brusc se produse în jur o schimbare greu de definit. Probabil că o boare uşoară, pe care noi nici n-am

simţit-o, s-a stîrnit de undeva şi a pricinuit o adevărată răzmeriţă. Picăturile din streşini au prins a răpăi mai vesel, foşnetele şi pîrîiturile nedesluşite se înmulţiră. Mirosul fad al omătului topit i se adăugă mirosul umed al pereţilor de bîrne. Toate prinseră viaţă. pînă şi butucii fără sevă îşi vesteau prezenţa.

— Spuneţi-mi, Anatoli Matveevici, v-aţi gîndit vreodată că într-o zi veţi muri şi că toate astea... — tonul Tosiei nu mai era tăios, nu se simţea în el îndîrjire, ci, dimpotrivă, sfială — toate, toate vor rămîne. Vor rămîne şi aceste bălţoace pe care cineva le va ocoli... Cineva, dar nu noi. Noi vom muri, şi gata !

Prostuţa de ea ! S-a poticnit de întrebarea : de ce viaţa ne este drămuită în timp, de ce nu există veşnicie ? Întrebarea e atît de veche, încît a încetat să-i mai îngrozească pe oameni. Probabil că eu mă gîndesc mai des decît ea la moarte. Ea mai are zeci şi zeci de ani înainte, mie nu mi-a rămas decît un deceniu, hai să zicem două, dacă am noroc. Peste vreo zece-cincisprezece ani, ţurţurii de gheaţă se vor sparge ca şi astăzi, troienele vor geme la fel, topindu-se, dar eu nu voi mai fi, voi dispărea. Dacă mi-e teamă ? Firește că mi-e teamă. Firește că nu doresc moartea ; vreau să trăiesc, cu toate că viaţa devine an de an tot mai grea pentru mine : mă chinuie insomniile, astma, inima declară cîteodată grevă ; dar accept şi aceste toate, numai să trăiesc.

— Vrei să crezi în nemurirea sufletului ? i-am spus eu. Ţi-e frică să dispari cu desăvîrşire ? Atunci, uite ce pot să-ţi spun : da, există suflete nemuritoare, sau aproape nemuritoare... Te miri că ţi-o spun eu, care nu cred nici în dumnezeu, nici în dracu, nici în transmigrarea sufletelor nevinovate în grădinile raiului. Dar, ascultă, de cîte ori n-ai auzit poezia „Pe dealurile Gruziei se-ntinde ceaţa serii“ ? Îţi aduci aminte : „Mi-e trist şi uşor ; e seninul durerii...“ O stare sufletească de o clipă, dar ne emoţionează, ne răscoleşte sufletele — şi al tău, şi al meu. „...E seninul durerii...“ Oasele lui Puşkin au devenit demult ţărînă, dar asta — asta trăieşte. Trăieşte sufletul,

trăieşte lumea lui intimă. După ce vom muri, ea va continua să trăiască. Cînd o să ajungi acasă, ia o bucată de pîine, uită-te la ea şi meditează puţin. Nişte grăunţe prefăcute în făină, apă, puţină drojdie, un pic de sare — crezi că nu mai e nimic altceva? Nu, făină, drojdie, sare, dar şi o fărîmă de suflet, o fărîmă din sufletul unor strămoşi necunoscuţi, nenumăraţi şi foarte îndepărtaţi... Iarăşi te miri. Probabil că mă socoteşti un bătrîn smintit sau un credincios în felul lui... O bucată de pîine! Ce poate fi mai simplu? Dar chiar şi în ea sînt cuprinse observaţiile, gîndurile, ipotezele a mii şi mii de oameni, manifestările spirituale ale unei armate uriaşe, care a trăit în veacuri deosebite, în deosebite ţări. Cine a fost cel dintîi căruia i-a venit în minte să înfigă roata pe osie? Nimeni nu ştie. E un dar spiritual care trăieşte şi acum în orice automobil, în orice avion. Sufletul acelui om este nemuritor!... Ţie ţi-au fost hărăzite şase, şapte sau opt decenii de viaţă; trebuie să ştii să le foloseşti, să dai ceva nou, fie cît de neînsemnat, însă al tău; să-l laşi în dar acelora care vor trăi după tine. Nemurirea constă numai în asta, altă nemurire nu există...

Băltoacele clipoteau sub tălpile noastre; de pe un acoperiş ud alunecă zăpada, bufnind greoi. Tosia tăcea. Deodată se opri:

— Am ajuns.

O căsuţă scundă, pitită într-un fund de curte. Două ferestre, ca doi ochi aproape orbi, licăresc slab prin întuneric, sub streaşina joasă a acoperişului. Aici locuieşte mătuşa Tosiei, Serafima Kolîşkina.

— Mă judecaţi rău, Anatoli Matveevici?

— Aici te simţi oare mai bine decît acasă?

— Mai bine.

Am rămas un timp nemişcaţi, ascultînd foşnetele nopţii.

— Cu mătuşa Sima e uşor să te înţelegi, vorbi Tosia cu încredere, dorind în acelaşi timp să se justifice. Iar dumnezeul la care se închină ea nu-i sîcîitor. Chiar dacă nu aş crede în nimic, mătuşa Sima nu

m-ar iubi mai puțin. Băieții ei nu cred în dumnezeu și totuși ea îi iubește.

Tosia puse mîna pe clanța portiței.

— La revedere, Anatoli Matveevici.

— Mîine vii la școală, nu-i așa ?

— N-nu știu...

— Cum să înțeleg, adică ?

— Anatoli Matveevici, doar știți ce canon e cînd toată lumea se uită la tine. Acum vă cred, nu vor rîde și nu-mi vor spune nimic rău în față. Da nu-i puteți opri să nu se uite la mine. Pentru ei sînt un fel de bolnavă, o ființă anormală. E greu să înduri așa ceva.

— Dar să te ascunzi de oameni e mai ușor ?

Cîteva clipe Tosia tăcu.

— Nu, nu e mai ușor.

— Dacă nu vii, ei își vor da seama că n-ai încredere și-ți vor răspunde cu aceeași neîncredere. Mai devreme sau mai tîrziu, va trebui să te birui pe tine însăți. Spărtura, o dată făcută, va crește din ce în ce mai adîncă, pînă n-ai s-o mai poți birui.

Tăcere, apoi răspunse cu glas slab.

— Am să viu... La revedere.

Pașii ei foșniră pe zăpada udă, se auzi ivărul și ușa se închise.

Simțeam pe față apăsarea aerului dens și umed, iar mirosul de lemn ud, de coajă de copac ce se dezgheață, îmi dădea o ușoară amețeală. Nu cu urechea, ci cu fiecare celulă a pielii, prin paltonul meu gros, deslușeam o mișcare tainică, învăluită în beznă. În aceste clipe se petrec, neștiute de oameni, procese mărețe. Apoi seva copacilor va porni din rădăcini spre trunchiuri, iarba se va întinde pe pămînt, mugurii vor plesni, dînd la iveală frunze. Îndată după aceste clipe învie lumea adormită de atîtea luni sub zăpadă. Cea dintîi trezire ! Pleoapele naturii au tremurat !

Stăteam lîngă portiță și ascultam această trezire. Tosia a plecat totuși de la mine ca să se ducă la mătușa Sima. După ce mi-a ascultat cuvintele, se va

întîlni iarăşi cu dumnezeul Serafimei Kolîşkina, un dumnezeu care nu te sîcîie, cum zice ea. Cu atît mai bine ; s-o asculte vorbind şi pe mătuşa ei, să compare cuvintele mele cu ale ei, iar după aceea să mediteze. Principalul este să gîndească, să judece singură.

M-am întors şi am pornit spre casă.

12.

M-am întors, dar n-am apucat să fac nici trei paşi că am dat peste un trecător. M-am ferit, lipindu-mă de gard ca să-l las să treacă, dar trecătorul nu se urnea din loc.

Gulerul paltonului ridicat, şapca trasă pe ochi, mîinile vîrîte adînc în buzunare, scund, îndesat, mohorît. Mi-am dat seama imediat — în faţa mea stă însuşi Lubkov, tatăl Tosiei, şi mă priveşte ţintă.

— Tova-a-răşe Mahotin ! — Cuvîntul „tovarăşe" n-a fost rostit, ci azvîrlit ca o lance menită să te străpungă. — Îmi permiteţi să vă întreb cum aţi ajuns aici ?

— Am însoţit-o pe fata dumneavoastră.

— Ştiaţi unde se duce ?

— La mătuşa ei.

— Dar de ce se ascunde la mătuşă-sa, nu v-aţi interesat ?

— M-am interesat.

— Şi dumneavoastră, vechi pedagog, directorul şcolii în care învaţă ea, i-aţi îngăduit să treacă pragul acestei case ?

— Mărturisesc că nu mi-a cerut permisiunea. Dar...

— Dar ?!

— Dar nu văd nimic rău în faptul că una din elevele mele se duce să doarmă la o rudă a ei.

— La o rudă care îi vîră în cap opiul religiei !

Am făcut un pas spre Lubkov şi i-am spus pe tonul cel mai împăciuitor :

— Iuri Petrovici, noi avem aceleaşi păreri, aceleaşi interese...

— Dar, după cît îmi pare, comportări diferite.

— Hai să discutăm fără patimă despre comportările mele, să încercăm să ne înţelegem. Problema care se pune este următoarea: cum să schimbăm concepţia despre lume a fetei dumneavoastră? Înţelegeţi — concepţia despre lume! Dumneavoastră vreţi să rezolvaţi problema printr-o interdicţie: să nu te mai duci la mătuşa ta, să nu mai îndrăzneşti să te gîndeşti la dumnezeu! Vreţi să-i porunciţi să gîndească just. Oricît i-am interzice, fata dumneavoastră, printr-un vicleşug sau o minciună, tot se va întîlni cu mătuşa ei, tot se va gîndi la dumnezeu, şi poate mai mult chiar decît o face acum. Nu degeaba se spune că fructul oprit este mai dulce. Ea va sorbi cu nesaţ fiecare cuvînt rostit de această mătuşă, întîlnirile cu ea vor căpăta importanţă...

— Doar n-aveţi de gînd să mă convingeţi că nu trebuie s-o împiedicăm să se întîlnească cu ea.

— Tocmai asta am vrut să spun: s-o lăsăm să se întîlnească.

— S-o lăsăm să asculte cu gura căscată pălăvrăgeala unei bătrîne smintite şi să-i dea crezare!

— Să ne străduim ca să nu-i dea crezare. Nu printr-un ordin, ci prin convingere.

— Tova-a-arăşe Mahotin! Toate aceste calcule complicate nu sînt în fond decît simple trucuri de intelectual. Să filozofezi, să încurci lucrurile, să le învălui, în loc să acţionezi în mod hotărît. Eu prefer claritatea şi simplitatea, tova-a-arăşe Mahotin!

— Şi eu prefer lucrurile clare şi simple, dar ce să-i faci — în viaţă dăm la fiecare pas de complicaţii. Şi nu există nimic mai complicat decît lumea interioară a unui om. Sufletul omului nu este o frînghie pe care poţi s-o tai cu toporul; trebuie să descurci nodul cu răbdare şi cu grijă.

L-am simţit pe Lubkov încordîndu-se, scoţînd pieptul înainte.

— Mie îmi place să privesc adevărul drept în faţă. Fata mea e o elevă sovietică; fata mea e comsomolistă. Ea crede în dumnezeu. Este sau nu este demnă atitudinea ei? Nu, nu es-te dem-nă! Prin urmare,

răul trebuie smuls din rădăcină, hotărît şi radical, fără să mai pierdem timpul, fără să ne încurcăm în nu ştiu ce noduleţe sufleteşti !

În întuneric nu vedeam expresia feţei lui Lubkov ; în schimb, în vocea lui se auzea un dispreţ vădit, ca şi cînd mi-ar spune : în loc să faci ce trebuie, îndrugi verzi şi uscate.

Îl cunoşteam prea puţin pe acest om ; ne întîlneam la şedinţe şi ne salutam politicos, adeseori îl auzeam luînd cuvîntul. Fără îndoială era de o cinste ireproşabilă. După părerea mea, oamenii înzestraţi cu această calitate se împart de obicei în două categorii. Unii nu observă propria lor cinste şi incoruptibilitate după cum un om sănătos nu observă activitatea inimii sale ; alţii amintesc de acest lucru cu orice prilej, ba mai mult, îi bănuiesc pe toţi, fără excepţie, că nu sînt destul de cinstiţi, destul de principiali. Judecînd după felul cum vorbea cînd lua cuvîntul, Lubkov făcea parte din cea de-a doua categorie. În clipa aceea mă simţeam neputincios : oricît i-aş explica, oricît mi-aş sparge pieptul căutînd să-i demonstrez, tot n-are să înţeleagă.

— Adevărul trebuie privit în faţă, to-va-arăşe Mahotin, drept în faţă ! Iertaţi-mă, dar acum n-am timp să duc conversaţii în aer liber. Am venit să-mi iau fiica. Am să pun capăt acestor vizite o dată pentru totdeauna !... Cu bine !

Plin de hotărîre, îşi făcu loc şi, foarte demn, porni spre portiţă. Răsunară paşii lui apăsaţi, se auzi ivărul de fier, apoi vocea lui :

— Taisia ! Serafima ! Deschideţi !

N-am mai stat să aflu cum se va sfîrşi această incursiune paternă în toiul nopţii ; fără grabă, mi-am văzut de drum.

Îmi trîntise în obraz, ca o mustrare : adevărul trebuie privit drept în faţă ! Adevărul superficial, adevărul ciuntit nu-i oare frate bun cu minciuna ? „Smuls din rădăcină, hotărît şi radical !“ Ce mi-i şi cu aceşti Alexandri Macedoni la nivel raional, care

taie noduri gordiene la dreapta şi la stînga fără să se-ncurce.

„Smuls din rădăcină" — în aceste cuvinte nu-i creaţie, ci distrugere.

13.

Dimineaţa, Tosia a venit la şcoală şi s-a aşezat în bancă lîngă Nina Golîşeva.

În aceeaşi zi se întruniră în consiliu pedagogic profesorii — statul meu major, mareşalii mei în jachete tricotate sau sacouri ponosite. Umăr la umăr cu aceştia înfăptuiam modestele noastre cuceriri. Împreună cu ei mă apăram împotriva duşmanului cumplit al învăţăturii — mistificarea. Ceea ce ni se cerea fără nici o discuţie era : un procent ridicat de elevi cu succese mari la studii. Trebuie ridicat procentajul, altfel toţi, împreună cu şcoala voastră veţi fi socotiţi codaşi, va ploua cu mustrări administrative şi ghionturi îndrumătoare ! Au plouat destule... Ne apăram de ele, le înduram, acei dintre noi care erau mai slabi de înger au fost frecaţi, uneori siliţi să părăsească şcoala.

Izbînzile noastre nu sînt dintre acelea care se sapă în tablele istoriei. Sînt recunoscute şi apoi uitate.

Statul meu major, mareşalii mei... Sînt gata să-i cinstesc cu titluri înalte pe aceşti oameni în jachete tricotate şi în sacouri modeste, pentru că munca lor eu o socot mai vrednică de cinstire şi mai măreaţă decît sîngeroasele îndatoriri pe care le aveau de îndeplinit, bunăoară, un Murat sau un Ney în armata lui Napoleon.

M-am deprins să muncesc împreună cu ei, ceea ce nu înseamnă însă că pe toţi îi stimez în aceeaşi măsură, că sînt mulţumit de toţi, că n-aş dori ca vreunul din ei să devină mai bun decît este în realitate.

La dreapta mea şade directorul de studii al şcolii — Anna Ignatievna, o femeie în vîrstă de cincizeci de ani, cu faţa vestejită. Mă priveşte, ca de obicei, cu ochii ei albaştri în care se citeşte mai mult chiar

decît naivitate — mai degrabă o puritate de prunc. Pe mine mă admiră, orice dispoziţie pe care i-o dau o îndeplineşte cu zel, ba chiar cu prea mult zel. Dacă spun în treacăt că profesorul cutare ar merita un avertisment, ea se şi repede la el, îl face cu ou şi cu oţet şi profesorul se alege cu o mustrare aspră. Cînd o rog să-mi procure cîteva informaţii sumare, Anna Ignatievna mobilizează toate cadrele didactice cerîndu-le dări de seamă cît mai amănunţite şi mă îngroapă sub un maldăr de hîrtii din care nu izbutesc să găsesc ceea ce îmi trebuie. Toate acestea mă încurcă uneori îmi fac chiar mari greutăţi. Nu mi-ar fi greu să-mi aleg dintre ceilalţi profesori un director de studii mai priceput, dar la noi nu se obişnuieşte ca cineva să fie înlocuit sau retrogradat pentru exces de zel.

În schimb, Arkadi Nikanorovici, profesorul de literatură la cursul superior, mă contrazice întotdeauna. Dacă eu spun „da", el găseşte îndată un motiv să spună „nu". O bărbie ascuţită, un nas tot atît de ascuţit, o căutătură atentă, ascuţită şi ea, care luceşte în dosul ochelarilor — un om înţepător şi caustic. Oricît ar părea de ciudat, Arkadi Nikanorovici îmi este de mare ajutor. El descoperă cel dintîi punctele slabe în propunerile mele. Cînd e el de faţă, devin, fără să vreau, mai exigent cu mine însumi, dar, bineînţeles, nu sînt întotdeauna de acord cu el sau, mai bine zis, sînt rareori de acord cu el. Anna Ignatievna se teme de Arkadi Nikanorovici şi nu-l înghite, pe cîtă vreme eu, atunci cînd treburile nu mă silesc să rămîn la şcoală, îl însoţesc cu plăcere pînă acasă, după ce s-a sfîrşit ziua de lucru. Locuitorii oraşului nostru fac, probabil, haz de figurile noastre atît de nepotrivite : eu, obez şi greoi, stîngaci chiar ; Arkadi Nikanorovici — slab, cu o înfăţişare meticulos de îngrijită, călcînd cu paşi mărunţi şi energici. Uneori mă opresc la dînsul acasă şi atunci el pune pe masă o garafă cu lichior ; apoi încep nişte discuţii — firește, în contradictoriu — care se lungesc pînă la miezul nopţii.

Oamenii pe care îi stimez cel mai mult nu sînt acei care fac ceea ce vreau eu, ci acei care pot face un lucru la care nu m-am gîndit sau care depăşeşte puterile mele. Doi tineri profesori, soţii Tropnikov, au mania experienţelor şi sînt nevoit să veghez fără încetare ca să nu facă vreo boroboaţă. Şapte din zece încercări nu izbutesc, în schimb trei constituie un succes netăgăduit şi mai ales unul de felul acelora pe care eu, de obicei, nu sînt în stare să le prevăd.

La masa comună din cancelarie stau şi unii profesori ca Maria Mitrofanova Kologrivova. E de peste patruzeci de ani în învăţămînt, la vremea ei ajunsese vestită în întreaga regiune, primise titlul de profesor emerit precum şi o decoraţie ; astăzi sănătatea i s-a şubrezit şi trebuie să facă mari sforţări ca să mai poată munci, dar amînă mereu să iasă la pensie. Sînt şi unii ca Natalia Feodorovna Romaşkina — o fetişcană care pare să fie ea însăşi elevă. Şi alţii de felul lui Evgheni Ivanovici Morşcihin, oameni harnici şi conştiincioşi pe care poţi pune temei, dar care n-au descoperit praful de puşcă.

Cazul Tosiei Lubkova... Am putea oare garanta că e numai o rară excepţie, că asemenea cazuri nu se vor repeta în şcoala noastră ?...

Tosia Lubkova a aflat, de pildă, din lecţiile noastre că omul se trage din maimuţă, deci e puţin probabil să dea crezare basmului naiv despre Adam şi Eva. Ştie acest lucru — şi totuşi crede în dumnezeu. De ce ?

În orăşelul nostru, întreaga propagandă antireligioasă se mărgineşte la un singur lucru : o dată sau de două ori pe lună se ţine, mai mult de formă, cîte o conferinţă intitulată, de pildă : „Există oare un început şi un sfîrşit al lumii ?“ Se potriveşte asta scopului nostru ?...

Mătuşile credincioase de tipul Serafimei Kolîşkina folosesc alte metode. Ele nu ţin conferinţe sau referate, ci, atunci cînd dau de un om copleşit de problemele vieţii, frămîntat de îndoieli, îl compătimesc, pătrund în sufletul lui, se interesează de durerile şi

îndoielile lui. Un fel de tratament individual, cum s-ar zice. Poate că ar trebui să adoptăm metoda Serafimei Kolîşkina ?

Sînt multe probleme, dar de astă dată nu din cele legate de creşterea succeselor la studii, de încheierea bilanţului înainte de examenele de primăvară ; nu sînt acele probleme pe care ne-am deprins să le dezbatem la consiliile pedagogice şi faţă de care ne simţim la largul nostru.

În jurul mesei lungi, stau înghesuiţi profesorii. Peste treizeci de oameni, aproape toţi cu studii superioare. Mai mult de jumătate din ei au acumulat experienţă pedagogică vreme de decenii. Un detaşament de oameni culţi, poate cel mai numeros din oraş şi din întregul raion.

14.

Soţii Tropnikov şi-au expus planul de bătălie.

Unul dintre profesori trebuie să-şi ia asupra sa obligaţiile unui apărător activ al ideilor teologice, adică să se transforme în popă pentru o seară. Ceilalţi profesori vor pregăti pe elevi, vor răsfoi împreună cu ei biblia şi evanghelia (căci e stupid să combaţi lucruri pe care nu le cunoşti decît din auzite), vor consulta lucrările filozofilor materialişti, ale scriitorilor şi ale oamenilor de ştiinţă. Profesorul care joacă rolul popii şi elevii se vor întîlni în faţa întregii şcoli. Va fi mai degrabă un joc decît o dispută sau un duel. Nu război, ci numai manevre. Dar jocul trebuie să fie serios. Manevrele care prin greutăţile şi complexitatea sarcinilor de rezolvat nu seamănă cu un război adevărat sînt fără de folos. Discuţia trebuie să fie neapărat înverşunată, atacurile popeşti — profunde, consistente, ascuţite. O victorie prea uşoară ori va provoca neîncredere, ori va duce la subaprecierea duşmanului. Noi însă vrem ca în aceste manevre să se nască luptători călîţi care, la nevoie, să poată face faţă unui război adevărat.

Asupra cuplului Tropnikov se năpusti îndată Arkadi Nikanorovici.

Tosia Lubkova ştie că omul se trage din maimuţă şi nu din Adam cel creat de dumnezeu. Ştie acest lucru şi totuşi crede în dumnezeu! Cauza credinţei Tosiei nu stă în ignoranţă, în necunoaşterea unor anumite adevăruri. Să-i demonstrezi că biblia înşală, că Adam n-a existat, să-i repeţi bazele darvinismului pe care le-a învăţat la şcoală — toate acestea sînt inutile. De ce crede Tosia în dumnezeu? Păi, pentru că a încetat să creadă în oameni, în tovarăşii ei. N-are atîta nevoie de o dispută care să-i deschidă ochii asupra unor adevăruri ştiinţifice, cît de un sprijin moral.

Menajul Tropnikovilor: el — profesor de fizică, ea — profesoară de chimie. El înalt, lat în spate, cu capul mare totdeauna puţin înclinat, ceea ce îi dă un aer de încăpăţînare, cu o privire dîrză, pe sub sprîncene — ai zice că nu-i un om, ci un berbece de acei cu care se sparg zidurile, gata oricînd să atace pieptiş. Ea, subţirică şi bălaie, cu ochi cenuşii, cu o înfăţişare blîndă, de o naivitate amăgitoare, dar cu o doză de şiretenie şi de încăpăţînare absurdă, pur feminină. El îl asurzise pe Arkadi Nikanorovici cu vocea lui de bas, iar ea îl prindea în mreje le unui soprano liric. Arkadi Nikanorovici însă, asemenea unui brad cu trup de cremene pe o stîncă de gresie, rămînea neclintit, fulgerînd cu lentilele ochelarilor spre Tropnikov-soţul, risipind zîmbete fine în direcţia Tropnikovei-soţia.

— Nu trebuie să scăpaţi din vedere faptul că Tosia Lubkova s-a şi întors la şcoală! îi reaminti unul din profesori.

— Ce importanţă are? Nu cumva vreţi să spuneţi că a încetat să mai creadă? Atunci discuţia e fără obiect şi putem să mergem pe la casele noastre, satisfăcuţi şi fără grijă.

— Faptul că s-a întors este o dovadă de încredere în colegii ei de clasă!

— Chiar aşa să fie?

— N-aveţi decît să zîmbiţi cît poftiţi, dar cel dintîi pas spre cîştigarea încrederii a fost făcut.

— Şi mai departe ?

— Mai departe vom obţine ca această încredere faţă de colegi să sporească din ce în ce mai mult.

— Fo-a-arte bine ! Mai departe ?

— Mai departe, colegii ei, în care are o oarecare încredere, vor începe o dispută despre dumnezeu.

— Şi, bineînţeles, o vor determina să-şi schimbe convingerile

— Tosia n-are decît să nu participe direct la discuţie, n-are decît să asculte, stînd deoparte...

— Dar dacă nu va sta s-o asculte şi o va ocoli ?

— Nu va face asta !

— Dar dacă totuşi... Dacă totuşi aceste discuţii o vor face să se depărteze din nou de colegii ei ? Atunci, stimată Irina Vladimirovna, nu vom fi iarăşi nevoiţi să ne căznim a o readuce la sînul şcolii-mume şi să continuăm povestea cu cocoşul roşu ?

— O să asculte ! Nu va putea să nu fie atentă ! Orice discuţie despre dumnezeu va trezi la ea în mod inevitabil o curiozitate morbidă. Morbidă, mă înţelegeţi ? Va fi atrasă ca de un magnet ! Aceasta nu înseamnă oare apropiere ? Nu înseamnă oare rezolvarea problemei ?

— Să vă fie gura aurită, dar n-aş crede.

După cum şi era de aşteptat, unii profesori ţineau partea Tropnikovilor, alţii — partea lui Arkadi Nikanorovici. Cancelaria era în plină fierbere.

Unul cîte unul, profesorii începură să-şi întoarcă privirile spre mine.

— Sînt de acord cu Arkadi Nikanorovici, am început eu. Sînt de acord că lucrul de care are Tosia acum nevoie, cu deosebire, nu este lumina ştiinţei noastre, ci sprijinul nostru uman. Toate forţele noastre, tot timpul nostru îl consacrăm numai învăţăturii. Nu ne ocupăm de altceva. Ore de clasă, lecţii pentru acasă, ore de studiu suplimentare... Îi instruim şi-i batem la cap : fii atent la explicaţiile profesorului, că ai nevoie ; acasă să-ţi faci lecţiile singur, răspunde

singur pentru tine. Pretutindeni singur și pentru tine însuți !

— Anatoli Matveevici ! — Credinciosul director de studii, Anna Ignatievna, mă pironi cu ochii ei naivi, de fată, rotunzi de mirare. — Anatoli Matveevici, dar cum s-ar putea altfel ?

— Probabil că nu se poate. Cred că și de-acum înainte vom preda tot așa : profesoral, cu metode vechi.

— Totuși...

— Totuși, ca să echilibrăm faptul că, rezolvînd o problemă de algebră sau făcînd o compunere literară, elevul trebuie să gîndească singur, e nevoie să găsim ceva la care să gîndească toți laolaltă, în colectiv, întreaga școală. Să gîndească, să caute, să discute, să se creeze o legătură strînsă între ei. Ceva în afară de învățătura prevăzută în program.

— Va trebui să dăm șarade și rebusuri pe scară panșcolară, glumi sarcastic Arkadi Nikanorovici.

— Chiar viața ne oferă șarade și rebusuri. De curînd s-a iscat o discuție... Trăim în secolul tehnicii, în secolul marilor descoperiri științifice. Cultura și arta trebuie oare să treacă pe al doilea plan, ca aspecte mai puțin importante ale vieții ? Ce-ar fi dacă această discuție s-ar extinde dincolo de pereții cancelariei și i-am obliga pe toți elevii să se gîndească la această problemă ?... Știință sau artă, fizicieni sau lirici ? Ceea ce importă nu este atît să obținem o schimbare a punctului de vedere în legătură cu această problemă, cît faptul că, tot căutînd o soluție, ne vom schimba noi înșine...

— Nu pricep : știință sau artă ? E ceva prea neutru. De ce n-am apuca dintr-o dată taurul de coarne și n-am deschide o discuție pe o temă antireligioasă ? întrebă Irina Vladimirovna Tropnikova.

— Să ne închipuim că mîine vom apuca taurul de coarne și vom pune problema fără înconjur : există sau nu există dumnezeu ? Tosia Lubkova se va închide și mai mult în sine. Saşa Korotkov va proclama la adunare adevăruri cunoscute tuturor. Însă nouă ne trebuie o discuție ca formă colectivă de gîndire. Co-

lectivă, spun. Fiecare să-l privească mai atent pe celălalt, căutînd pe acei care gîndesc la fel ca el, combătîndu-i pe adversari, creîndu-se astfel între toţi un contact spiritual. Să începem, bunăoară, cu problema : ştiinţă sau cultură. Dumneavoastră spuneţi că e un teren prea neutru pentru propaganda religioasă ? De loc ! E o trambulină spre rezolvarea problemelor religioase. Învăţătura să-şi urmeze cursul, în timpul orelor să se predea ca şi pînă acum legile lui Newton, teorema lui Pitagora ; acolo fiecare elev să răspundă pentru el însuşi. În schimb, după ore, în timpul recreaţiilor, el trebuie să nimerească într-o atmosferă de dezbateri al căror interes nu scade niciodată. Temele şi problemele se vor schimba, unele se vor perima, altele se vor naşte, dar dezbaterile vor continua zi de zi. Cultura, ştiinţa, morala, religia — o gamă vastă, interese comune, viaţă comună, simţi că nu poţi rămîne izolat. Pînă la urmă, Tosia Lubkova îşi va găsi tovarăşi mai interesanţi şi mai apropiaţi din punct de vedere spiritual decît mătuşa Sima cu dumnezeul ei biblic.

Am tăcut.

Cel dintîi care luă cuvîntul fu Arkadi Nikanorovici.

— Raiul este pardosit cu intenţii bune. Cum s-ar putea înfăptui aşa ceva ? Concret !

Cum ? — iată o întrebare care dă speranţe, o întrebare de la care începe realizarea intenţiei.

— Hai să ne gîndim cu toţii, am propus eu.

15.

Cînd consiliul pedagogic era pe sfîrşite, am fost chemat la telefon.

— Anatoli Matveevici, anunţă o voce de femeie, tovarăşul Vaşcenkov ar dori să vă vadă. N-aţi putea să treceţi pe aici chiar acum ?

Vaşcenkov este primul secretar al comitetului raional de partid. E relativ nou în raionul nostru, a venit abia acum un an. Se spune că, înainte de-a veni aici, avusese o dramă în familie — soţia lui s-a în-

drăgostit de un învățător, iar Vaşcenkov îi scrie şi acum cîte două-trei scrisori pe săptămînă, probabil n-o poate uita. S-a consacrat cu totul muncii, locuieşte chiar la sediul comitetului raional de partid, într-o odăiţă care servea odinioară drept cameră de oaspeţi, pentru cei veniţi din regiune. În cazurile de urgenţă, cînd vreun preşedinte de colhoz dintr-un soviet sătesc depărtat nu-l găseşte pe Vaşcenkov în birou, se duce la celălalt capăt al clădirii şi bate la uşa camerei lui, sculîndu-l uneori din somn. Niciodată Vaşcenkov nu s-a supărat şi nici n-a refuzat să primească pe musafirul care venea la o oră atît de nepotrivită. Înalt, uşor adus de spate, cu nişte braţe lungi care i se bălăbănesc stîngaci pînă aproape de genunchi, cu ochi mici şi adînciţi în orbite privind atent, cu o expresie de nepătruns pe faţă — înfăţişarea lui Vaşcenkov e de ajuns ca să inspire respect. L-am observat adesea în timpul şedinţelor : era întotdeauna concentrat şi îngrijorat, poate pentru că treburile nu mergeau prea strălucit în raion. Fostul secretar, Homeakov, făcuse exces de zel — livrase vaci de lapte la centrul de colectare a cărnii, ba trimisese la abator chiar şi tauri reproducători, fapt pentru care a şi fost scos din funcţie.

Nu mă cheamă degeaba, mi-am zis. Şi nu m-am înşelat.

În biroul lui Vaşcenkov l-am găsit pe Lubkov umblînd prin cameră şi spunînd ceva ; în clipa cînd am intrat, s-a întrerupt la jumătatea vorbei.

Capul lui tuns scurt, prea rotund, prea neted, seamănă cu pălărioara unei pitarce abia răsărite din pămînt. Faţa-i fălcoasă e rumenă şi tinerească, nici n-ai crede că acest om poate să aibă o fată în clasa a zecea. Se poartă îmbrăcat cu pretenţii de modă. În oraşul nostru avem o modă proprie, nu cea din capitală şi nici, mai ales, cea occidentală : pantalonii strîmţi nu sînt admişi. Pieptul plin şi ieşit înainte al lui Lubkov este strîns într-o cazacă încinsă cu o curea lată, picioarele i se pierd în nişte pantaloni bufanţi, largi ca o fustă, cu falduri ce cad peste cizmele-i de box.

Ţinuta cam gheboşată a lui Vaşcenkov vădea o nepărtinire accentuată, ca de judecător. Ridicînd spre mine o privire obosită, mă pofti să iau loc.

— Anatoli Matveevici! — O voce surdă, moale, dar parcă desprinsă de lumea înconjurătoare; aşa trebuie să vorbeşti cu un copil sau cu cineva despre care eşti convins că n-are dreptate. — În şcoala dumneavoastră s-a petrecut un caz penibil. Cred că ar trebui să-l socotim ca un semnal de alarmă. Nu sînteţi de părere?

— Ba da, am răspuns.

Cîteva secunde, Vaşcenkov mă privi drept în faţă cu ochii lui albaştri, adînciţi în orbite.

— Foarte bine. Ce măsuri aţi luat?

Măsuri?... Palma primită de la Tosia — „nu vă cred!“ Viforniţa urlînd bezmetic în oraşul pustiu, noaptea de insomnie, capul gata să-mi plesnească de atîtea gînduri, convorbirea cu clasa a zecea, Kostea Peregonov, Saşa Korotkov, apoi iar Tosia Lubkova şi, în sfîrşit, şedinţa consiliului pedagogic... Pot fi toate acestea cuprinse în fraza banală pînă la plictis: am luat măsuri?

— Măsurile... Am renunţat să mă mai gîndesc la ele.

Auzind răspunsul meu, Lubkov încremeni pe loc ca un cîine de vînătoare care a adulmecat miros de raţe sălbatice în stufăriş.

— Cum trebuie înţelese cuvintele dumneavoastră? se informă Vaşcenkov politicos.

— Vreau ca şcoala să înceapă o viaţă nouă, dar acest lucru reclamă ceva mai mult decît luarea unor măsuri obişnuite.

— O viaţă nouă... O revoluţie?

— Într-o oarecare măsură.

— Va să zică recunoaşteţi că pînă acum n-aţi muncit cum trebuie?

— Sînt silit să recunosc.

— De cîţi ani sînteţi director?

— De douăzeci de ani.

— Iar acum socotiţi că vreme de douăzeci de ani aţi acţionat greşit?

— Nu în toate, dar în unele privinţe — da.

— Dacă nu mă înşel, şcoala dumneavoastră a fost bine cotată ?

— A fost socotită ca una dintre cele mai bune în regiune.

Vaşcenkov tăcu, dar privirea lui cercetătoare rămase pironită asupra mea. Interveni Lubkov. Măsurînd cu pas energic duşumeaua vopsită, se năpusti asupra mea :

— Cine poate să creadă una ca asta ! Douăzeci de ani de muncă ! Şcoala s-a bucurat de un succes binemeritat. Şi, deodată, se anulează tot. N-n-nu, tova-a-arăşe Mahotin, aici e ceva suspect. Nu atunci aţi greşit şi aţi făcut erori, ci acum ! Da, da ! Analizaţi-vă, s-a întîmplat ceva cu dumneavoastră. Şi încă ceva foarte ciudat...

— Iertaţi-mă, l-am întrerupt eu, vi s-a întîmplat vreodată să recunoaşteţi, în sinea dumneavoastră, că nu aveţi dreptate, că puteţi greşi ?

— Eu, tovarăşe Mahotin, sînt gata să ascult orice critică, pe cîtă vreme dumneavoastră... În loc să luaţi măsuri, să acţionaţi cu hotărîre, să curmaţi din rădăcină opiul religiei, ne vorbiţi de nu ştiu ce revoluţie, de începerea unei vieţi noi. Ba sînteţi gata să vă puneţi cenuşă-n cap, să renunţaţi la meritele dumneavoastră din trecut. Asta e pozăl E dorinţa omului de a-şi camufla inactivitatea cu ajutorul unor vorbe meşteşugite !...

Şi dă-i, şi dă-i... Aşteptam să sfîrşească. E un activist de răspundere al comitetului raional şi descoperă deodată că fata lui crede în dumnezeu. El nu e dintre oamenii care şovăie şi stau la îndoială. Dacă fata i-a înşelat aşteptările, înseamnă că ea e un duşman, iar el, tatăl ei, nu-şi va îngădui să fie slab. Indignarea lui e sinceră.

Vaşcenkov îl întrerupse :

— Să încercăm să lămurim lucrurile. În ce constau, aşadar, greşelile dumneavoastră, Anatoli Matveevici ?

— Iată, bunăoară : acum şase ani, Kostea Peregonov a absolvit şcoala mea...

— Da, încuviinţă Vaşcenkov.

— Ieri, acest Peregonov a cerut, fără cea mai mică ezitare, excluderea Tosiei Lubkova din comsomol...

— Bine a procedat! proclamă Lubkov.

— A exclude, în momentul cînd fata dumneavoastră, tovarăşe Lubkov, s-a hotărît să părăsească şcoala, înseamnă s-o împingem în braţele credincioşilor, s-o zvîrlim din viaţa noastră. E o cruzime?... Da, dar Peregonov nu-i crud din fire. Doar că nu are înţelegere, noi nu l-am învăţat să înţeleagă. Nu este aceasta o greşeală din cele mai grosolane — greşeala noastră, greşeala mea?

Lubkov sări iarăşi ca ars:

— O greşeală din cele mai grosolane este să tolerezi, să treci cu vederea, să nu înţelegi că o pedeapsă principială şi severă este un fel de educaţie. Da, da! Dacă la o şedinţă a biroului mi se trînteşte o mustrare care urmează să fie trecută în dosar, atunci ce trebuie să cred după părerea dumneavoastră: că biroul procedează astfel numai de dragul pedepsirii? Nu, biroul vrea să mă educe şi, pe baza exemplului meu, să-i educe şi pe ceilalţi!

— Cu ameninţări vreţi să faceţi ca un om să gîndească altfel? Nu veţi izbuti. Cu ameninţări poţi băga frica în om şi el se va preface că gîndeşte în felul în care-ţi place. Se va preface şi nimic mai mult. Cu un ciomag poţi să-l sileşti pe un bolnav să se scoale din pat, dar aceasta nu înseamnă că se va şi înzdrăveni.

— De ce nu stai jos, Iuri Petrovici? De foiala dumitale mă dor ochii, îl rugă Vaşcenkov, cu oarecare iritare în glas.

Lubkov pricepu că i se cere să mai tacă din gură şi se lăsă pe un scaun, ţeapăn, cu umerii daţi puţin înapoi, cu pieptul bombat, cu palmele aşezate simetric pe genunchi — leit idolul care vîră spaima în idolatri.

Vaşcenkov se lăsă puţin cu pieptul pe masă.

— Vă ascult.

Am început să-i povestesc despre treburile noastre : despre individualismul care îi dezbină pe oamenii din şcoala noastră, despre învăţămîntul bazat pe cerinţa ca fiecare să-şi îndeplinească sarcina singur, să răspundă el singur pentru el ; despre atmosfera de discuţii şi dispute care îi va sili pe elevi să cerceteze în comun, să gîndească în comun, care îi va uni...

Pe faţa osoasă a lui Vaşcenkov se citea aceeaşi rezervă imparţială şi politicoasă dar, din adîncul întunecat al orbitelor, ochii lui de un albastru fără luciu priveau încordat şi cercetător. Doi oameni într-unul singur : unul obişnuit, cam anost, celălalt — misterios, pe care nu-l prea puteam înţelege.

Vaşcenkov tăcu o bucată de vreme. Într-un tîrziu, îşi netezi fruntea cu palma-i lată.

— Am mai auzit ceva în genul acesta... De la alţi profesori.

— Nu văd de ce nu s-ar gîndi şi alţi profesori la acest lucru. A devenit o problemă de actualitate, i-am răspuns.

— Da... — Vaşcenkov îşi netezi iarăşi fruntea care arăta un început de pleşuvie. — Aţi lucrat douăzeci de ani...

Lubkov decise că Vaşcenkov ezită şi că are nevoie de sprijin :

— Toate astea sînt scorneli ! Complicaţii inutile !

Vaşcenkov se ridică în picioare, întinzîndu-mi peste masă palma-i lată :

— Acţionaţi... La nevoie, vă ajut bucuros.

Lubkov îşi muşcă limba.

16.

La capătul coridorului au fost aşezate două urne de votare. Pe una din ele era scris : „Fizicienii", pe cealaltă — „Liricii". Pe perete, deasupra fiecărei urne, atîrna cîte un afiş de dimensiuni mari. Lionea Koreakin — cel mai bun caligraf din şcoală — a scris cu tuş şi cu litere de tipar pe hîrtie de desen, pe cel

din stînga: „Declarația fizicienilor", iar pe cel din dreapta: „Declarația liricilor".

Textul primei declarații a fost făcut de soții Tropnikov, cei mai energici reprezentanți ai științei în școala noastră. Suna astfel:

„Istoria omenirii a început de la invenție. Făcînd un topor dintr-un pietroi, maimuța primitivă a încetat de-a mai fi un animal. Munca l-a creat pe om! Nu picturile lui Rafael, ci mașinile cu aburi, nu sonatele lui Beethoven, ci descoperirea electricității, nu versurile despre «Frumoasa doamnă», ci avionul fraților Wright au înălțat puterea speței umane.

Ne aflăm în pragul cosmosului, astăzi Pămîntul a devenit prea strîmt pentru noi; este un exemplu al atotputerniciei omului. Iar navele interplanetare, care se vor îndrepta curînd spre Marte și Venus, vor zbura nu pentru că poeții geniali vor scrie versuri sublime și sculptorii vor modela monumente ale frumuseții, Calculele matematicienilor, descoperirile fizicienilor, chimiștilor și biologilor — iată ce vor purta aceste nave spre lumi necunoscute încă.

Să lăsăm arta să ne înfrumusețeze viața, dar mersul ei înainte este determinat de ȘTIINȚĂ; în aceasta din urmă stă forța omului, ei i se cuvine pe dreptate primul loc. CINE ESTE PENTRU?"

Textul declarației „Liricilor" a fost compus de Arkadi Nikanorovici.

„Să ne scoatem pălăria în fața științei — ea este, într-adevăr, atotputernică. Ea poate face brațul să fie mai tare, ochiul să fie mai ager, ba chiar și creierul mai agil. Ea a șters de pe fața pămîntului ciuma și holera, vărsatul negru și frigurile galbene. Dar să ne răspundă ea, cea atotputernică, cu ce fel de vaccinuri pot fi vindecați oamenii de insensibilitate și nepăsare? Cu ajutorul căror formule poate fi calculată frumusețea morală? Lipsită de frumusețe morală, de frumusețe spirituală, viața va intra în putrefacție și ura va triumfa asupra dragostei.

Despre dragoste s-ar putea scrie un întreg tratat ştiinţific. Acest tratat o va explica, dar nu ne va învăţa să iubim. Dar cine oare ar putea tăgădui că, prin picturile sale, Levitan ne învaţă să iubim natura, iar prin povestirile sale, Cehov ne învaţă să iubim omul?

Să amintim ştiinţei că ea nu i-a dat omenirii numai sateliţii paşnici, ci şi bombele cu hidrogen. Şi ce se va întîmpla dacă acestea nimeresc în mîinile unor oameni înzestraţi cu un bagaj de cunoştinţe ştiinţifice, dar lipsiţi de frumuseţe morală, înzestraţi cu un creier pătrunzător, dar lipsiţi de suflet? Poate fi ceva mai înspăimîntător decît un om fără suflet, posedînd forţa distrugerii? Continente întregi şterse de pe faţa pămîntului, nimicirea popoarelor, pieirea civilizaţiei, deci şi pieirea ştiinţei înseşi — ne putem aştepta la orice!

Trufaşă ştiinţă! Jos pălăria în faţa liricilor, dacă vrei să făureşti fericirea! CINE VA VOTA CONTRA?"

Pînă una alta, orificiile celor două urne sînt lipite cu o hîrtie. Copiii trebuie lăsaţi întîi să discute, să ţipe, să fiarbă în zeama lor — abia după aceea hîrtiuţele vor fi dezlipite şi se va trece la votare.

Numai cei din cursul superior îşi pot da seama, mai mult sau mai puţin independent, încotro anume sînt atraşi: către „fizicieni" sau către „lirici". Dar majoritatea populaţiei şcolare e o lume care nu-şi face nici un fel de griji; singurul lucru care-i frămînta pînă acum era scalda la stăvilar, baterea mingii în curtea încă plină de noroi, problema de matematică rămasă nerezolvată. „Fizicieni" sau „Lirici"? În tot cursul scurtei lor vieţi, ei n-au avut niciodată prilejul să se gîndească la aşa ceva. Cum însă ei constituie majoritatea, voturile lor vor hotărî de partea cui va fi victoria.

Dacă eşti elev în clasa a opta sau a noua şi îţi dai singur seama că dreptate nu pot avea decît, bunăoară, „fizicienii", iar declaraţia „liricilor" nu-ţi spune nimic, ba chiar îţi stîrneşte indignarea, atunci pune-te

pe treabă fără a-ţi drămui puterile şi timpul ! Dacă ţi s-a încredinţat grija pionierilor dintr-o clasă mai mică, întruneşte-i sau, dacă nu ai această posibilitate, caută să-i prinzi în timpul recreaţiilor pe acei pe care îi socoţi încă insuficient de pregătiţi, străduieşte-te să captezi voturi pentru „fizicieni" la care ţii atît de mult, huleşte-i pe „lirici" cît îţi poftеşte inima, ai toată voia. Un singur lucru este interzis : să recurgi la ameninţări. Dacă vreun copil vrea — dintr-un simplu capriciu sau din încăpăţînare — să voteze contra, n-ai ce-i face, e liber.

Aşadar, „fizicieni" sau „lirici" ?

O mulţime compactă de copii se înghesuiae în fundul coridorului. Cîţiva citesc cu glas tare, fiecare altceva ; se aud exclamaţii, este chiar o oarecare îmbrînceală ; puştimea se strecoară cu dibăcie pe sub coatele celor mari, încasînd cu o nepăsare filozofică ghionturi edificatoare. Domneşte deocamdată o atmosferă de circumspecţie, un fel de nedumerire. Cei mai mulţi copii sînt încă departe de a fi hotărît în ce categorie se vor situa, patimile nu s-au dezlănţuit încă.

— „...Nu picturile lui Rafael, ci maşinile cu aburi..." citeşte cineva într-un fel de extaz.

— Dar cine e Rafael ăsta ?

— Păi n-auzi ? Făcea picturi.

Nu toţi ştiu cine e Rafael, nu toţi înţeleg încă despre ce e vorba. Cînd vor înţelege şi vor afla, atunci vor alege şi, fără doar şi poate, cu toată patima.

Se aude clopoţelul, recreaţia s-a sfîrşit. Dar mulţimea din faţa declaraţiilor şovăie, parcă nu-i vine să se urnească din loc. Glasul acela înflăcărat continuă să citească...

— „...Navele interplanetare, care se vor îndrepta curînd spre Marte şi Venus..."

Pe coridor îşi fac apariţia profesorii cu cataloagele la subsuoară.

— Gata, gata, copii ! În recreaţia următoare veţi continua. În clasă, în clasă !...

Glasul cel extaziat exclamă :

— „...Cine este pentru ?" — Apoi amuţeşte.

Mulţimea spectatorilor se împrăştie. De-a lungul coridorului se aud uşi trîntite.

În faţa declaraţiilor mai rămîn încă doi : unul din ei e încruntatul şi seriosul Saşa Korotkov ; se vede că se gîndeşte cu încordare la ceva, strîngînd din fălci ; examinează textul scris cu litere frumoase de tipar pe hîrtie albă. Lîngă lunganul de Saşa — un prichindel din clasa a doua, Petea Cijov. Faţa lui rotundă, fălcoasă, exprimă culmea încîntării. Stă cu gura căscată. Cu vădită sforţare, Saşa îşi desprinde privirea de pe declaraţii şi, întorcîndu-se brusc, porneşte cu pas nervos spre clasa lui. Petea Cijov se dezlipeşte şi el şi aleargă săltînd, dar pe drum se opreşte în loc, coteşte spre toaletă. Cu ochii ţintă la declaraţii, uitase de toate. În şcoală reîncepe ora de clasă.

Ca şi în toate celelalte zile, clopoţelul sună şi astăzi la orele cuvenite ; ca şi în toate celelalte zile, liniştii încordate din timpul orelor îi succede gălăgia recreaţiilor. Simţi însă că gălăgia de azi nu seamănă cu cea de ieri sau de alaltăieri. N-au dispărut nici rîsetele, nici ţipetele, nici zarva, dar în aer se simte o tensiune neobişnuită, o încordare fără precedent. Unele grupuri se alcătuiesc pentru a se destrăma apoi îndată, altele, dimpotrivă, cresc din ce în ce, uneori despărţindu-se în două...

Aceeaşi însufleţire şi în cancelarie. Profesoara de istorie în clasele a cincea şi a şasea, Nina Feodorovna Romaşkina, o feţişoară fragedă, cu gropiţe, se apropie de mine apăsîndu-şi pieptul cu mîinile-i albe :

— Anatoli Mihailovici, am pierdut jumătate din oră ; copiii mi-au cerut să le explic dacă sînt pentru „lirici“ sau pentru „fizicieni“.

— Ei, şi cu cine ţineţi dumneavoastră ? m-am interesat eu.

Îmi răspunse coborîndu-şi genele :

— Cu „liricii“.

Soţii Tropnikov, „fizicieni“ atît ca profesie cît şi din convingere, nu se plîng că pierd timpul preţios al orelor de lecţie ; sînt încredinţat că-şi preamăresc

idolul şi se străduiesc să-i dărîme pe „lirici". De acest lucru este încredinţat şi Arkadi Nikanorovici, care declară făţiş :

— Nici noi nu tăcem. Nu-nu, nu tăcem, ci acţionăm !

Anna Ignatievna pare a nu se fi hotărît încă de partea cui să fie ; îmi tot dă tîrcoale, trăgînd cu urechea în speranţa că voi lăsa să-mi scape vreo vorbă. Atunci va şti şi ea ce părere trebuie să aibă.

În timpul ultimei recreaţii a dat buzna în cabinetul meu, stacojie la faţă de indignare :

— E îngrozitor ce se petrece !

— Ce s-a întîmplat ?

— Korotkov şi-a adunat o gaşcă.

— Şi ?

— Zădărnicesc măsura luată ! Nu vor să audă de nimic ! Veniţi numai să vedeţi ce fac...

Ies din cabinet. Lîngă peretele pe care atîrnă declaraţiile s-a stîrnit iarăşi babilonie. În centru se află Saşa Korotkov, lîngă el doi elevi dintr-a noua — fraţii gemeni Oleg şi Serghei Zobov. Oleg e cel mai bun şahist pe întregul raion ; Serghei n-are vreo pasiune anume, în schimb e excepţional la toate materiile. Oleg ţine solemn în mîini o coală de hîrtie cenuşie. Tot atît de solemn Serghei tace, iar Saşa Korotkov perorează furios :

— Noi nu sîntem de acord nici cu unii, nici cu alţii ! Adevărul se află între cele două ! Da, între cele două ! Ambele părţi greşesc !... — Zărindu-mă, caută să-şi croiască drum spre mine, dar se împiedică de zidul pe care-l face în jurul lui puştimea curioasă. — Anatoli Matveevici ! Noi avem părerea noastră ! Alături de astea — capul lui zbîrlit arată spre declaraţii — vrem să afişăm şi noi cuvîntul nostru ! De ce nu ni se dă voie ?

— Dar asta-i totală lipsă de disciplină, Korotkov ! îl dojeneşte cu asprime Anna Ignatievna, care se află în spatele meu.

— E o discuţie gîtuită sau libertate de opinii ?

— Ia să vedem, ce ai tu acolo, am cerut eu.

Trecînd prin zeci de mîini deasupra capetelor, mi se transmite un petec mare de hîrtie de tapet pe dosul căruia e scrisă cu cerneală chimică şi în rînduri strîmbe o nouă „declaraţie".

„Refuzăm să votăm atît pentru unii, cît şi pentru ceilalţi! Nu poate exista o împărţire în «fizicieni» şi «lirici»! Orice domeniu îşi are poezia lui! În matematică, în fizică, în chimie e tot atîta poezie ca şi în literatură sau în pictură! Să visezi la ceva nou, să presimţi ceva nou, să descoperi ceva nou — iată în ce stă poezia! Un adevărat fizician este întotdeauna un poet!! Acei «fizicieni» care neagă lirismul îşi fură singuri căciula! «Liricii» care îi combat nu pricep sensul poeziei! Ei nu sînt lirici!! VOTAŢI DECLARAŢIA NOASTRĂ!!!"

— Foarte bine. Agăţaţi-o alături de celelalte declaraţii.

Astfel, între cele două afişe, scrise cu atîta dragoste şi migală de Lionea Koreakin, cel mai bun artist caligraf din şcoală, s-a vîrît al treilea, răcnind barbar din literele-i strîmbe şi nenumăratele-i semne de exclamare — o adevărată proclamaţie de răzvrătiţi.

Partizanii acestei declaraţii au luat cu fală numele de „independenţi", în timp ce celelalte două părţi i-au poreclit în mod ireverenţios şi, orice s-ar zice, inechitabil : „mocirla".

17.

Mitinguri se ţin pe coridoare, pe scări, în curte, sub fereastra mea. Mitingurile izbucnesc spontan, după orele de clasă, în vestiarul strîmt. Discuţiile sînt atît de aprinse şi de înverşunate, încît ai zice că destinele ştiinţei şi ale culturii, destinele întregii şi necuprinsei omeniri nu depind decît de ele, şi de nimic altceva.

Figura cea mai tipică din şcoală începe să devină „zbuciumatul". Vreun Jenea Sîsoiev dintr-a şasea

„B", sau Vasea Uşakov dintr-a cincea „A" — mediocritatea aceea policefală şi gălăgioasă, care aleargă bezmetică în timpul recreaţiilor, veşnicii jucători „de-a cazacii", neînduplecaţii posesori de note-limită — după ce se îmbrîncesc la vreun miting, se pătrund deodată de un devotament fanatic pentru „fizicieni". Rachete ce zboară spre Marte, maşini cibernetice (nu-i şagă, frate : fac singure problemele !) — ar putea, oare, fi ceva mai presus de „fizicieni" ? ! Cinci minute mai tîrziu, ascultă predica dîrză a unui „liric" : — „Trufaşă ştiinţă ! Jos pălăria !..." — şi iată-i pe „fizicieni" doborîţi la pămînt. Unde mai pui că au apărut şi din acei care îi învinuiesc şi pe unii şi pe alţii. Nu-i chip să rezişti în faţa declaraţiei lor, care a ocupat, fără pic de obraz, locul central ! Jenea Sîsoiev şi Vasea Uşakov adoptă o atitudine războinică : „Mocirlă, zici ? Da una peste bot, nu vrei ? Noi nu sîntem „mocirlă", ci „independenţi" ! Dar şi această independenţă nu ţine decît pînă la recreaţia următoare...

Întreaga şcoală vuieşte, se zbuciumă, şovăie, se revoltă, înalţă idoli şi-i răstoarnă. Adversarii devin prieteni, prietenii — adversari. Se formează alianţe de o clipă, sciziuni, alte alianţe — un adevărat talmeş-balmeş.

În mijlocul acestei babilonii, circulă Tosia Lubkova. E elevă în clasa a zecea, mult mai matură decît vînturatecii de-alde Jenea Sîsoiev şi Vasea Uşakov. Circumspecţia şi atenţia încordată a colegilor, pe care le simţise atunci cînd se întorsese la şcoală, au slăbit mult — acum nu le mai arde de ea ! E tăcută şi neînsemnată, de parcă nici nu s-ar fi întîmplat vreodată povestea cu jurnalul intim. Dar nu poate să rămînă izolată de toţi ceilalţi ; fără să vrea, trebuie să adere fie la un grup, fie la altul ; chiar dacă numai în gînd, tot simte nevoia să-şi spună şi ea părerea.

Primăvara năvălea de pretutindeni. Curtea şcolii deveni pestriţă. Geamurile duble din cabinetul meu fură scoase. Şi, cu toate că mai era încă destul de răcoare, îmi plăcea să deschid pentru cîteva minute

fereastra, ca să simt boarea umedă mîngîindu-mi faţa.

În timpul recreaţiei mari, un grup de copii îl împresură pe Saşa chiar sub fereastra mea, lîngă zidul încălzit de soare. Saşa îşi dezvolta teza : „fizicienii“ sînt nişte capete pătrate, opinia „liricilor“ e mărginită... Cu alte cuvinte : nu-i alt dumnezeu în afară de Allah şi Mahomed este profetul lui.

Deodată am auzit vocea Tosiei Lubkova :

— O axiomă moartă — asta-i toată teza ta !

Rumoare generală ! Baritonul indignat al lui Saşa explodează :

— Vrei să te răfuieşti ?

— Prea puţin îmi pasă...

— Ei, linişte acolo ! Lăsaţi-o să explice !

— Uite că am să-ţi explic !

— Linişte !

— „Fizicienii“ barem promit ceva : maşini, zboruri... „Liricii“ vorbesc despre frumuseţe... Dar tu, ce promiţi ? Nimic ! Votaţi-mă ! Am descoperit o axiomă ! Dar vezi că axioma ta nu încălzeşte pe nimeni.

Iarăşi gălăgie, ţipete, babilonie. Am închis geamul.

Tosia Lubkova nu discută numai în gînd. A discuta înseamnă a gîndi ; a discuta nu înseamnă numai a-i combate pe adversari, ci şi a căuta confraţi de idei ; a discuta înseamnă a trăi în societatea noastră şcolară. Numai acest singur fapt va fi suficient pentru a-i scoate din cap ideile de care s-a molipsit de la Serafima Kolîşkina. Aici sînt copiii de o seamă cu Tosia, aici e pasiune, înflăcărare, dorinţa de a întrezări viitorul ; dincolo — o înduioşare senilă, motivele vetuste şi amorfe ale binelui şi răului. Se ciocnesc două tabere : tinereţea şi bătrîneţea, energia şi repaosul, speranţele şi renunţarea la speranţe. Şi nu se ciocnesc cine ştie unde, ci chiar în mintea Tosiei, în sufletul Tosiei. Iar în ceea ce ne priveşte pe noi, noi nu avem de gînd să ne mulţumim cu „fizicienii“ şi „liricii“ ; lăsaţi-ne un pic de răgaz, şi discuţia noastră va pătrunde în plină religie.

Pînă acum înţelegeam într-un chip prea simplist educaţia : profesorul îl cheamă pe elev la el, stă de

vorbă cu el, îl lămureşte, acţionează asupra lui cu farmecul său pedagogic. Fleacuri ! Nu poţi educa pe cineva izolîndu-l de colectiv ; trebuie să acţionezi în aşa fel, încît întregul colectiv să se transforme într-un educator ! Pentru unii pedagogi, lucrul acesta reprezintă probabil un adevăr banal, pentru mine însă este o descoperire. După patruzeci de ani de muncă ! Am muncit, într-adevăr, dar am pus în munca mea prea puţină gîndire.

18.

N-a fost nevoie să se organizeze un vot secret, de aceea luarăm hotărîrea să facem o votare festivă.

Urnele şi declaraţiile au fost transportate în sala de gimnastică, care era, totodată, şi sala noastră de conferinţe. „Independenţii" nu aveau urnă, de aceea Liova Kuşeliov, unul din admiratorii lui Saşa Korotkov, descoperi în recuzita cercului dramatic o tobă pîntecoasă cu talgere înverzite de coclează şi cu pielea spartă. Cîndva, această tobă fusese adusă de la Casa de cultură raională spre a închipui bubuitul tunetului în timpul unui spectacol, şi de atunci a rămas la noi. Locul găurit fu potrivit cu un cuţit, devenind astfel un orificiu în care poţi să vîri o mînă ; toba fu ridicată pe o măsuţă şi acum — poftim, votaţi ! Ba chiar şi aspectul acestei urne este simbolic, corespunzînd spiritului belicos al „independenţilor".

Cinstea de a inaugura votarea mi-a revenit mie.

Sala cea mare era ticsită de lume ; se strînsese întreaga şcoală, de la clasa întîi pînă la a zecea. Sute de chipuri, şi pe fiecare din ele citeam însufleţire. În afară de orice program şi calendar, în şcoala noastră era sărbătoare.

— Dragi prieteni ! începui eu solemn. Am discutat cu toţii vreme de trei zile, şi nu s-ar putea spune că discuţiile n-au fost furtunoase. Probabil că la ora asta fiecare a hotărît de partea cui este. M-aţi putea întreba : ce fel de discuţie e asta, dacă n-am ajuns la o părere unanimă ? Peste cîteva clipe, unii vor

vota pentru „fizicieni", alţii pentru „lirici", alţii îşi vor lăsa voturile în tobă. Dar tocmai aşa se cuvine să fie. Să presupunem că gîndim cu toţii la fel : eu la fel cu Saşa Korotkov, Saşa la fel cu Petea, la fel cu Vera — toţi după acelaşi calapod, nimeni nu poate da cuiva o sugestie, de la nimeni nu te poţi aştepta la o idee îndrăzneaţă sau la o descoperire, şi dacă lumea întreagă va fi compusă din oameni care gîndesc la fel, e uşor de închipuit cît de monotonă, cît de cenuşie şi de plicticoasă va deveni viaţa. Tocmai asta e bine, că noi toţi, nişte oameni atît de diferiţi, ne-am întrunit, am avut un schimb de păreri, am discutat în contradictoriu. Cu siguranţă că fiecare dintre noi s-a ales cu ceva, şi-a lărgit puţin orizontul. Aşadar, „fizicieni" ori „lirici" — să punem punct. Dar după cum în vremuri de demult oamenii strigau : „Regele a murit ! Trăiască regele !", tot astfel să proclamăm şi noi lozinca : „Discuţia s-a încheiat ! Trăiască discuţia !" Ne aşteaptă alte probleme. În cursul acestor zile am vorbit deseori despre lumea spirituală a omului ; deseori am avut prilejul să menţionăm cuvîntul „suflet". Şi atunci, de ce n-am discuta, de pildă, despre existenţa sau inexistenţa sufletului omenesc ?...

Sala vuia, nedumerită.

— Aha, se aude rumoare, vi se pare limpede că nu există o nemurire a sufletului, ce să mai discutăm ? Dar să aşteptăm ziua cînd vor fi afişate regulile următoarei discuţii. Şi atunci problema n-o să vi se pară chiar atît de limpede...

Stîrnind curiozitatea copiilor — lasă-i să aştepte cu nerăbdare o nouă discuţie — am încheiat cu următoarele cuvinte :

— Şi acum, prieteni, să trecem la votare !

M-am apropiat solemn de urne şi am rupt hîrtiile care astupau orificiile. Sala se linişti dintr-o dată ; sute de ochi lacomi — partizani înfocaţi ai „fizicienilor", „liricilor" sau „independenţilor" — îmi urmăreau fiece mişcare. Anatoli Matveevici va fi primul care îşi va da votul. Pentru cine ?

În mijlocul tăcerii generale, mi-am scris numele pe un petec de hîrtie şi l-am lăsat să cadă... în urna „liricilor". Tăcerea fu sfîşiată de explozia a sute de voci, unele indignate, altele triumfătoare şi altele de-a dreptul uimite, încît prinseră să zîngănească şi geamurile ferestrelor.

— Vrem o explicaţie !

— De ce pentru „lirici" ?

— Foarte bine, Anatoli Matveevici !

— Să explice ! ! !

Am aşteptat ca tumultul să se potolească şi le-am explicat :

— Păi sînt un liric din născare, nu mi-aţi ştiut, oare pînă acum această slăbiciune ?

Izbucniră rîsete. „Liricii" îmi făcură o adevărată ovaţie. Am coborît de pe scenă.

Unul după altul, profesorii veneau să voteze. Soţii Tropnikov fură primiţi de aplauzele „fizicienilor", îndată ce îşi făcură apariţia lîngă urnă. Arkadi Nikanorovici fu aplaudat cu entuziasm de „lirici"...

Călcînd cu băgare de seamă în cizmele-i grele, de parcă n-ar fi înaintat pe o podea, ci pe o gheaţă subţire, cu capul lui masiv înclinat pe umăr şi cu un zîmbet cam forţat pe chipul lui viril, îşi făcu apariţia şi Evgheni Ivanovici Morşcihin.

În perioada cînd întreaga şcoală vuia de dispute, omul acesta se strecura de-a lungul coridoarelor fără să se oprească vreodată lîngă un grup ; tot aşa şi în cancelarie evita discuţiile, dînd impresia că este indiferent atît faţă de „fizicieni", cît şi faţă de „lirici". Ca profesor de matematici, toată lumea se aştepta ca el să-şi dea votul „fizicienilor" şi, probabil, fără entuziasm, grăbindu-se să dispară iarăşi în umbră.

Evgheni Ivanovici se duse însă la urna „liricilor", în care îşi lăsă votul.

— Cerem o explicaţie ! izbucniră cîteva voci poruncitoare.

— Un matematician care votează pentru „lirici" ! Cum vine asta ?

— Să se dea cuvîntul lui Evgheni Ivanovici !

Pe nesimțite, în cursul ultimelor zile toți se deprinseseră nu numai să nu-și ascundă părerile, ci chiar să caute să le impună și altora ; ieșeau la iveală caractere, se deschideau tainițele sufletelor. Un singur om a rămas enigmatic. Acțiunile lui sînt neașteptate și lipsite de ostentație. Cum poate fi atît de reținut, cînd toți ceilalți din jurul lui se destăinuiesc unii altora, fără să se sinchisească de nimic ?

Cu același zîmbet jenat pe buze, Evgheni Ivanovici se pregătea să coboare de pe scenă cu pasul lui furișat, dar strigătele se întețiră :

— Explicați !!!

— Măcar două cuvinte — de ce pentru „lirici" ?

Evgheni Ivanovici se opri. Zîmbetul i se șterse. După ce, cu privirea lăsată spre vîrfurile cizmelor, așteptă ca larma să se potolească, vorbi, luînd chiar de la primele cuvinte obișnuitul lui ton profesoral :

— Știința poate face viața comodă — avioanele, telefoanele, stațiile de radio, televiziunea... Toate acestea sînt comode ! Dar o viață comodă nu înseamnă neapărat și o viață fericită. Fericirea nu poate veni decît atunci, cînd omul va ști să devină bun, și nu rău ; binevoitor, și nu invidios ; drept, și nu lipsit de scrupule. Secretul fericirii se află în omul însuși, în lumea lui lăuntrică. În lumea lui lăuntrică știința aduce doar cunoștințe, dar aceasta nu ajunge. Pe cînd arta, cultura — ele ne transformă într-un fel sufletul. Într-un fel, nu complet însă. Așa mi se pare... De aceea... de aceea, întrucît mi s-a propus să aleg, i-am ales pe „lirici".

Evgheni Ivanovici fu petrecut pînă la locul său de aplauzele „liricilor", în timp ce eu, privindu-i spatele lat și gheboșat, mi-am spus încă o dată că-l cunosc prea puțin pe acest om, care a muncit cot la cot cu mine vreme de zece ani. Niciodată nu ne-am împărtășit unul altuia gîndurile, niciodată n-a existat între noi o intimitate. Nu-mi era nici străin, dar nici prieten.

Profesorii votaseră cu toţii. Elevii urcau acum pe scenă, clasă după clasă. Ici-colo mai izbucneau încă ultimele discuţii, în jurul urnelor era larmă şi forfotă.

Şi în ziua aceea, am zăbovit la şcoală ca de obicei. pînă seara tîrziu.

Pe birou, în faţa mea, se afla dosarul în care erau puse primele file : textele declaraţiilor şi numărătoarea voturilor — bilanţul celor trei zile de discuţii. Majoritatea fusese obţinută de către „lirici" — poate, pentru că directorul şcolii se declarase de partea lor...

Priveam aceste hîrtii — nu mai mult de patru file. Dar, de aci înainte, la acest dosar se vor adăuga în fiecare săptămînă mereu alte documente. Dosarul se va umple, va deveni un fel de cronică ce va înscrie toate patimile, toate entuziasmele, toate conflictele... Cronica este începută şi nădăjduiesc că nu va avea sfîrşit.

Păcat numai că infinitele discuţii, de care au răsunat zidurile şcolii, au amuţit fără a lăsa vreo urmă. N-ar fi fost rău dacă cineva le-ar fi consemnat, măcar în parte, dacă nu chiar în întregime, măcar sub formă de note fugare. Cu cîtă plăcere aş fi răsfoit acum asemenea însemnări ; cîte lucruri noi aş fi aflat despre elevii mei, ce caractere surprinzătoare aş fi descoperit, probabil, ce revelaţie ar fi fost pentru mine ! Trebuie să mă mai gîndesc la toate acestea...

Trebuie să mă gîndesc încă la multe lucruri... Zilele acestea vom începe discuţia despre sufletele muritoare şi cele nemuritoare. S-ar putea să fiu învinuit de o înclinaţie spre idealism. Spre idealism ?... Nu, spre idealuri ! Sînt două lucruri cu totul diferite !

De mult există pe lumea asta o întrebare nerezolvată : „Ce rost are omenirea ?" Pentru ce construieşte oraşe, inventează maşini, creează opere de artă, năzuieşte să evadeze nu numai spre planetele cele apropiate, ci şi dincolo de hotarele sistemului solar ? Pentru ce ? Un naturalist placid va răspunde : omenirea nu este decît o formă specifică de existenţă a substanţelor

proteice, asemănîndu-se prin aceasta cu iepurele de casă, cu feriga, copacul, musca şi cu cea mai simplă amibă. Baza este una şi aceeaşi, deosebire nu-i decît în complexitate : amiba există pentru a exista ; omul, la urma urmelor, nu trăieşte nici el decît pentru a trăi, doar că însuşi procesul existenţei este la om mai complex decît la amibă. Ajunge însă să te pleci în faţa acestui postulat, în general just şi ştiinţific, şi să-l iei drept principiu călăuzitor, că omului îi va pieri îndată orice chef de a pătrunde în tainele naturii, de a inventa maşini noi, de a dezvolta arta ; astfel, omul va înceta de a mai fi om ! El crede totuşi în înalta lui menire, vede înaintea sa ţeluri măreţe, descoperă, pătrunde taine, năzuieşte, idealurile sublime îl împing spre progres. O formulă matematică sau concluzia rece a naturalistului nu pot explica existenţa oamenilor, la care spiritul creator s-a ridicat cu mult deasupra multiplelor metamorfoze ale substanţelor proteice.

Eu sînt pentru idealurile sublime ! Vreau ca fiecare dintre elevii mei să năzuiască să-şi imortalizeze sufletul, să năzuiască şi să creadă că acest lucru este cu putinţă.

Pe birou, în faţa mea, se află un dosar firav — începutul unei mari cronici. Problemele la care mă gîndesc acum de unul singur, în şcoala pustie, mîine le voi expune în faţa profesorilor. Ei sînt acum puterea mea, ajutoarele mele. Unul dintre ei va fi chemat să continue lucrul început ; cineva va continua... Eu voi pleca, voi fi uitat, dar o părticică din mine, fie ea cît de neînsemnată, va trăi în mijlocul oamenilor. Şi eu năzuiesc spre nemurirea sufletului meu. N-au decît să-mi reproşeze că sînt un idealist...

Aceste gînduri fură întrerupte de zbîrnîitul telefonului.

— Alo...

— Anatoli Matveevici... — Întîi vocea mi se păru necunoscută. — La telefon e Vaşcenkov. N-aţi putea să treceţi pe la mine acum ? E foarte important.

Şi închise telefonul.

19.

Mă aşteptau trei persoane : Vaşcenkov, Lubkov şi Kostea Peregonov.

Kostea, care stătea cu picioarele strînse sub divan, îmi aruncă o privire scurtă, apoi lăsă ochii în jos, puţin încurcat.

Lubkov umbla, ca de obicei, prin birou, călcînd parcă pe arcuri ; cizmele-i scîrţîiau, pantalonii lui bufanţi unduiau. În toată ţinuta lui se simţea ceva solemn — în felul în care îşi ţinea bărbia, în pieptu-i umflat. Se opri o clipă, mă scrută cu privirea şi reîncepu să măsoare încăperea.

Vaşcenkov era posomorît ; mîinile lui mari, cu vinele umflate, şi le ţinea întinse pe masă, părea obosit. Cu un semn al capului, mă pofti să iau loc.

Inima îmi tresări de o presimţire neplăcută şi începu să bată iute şi alandala, ca o plătică greoaie ce se zbate pe uscat. Inima mea bolnavă... Mă lupt cu ea de mulţi ani — o luptă veche şi disperată. Uneori se potoleşte, aşa cum a fost, bunăoară, în lunile din urmă, şi atunci mai uit de ea. De cele mai multe ori, însă, între mine şi inima mea e un fel de armistiţiu şubred şi o simt mereu ca o povară în coşul pieptului, aşteptîndu-mă în orice clipă la un bucluc. M-a doborît din picioare de cîteva ori şi a trebuit să zac la pat. Dar pînă acum am ieşit eu învingător. Pînă acum... Ştiu că, la urma urmelor, tot ea va învinge, deşi nu mă pot deprinde cu această idee. Cam de multă vreme mă lăsase să uit de ea, dar acum şi-a luat frîu liber, se bucură de un necaz pe care eu nu-l ştiu încă...

— Povesteşte-i, Konstantin Valerianovici, am auzit glasul lui Vaşcenkov.

Konstantin Valerianovici ? Cine-o mai fi şi ăsta ? A, da, Kostea Peregonov ! Nici nu ştiam că-i spun oamenii astfel.

Kostea se suci puţin pe divanul pe care stătea şi, fără a ridica privirea spre mine, începu să-mi vorbească :

— Anatoli Matveevici, lucrul acesta l-am aflat cu totul întîmplător. La noi, la comitetul raional, a venit o comsomolistă din cătunul Vorobiovka. Din cătunul în care locuia aceea, cum îi spune... în sfîrşit, soţia lui Evgheni Ivanovici, profesorul nostru de matematici. Venise vorba de paştele care va fi în curînd, venise vorba şi despre credincioşi. Şi atunci comsomolista aceea îmi spuse că printre cei tineri se află una care crede în dumnezeu, şi anume Nastia Kopîlova. Nastia aceasta este acum soţia lui Evgheni Ivanovici. Probabil că ştiţi — a avut o nenorocire — un flăcău îi făgăduise s-o ia de nevastă, pe urmă a părăsit-o. Rămăsese cu un copil, care însă a murit curînd. După aceea s-a zăpăcit de tot — se ruga lui dumnezeu, întreba mereu de mănăstiri... Evgheni Ivanovici venea din cînd în cînd în acest cătun. O dată a venit după draniţă şi s-a întîlnit cu Nastia. De atunci s-au luat...

Kostea tăcu. Inima mi se mai potoli oleacă, dar acum simţeam vechea povară în coşul pieptului, un fel de apăsare. Lubkov continua să umble din colţ în colţ, lucru care mă irita.

— Nu cumva, Kostea, bănuieşti, i-am zis eu, că Evgheni Ivanovici a luat-o pe fata asta tocmai pentru că şi el crede în dumnezeu?

— Chiar aşa şi este, răspunse Kostea.

— E de zece ani în şcoala noastră. A fost profesorul tău timp de vreo patru ani. Ai observat vreodată că ar crede în dumnezeu?

Scîrţîitul cizmelor lui Lubkov nu se mai auzi...

— De zece ani! aruncă el răstit. Tocmai asta este, tova-a-arăşe Mahotin, timp de zece ani de zile n-aţi putut afla ce zace în el. Nu v-aţi dat seama că un obscurantist trăieşte şi munceşte cot la cot cu dumneavoastră. Iar noi ne spargem capul căutînd de unde putea să apară în şcoală infecţia religioasă! Ce te mai miri, dacă nişte răspopiţi s-au aciuat în posturi de profesori?

— Nu cumva vă pripiţi trăgînd asemenea concluzii categorice? l-am întrebat, întorcîndu-mă spre el.

— Din păcate, nu e vorba de pripă, ci de întîrziere ! Am întîrziat cu zece ani de zile, pînă să ajungem la aceste concluzii !

— Nu-mi vine a crede ! Asta e în contradicţie cu bunul-simţ ! În oraşul nostru nu-i chiar atît de uşor să-ţi ascunzi convingerile : viaţa fiecărui om se vede ca în palmă. S-ar fi observat îndată că Evgheni Ivanovici se duce la biserică, întreţine relaţii cu alţi credincioşi, în sfîrşit, măcar printr-un cuvînt sau printr-o aluzie s-ar fi trădat în cei zece ani faţă de vreun alt profesor. Nu îngădui ca un om să fie calomniat !

Kostea se ferea să mă privească. Vaşcenkov tăcea, posomorît. Lubkov zîmbi ; apoi, cu pas energic, veni spre mine şi se aşeză în faţa mea cu un aer triumfător.

— Calomniat !... Ei bine, ascultaţi. Îndată ce am aflat această veste ruşinoasă, am hotărît să o verific fără zăbavă. Să verific personal, tovarăşe Mahotin. N-a trecut nici un ceas de cînd m-am prezentat, în calitate de musafir, la acest Morşcihin. Da-da, musafir nechemat, nepoftit — drept acasă la el ! Gazda voia să mă reţină în camera din faţă, ba chiar îmi bara politicos drumul spre uşa ce dă în cămăruţa din fund. Totuşi, am intrat. Şi acum, vedeţi dumneavoastră — pe masă caiete şcolare, dar pe un perete... Tot peretele numai icoane, tovarăşe Mahotin. Caiete şcolare şi chipurile sfinţilor, cum s-ar zice într-o paşnică vecinătate. De altfel, Morşcihin abia se întorsese de la şcoală, unde, dacă nu mă înşel, ţinuse un discurs şi culesese aplauze... Şi cum vă spun, un perete e acoperit aproape în întregime de icoane. Se roagă la domiciliu, la biserică nu se duce ca să evite neplăceri, musafiri nu primeşte. Am avut cu el o discuţie — scurtă, dar semnificativă. L-am întrebat fără înconjur : crede sau nu crede ? A fost nevoit să mărturisească : da, cred, zice. Acum, mai spuneţi o dată, tovarăşe Mahotin, dacă eu calomniez pe un nevinovat...

Eram uluit. Lubkov mă privea de sus ; Vaşcenkov tăcea.

— Acum înţelegeţi, continuă Lubkov, de unde s-a molipsit fata mea de infecţia religiei ? Vă daţi seama pe cine aţi încălzit la sînul dumneavoastră ? Un bigot în post de profesor ! Unul ca ăsta are ce să-i înveţe pe copii. Iar acum, să analizăm mai îndeaproape atitudinea dumneavoastră, tovarăşe Mahotin. Trebuia să luaţi măsuri energice, iar dumneavoastră faceţi pe liberalul. În locul unei propagande antireligioase făţişe, v-aţi apucat de ocolişuri, de un joc de-a „fizicienii“ şi „liricii“. Mai mult — colac peste pupăză ! — se spune că prin discuţii de acest fel aveţi de gînd să propovăduiţi nemurirea sufletului ! Asta întrece orice măsură, tovarăşe Mahotin ! E prea de tot ! Un director de şcoală respectat, vechi pedagog sovietic, membru de partid... şi predicator al opiului religios !

Vaşcenkov tăcea.

Mi-am tras sufletul şi am întrebat, nerecunoscîndu-mi propria voce, atît era de răguşită :

— Nu cumva mă bănuiţi de propagare directă a religiei ?

— N-aş îndrăzni să afirm acest lucru. Numai că purtarea dumneavoastră absurdă v-a făcut să fiţi dacă nu un complice direct, în orice caz unul involuntar. Faptul că sînteţi un complice involuntar nu uşurează cu nimic lucrurile. Rîndul trecut aţi izbutit să ne zăpăciţi cu vorbele dumneavoastră, dar de data aceasta nu se mai prinde.

În sfîrşit, Vaşcenkov ieşi din imobilitate şi, dezlipindu-şi privirea de la mîinile ostenite, mă privi cu ochii adînciţi în orbite.

— Anatoli Matveevici, rosti el cu glas înăbuşit, hai să vedem ce e de făcut. Întîi de toate, nu mai putem tolera în mijlocul copiilor, în calitate de pedagog, un om cu o concepţie despre lume străină nouă...

Am încuviinţat cu un semn al capului :

— Înţeleg...

— Afară de asta, continuă Vaşcenkov cu o voce surdă şi rece, va trebui să revizuiţi cîte ceva din planurile dumneavoastră. Cîte ceva, poate, dar nu tot. Per-

sonal, am încredere în experienţa dumneavoastră — orice s-ar spune, aveţi o vechime de patruzeci de ani. Dar... probabil că trebuie să acţionăm mai direct şi mai categoric... — Se strîmbă înciudat şi clătină din cap : — Ce poveste neplăcută ! În cea mai bună şcoală se descoperă întîi o elevă de clasa a zecea care crede în dumnezeu, apoi şi un profesor care crede în dumnezeu !

— Şi nu întîmplător, observă Lubkov laconic, dar cu mult tîlc.

Convorbirea luă sfîrşit. Am ieşit în stradă, simţind ca o povară de plumb sub omoplatul stîng, în dreptul inimii bolnave. M-am aşezat pe treptele comitetului raional, ca să-mi mai trag sufletul.

20.

Cu vocea sugrumată, soţia lui Evgheni Ivanovici mă întrebă de cîteva ori prin uşă :

— Dar cine sînteţi ?

— Deschideţi, vă rog. Eu sînt, Mahotin.

— Care Mahotin ?

— Eu sînt, Anatoli Matveevici, directorul şcolii. Trebuie să stau de vorbă cu soţul dumneavoastră.

Abia după aceste explicaţii, mîna ei, care nu voia s-o asculte, trase zăvorul, care nici el nu voia să se urnească din loc.

După ce m-am lovit cu capul de nişte rafturi din săliţa întunecoasă, am pătruns în sfîrşit în odaie. Chipul tînăr, cu trăsături imobile dar expresive, al soţiei lui Morşcihin era palid ; ochii ei, ficşi şi rotunzi, mă priveau speriaţi.

— Vă rog să mă iertaţi că vin la ora asta tîrzie, încercai eu să mă scuz, cu un aer destul de mohorît. Dar unde e Evgheni Ivanovici ?

În clipa asta, din cealaltă încăpere apăru şi Evgheni Ivanovici ; purta o cămaşă de casă, largă, vîrîtă în pantaloni ; de sub cureaua cu care era încins, ieşea afară un pîntec rotund ; gulerul desfăcut la gît lăsa să i se vadă pieptul păros ; pe faţa-i de ţăran, cu tră-

sături masive şi buze cărnoase, nu se citea nici mirare, nici tulburare — doar privirea ochilor mici era şi mai fugară decît de obicei.

— Luaţi loc, Anatoli Matveevici, spuse el simplu, oferindu-mi un scaun.

După ce ne-am aşezat amîndoi, gazda îşi întoarse faţa lată către mine, dar privirea îi rămase pironită spre un ungher al camerei.

— Nastia, zise el fără să ridice vocea, pune, te rog, masa. Cred că samovarul nu s-a răcit încă.

— Nu e nevoie, am refuzat eu categoric. Am venit să stau de vorbă cu dumneavoastră între patru ochi.

— Nastia, du-te în odaie la tine, îi porunci Morşcihin cu aceeaşi voce egală şi cu privirea aţintită mereu spre acelaşi ungher.

Abia atunci mi-am dat seama că este tulburat şi că buzele îi tremură uşor.

Stăpîna casei lunecă asemenea unei umbre spre uşă şi o închise după sine cu o precauţie plină de teamă.

Prin abajurul de mătase decolorată, becul îşi revărsa lumina asupra feţei de masă de un alb imaculat şi fără nici o cută. Într-un colţ al camerei, o etajeră ticsită de cărţi. Deasupra divanului scund şi îngust atîrna un covoraş cu un desen naiv, iar la mijlocul lui, sub sticlă, era fotografia unei femei — prima soţie a lui Evgheni Ivanovici. Pe peretele opus, într-o ramă la fel cu cealaltă, o reproducere după „Madona Sixtina" a lui Rafael. Nimic nu arăta că între aceşti pereţi locuia un om care credea în dumnezeu. Totul era ca într-o locuinţă obişnuită a unui învăţător de ţară. E cu putinţă ca dincolo de perete, în încăperea vecină, să se afle icoane ? !...

Morşcihin şedea tot înaintea mea, cu mîinile întinse cuminte pe faţa de masă, cu privirea spre acelaşi ungher.

— Bănuiţi care va fi subiectul convorbirii noastre ?

— Da, bănuiesc, răspunse el cu buze tremurînde. De altfel, mă aşteptam să veniţi...

— Bănuiţi şi care vor fi consecinţele acestei convorbiri ?

Fața lui Morșcihin se întunecă. Încet, își întoarse privirea spre mine și atunci am putut citi în ochii lui o adîncă tristețe.

— Anatoli Matveevici, începu el cu glas înăbușit. Vă cunosc de zece... ba chiar de unsprezece ani...

— Pînă acum, socoteam și eu că vă cunosc.

— Întotdeauna am văzut în dumneavoastră un om de o extremă corectitudine, un om cu adevărat nobil și drept...

— Ce rost au acum aceste complimente?

— Nu sînt complimente, ci profunda mea convingere. Această convingere mă face să cred că mă veți înțelege...

— Să nu începem convorbirea noastră de la mijloc, îl întrerupsei. Dumneavoastră lucrați la o școală, care, la fel ca și toate școlile din țara noastră, militează pentru educația materialistă a copiilor. Nu-i așa?

Morșcihin încuviință trist, clătinînd din capul lui masiv.

— Concepțiile dumneavoastră sînt însă diametral opuse sarcinilor educației școlare. Nu-i așa?

— Ce piedică pot fi concepțiile mele? Eu nu le afișez, ba, mai mult decît atît, le-am ținut ascunse tot timpul.

— Puneți-vă pentru o clipă în locul meu și răspundeți în locul meu la următoarea întrebare: pot fi sigur că nu aveți nici un amestec în povestea cu Tosia Lubkova? După cum v-ați ținut ascunse convingerile, tot astfel puteați să ascundeți și influența dumneavoastră asupra unor elevi.

Morșcihin se foi greoi pe scaunul său și începu să vorbească, aruncîndu-mi, din cînd în cînd, în treacăt, cîte o privire plină de tristețe:

— Anatoli Matveevici, vă mărturisesc că, într-adevăr, sînt credincios; da, de mulți ani mă rog lui dumnezeu; cu sufletul și cu conștiința mea recunosc existența lui dumnezeu. Dar aceasta este o chestiune cu totul personală, este, dacă pot să mă exprim astfel, un lucru ce aparține strict sufletului meu, proprietatea mea. Nu am îngăduit nimănui să se apropie de acest lucru și nici nu am de gînd s-o fac pe viitor. Dar,

spuneţi-mi, Anatoli Matveevici : cu ce jurăminte solemne să vă încredinţez că, în tot timpul cît am muncit alături de dumneavoastră, nu am lăsat să-mi scape în faţa vreunui elev nici un singur cuvînt despre credinţa în dumnezeu ?

Faţa lată şi fălcoasă a lui Evgheni Ivanovici se acoperise toată de pete roşii ; fruntea scundă şi turtită era încruntată şi acoperită de broboane lucioase de sudoare ; ochii lui nu aveau astîmpăr, cătînd cînd spre dreapta, cînd spre stînga, iar în acele clipe fugare, cînd se întîlneau cu privirea mea, citeam în ei o rugă mută şi disperată.

Venisem la el ca să-l demasc, să smulg o mărturisire. Şi acum, nu că aş fi dat crezare sinceităţii sale — căci jurămintele solemne şi privirile rugătoare nu sînt argumente care ar putea atîrna greu în balanţă, nu — ci fără voia mea am început să mă întreb dacă am dreptul să nu-l cred de loc ?

— Pe de o parte dumnezeu, pe de alta — creşterea copiilor în spiritul negării acestui dumnezeu. Iertaţi-mă, Evgheni Ivanovici, dar asemenea ipocrizie sufletească mi se pare barbară. Nu pricep cum mai poate trăi un om în asemenea condiţii ?

Cu privirea pironită spre acelaşi ungher, Morşcihin ridică din umeri.

— Parcă aveam de ales ? Sînt profesor de matematici, altă profesiune nu am. Să devin un fel de Don Quijote, să lupt fără speranţă de izbîndă, să-mi pierd bucata de pîine ?... Nu, aşa ceva nu pot face. Meseria mea este să dau noţiuni despre logaritmi, ecuaţii, rădăcini pătrate ; din fericire, materia mea este departe de problemele delicate. Iar dacă în incinta şcolii nu am spus nimic în favoarea existenţei lui dumnezeu, în schimb nu am rostit vreun cuvînt nici împotriva lui. Trăiesc şi tac ; eram mulţumit că nimeni nu se leagă de mine, nu caută să se bage în sufletul meu.

— Dar dacă aţi fi avut posibilitatea să luptaţi ?

Altă ridicare din umeri, stingherită.

— Ce fel de luptător aş putea fi eu ?...

O bucată de vreme tăcurăm amîndoi. Continuam să-l cercetez pe Evgheni Ivanovici. Din cărţi şi din

legende vechi ştiam despre pustnicii, care, spre a-l sluji pe dumnezeu, se lăsaseră zidiţi de bunăvoie în chilii înguste. În faţa mea se afla un pustnic de tip nou. Nu e un moşneag venerabil, cu barbă de patriarh, nu are trupul vlăguit de posturi şi rugăciuni, nu e îmbrăcat în zdrenţe şi nu poartă lanţuri, ci haine cuviincioase, cămaşă şi cravată ; se duce la cinematograf, în fiecare zi se întîlneşte cu ceilalţi oameni — şi, totuşi, este izolat de ei, este un sihastru. Să trăieşti printre oameni ca un străin este şi mai îngrozitor decît o adevărată schivnicie. Un anahoret are posibilitatea să uite de toate, să-şi umple timpul cu rugăciuni, să asculte cîntecul păsărilor, să contemple înflorirea plantelor, să se înduioşeze în faţa creaţiei divine — nimic nu-l distrage, e cu desăvîrşire liber. Aici, însă, e nevoit să se întîlnească zilnic cu cunoştinţe, să discute despre treburi, să se ocupe cu zel de acele treburi — şi să nu uite nici o clipă că oamenii nu-i împărtăşesc părerile, că trebuie să se ascundă de ei, să tacă. O schivnicie în mijlocul oamenilor, şi asta ani şi decenii de-a rîndul, pînă la moarte ! Nu e oare ca şi cînd ţi-ai vîrî sufletul după gratii ? Cînd te gîndeşti numai — timp de zece ani de zile noi nu l-am cunoscut !

— Parcă nici nu-mi vine să cred că un profesor, un coleg de-al meu, poate fi convins de existenţa lui dumnezeu, am rostit eu.

— Nu mi-l închipui pe dumnezeu aşa cum e zugrăvit în icoane. Pentru mine, dumnezeu e un principiu spiritual, un imbold care dă viaţă galaxiilor, stelelor, planetelor, tuturor vieţuitoarelor de pe aceste planete — de la celulele cel mai simple şi sfîrşind cu omul... Dar e de prisos să vă mai spun. Concepţiile mele nu sînt originale şi le cunoaşteţi.

— Concepţiile obişnuite ale unui idealist.

— În zilele noastre acest cuvînt sună ca o insultă, pe cîtă vreme eu, deh... mărturisesc, îl stimez.

— Curios, cum de aţi ajuns pînă aici ?

— Mama mea a fost profund religioasă...

— Deci mama v-a învăţat să credeţi în dumnezeu şi să vă rugaţi, şi asta a devenit, din copilărie, un obicei ? îmi continuai eu interogatoriul.

— Lucrurile nu stau chiar aşa de simplu. Tatăl meu a murit pe front în timpul primului război mondial. Mama a rămas cu patru copii, din care eu eram cel mai mic. A avut o viaţă grea : nu putea aştepta de la nimeni nu numai un ajutor, dar nici măcar o vorbă bună. Dumneavoastră sînteţi un om în vîrstă şi ştiţi probabil cîte văduve lipsite de orice sprijin se puteau întîlni atunci prin sate. De altfel, cu toţii sîntem singuri, orfani pe lumea asta ; fiecare din noi are nevoie de cineva care să aibă grijă de el, să-l înţeleagă, să-i dea dreptate şi sprijin. Pe maică-mea cine o putea îmbărbăta, cui i se putea plînge ?... Numai lui dumnezeu. Desigur că fără dumnezeu nu ar fi rezistat, ar fi fost strivită de povara vieţii. Dar, cu credinţa ei în dumnezeu, s-a zbătut din răsputeri ca să ne pună, pe rînd, pe picioare. Eu, de pildă, am putut termina şcoala şi am devenit învăţător. Se înţelege că în timpul studiilor m-am molipsit şi eu de diferite idei la modă şi, bineînţeles, mă consideram un ateu militant. Uitasem totul — şi rugăciunile mamei, şi pe dumnezeul ei, căruia îşi împărtăşea necazurile, dumnezeu-sprijinul, dumnezeu-reazămul, dumnezeu-puterea care te împiedică să te dai bătut, da, uitasem toate acestea. Eram învăţător în satul Lîkovo, situat la şapte kilometri de satul în care m-am născut. Peste drum de şcoală se afla biserica. Anume la biserica aceasta din satul Lîkovo mă aducea mama, în zilele de sărbătoare, ţinîndu-mă de mînuţă pe vremea cînd eram un plod mucos. Îmi amintesc că pe atunci biserica mă uimea prin bogăţia ei : îmbrăcămintea de aur a sfinţilor din icoane, tablourile de pe pereţi, cîntările, lumînările. Preotul din Lîkovo, părintele Amfilohie, semăna, pentru mine, cu dumnezeu însuşi. Avea o imensă barbă roşie, era înalt de statură şi voinic... Îmi inspira o teamă vecină cu panica şi mama trebuia să mă tîrască cu de-a sila ca să-i primesc binecuvîntarea... Da-a...

Evgheni Ivanovici tăcu o clipă şi privi iar spre ungher, în timp ce genele îi clipeau.

— Probabil că pentru dumneavoastră toate acestea sînt lipsite de interes. Nu au vreo legătură directă cu problema.

— Dimpotrivă, au legătură şi mă interesează. Continuaţi, de vreme ce aţi început.

— Aşa... Cînd am devenit învăţător, acel părinte Amfilohie mai era încă preot, tot acolo. Acum el nu mi se mai părea atît de mare, barba i se încîlcise şi încărunţise, căpătînd nuanţa aceea verzuie, ciudată; umbla gheboşat şi parcă furişîndu-se... Da... tinereţea nu cunoaşte mila. În loc să-l compătimesc, îl disprefuiam. Îl disprefuiam pentru bătrîneţea lui, pentru înfăţişarea lui nenorocită, pentru faptul că mirosea a cămară prăfuită, dar mai ales pentru că era slujitor al cultului, care zăpăceşte minţile oamenilor... Cu alte cuvinte, devenisem unul dintre activiştii care au stăruit ca biserica să fie închisă. M-am suit în clopotniţă ca să scot clopotele, am ţinut mitinguri cu locuitorii din Lîkovo, spunîndu-le că aceste clopote ne sînt necesare pentru tractoare, că ţara are nevoie de metal... Mama a aflat că mezinul ei, ultimul ei copil pe care, cred, îl iubea mai mult decît pe ceilalţi, a distrus biserica, a profanat lăcaşul sfînt. Bună din fire — nu-mi spusese niciodată o vorbă urîtă — nu m-a blestemat. Dimpotrivă, s-a gîndit la mîntuirea mea şi a hotărît să răscumpere cu rugăciunile ei păcatele săvîrşite de mine. Şi-a făcut o provizie de pesmeţi şi, cu traista pe umeri, a pornit la drum... Încotro, veţi întreba? La locurile sfinte. Dar unde erau în anii aceia în ţara noastră locuri sfinte? Pretutindeni bisericile se închideau, pretutindeni se năruia credinţa, vremea sfinţilor pelerini trecuse; probabil că mama mea era ultimul dintre aceşti pelerini...

Evgheni Ivanovici tăcu iarăşi şi, desprinzîndu-şi cu o sforţare privirea de ungher, o ridică spre mine pentru a mă întreba cu glas înăbuşit:

— Anatoli Matveevici, dumneavoastră credeţi că un om ar putea — fără vreun motiv vizibil, la distanţă, datorită unui simţ special, un fel de supra-

intuiție — să simtă durerea și catastrofa sufletească a altui individ, de care este legat? Credeți că ar putea? Nu. Eu însă cred. Anume în ziua aceea cînd mama a plecat, mi-am pierdut deodată liniștea; era un fel de panică, aproape nebunie. Nu mai puteam lucra, nici citi, nici măcar merge pe stradă, mă gîndeam tot timpul: ce face mama, acolo, acasă, nu i s-o fi întîmplat ceva? Sînt credincios, dar nu și mistic. Cu toate acestea, cînd îmi amintesc de ziua aceea, simt chiar și acum un fel de groază mistică. În seara aceea, am străbătut aproape alergînd cei șapte kilometri pînă la satul meu. Căsuța noastră era zăvorîtă. Vecinii îmi spuseră că mama a plecat. Unde? Nimeni nu știa. Am petrecut noaptea în casa pustie... Se lumină de ziuă, pereții înnegriți, călăfătuiți cu cîlți de in, începură să se desluşească din beznă; se desenau contururile mesei, ale laviței, ale cuptorului împreună cu furcile pentru scos oalele — întreaga locuință sărăcăcioasă a unei văduve sărmane. Fiece lucrușor îmi amintea de mama — și de mine însumi. Lavița pe care dormeam... De cîte ori n-am privit de acolo spre mama, cînd se ruga seara. Masa răzuită, din scîndură nevopsită — îi cunoșteam fiecare nodulet, fiecare crăpătură, fiecare crestătură. Mi-am amintit de timpul cînd abia ajungeam cu bărbia la masă. Mi-am amintit cum îmi dădea mama clătite fierbinți de-a dreptul din cuptor, cum mă mîngîia pe cap cu mîna-i înăsprită de muncă. Parcă îi auzeam vocea: „Mîncă, puișorule, mîncă, odorul mamii. Dar nu te grăbi, că-s fierbinți, luate de pe foc...“ Între acești pereți de bîrne afumate se desfășurase lupta ei, vreme de ani și ani de zile, pentru sănătatea mea, pentru viața mea, pentru fericirea mea. Și cine știe dacă mama ar fi ieșit învingătoare, de n-ar fi avut reazăm în dumnezeu, de nu s-ar fi tînguit dumnezeului ei după o zi de muncă peste puteri, cerîndu-i milă și ajutor. Iar eu, fiul ei, alăptat la sînul ei, legănat în brațele ei, pus pe picioare cu atîta trudă — eu am ridicat mîna asupra ocrotitorului ei, asupra reazămului ei... A doua zi dimineața, am închiriat un cal și am pornit s-o caut. La vreo douăzeci de verste de

satul nostru locuia sora mea mai mare, însă mama nu era acolo. În oraș lucra fratele meu, dar mama nu dăduse nici pe-acolo... O săptămînă încheiată am umblat din sat în sat, întrebînd oameni cunoscuți și necunoscuți, spunîndu-le cum arată — o bătrînică adusă de spate, într-o cațaveică tivită... Într-un sat mi-au arătat un mormînt proaspăt, unde fusese îngropată o bătrînă cerșetoare. Nimeni nu știa cum o cheamă. Poate că era mama mea... De atunci n-am mai văzut-o...

Fața masivă, răvășită, a lui Evgheni Ivanovici se lăsase greu peste mîinile întinse pe fața de masă albă. Îl întrebai cu precauție :

— După această întîmplare ați devenit credincios ?

— Nu, nu chiar atît de simplu. Înțelesesem credința mamei, dar eu însumi nu credeam încă. Devenisem un alt om și credința ei nu mi se mai potrivea. Nu puteam să-l recunosc pe dumnezeu din icoană fără a-mi demonstra mie însumi că el există.

— Și ați putut demonstra acest lucru ? După cîte știu, nimeni n-a izbutit s-o facă pînă acum.

— Mi-am demonstrat mie însumi. Alții pot să nu fie de acord cu dovezile mele.

— În ce fel ? Dacă nu este un secret.

— Exprimîndu-mă în limbaj matematic, am respins o axiomă și am început demonstrația prin reducere la absurd.

— Cum adică ?

— Mi se spunea că lumea ce ne înconjoară este veșnică, că a existat din totdeauna, nu a avut nici început și nu va avea nici sfîrșit... Așa mi se spunea, iar eu credeam. Observați : credeam pe cuvînt, fără dovezi, așa cum crezi, în geometrie, că oricît am prelungi două drepte paralele, ele nu se vor întîlni niciodată. Nimeni nu poate demonstra dacă există vreun început sau un sfîrșit al lumii... Materialiștii nu sînt cîtuși de puțin mai concreți decît idealiștii. Ei insistă asupra faptului că nimeni nu a văzut spiritul creator al lumii, că nici un savant nu a înregistrat cu ajutorul instrumentelor sale existența lui dumnezeu, nici nu a demonstrat-o prin calculele sale ; prin

urmare, dumnezeu este absent — fapt confirmat de experienţa cotidiană. Dar experienţa cotidiană confirmă şi axioma geometriei euclidiene că, oricît am prelungi două drepte paralele, ele nu se întîlnesc. A apărut însă Lobacevski care a declarat că, prelungindu-le la infinit, două drepte paralele se vor întîlni ! Şi a avut tot atîta dreptate ca şi Euclid. Atunci, de ce n-aş putea respinge axioma materialiştilor şi crede într-o forţă spirituală care a creat lumea ?

— De aici rezultă că avem dreptate amîndoi — şi dumneavoastră, şi eu. Un compromis pe toată linia, fiecare crede ce-i place, cam aşa ceva, nu ?

— Nu vă pot răspunde decît un singur lucru : eu cred numai în punctul meu de vedere.

— Fără ca, totuşi, să fi izbutit să v-o dovediţi chiar dumneavoastră înşivă.

— Pentru mine sînt suficiente şi aceste dovezi.

— În cazul acesta, îmi amintiţi de judecătorul simplist care îi spune acuzatului : tu nu mi-ai dovedit că n-ai furat, eu nu pot dovedi că ai furat, prin urmare eşti vinovat.

Morşcihin nu-mi răspunse decît printr-o tăcere încăpăţînată.

Infinit de mare, de complexă şi de încîlcită e lumea în care trăieşte omenirea. Pe unii, această nemărginire şi complexitate îi sperie pînă la panică, amintindu-le într-una cît de mic, cît de neînsemnat este omul în faţa naturii de necuprins. E mai simplu să născoceşti un dumnezeu, căruia să-i atribui tot ce este inexplicabil, legiferînd astfel propria-ţi neputinţă. Jos îndoielile ! Trăiască credinţa oarbă !

Alţii sfidează natura infinită. Ei cred că tainele ei sînt accesibile inteligenţei umane. Iar atunci cînd îşi recunosc slăbiciunile, o fac în mod cinstit, fără a încerca să le camufleze în spatele unui dumnezeu inaccesibil.

Pentru unii — omul este un rob al lui dumnezeu. Pentru alţii — el însuşi este un dumnezeu care ştie să facă minuni. Se consideră că lupta se dă numai între două concepţii despre lume ; în realitate, în

mediul uman, ostilităţile se desfăşoară între două caractere : pasiv şi activ, timid şi îndrăzneţ !

Ar fi inutil să se lege cineva de cuvintele mele. Eu nu afirm că idealiştii nu ar putea fi înzestraţi cu dîrzenie personală, cu dinamism personal. Cu toate acestea însă, lumea a progresat datorită materialiştilor, chiar dacă, din obişnuinţă sau din eroare, aceştia au înălţat uneori rugi către un dumnezeu inexistent. Se spune despre Darwin că a fost cu adevărat credincios — prea puţin îmi pasă ! Eu ştiu că învăţătura lui a devenit o armă puternică împotriva lui dumnezeu !

Odinioară, dumnezeul biblic era infailibil ; acum însă, în minţile mai instruite, în cea a unui Morşcihin, de pildă, se creează în pripă un dumnezeu nou, care-şi caută un sprijin în teoriile lui Lobacevski sau Einstein. Zeii se prăbuşesc, dar slăbiciunile omului rămîn !

— Dumneavoastră nu credeţi în dumnezeul primitiv, pe care îl oferă biserica, i-am spus, într-un tîrziu. Şi, cu toate acestea, ţineţi icoane în casă. Pentru ce ? Vă rugaţi la ele ?

— Da, mă rog la ele.

— Vă rugaţi la dumnezeul zugrăvit pe ele ?

— Nu tocmai... Atunci cînd, într-o formulă, vreau să desemnez un număr necunoscut, pun semnul „x". Aş putea, din capul meu, să pun orice literă din alfabetul latin, slav sau oricare altul. Aş putea înlocui acest „x" cu un ieroglif complicat, cu o virgulă, cu semnul exclamării sau cu cel al întrebării — toate acestea nu ar desemna decît numărul care îmi este necunoscut. Dar m-am deprins să pun semnul „x". Tot astfel şi icoana obişnuită — ea constituie pentru mine denumirea convenţională a lui dumnezeu. N-am introdus-o eu, prin urmare, nu eu sînt indicat s-o modific. Atunci cînd simt nevoia să-mi exprim într-un fel credinţa, mă duc la icoană şi apelez la rugăciunile pe care le-am învăţat...

Am aflat, în sfîrşit, ce fel de om este Evgheni Ivanovici Morşcihin. Am aflat-o cu o întîrziere de zece ani ! Îmi era milă de el. Îi scăpase o vorbă : „Sîntem

cu toţii orfani pe lumea asta". Un ascetism absurd, fără nici un folos pentru nimeni, îl înstrăinase de oameni, îl făcuse un fel de orfan. Singur era de vină — asta e drept! Dar parcă de un om care, din vina lui, a căzut sub o maşină şi a rămas schilod pe toată viaţa, ţi-e mai puţin milă decît de unul care a păţit aceeaşi nenorocire din vina altuia? Un orfan!... Acest orfan avea peste cincizeci de ani.

21.

Evgheni Ivanovici mă conduse pînă la portiţă.

Luna incrustată în cerul negru atîrna deasupra acoperişurilor de draniţă şi de tablă, deasupra copacilor despuiaţi, deasupra ulicioarelor noroioase, deasupra întregului orăşel înghesuit. Undeva, în spatele curţilor, se frămînta greoi rîul umflat, revărsîndu-se peste maluri. Băltoacele întinse se ascundeau în umbra grea a caselor, în umbrele filigranate ale copacilor. În aerul blînd se simţi deodată o boare, mirosind proaspăt a apă rece. Şi toate erau învăluite în căldura triumfătoare şi miraculoasă a primăverii...

Mă bucur de seninătatea pură a luminii selenare (sînt om şi trăiesc — nu pot să nu mă bucur), dar grijile sînt mai tari decît această bucurie; te frămîntă, te apasă, şi nu-i chip să scapi de ele...

Evgheni Ivanovici stătea alături de mine, cu haina aruncată pe umeri peste cămaşă, tăcut, încremenit parcă; la lumina lunii faţa-i lată părea cioplită în lemn negru. Privirea-i nemişcată era aţintită spre capătul uliţei.

Cu toată ora tîrzie, oraşul nu dormea. Dinspre portiţa vecină, cufundată într-o mantie largă de umbră, se auzea un dialog amoros, pe înăbuşite... Mai încolo, în direcţia spre care era aţintită privirea lui Evgheni Ivanovici, cînta tineretul. Un cîntec simplu şi fericit, ca o respiraţie. Cuvintele naive, nemeşteşugite, ar fi părut, în alte împrejurări, banale pînă la plictis:

A-nflorit mălinul în grădină
Ca să sufăr fără nici o vină...

Stăteam unul lîngă altul şi tăceam. Doi inşi care trăiesc în aceeaşi lume, fac aceeaşi muncă, se întîlnesc zilnic cu aceiaşi oameni. Luna luminează din cer, dar fiecare din noi o priveşte cu alţi ochi ; cîntă cineva „Mălinul" — eu ascult într-un fel, el într-altul... Şi fericirea o vede fiecare în felul său. „Sîntem cu toţii orfani pe lumea asta..." Sihastru în mijlocul oamenilor, el caută fericirea în sine însuşi. Chiar dacă există asemenea fericire, ascunsă de privirile altora, ea nu poate fi decît efemeră, trecătoare, deci nu poate fi o fericire adevărată. „Sîntem cu toţii orfani pe lumea asta..." Ce înfiorătoare ar fi o lume locuită numai de asemenea sihaştri !

Stăm şi tăcem...

— Anatoli Matveevici, vorbi el într-un tîrziu cu glasul neplăcut de sugrumat, au trecut mai bine de zece ani de cînd lucrăm împreună... şi, după cît mi se pare, nu mi se poate reproşa nimic... Anatoli Matveevici, mai am doi ani pînă la pensie...

„Doi ani pînă la pensie..." Aceste cuvinte sînt mai grăitoare decît cele mai solemne jurăminte. Mai sînt încă doi ani pînă la o viaţă tihnită, el ţine la acest lucru. Acum nu mai aveam nici o îndoială : în incinta şcolii omul acesta n-a îndrăznit să sufle un singur cuvînt despre dumnezeu, şi nici nu va îndrăzni s-o facă, dacă i se lasă speranţa că va primi pensia. Doi ani... Nu poţi să nu ţii seama de asta. Ce să fac cu el ?

— Dar de aci înainte o să vă fie greu să lucraţi, i-am răspuns. Pînă acum, profesorii şi elevii vă considerau... nu pot găsi alt cuvînt — vă considerau drept unul de-al lor, să zicem. Acum însă relaţiile vor fi mai încordate... Gîndiţi-vă puţin.

Evgheni Ivanovici continua să privească spre capătul străzii, acolo de unde venea cîntecul.

— M-am gîndit la asta... vorbi el cu oarecare greutate. Mai am doi ani pînă la pensie... Am aşteptat aproape jumătate din viaţa mea, am să mai rabd cum oi putea încă doi ani. E inutil să mă ascund după degete — nici pînă acum nu mi-a fost uşor ; eram

silit să-mi ascund sentimentele, să fiu cu ochii în patru, să refuz prieteniile ce mi se ofereau... Nu-i uşor... Acum, poate, va fi mai simplu. Am să-mi predau materia, aşa cum am făcut-o şi pînă acum. Acceptaţi de la mine logaritmii, demonstraţiile teoremelor, noţiunile despre rădăcinile pătrate, luaţi tot ce ştiu folositor, iar de rest, scutiţi-mă... Restul îmi aparţine. Doi ani, Anatoli Matveevici...

Tăceam, stînjenit. Apropierea acestui om era apăsătoare. Într-un tîrziu, am rostit :

— Deocamdată, nu pot făgădui nimic. Trebuie să chibzuiesc... — Pe un ton reţinut mi-am luat rămas bun : — La revedere.

Oftatul adînc al lui Evgheni Ivanovici mă petrecu cîteva clipe.

Căutîndu-mi drum printre bălţoace şi alunecînd în noroi, mergeam întru întîmpinarea cîntecului. De o parte şi de alta a străzii, în dreptul portiţelor umbrite ale fiecărei case, apăreau şi dispăreau licuricii ţigărilor. În noaptea aceasta, oraşul nu era grăbit să adoarmă.

Ce să mă fac cu Evgheni Ivanovici ? Să-l concediez şi să-l uit ?... Dar dacă îl concediem, Morşcihin nu va dispărea din oraş, va urma să trăiască alături de noi, la zece minute de şcoală. Şi atunci nu va mai fi un simplu Morşcihin, ci un om nedreptăţit, purtînd nimbul de martir al adevărului. Bunăoară cine o va putea împiedica pe Tosia Lubkova să-l compătimească şi să-l viziteze pe profesorul surghiunit ?... Să-l concediem ? Tare mă tem... Şi unde mai pui că i-au mai rămas numai doi ani pînă la pensie. Nu poţi să nu ţii seama şi de asta...

M-am oprit în mijlocul străzii.

Din cer, luna revărsa belşug de lumină. Se auzea un cîntec, tot despre mălin, dar de astă dată de alt gen, cîntat de altă voce :

Sub fereşti se leagănă mălinul
Cu petale gingaşe-nflorit...

Pîraie nevăzute pulsau în pămînt ; în spatele meu rîul trăia ; ferestrele caselor făceau pete de lumină galbenă şi caldă, licuricii ţigărilor se aprindeau şi se stingeau.

În anii de tinereţe, într-o asemenea noapte, aş fi dat la o parte, cu inima uşoară, toate aceste griji ; aş fi colindat pe străzi, cîntînd. Acum însă, din păcate, cîntecul mi s-a isprăvit ; simt nevoia să fiu printre oameni, duc dorul unei conversaţii în jurul mesei, a unui colţ primitor, a unui prieten care să mă înţeleagă.

Cît de mult îmi lipseşte acum un prieten mai în vîrstă decît mine, mai inteligent decît mine ! Cîtă nevoie am de un sfat ! Ce ar fi să mă duc la vreunul din profesori — la Arkadi Nikanorovici, de pildă, sau la familia Tropnikov ? Ba nu, Arkadi Nikanorovici va fi, ca de obicei, elocvent, dar în ceea ce priveşte un sfat... asta mai puţin, iar Tropnikovii sînt prea tineri. Am multe ajutoare, dar văd că n-am nici un sfetnic.

Şi, deodată, mi-a venit o idee...

Am traversat piaţa — o mare de lumină revărsată de lună printre case — şi m-am îndreptat spre clădirea înaltă a comitetului raional de partid.

22.

În cerdacul comitetului raional — la fel ca şi în dreptul caselor pe lîngă care trecusem — se aprindeau şi se stingeau licuricii ţigărilor şi se auzeau două glasuri bărbăteşti, înăbuşite. Am recunoscut glasul lui Vaşcenkov şi m-am oprit, nehotărît. Dorisem să discut cu el, să-i fiu partener de discuţie, dar locul era ocupat. Să tulbur, la ora asta, o convorbire între patru ochi ar fi o crimă. Mă pregăteam să fac calea întoarsă, cînd deodată luminiţa unei ţigări căzu jos şi partenerul lui Vaşcenkov îşi luă rămas bun.

— Mulţumesc, Piotr Petrovici.

— Pentru ce ?

— Pentru vorba bună. Aţi fost drept cu mine, trebuie să recunosc.

— A fi drept înseamnă a nu fi făcut nimic deosebit. Atunci, pentru ce-mi mulţumeşti ?

— Oricum...

În clipa cînd convorbitorul lui Vaşcenkov apăru pe caldarîmul luminat, am recunoscut, spre marea mea mirare, pe dulgherul Iakov Korotkov, tatăl lui Saşa. Se depărta bocănind greoi din cizme pe pavajul murdar şi gheboşîndu-se, după cum îi era obiceiul.

Vaşcenkov nu se arătă cîtuşi de puţin mirat de venirea mea. Făcîndu-mi loc lîngă dînsul, de parcă ne-am fi înţeles dinainte să ne întîlnim la această oră şi în acest loc, mă pofti :

— Luaţi loc, Anatoli Matveevici.

— Am simţit nevoia să stau de vorbă cu dumneavoastră, Piotr Petrovici.

— Foarte frumos. Adineaori a fost aici un individ ciudat.

— Îl cunosc, dar mă mir de unde îl cunoaşteţi dumneavoastră ?

— A venit la mine, s-a aşezat aici, în cerdac, şi astfel ne-am cunoscut... Nu ştiţi că la mine vine cîte cineva în fiecare seară, aşa că în fiecare seară am prilejul să cunosc pe cîte cineva, îmi explică Vaşcenkov.

— Nici noaptea n-aveţi odihnă.

— Dar ce înseamnă odihna ? Să stai cu mîinile în sîn ? Să te ascunzi de oameni ? N-aş putea rezista la un asemenea regim de odihnă. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră : primesc vizitatori, iau legătura cu colhozurile, dau telefoane, răspund la telefoane, convoc oameni, dau indicaţii — într-un cuvînt, muncesc. Şi iată că ziua de lucru se apropie de sfîrşit, iar în jurul meu se face linişte şi pustiu. Fără voia mea încep să mă gîndesc că oamenii au nevoie de mine numai pentru că ocup un post ; fără acest post, nimănui nu i-ar păsa de mine, nimeni n-ar avea nevoie de mine. Pot să mă odihnesc... Ce-mi rămîne de făcut ? Să-mi caut prieteni, să mă distrez cu discuţii serbede, să-mi omor timpul liber, să mă amăgesc pe mine însumi, ca să scap de singurătate... Fumaţi ? Nu. Mă lăsasem şi eu odată, acum iar am început...

Vaşcenkov îşi aprinse ţigara, luminîndu-şi pentru o clipă chipul. Expresia feţei lui era aceeaşi ca de obicei, poate doar puţin mai senină.

— Seara nu vine la mine nici Lubkov, nici Koroteev, nici altcineva dintre colaboratorii mei, urmă el fără grabă. Şi ei socot că serile şi nopţile secretarului comitetului raional trebuie respectate cu sfinţenie — secretarul trebuie să se odihnească. Nu vin decît acei ce se tem de secretara care păzeşte uşa cabinetului oficial, cum şi de biroul impozant... Aseară a fost la mine o bătrînică... Crescuse trei copii, toţi trei au căzut pe front, şi acum e o tărăgăneală cu pensia. Aseară — bătrînica aceea, acum — acest Korotkov. Aseară am fost rugat să intervin pentru pensie, astăzi — pentru ocuparea unui post vacant la Casa de cultură. Aseară a trebuit să ascult tînguirile unei biete bătrîne, adineaori Korotkov mi-a declamat cu patos: „Doar să mă uit, şi tremură supuşii!“ [1]...

Vaşcenkov tăcu, trăgînd din ţigară.

— Oamenii vorbesc mult despre copii. Mai bine de jumătate din tot ce se întîmplă este în legătură cu copiii. După cît am impresia, Korotkov se cam teme de fiul său... Copiii! — După o scurtă tăcere, Vaşcenkov adăugă: — Am avut şi eu o fetiţă, dar a murit. Acum ar fi fost în clasa a opta.

— Şi eu am pierdut un fiu... A fost omorît la Velikie Luki, în patruzeci şi trei, intervenii eu.

— Aşa, va să zică. Nu ştiu de ce aveam impresia, Anatoli Matveevici, că dumneavoastră aţi trecut prin viaţă fără necazuri prea mari.

— Am trăit ani destui, cîte nu s-au întîmplat... De altfel, dacă izbutesc să fac ceea ce mi-am pus acum în gînd, voi muri mulţumit de viaţa mea.

— Dar dacă nu veţi izbuti?

— Dacă nu voi izbuti, înseamnă că a fost numai o pregătire, iar scopul principal pentru care am trăit nu l-am atins. Ar fi păcat.

[1] Din „Regele Lear“ de Shakespeare (actul IV, scena 6).

— Chiar aşa să fie ? se miră Vaşcenkov. După patruzeci de ani de activitate, socotiţi că tot ce aţi făcut n-a fost decît o pregătire ?

— Pesemne că nu sînt dintre acei cărora le-a fost hărăzit să realizeze multe în viaţă. Există scriitori care nu au scris decît o singură carte, poeţi care nu au compus decît un singur cîntec, oameni de ştiinţă care nu au făcut decît o singură descoperire.

— Şi de cîţi ani ar mai fi nevoie ca să sfîrşiţi ceea ce v-aţi pus în gînd ?

— Ca să sfîrşesc ? Nu, un sfîrşit nu există. Trebuie să încep, să-i fac pe oameni să creadă că este vorba de ceva necesar, ceva fără de care nu se poate — dar sfîrşit nu există...

Vaşcenkov tăcu iarăşi. Dincolo de piaţă, luminile din ferestre se stinseră ; cîntecele de pe străzi amuţiră, orăşelul nostru nearătos, cu căsuţele lui de lemn, părea solemn în lumina lunii, ca un palat fermecat din basme. În adormirea lor împietrită, clopotniţele vechilor biserici se înălţau deasupra acoperişurilor. Acum nu se mai vedea nici paragina cupolelor, nici coşcoviturile pereţilor — erau tinere şi falnice, de parcă nici n-au fost veacurile care le-au bîntuit cu furtunile lor.

— Spuneţi-vă păsul, Anatoli Matveevici, întrerupse Vaşcenkov tăcerea. Sînt sigur că n-aţi venit numai ca să flecăriţi cu mine. Aţi adus şi dumneavoastră ceva.

— Vin de la Morşcihin, i-am spus.

— Bănuiam.

— N-aş vrea să-l concediez...

Vaşcenkov nu făcu nici o mişcare ; continua să şadă ghemuit, cu coatele rezemate pe genunchi.

Coborîndu-mi involuntar glasul, ca să nu tulbur liniştea nopţii, am început să-i povestesc. Morşcihin a lucrat la şcoală peste douăzeci de ani, munca lui nu a fost mai prejos de a celorlalţi, aici nu i se poate reproşa nimic : e un profesor bun. Nici legile morale, nici cele ale statului nu ne dau dreptul să-l urgisim numai pentru că crede în dumnezeu. Dacă prezenţa lui în şcoală ar fi însemnat o primejdie, aş fi gata

să mă războiesc cu legile... Acum, el nu desfăşoară nici o propagandă pentru proslăvirea lui dumnezeu, pentru că are mîinile legate. Dacă îl concediem, atunci se va simţi liber, va fi un nedreptăţit, cu cununa de martir pe frunte — şi va continua să trăiască în preajma şcolii. El nu e o Serafima Kolîşkina, nu va milita în favoarea domnului cu citate din vechiul testament, ci cu teoria lui Lobacevski...

— Descoperirea noastră că este un credincios nu va mai rămîne un secret pentru nimeni, nu-i aşa ? întrebă Vaşcenkov.

— Nu, firește.

— Elevii vor afla şi ei ?

— Mai tîrziu sau mai devreme.

— Şi, întrucît un profesor care crede în dumnezeu, urmă calm Vaşcenkov, este un fenomen rar şi extrem de curios, aceşti elevi vor începe — întîi mai sfios, apoi fără nici o fereală — să-l sîcîie pe Morşcihin cu întrebări : „Cum vi-l închipuiţi pe dumnezeu ? Ce înţelegeţi prin spirit universal ?“ Nu-i aşa că va fi întrebat ?

— Cred că da, am încuviinţat eu.

— Iar Morşcihin va fi nevoit să răspundă. Nu cred că va minţi şi-şi va renega convingerile, ca să ne fie pe plac. Cu sau fără voia lui, va deveni în toată legea un propagandist al credinţei în dumnezeu.

Am căzut pe gînduri : aşa e, într-adevăr, Morşcihin va primi mai degrabă să fie concediat, decît să mintă şi să-şi renege credinţa. Aşa e, însă... Apoi am declarat categoric :

— N-are decît să procedeze cum va găsi de cuviinţă.

— Cu alte cuvinte, n-are decît să devină un agitator religios în incinta şcolii ? Ce vreţi să spuneţi cu asta ?

— Vreau să spun, Piotr Petrovici, că eu cred mai mult în forţa noastră, decît în cea a lui Morşcihin. El o să spună ce crede, noi o să spunem ce credem noi. Care pe care. Credeţi că va fi rău dacă elevii vor accepta concepţiile noastre despre lume, şi nu pe cele ale lui Morşcihin, ca urmare a unor conflicte, care

îi vor face să se gîndească mai profund, nu încrezîndu-se în cuvînt ?

— Dar dacă nu acceptă concepţiile noastre, ci pe cele străine ?

— Acest „dacă“ este exclus.

— De ce, mă rog ?

— Raportul de forţe e inegal. Pe de o parte — Morşcihin, pe de alta — toţi ceilalţi profesori. Or, printre aceştia există şi oameni inteligenţi, talentaţi, cu care Morşcihin nu se poate măsura. Colectivului nu i se va opune o personalitate eminentă, ci o modestă mediocritate. Ne putem oare îndoi că victoria va fi de partea noastră ?

Vaşcenkov rămase iarăşi tăcut o lungă bucată de vreme, privind îngîndurat în jos.

— Bine, zise el într-un tîrziu. Să presupunem că m-aţi convins pe mine. Dar nu ajunge atît...

— Ce mai trebuie ? Dumneavoastră sînteţi conducătorul de partid al raionului, reprezentaţi o forţă, de care se ţine seamă.

— Există însă o forţă şi mai impunătoare.

— Anume ?

— Opinia publică. Închipuiţi-vă următoarea situaţie : directorul şcolii nu ia măsuri energice faţă de o comsomolistă care crede în dumnezeu, apără cu pieptul său pe un profesor cu păreri ostile ; în loc de propagandă antireligoasă, organizează nişte dispute abstracte despre „fizicieni“ şi „lirici“ sau, lucru şi mai grav, are de gînd să discute despre nemurirea sufletului. Din punctul de vedere al unui om lipsit de experienţă e ceva monstruos. Nu numai Lubkov, ci şi mulţi alţii vă vor considera ca un fel de complice al clericalismului. Părinţii vor fi îngrijoraţi pentru soarta copiilor lor. Asupra dumneavoastră se va năruí un uragan de revoltă, încît avem toate motivele să fim siguri că veţi fi doborît la pămînt. Şi nu va ajuta mare lucru faptul că secretarul comitetului raional Vaşcenkov vă va lua apărarea. Nici un fel de prestigiu nu va rezista în faţa opiniei publice. La început, oamenii vor fi nedumeriţi, apoi se vor năpusti şi asupra mea cu aceeaşi indignare. Vor da de ştire la

regiune ; ori, la regiune nu sînt niște sfinți atotvăzători, ci tot muritori de rînd. Închipuiți-vă că unul din noi ar fi în locul lor : n-am fi oare indignați de faptul că directorul școlii păstrează la sînul lui un profesor bigot, iar secretarul comitetului raional închide ochii ? Afară deci cu directorul și cu secretarul comitetului raional ! Opinia publică este împotriva noastră ! Vă dați seama cam a ce miroase ?

Am simțit iarăși un gol la lingurică. Prin bezna nopții privirea lui Vașcenkov mă scruta atent. Deși era aproape de mine, nu-l puteam vedea, mai degrabă simțeam luciul întunecat al ochilor lui.

— Ce e de făcut ? l-am întrebat. Să ne retragem ? Să ridicăm mîinile sus ?

— Nu. Încercați să convingeți opinia publică. Am să vă ofer posibilitatea de a încerca.

— Să conving ? Dar cum ?

— Zilele acestea vom convoca o ședință de birou a comitetului raional de partid la care va lua parte și activul. Acei care vor veni nu sînt niște filistini ; dimpotrivă, sînt oameni în mîinile cărora se află viața întregului raion. Veți lua cuvîntul... Îl vom lăsa pe Lubkov să vorbească, vă vom lăsa și pe dumneavoastră... Două cuvîntări, două opinii. Căutați să-i convingeți. Dacă veți izbuti, atunci toți vor cădea pe gînduri ; își vor zice : nu a crezut numai un singur om, ci cîteva zeci de oameni au crezut, și încă niște oameni de prestigiu, floarea raionului — înseamnă că propunerea directorului școlii nu poate fi respinsă cu una, cu două.

— Dar la ședința biroului veți fi de partea mea ? l-am întrebat fără înconjur.

— Pot să vă spun că am încredere în dumneavoastră. Dar dacă sînt întrebat : vă cred pe cuvînt ? Ce trebuie să le răspund ? Din păcate, nu le pot răspunde decît un singur lucru — că, într-adevăr, vă cred pe cuvînt. Pentru că planul dumneavoastră este la începuturile sale, e ca un ou abia pus în cuibar, despre care nu se știe încă ce va ieși din el — un cocoșel, sau o găinușă, ori, poate, era clocit din capul locului.

— Orice plan, chiar și cel mai perfect, nu exclude îndoielile. Dacă n-aveți altul mai bun, luați asupra dumneavoastră riscul de a-l sprijini pe acesta.

— Bine, accept riscul. Să zicem că voi lua cuvîntul și voi declara că vă cred fără nici o rezervă. Luîndu-se după mine, vor crede și ceilalți. Vor crede însă orbește, fără convingere, și la cea dintîi neizbîndă... Sau vă închipuiți că nu veți avea eșecuri ?

— Nu-mi închipui cîtuși de puțin acest lucru.

— Ei, și atunci, la primul eșec, acești partizani, care au crezut, dar nu erau convinși (nu erau convinși — mă înțelegeți ?), își vor închipui că au fost induși în eroare și vor porni un război — nu atît împotriva dumneavoastră, cît împotriva mea. Pe mine mă crezuseră, eu am fost acela care i-am indus în eroare. Să nu credeți că asemenea neplăceri mă sperie. Sînt gata să le accept, dar să am un temei, să fie cu folos. Dar aici la ce te poți aștepta ? Nu există decît o singură soluție : convingeți-i în așa fel, încît să nu se îndoiască, încît să devină partizanii dumneavoastră activi.

N-am spus nimic. Poate că are dreptate. Trebuie să mă bizui pe propriile mele puteri. Mi se propune să le pun la încercare în fața lumii întregi. Să-mi măsor puterile — cu cine ? Cu Lubkov... Nu e un adversar chiar atît de puternic, am să-i pot veni de hac într-un fel.

Ridicîndu-mă în picioare, i-am întins mîna și i-am zis :

— Ne-am înțeles.

Luna coborîse puțin mai jos. Umbre prelungi brăzdau străzile. Umbre prelungi, negre, aidoma unor guri de peșteri, și trîmbe de lumină reci, albăstrii, întinse ca pentru alai. Orașul e făcut din două culori, două culori la fel de puternice, la fel de sonore, la fel de neîmpăcate. Copacii și-au întins crengile goale spre cer și, deodată, stop ! au încremenit pînă se va face iarăși ziuă. Dorm casele cu acoperișurile scunde lăsate, asemenea unor cozoroace, peste pleoapa ferestrelor. Dorm portițele, zăvorîte pînă dimineața. Doarme

orașul, umbrele nu se clintesc, nici o rază de lumină nu pîlpîie. Pășesc cu fereală, singur, cruțîndu-mi inima bolnavă.

Sînt oare într-adevăr singur ?... În fața mea, răsare din umbră o tînără pereche — mînă în mînă, umăr la umăr. Flăcăul e înalt, drept, țanțoș. Înclinarea capului, mersul mărunțel al fetei îmi amintesc parcă ceva. Tosia Lubkova ?... Ea e ! Nu doarme, cînd toată lumea e cufundată în somn. Nu se grăbește să se întoarcă acasă, deși — eu știu — tatăl ei îi supraveghează fiece pas. Prin urmare, nu e o simplă plimbare, ca să omori vremea. M-aș putea pune chezaș că încă acum cîteva zile, cînd cu povestea jurnalului ei intim, nu era îndrăgostită și suferea din pricină că n-o iubește nimeni. În viața ei s-a întîmplat acum ceva nou și, desigur, nu se mai simte singură ; probabil că acum își privește cu alți ochi eroarea...

Perechea străbate agale trîmba de lumină. Flăcăul are în cap o șepculiță, poartă un palton lung, înfoiat — nu, nu e din școala noastră, nu-l cunosc. Pășiți fericiți pe calea voastră ; în asemenea împrejurări simt nevoia să cred că totul e spre bine în cea mai bună dintre lumi.

Perechea se afundă din nou în umbră, iar eu cotesc spre strada mea.

23.

Chiar a doua zi toată școala a aflat că profesorul de matematici de la clasele a opta — a zecea, Evgheni Ivanovici Morșcihin, fusese demascat : crede în dumnezeu, ține icoane în casă și se roagă la ele ! Pentru copii, care nu erau încă deprinși să cugete serios, nici să-și facă necazuri, știrea n-a constituit decît o senzație care le-a provocat numai o vie curiozitate și comentarii aprinse. Cînd te gîndești că un profesor poate crede în dumnezeu — vai, ce scandal ! Profesorii însă erau toți, fără excepție, abătuți ; îmi tot dădeau tîrcoale, căutînd să-mi prindă privirea, așteptînd să vadă ce hotărîre voi lua, ce voi întreprinde.

În ceea ce îl priveşte pe Evgheni Ivanovici, acesta apăru ca de obicei în cancelarie cu zece minute înainte de primul clopoţel. Fără să privească pe nimeni, salută din cap cu sforţare, scoase cu şi mai mare sforţare un „bună ziua" adresat tuturor, trecu în colţul cancelariei şi se aşeză pe scaun. Aceeaşi expresie încremenită pe faţă, aceeaşi posomorîre, care ne era tuturor familiară, privirile lăsate în podea ; umerii ridicaţi în sus trădau încordarea. Se simţea cît de colo că se pregătise să suporte cu smerenie toate complicaţiile, toată povara situaţiei lui nefireşti. Pe figura lui masivă se citea tristeţe şi neputinţă, încît nu trecură nici cîteva minute, că unele profesoare mai miloase şi începură să-i arunce priviri pline de compasiune.

Cele zece minute se scurseră chinuitor de încet. În sfîrşit, se auzi clopoţelul. Evgheni Ivanovici îşi luă cărţile de pe masă şi catalogul din raft şi se duse în clasă. Ziua îşi începu cursul normal.

După recreaţia mare m-am repezit pînă acasă ca să îmbuc ceva ; ştiam că în ziua aceea va trebui să stau pînă tîrziu la şcoală. M-am întors către sfîrşitul programului primei serii.

Urcam scările fără grabă, treaptă cu treaptă ! Pas cu pas, treaptă cu treaptă — pe vremuri însă zburam pe această scară, ca pe loc drept. Mai ales în ultimele zile îmi simt tot mai mult inima. N-ar fi chiar momentul potrivit. Mă aşteaptă discuţii complicate, bătălii inevitabile ; voi avea nevoie de stăpînire de sine şi de sînge rece. Acum, mai mult ca oricînd, trebuie să-mi adun toate puterile şi ar fi stupid ca un capriciu al inimii mele obosite să mă doboare la pat. De aceea, am faţă de ea atenţii de-a dreptul servile, ciulind urechea la zgomotele ei după fiecare treaptă.

Coridorul lung e pustiu, toate uşile sînt închise ; din spatele lor se aud vocile înăbuşite ale profesorilor. Le recunosc fără nici o greutate glasurile : într-a şaptea „B" — vocea ascuţită şi imperioasă a Irinei Vladimirovna Tropnikova, într-a şaptea „B" e acum

ora de chimie ; în clasa vecină, a noua „A" — glasul insinuant şi convingător al lui Arkadi Nikanorovici : face morală unui elev. Clasa a zecea... Prin uşa care se deschide brusc, cît p-aci să mă izbească în nas, iese ca o furtună Saşa Korotkov ; fără să observe prezenţa mea, se întoarce cu faţa spre clasă, stacojiu, zbîrlit, cuvîntează spre uşa deschisă, rostind răspicat şi tare fiece cuvînt :

— Dumneavoastră şi cu mine ne aflăm la poli diferiţi ! Sîntem duşmani spirituali ! De la un duşman nu primesc nimic ! Nici un fel de cunoştinţe ! Să nu mă mai socotiţi elevul dumneavoastră !...

Trînteşte cu putere uşa, se răsuceşte în călcîie... şi se pomeneşte faţă-n faţă cu directorul.

Ne privim în tăcere. Întrebarea mea e limpede, chiar şi fără cuvinte. Faţa lui Saşa se acoperă de pete stacojii ; pleoapele îi freamătă deasupra ochilor care s-au făcut deodată sticloşi.

— Zi, îl încurajez eu fără prea multă bunăvoinţă.

— Anatoli Matveevici !... — Glasul lui Saşa vibrează de disperare, dar dincolo de uşă nu-l aude nimeni, pentru că şi acolo e rumoare şi zăpăceală. — Anatoli Matveevici ! Pe oricine pot ierta ! Pe oricine ! Chiar şi pe Lubkova. Ea e proastă. Dar acest om e inteligent. Ne predă ştiinţa. Se bate cap în cap... Orice contact cu el îmi face silă... N-am mai putut rezista... i-am spus...

Îl apuc de umăr, deschid uşa şi-l împing uşurel în clasă. Intru şi eu după el. Zgomotul vocilor amuţeşte brusc, capacele băncilor se trîntesc, toţi sar în picioare. Tăcere. Le fac posomorît un semn cu capul : staţi jos. Toţi se aşază căutînd să facă cît mai puţin zgomot. Iarăşi tăcere.

Evgheni Ivanovici stă în picioare la catedră ; e palid, pe frunte şi pe aripile nasului lui masiv lucesc broboane de sudoare ; buzele-i strînse tremură. Cu un gest nesigur, îmi oferă un scaun. Dar eu nu mă aşez. Stau drept în faţa clasei, cu paltonul descheiat, cu capetele fularului atîrnînd, cu căciula în mînă. De obicei fac uz de prerogativa directorială şi-mi las

paltonul nu în vestiarul comun, ci la mine în cabinet. Niciodată pînă acum n-am apărut, în nici o clasă, îmbrăcat cu paltonul sau cu pardesiul ; înfăţişarea mea e neobişnuită şi produce un efect apăsător asupra copiilor.

— Evgheni Ivanovici a fost şi rămîne profesor, rostesc eu cu glas tare. Indiferent de împrejurări, jignirea unui profesor constituie cea mai gravă vină între zidurile şcolii. Nu am de gînd să cercetez în mod amănunţit ce s-a petrecut aici. Nu ştiu decît un singur lucru : Alexandr Korotkov a jignit un profesor. — Mă întorc spre Saşa. Stă în picioare în faţa clasei, cu fruntea înainte, cu mîinile pe vipuşcă, cu privirea pironită în podea. — Diseară, la ora şapte, se va întruni consiliul pedagogic. Te vei prezenta acolo şi dumneata, Korotkov. Îţi dau această dispoziţie !

Tăcere. Prin ochiul de geam deschis se aude larma primăvăratecă a vrăbiilor. Korotkov nu face nici o mişcare.

— Ai auzit, Korotkov ?

— Am auzit, îmi răspunde el posac, din vîrful buzelor.

— La ce oră ?

— La şapte.

— Ai grijă să nu întîrzii nici măcar cu un minut.

Se întîmplă ca la consiliile pedagogice să fie convocaţi părinţii ; de cele mai multe ori însă se discută purtarea vreunui elev ; se discută, dar elevul nu este chemat.

Este un caz extrem de rar ca un elev să apară personal în faţa consiliului pedagogic. Toată clasa e abătută, iar afară, vrăbiile continuă să se războiască, nepăsătoare.

Nu mă grăbesc să plec ; scrutez pe rînd fiecare chip. Fiecare elev asupra căruia mi se opreşte privirea se grăbeşte să-şi lase ochii în jos. Atenţia mea este atrasă de faţa Tosiei Lubkova. Şi ea se simte stînjenită, dar nu la fel cu ceilalţi. Stînjeneala ei are ceva vrednic de milă ; capul cu fruntea lăsată în jos

i-a intrat adînc între umeri — se simte că s-ar ascunde bucuros sub bancă. E ceva care nu merge... Dar ce anume?... Deodată văd limpede: *ea nu i-a luat apărarea lui Evgheni Ivanovici, deşi trebuia s-o facă! Îi e ruşine.*

— Pot să vă pun o întrebare, copii? În glasul meu nu se mai aude tonul metalic, directorial, şi clasa începe să răsufle; frunţile se ridică, umerii se îndreaptă. Dacă nu doriţi să răspundeţi, nu vă silesc. Spuneţi-mi: s-a găsit oare între voi cineva care să fi spus o vorbă în apărarea lui Evgheni Ivanovici?

Copiii şuşotesc şi schimbă priviri; apoi, din banca din fund se aude vocea gravă de bas a lui Alexei Titov — un băietan pistruiat şi isteţ.

— De ce să nu spun, mulţi i-au luat apărarea.

— Şi tu, Titov?

— Păi, şi eu... Să loveşti pe cineva acolo unde-l doare mai rău...

Pe faţa Tosiei roşeaţa urcă pînă la frunte: mulţi i-au luat apărarea lui Evgheni Ivanovici, ea însă nu, ea, care nu demult încă se revolta că ceilalţi sînt nedrepţi.

Saşa Korotkov continuă să stea în picioare în faţa clasei, neîndrăznind să facă o mişcare, nici măcar să-şi ridice privirea.

— Evgheni Ivanovici, m-am adresat eu profesorului de matematici cu o politeţe ostentativă, în ceea ce îl priveşte pe Korotkov, vă rog să hotărîţi dumneavoastră cum veţi găsi de cuviinţă: dacă doriţi, îl lăsaţi în clasă, dacă nu — spuneţi-i să iasă.

— Korotkov, rosti Evgheni Ivanovici cu glas obosit, treci la locul dumitale.

— Anatoli Matveevici, zise Saşa, întorcîndu-se brusc spre mine. Daţi-mi voie să nu fiu prezent la oră.

— Nu este ora mea, ci a lui Evgheni Ivanovici. Dînsul ţi-a spus să treci la locul dumitale, Korotkov!

Făcînd o sforţare uriaşă, Saşa se urni şi porni în silă spre banca sa.

Tosia Lubkova continua să stea cu ochii în pămînt.

24.

Profesorii se adunară la consiliul pedagogic, mișcînd scaunele cu zgomot, schimbînd între ei cîteva vorbe fără importanță, privind chiorîș la Morșcihin care ședea lîngă masă, la locul lui obișnuit.

Deodată, Morșcihin se sculă și se apropie de mine cu pas hotărît.

— Anatoli Matveevici... — Ca de obicei, privirea lui alunecă piezișă, ferindu-se de mine. — Poate că ar fi mai bine să nu iau astăzi parte la consiliul pedagogic ?

— De ce ?

— Veți putea discuta mai liber despre mine.

— Să vorbim despre dumneavoastră atunci cînd nu sînteți de față ?

— Nădăjduiți să mă reeducați ?

— Nu. Ceea ce vrem, este să știți ce gîndim despre dumneavoastră.

— Cam știu.

— Socotiți că aveți dreptate ?

— Da, Anatoli Matveevici, socot că am dreptate.

— Atunci, de ce vă temeți ?

Evgheni Ivanovici se depărtă ; în schimb, veni Anna Ignatievna.

— Anatoli Matveevici, îmi zise ea, arătînd cu capul spre ușă, a venit Korotkov și susține că i-ați poruncit să fie de față la consiliul pedagogic.

— Într-adevăr, i-am dat această dispoziție. Să intre și să ia loc.

— Dar, Anatoli Matveevici... vom discuta acum problema lui Morșcihin !

— Exact.

— Un elev o să asculte cum este criticat un profesor !

— Tocmai pentru asta l-am chemat. Vreau să afle cît de complexă este atitudinea noastră față de Morșcihin.

— Dar va înțelege oare ?...

— Nu cumva îl socotiţi încă copil ? Peste trei luni, acest copil va absolvi şcoala şi va deveni un om independent. E timpul să ştie să se descurce în problemele complicate.

Anna Ignatievna îl introduse pe Saşa Korotkov şi-i arătă un loc la capătul celălalt al mesei. Capul lui ciufulit răsări între chelia lucioasă a lui Veaceslav Andreevici, profesorul de desen tehnic, şi coafura căruntă, cu cărare, a Agniei Lvovna, profesoara de germană. Băiatul era vădit îngrijorat, deşi afişa un aer de totală indiferenţă.

M-am sculat în picioare şi mi-am rotit privirea asupra profesorilor... Statul meu major, mareşalii mei... Printre ei se află şi Evgheni Ivanovici Morşcihin, care astăzi nu mai este un colaborator, ci un adversar. Nu prea se simte la largul său acest adversar ; nu are încredere în propriile lui forţe, e copleşit de teamă şi de îndoieli şi ar dori să evite lupta. Vreme de zece ani s-a tot ascuns, de aci înainte însă n-o mai poate face.

— Daţi-mi voie să încep, tovarăşi...

Conversaţiile şi scîrţîitul scaunelor încetară. Deasupra capetelor profesorilor, m-am adresat direct lui Morşcihin :

— Evgheni Ivanovici, dacă mîine ar veni la dumneavoastră, bunăoară, Tosia Lubkova şi v-ar întreba dacă dumneavoastră, profesorul ei, credeţi într-adevăr în dumnezeu, ce i-aţi răspunde ? Da sau nu ?

Toţi se întoarseră în direcţia lui Evgheni Ivanovici. Acesta şedea cu capul lăsat în jos. Părul des era presărat din belşug cu fire cărunte — nu ştiu cum, înainte nu se observa acest lucru.

— Da sau nu ?

— I-aş spune... — Glasul lui Evgheni Ivanovici e răguşit, ca al unui om care a tăcut mult timp. — I-aş spune că nu doresc să discut pe această temă.

— Dar dacă va insista prea mult ?

— N-am să-i răspund.

— Să presupunem că veţi fi mai tenace decît ea şi nu-i veţi da un răspuns categoric. Va însemna oare

aceasta că Tosia Lubkova nu va şti adevărul? Nu vi se pare că refuzul dumneavoastră persistent de a-i răspunde nu face decît să confirme faptul că dumneavoastră, profesorul ei, educatorul ei, credeţi în dumnezeu? Prin urmare, lucrul acesta este mai puţin ruşinos pentru dînsa. Pînă şi tăcerea dumneavoastră va face propagandă în favoarea religiei. Nu veţi putea evita aceasta decît într-un singur fel, şi anume, negînd categoric: nu, nu cred în dumnezeu; dumnezeu nu există. Trebuie să deveniţi un fel de agitator în favoarea ateismului. Aţi primi asemenea rol, Evgheni Ivanovici?

O lungă bucată de timp, Evgheni Ivanovici nu răspunse. Toţi aşteptau. Într-un tîrziu, capu-i masiv se ridică încet deasupra mesei.

— Nu... Nu-mi voi călca pe conştiinţă.

Profesorii păstrau o tăcere mohorîtă.

— Ce concluzie aţi tras de aici, tovarăşi?

După o clipă de tăcere, se auziră exclamaţii, de ici de colo, de la cei din jurul mesei:

— Este incompatibil cu şcoala!

— Trebuie să-l scoatem din muncă!

— Nu avem dreptul ca dintr-un sentiment de milă să deformăm concepţia despre lume a copiilor!

— Prin urmare, să-l concediem? am continuat eu. Dar să privim acum lucrurile şi sub un alt aspect. Îl eliberăm din funcţie pe Evgheni Ivanovici şi el părăseşte şcoala. Ce o va împiedica pe aceeaşi Tosia Lubkova să-l viziteze acasă? Dar în această situaţie, Evgheni Ivanovici nu va mai fi silit să evite un răspuns; el va avea dreptul moral de a-i da Tosiei explicaţii amănunţite. E uşor să-l concediem, dar care va fi rezultatul?

Tăcere. Profesorii schimbă priviri între ei. Se ridică în sfîrşit mîna uscăţivă a lui Arkadi Nikanorovici:

— Dacă îmi daţi voie, aş vrea să spun două cuvinte, Anatoli Matveevici.

— Vă rog.

Costumul de şeviot croit pe talie, manşetele albe ale cămăşii ies din mîneci, ochelarii cu ramă de aur

lucesc rece — înfățișarea lui Arkadi Nikanorovici este severă și imparțială, iar tonul cam tăios.

— Să-l concediem sau să nu-l concediem pe Morșcihin este, după cît mi se pare, o întrebare fără sens. Da, fără sens ! Dacă nu-l scoatem din muncă acum, va pleca el singur, mai devreme sau mai tîrziu.

Lentilele ochelarilor lui Arkadi Nikanorovici luciră înspre Morșcihin.

— Pentru dumneavoastră, Evgheni Ivanovici, continuă el, nu există altă soluție. Pe de o parte, veți fi nevoit să evitați a da răspunsul, să vă strecurați, să vă feriți de întrebări inutile. Un fel de joc fără sfîrșit de-a șoarecele și pisica, rolul șoarecelui revenindu-vă, bineînțeles, dumneavoastră. Personal, n-aș vrea să mă aflu în asemenea situație. Dar asta nu e tot — mai există și un alt aspect, puțin plăcut și acesta pentru dumneavoastră. Nimeni nu poate garanta, nici chiar dumneavoastră înșivă, că în clasele în care predați nu se vor găsi atei din cale afară de înflăcărați. Aceștia vor simți dispreț pentru un profesor care crede în dumnezeu. Și nu este exclus că vor ațîța disprețul și ura și printre ceilalți elevi. Autoritatea dumneavoastră de profesor se va nărui, disciplina în timpul orelor dumneavoastră de clasă va slăbi și succesele la învățătură, la materia pe care o predați, vor scădea. Și nu se știe dacă peste vreo lună-două nu vom fi nevoiți să ridicăm în consiliul pedagogic problema dumneavoastră — un pedagog care nu poate face față sarcinilor sale. Trebuie să priviți realitatea în față și să decideți dacă merită să rămîneți în școală ?

Fața împietrită a lui Morșcihin s-a roșit și s-a descompus ; cu fruntea încrețită de încordare, vorbi, alegîndu-și cu greu cuvintele :

— De-a șoarecele și pisica, spuneți... Poate... Dar omul se plictisește, pînă la urmă, de orice joc. Să zicem că timp de o săptămînă-două elevii mă vor persecuta. După aceea se vor sătura și mă vor lăsa în pace. În ceea ce privește disciplina în timpul orelor, nu mă îndoiesc că îmi voi putea menține autoritatea. Oricît, am o experiență pedagogică serioasă... Nu în-

drăznesc să-i rog pe toţi cei de faţă să mă ajute... să-mi menţin autoritatea... Deşi aş fi primit cu multă recunoştinţă ajutorul lor...

— În cazul cînd veţi rămîne, puteţi fi sigur că vă vom sprijini ca pedagog, i-am declarat eu.

Arkadi Nikanorovici dădu din umeri şi se aşeză la loc.

— Cît mă priveşte, sînt de părere, am urmat eu, să nu-l scoatem din muncă pe Evgheni Ivanovici, dacă el doreşte să rămînă. Şi nu v-aş cere, Evgheni Ivanovici, nici un fel de angajamente. Dacă vreţi, puteţi să evitaţi a da vreun răspuns şi, iarăşi, dacă vreţi, puteţi să le răspundeţi elevilor aşa cum vă va dicta conştiinţa. Puteţi să le răspundeţi că credeţi în duhul sfînt, dar nu uitaţi că în ţara noastră libertatea confesională este admisă, dar propaganda religioasă se pedepseşte prin lege.

Printre profesori se stîrni o rumoare destul de pronunţată. Morşcihin stătea, ca de la început, încremenit pe scaun.

— Iată ce vă propun : chiar mîine, după ore, să ţinem adunări pe clase. Trebuie să le explicăm pe faţă copiilor că profesorul de matematici, Evgheni Ivanovici Morşcihin, are concepţii străine de ale lor.

— Pe faţă ? se auziră cîteva voci.

— Sînt doar nişte copii ! Vor putea oare înţelege ?

— Ne creăm complicaţii !

— Agravăm situaţia !

— Numai pe faţă ! Numai fără înconjur ! Fără să le ascundem nimic ! Dacă ne vom feri de ei şi le vom ascunde ceva, atunci în rîndurile elevilor se va crea impresia că există ceva interzis, misterios, înspăimîntător. Şi atunci, pe cărări directe sau întortocheate, din diferite zvonuri, cu siguranţă denaturate, vor căuta să afle tot ce-i interesează. E mult mai bine ca să afle de la noi. Să afle adevărul !

— Dar astfel vom submina autoritatea lui Morşcihin ca profesor ! aruncă Arkadi Nikanorovici.

— În acelaşi timp, trebuie să le explicăm că nu luptăm împotriva profesorului Morşcihin, ci împotriva concepţiilor sale. Evgheni Ivanovici posedă cunoştinţe

de algebră, geometrie, trigonometrie, şi ar fi stupid să nu ne folosim de aceste cunoştinţe. N-are decît să-şi predea materiile, trebuie să învăţăm de la el. Şi, puneţi-le în vedere: dacă vreunui elev i se va năzări să se dedea la atacuri, în timpul orelor, împotriva lui Evgheni Ivanovici, noi vom considera acest lucru ca o gravă încălcare a disciplinei. Spun: gravă!

M-am întors iarăşi spre Morşcihin:

— Evgheni Ivanovici! Sîntem acum în tabere diferite. Nu ne mai putem ascunde. Războiul este inevitabil.

Agitaţi, profesorii schimbau priviri între ei. Morşcihin şedea posomorît, cu capul în jos; întreaga-i înfăţişare părea să spună: faceţi cum găsiţi de cuviinţă, eu mă voi supune.

— Scopul nostru nu este să creştem nişte atei de frondă, care nu ştiu decît să critice vehement şi superficial religia; ne trebuie atei care gîndesc, conştienţi, înzestraţi cu tact, capabili să-i convingă pe cei ce cred în dumnezeu, fără a le jigni sentimentele religioase. Acest tact elevii vor avea prilejul să-l înveţe în relaţiile lor cu Evgheni Ivanovici Morşcihin.

Consiliul pedagogic luă sfîrşit cînd curtea şcolii începuse să se cufunde în întunericul nopţii. Profesorii plecau la casele lor. Pe faţa tuturor era întipărită aceeaşi expresie; toţi erau tăcuţi, privirile lor păreau să scruteze propria lor lume interioară.

Uşa fu trîntită pentru ultima dată. În încăperea spaţioasă şi puternic luminată, afară de mine, mai rămîneau încă două persoane: Evgheni Ivanovici, cu privirea pironită asupra mesei, şi nu departe de el, Saşa Korotkov, cu capul ciufulit ridicat semeţ. Fără a scoate un cuvînt, Saşa îşi tot plimba privirea de la profesorul de matematici la mine.

Într-un tîrziu, Evgheni Ivanovici se ridică ostenit, îşi luă rămas bun de la mine cu un semn abia perceptibil al capului şi plecă; îndată ce uşa se închise în urma lui, Saşa sări de pe locul lui, ca împins de un arc.

— Am înţeles tot, Anatoli Matveevici!

— Foarte bine. Nu mă îndoiam de acest lucru.

— N-am avut dreptate ! Vreau... cer pur şi simplu să mi se aplice pedeapsa cuvenită !

— Iar pedeapsă... — Eram obosit şi probabil că în clipa aceea aveam un glas de bătrîn care bombăneşte. — Să pedepseşti pe cineva după ce a înţeles. Pedeapsă de dragul pedepsei... Ar fi timpul să-ţi intre minţile în cap, Saşa. Mîine are loc în clasa voastră o adunare. Ai să faci o dare de seamă a tot ce ai auzit aici. E limpede ?

Saşa trase convulsiv aerul în piept :

— Limpede !

25.

A doua zi dimineaţa, după ce orele de clasă începuseră, am primit un telefon de la comitetul raional :

— La ora cinci va avea loc la cabinetul de partid plenara lărgită a biroului comitetului raional de partid... Sînteţi pregătit pentru a lua cuvîntul ?

— Sînt pregătit.

Îndată însă după terminarea orelor din seria de dimineaţă, am intrat într-un fel de vîrtej : în toate clasele se desfăşurau adunări, aproape fiecare diriginte ţinea morţiş să stea de vorbă cu mine şi uşa cabinetului meu nu s-a închis nici o clipă.

— Anatoli Matveevici, copiii întreabă cînd va începe discuţia despre suflet ?

— Anatoli Matveevici, s-a ivit o problemă, vă rog să apreciaţi dumneavoastră...

— Anatoli Matveevici, vă rog să mă ascultaţi... Anatoli Matveevici, acordaţi-mi măcar o clipă...

Mi-am adus aminte de plenară cînd ceasul arăta cinci fără cinci — aoleu, am să întîrzii !

Credeam că voi fi aşteptat, că voi fi nevoit să-mi cer scuze şi să înghit priviri chiorîşe. Într-adevăr, întîrziasem. Cînd am intrat greoi şi gîfîind în cabinetul de partid, şedinţa începuse. Nimeni însă n-a observat întîrzierea mea, doar un bărbat voinic cu o faţă masivă şi poruncitoare, încălţat cu nişte cizme

de cauciuc pline de glod, a împins un scaun către mine poftindu-mă cu privirea: „Stai jos".

Se discuta despre însămînţările de primăvară, care urmau să înceapă peste cîteva zile.

Nori de fum atîrnau deasupra capetelor zbîrlite, tunse scurt sau chele, cu cîte un smoc cărunt în creştet. Am început să-i examinez cu atenţie pe cei de faţă, oamenii pe care urma să-i conving. Feţe bătute de vînt şi tăbăcite de ger, bucălate sau uscăţive, tinere sau bătrîne, pline de candoare sau viclene, autoritare, cu trăsături care ţi se întipăresc în minte, ca aceea, bunăoară, a vecinului meu, sau care trec neobservate la prima vedere, ca a tovarăşului în vîrstă cu fizionomie de contabil de colhoz, care se simte foarte la largul său, şezînd în dreapta lui Vaşcenkov. Toate chipurile par însă a avea aceeaşi expresie serioasă şi concentrată, cu un aer de independenţă. Este ceva comun şi în îmbrăcămintea lor — un total dispreţ pentru ea: sacouri decolorate, pulovere cîrpite, cazace, mantale descheiate. Mulţi sînt încălţaţi, la fel ca şi vecinul meu, cu cizme de cauciuc pline de glod — se vede că au sosit din unghere depărtate ale raionului. Toţi aceştia sînt preşedinţi de colhozuri, agronomi, mecanizatori... Îl cunosc pe preşedintele colhozului „Puterea muncii", unde elevii mei au făcut practică; mai cunosc din vedere pe încă doi-trei, ceilalţi îmi sînt necunoscuţi.

Dar vecinul meu cu cizme vînătoreşti răspunse cînd se rosti numele de Lapotnikov şi atunci mi-am adus aminte că am auzit de multe ori spunîndu-se: „Lapotnikov e treizecimiist; a acceptat benevol să preia conducerea colhozului celui mai codaş; în doi ani Lapotnikov a pus pe picioare gospodăria ce începuse să meargă de rîpă..." Omul acela în vîrstă cu fizionomie ştearsă de contabil colhoznic s-a dovedit a fi agronomul Saveli Guşcin, decorat recent cu ordinul Lenin. E un fel de celebritate în regiune, obţine anual recoltele cele mai mari.

Pe activiştii din raion îi cunosc pe toţi; acum parcă nici nu se mai văd printre aşii periferiei. Iată-l şi pe Lubkov — stă modest într-un colţişor cu carnetul de

note pe genunchi ; se joacă cu creionul şi în mod ostentativ se fereşte să se uite la mine, ascultînd cu osîrdie cuvîntările vorbitorilor.

Am început să ascult şi eu. Pămîntul se zbiceşte. Peste vreo trei zile trebuie răsturnate brazdele ţarinelor de trifoi. N-au sosit încă piesele de schimb pentru tractoare... În depozitele gării însă sînt îngrămădite piese de schimb... Nu, nu sînt piese de schimb, ci numai pinioane cu bolţ... Au sosit carburanţii... Tocmai la ţanc : transportă-i, dacă poţi, cînd drumurile sînt desfundate, s-au revărsat apele şi nu răzbeşti nici cu tractorul... De ce şi-au adus aminte abia în ultima clipă că seminţele sînt necondiţionate ?... De ce staţia de reparaţii mai ţine încă semănătorile pentru culturile în rînduri rare ?... De ce îngrăşămintele minerale se murează în ploaie sub cerul liber ?... Iarăşi drumurile ! Iarăşi lipsă de mijloace de transport ! Descurcaţi-vă cum ştiţi ! Ajunge atîta tărăgăneală ! Timpul nu aşteaptă, peste cîteva zile pămîntul se va usca ! Primăvara ne împinge din urmă !

Pentru mine primăvara înseamnă însufleţirea anuală în şcoală, înainte de perioada examenelor, băltoacele de pe străzi, cîte un troian de zăpadă, întîrziat în fundul curţii, sub un şopron de lemne, pămîntul ce se zvîntă şi la vederea căruia te cuprinde dorinţa copilărească de a alerga desculţ... Eu, care m-am născut într-o familie de ţărani, am uitat că pămîntul care se usucă primăvara poate nu numai să trezească dorinţi copilăreşti, ci şi îngrijorări care nu te lasă să dormi. Acum, datorită discuţiilor dintre aceşti oameni, am văzut raionul nostru ca într-o secţiune : ogorul umed lîncezind sub razele soarelui, semănăturile de toamnă dospite de ploi şi gata-gata să-şi desfacă frunzele, drumurile umflate de glod, pe care le străbaţi anevoie chiar şi cu piciorul — drumuri care paralizează viaţa. Aceşti oameni poartă pe umerii lor răspunderea ca întregul raion, cu cîmpurile, pădurile şi satele sale, cu drumurile lui desfundate, să ducă o viaţă normală, pentru ca eu, profesorii, elevii mei, toţi locuitorii oraşului să nu rămînem fără pîine.

Vine primăvara, pămîntul se zbiceşte — să nu scăpăm momentul prielnic!

Am aruncat involuntar o privire plină de respect în direcţia lui Vaşcenkov. Şade la masă cu faţa cam nebărbierită, cu ochii adînciţi în orbite, îmbrăcat cu un sacou uzat şi prea îngust în umeri; mîinile-i ciolănoase ies mult din mînecile prea scurte. În aceste mîini se află toate firele unei vieţi încîlcite, în care e atît de greu să înnozi două capete. Privirile ni se întîlniră şi Vaşcenkov îmi făcu un uşor semn cu capul.

Norul de fum se ridică spre tavan; feţele îngrijorate ale tuturor sînt îndreptate spre un bărbat voinic, ciolănos — directorul staţiunii de reparaţii. Acesta frămîntă în mîini un caiet şi se străduieşte amarnic să demonstreze că semănătorile pentru culturile în rînduri rare nu puteau fi reparate la timp. O dată cu respectul pe care-l simţeam faţă de aceşti oameni, mă cuprinse şi un sentiment de îngrijorare. Vor putea ei — care sînt cufundaţi pînă peste cap în treburi atît de încîlcite — să înţeleagă problema mea complexă? Voi şti oare să le explic?

Directorul staţiunii de reparaţii se aşază la locul său. Vaşcenkov se adresă celor de faţă:

— Tovarăşi, treburile noastre nu vom putea să le rezolvăm aşa de repede. Ar fi bine să putem termina pînă diseară. Dar uite, a venit Anatoli Matveevici Mahotin şi aşteaptă. Poate să discutăm problema lui?

Toate privirile se îndreptară spre mine. Cîteva glasuri binevoitoare îl susţinură pe Vaşcenkov:

— Împărăţia noastră cerească nu va avea sfîrşit.

— Ar trebui să aştepte mult şi bine pînă terminăm.

— Să nu-i răpim timpul.

— Vă rog, Anatoli Matveevici, mă pofti Vaşcenkov.

M-am apropiat de masă. Feţe înăsprite de vînt, ochi în care se citeşte aşteptarea — oamenii aceştia nu-mi inspiră numai respect; noi luptăm laolaltă, numai că atacăm pe fronturi diferite şi va fi o regretabilă confuzie dacă nu mă vor pricepe. Privirea mea se întîlni cu cea a lui Lubkov. De data aceasta el mă privea drept în faţă, ferm, sfidător. Pesemne că se simţea sigur de el — în timp ce eu aveam îndoieli.

De altfel, nu-i în firea lui Lubkov să aibă îndoieli. Mă voi da oare bătut în faţa lui ? Nu voi fi eu oare cel mai tare dintre noi doi ?

Le-am spus :

— În faţa dumneavoastră, dragi tovarăşi, se află un om care poartă în buzunar carnetul de partid şi, în acelaşi timp, ocroteşte pe un profesor-bigot, un profesor care dă copiilor educaţie şi totodată crede în tatăl, fiul şi sfîntul duh. În faţa dumneavoastră se află un om ce se consideră pe sine însuşi un pedagog sovietic, care creşte o generaţie nouă, în schimb, în ceea ce îl priveşte pe el, în loc să lupte împotriva pătrunderii opiului religios în şcoală, creează diversiuni cu ajutorul unor dispute nelalocul lor despre „fizicieni" şi „lirici", ba chiar făgăduieşte să discute pe viitor despre nemurirea sufletului... Aşa ar vrea să mă vadă unii tovarăşi...

Pe feţele înăsprite de vînt ale ascultătorilor se citeşte o vădită curiozitate. Parcă ar fi vrut să spună : „Dă-i înainte, dă-i înainte... Ştim că nu eşti cu degetul în gură, dar să vedem şi cum ai să te descurci mai departe ?"

— Prin ce am prilejuit asemenea atitudine faţă de mine ? De ce sînt privit ca un duşman ? Numai şi numai pentru că nu atac frontal. Să zicem, bunăoară, că în vreun colhoz ar creşte o recoltă neîndestulătoare. Se ia hotărîrea ca recolta să fie mărită. Agronomul începe să cerceteze solul, să calculeze cantităţile necesare de îngrăşăminte minerale şi organice. Dar lumea îl strînge cu uşa : ce tot stai şi te uiţi, ce tot calculezi şi-ţi baţi capul cu amănunte ? Noi avem nevoie de recoltă, nu de calculele tale. Apucă-te odată de treabă ! Pune şi pe alţii să muncească !...

— Se mai întîmplă şi asta, încuviinţă cel care şedea lîngă Vaşcenkov — agronomul Saveli Guşcin.

— Nu cred că aşa ceva v-ar mulţumi. Iată, nici eu nu sînt mulţumit şi mă împotrivesc acestei atitudini. Mi se spune că complic lucrurile şi mă ocup de amănunte, în loc de a intra în acţiune ! După cum un agronom, dacă nu studiază solul, nu obţine o recoltă bogată, tot astfel şi eu, dacă nu înţeleg cauzele,

dacă nu ţin seamă de toate amănuntele, voi strica toată treaba. Eu acţionez, dar nu frontal — şi faptul acesta îmi atrage reproşuri. Iar ca să puteţi înţelege în ce stă activitatea mea, trebuie să vă vorbesc despre aceste cauze şi despre aceste amănunte. Vă rog, tovarăşi, să vă înarmaţi cu răbdare şi să mă ascultaţi cu luare-aminte.

Am început să le explic motivele care, după părerea mea, îi împing pe oameni spre dumnezeu ; le-am vorbit despre încrederea în om, despre înţelegerea între oameni şi sprijinul reciproc, despre individualism şi colectivism, despre rolul disputelor, despre situaţia lui Morşcihin în şcoală, despre motivele pentru care nu se consideră necesar să fie scos din muncă...

Toată viaţa mea m-am ocupat cu învăţămîntul şi sînt deprins să ghicesc fără greş — după tăcerea ascultătorilor, după expresia feţelor lor — dacă mă înţeleg, dacă consimt. Acum consimţeau, deşi se simţea şi-o oarecare rezervă.

După ce le-am expus toate cîte aveam de spus, m-am întors la locul meu şi m-am aşezat pe scaun. Timp de un minut nu se auzi nimic, doar o tuse discretă, din cînd în cînd.

— Punctul de vedere opus va fi susţinut de tovarăşul Lubkov, anunţă Vaşcenkov.

Cu pas elastic, Lubkov îşi apropie de masă trupul lui îndesat şi se înfipse ţeapăn în podea, chiar în locul unde, cu cîteva clipe în urmă, stătusem şi eu ; scoase din carnetul de notiţe două foi de hîrtie păturite cu grijă, le ridică deasupra capului şi începu deodată, cu o voce care răsună în întregul cabinet ca o pocnitură de bici :

— Tovarăşi ! Iată nişte scrisori din partea oamenilor muncii din oraşul nostru ! Scrisori din partea părinţilor !

Timp de o secundă tăcu, îşi roti spre dreapta şi spre stînga capul tuns scurt, apoi urmă energic :

— Aceste scrisori sînt pline de indignare ! În ele se cere să fie înfrînată samavolnicia directorului. Au-

torii acestor scrisori sînt îngrijorați de soarta copiilor lor. Nu sînt decît două scrisori. Deocamdată — numai două. Probabil că asemenea cifră vi se pare insuficientă. Dintr-un total de douăsprezece mii de locuitori, numai doi și-au ridicat glasul — nu-i decît o picătură în ocean, veți spune! Dar țineți seama, tovarăși, că nu au trecut decît patru zile de cînd s-a aflat că unul dintre profesorii școlii este un mistic obscurantist. Numai cu două sau trei zile în urmă Mahotin a luat hotărîrea de a-l ocroti pe acest profesor. Deocamdată numai cîteva persoane izolate cunosc povestea, știrea n-a ajuns încă în rîndurile maselor largi. Această modestă cifră — două scrisori — înseamnă însă mult, mult prea mult. Sînt primele rîndunele! Dacă nu mîine, poimîine în orice caz asemenea rîndunele vor veni stol peste capetele noastre! Trebuie să luăm din vreme măsuri categorice!... Nu vreau să vă răpesc timpul prețios și nu vă voi citi aceste scrisori, cu atît mai mult cu cît una din ele este destul de lungă. Doritorii vor putea între timp lua cunoștință de ele.

Cîteva mîini se întinseră spre Lubkov, care le dădu scrisorile.

— Tovarăși! urmă el. L-am ascultat cu atenție, cu foarte mare atenție pe tovarășul Mahotin. Mai mult decît atît: l-am ascultat nu fără o anumită plăcere. E un om cult, se pricepe la vorbe frumoase. Dar vă propun să despuiem, ca să zic așa, cuvîntarea lui de podoabele ei, ca să ajungem pînă la fapte. Iată ce rămîne: în școală domnește o atmosferă de obscurantism, dar, în loc să ia măsuri energice, directorul tot cercetează și scrutează, încurajează niște dispute fără nici un rost, se ocupă de orice vreți, afară de propagandă militantă. Ne-a vorbit aici pe larg de tot felul de cauze și consecințe, că nu ne-am putea lipsi de ele, că activiști de genul lui Lubkov îi dau peste mînă, împiedicîndu-l să facă o treabă utilă. Tova-arășe Mahotin! De ce n-ați suflat nici un cuvînt, nici cea mai mică aluzie la un factor atît de important cum este timpul? Timpul trece, în curînd vor începe exa-

menele, după care vine vacanța mare și odihna lipsită de griji, și va fi prea tîrziu pentru a acționa. Timpul trece, și nu se ia nici o măsură energică! Dacă mai ținem seama și de faptul că clasa a zecea va părăsi definitiv școala, atunci tărăgănarea directorului Mahotin față de acești peste treizeci de elevi nu mai are nici o justificare. Dirigintele clasei a zecea era obscurantistul Morșcihin ; o elevă din clasa a zecea — fata mea, o comsomolistă — crede în dumnezeu ; acest lucru nu este întîmplător. Nu putem să nu fim îngrijorați, trebuie să ne grăbim, trebuie să prelucrăm urgent și cu toată energia clasa a zecea, altfel vor păși în viață niște oameni molipsiți de o concepție despre lume ostilă nouă. Iar Mahotin îi distrează cu jocul de-a „fizicienii" și „liricii" și are de gînd să-i distreze și de aci înainte. Nu este oare criminală asemenea lipsă de răspundere ?! Gîndiți-vă numai : Mahotin ni-l prezintă pe obscurantistul Morșcihin aproape ca pe un ajutor în lupta împotriva religiei. Socoteala lui e simplă, dar să mă iertați pentru acest cuvînt, este totodată și mîrșavă : în încăperea aceasta, și-a zis el, s-au adunat niște neghiobi, care vor înghiți orice le-aș da ! E mon-stru-os !...

Vecinul meu, Lapotnikov, îl întrerupse pe Lubkov cu vocea lui profundă de bas :

— Ce vrei să spui — că Mahotin face în mod conștient jocul celor care cred în dumnezeu ?

Ca pe niște arcuri, Lubkov se răsuci în călcîie :

— Conștient ? Mai degrabă aș zice că nu ! Mahotin și-a petrecut timpul cu nasul în cărți și n-a văzut viața decît de la fereastra cabinetului său și pe drumul pe care-l face de-acasă la școală. S-a deprins să judece ca în cărți, nu în mod practic. Vedeți dumneavoastră, o propagandă antireligioasă simplă, fără floricele, e pentru el un lucru plicticos ; el vrea s-o facă meșteșugit, s-o aducă de departe, cu „fizicienii", pentru ca profesorul obscurantist să rămînă la postul său, ca o piesă exotică. Hai să compunem și filozofie, își zice el, ca să ascundem sub ea faptele, să nu le observe prostănacii ăștia — adică noi. Dar, după cum

ştiţi, faptele sînt îndărătnice. Noi n-avem nevoie de originalitate. Nouă ne trebuie rezultatul ! În şcoală nu trebuie să duhnească a opiu religios !...

Lubkov despica înverşunat aerul cu palma, iar vocea lui bubuia de zîngăneau geamurile.

— N-avem nevoie !... Nu ne trebuie !... Nu vom îngădui !...

Cu toate fibrele fiinţei mele simţeam acum că Lubkov este crezut. Argumentele lui sînt simple, ca un măr tăiat în două. Nu-i nevoie să-ţi baţi capul, nu trebuie să cauţi, totul e atît de limpede, încît nu stîrneşte nici un fel de îndoieli. „Fizicienii" şi „liricii" nu au nici o legătură directă cu negarea lui dumnezeu. Un profesor care crede în dumnezeu este o primejdie pentru copii, cînd se află în preajma lor ; vom fi mult mai liniştiţi dacă îl îndepărtăm. Eu însă demonstrez contrariul, deci complic lucrurile, combat ceea ce este evident pentru toţi şi atît de simplu. Aceşti oameni, care, trăgînd din ţigările lor ieftine, îl ascultă pe Lubkov, sînt preocupaţi de însămînţări, de piese de schimb pentru tractoare, de seminţe, de mulsori, şi n-au timp să se gîndească la problemele de educaţie şi religie. Chiar acum, pe loc, într-un răstimp de vreo jumătate de oră, ei trebuie să ia o hotărîre. O jumătate de oră ! În timpul unei pauze între două discuţii despre seminţe şi carburanţi. Ar putea fi oare învinuiţi că n-au timp să adîncească lucrurile şi că preferă soluţii care pot fi înţelese de la primul cuvînt ? Dar o soluţie simplă este oare întotdeauna cea bună ? Din păcate, nu ! Cum să le-o demonstrez însă ? Dacă mi s-ar fi pus la dispoziţie nu o singură seară, nu un răstimp limitat la o oră, ci zile şi săptămîni, toţi aceşti oameni m-ar fi crezut pe mine, nu pe Lubkov. Dar nici gînd de aşa ceva ! Peste vreo două-trei ore îşi vor rezolva într-un fel problemele, se vor sui în maşini sau în căruţe, se vor împrăştia pe la satele şi cătunele lor, ca să se afunde pînă peste cap în grijile lor cotidiene privind carburanţii, transportarea seminţelor şi a pieselor de schimb pentru tractoare. Trecînd pragul comitetului raional

vor uita îndată şi de mine, şi de Morşcihin, chiar şi de problemele propagandei antireligioase.

Lubkov sfîrşi. Fluturîndu-şi triumfător pantalonii bufanţi, trecu la locul său.

Se ridică agronomul Guşcin :

— Am să-mi permit nu să vă critic, ci să vă întreb : ce se întîmplă dacă, după obişnuitele interpretări materialiste, concepţiile idealiste li se vor părea copiilor ceva proaspăt, nou, ceva ispititor ? Ce se întîmplă dacă-l cred pe Morşcihin ?

— Dacă îl vor crede pe Morşcihin, înseamnă că întregul colectiv şcolar, împreună cu mine, trebuie înlăturat. i-am răspuns eu hotărît.

— Ce mai răspuns ! bombăni Guşcin nemulţumit.

Vecinul meu Lapotnikov se ridică în picioare, cît era de înalt, mutînd cu zgomot scaunul.

— Cer cuvîntul ! — Glasul lui umplu întregul cabinet. — Dumneavoastră, dragă tovarăşe, propuneţi va să zică să nu vă pripiţi, să cercetaţi lucrurile îndeaproape, să încercaţi, să căutaţi condiţii prielnice şi atunci să ne demonstraţi că aţi avut dreptate : oiţele negre vor deveni albe. Cît timp ne poftiţi să aşteptăm ? O săptămînă ? O lună ? Un an ? Sau, poate, zece ? Chiar dacă e vorba de o săptămînă, nu cred că trebuie să primim. În acest răstimp misticul în post de profesor poate influenţa în aşa hal copiii, încît, după aceea, dumneavoastră şi părinţii lor veţi avea de furcă ani întregi...

Vocea lui profundă de bas duduia deasupra capului meu, umplea tot cabinetul şi făcea să zbîrnîie geamurile. Simţeam că mă doboară inima. Încăperea era neaerisită şi plină de fum gros, priviri reci mă pironeau. Şedeam pe un scaun strîmt în faţa tuturor — greoi, obez, neputincios ca un bătrîn. Şedeam pe scaun şi priveam duşumeaua. Ştiam că am dreptate, că nu are de ce să-mi fie ruşine, şi totuşi mi-era ruşine, mă simţeam vinovat fără vină. Se vede că mare e puterea majorităţii, chiar şi atunci cînd greşeşte.

26.

Am ieşit de la comitetul raional şi am tras aerul în piept cu voluptate şi totodată cu prudenţă, pentru a-mi cruţa inima bolnavă.

La intrare şi de-a lungul gardului, caii înhămaţi la trăsuri sau înşeuaţi moţăiau, obişnuiţi să-şi aştepte stăpînii care întîrzie la şedinţe. Aerul e nemişcat şi greu. În spatele caselor, prin grădini, pîrîiaşele zvonesc mai energic ca oricînd. Aerul nemişcat şi zvonul din cale-afară de sonor al pîraielor păreau şi pline de nelinişte şi de aşteptare.

Cu pas obosit am pornit spre casă.

Prin grădini zvonesc pîraie... Cauza mea o socoteam eu ca primul pîrîiaş timid. Nădăjduiam că ea va surpa nămeţii atitudinii cazone, că va trezi la viaţă alte pîraie, că, asemenea puhoaielor de primăvară, o propagandă nouă se va revărsa în oraşul nostru şi că oamenii vor începe să se cunoască cu mai multă luare-aminte unii pe alţii! Fiecare va căuta să-şi înţeleagă mai bine vecinul, să creadă în el! Încrederea în om — nu în omul abstract, depărtat, nu într-un simbol amorf, ci în acela cu care munceşti umăr la umăr, împreună cu care gîndeşti la rosturile vieţii — încrederea aceasta va alunga sfiala, neîncrederea, teama. Căci tocmai teama îi face pe oameni să-şi caute ajutorul la dumnezeu!...

Susţinerea acestei cauze ar fi fost modestul meu act de eroism — primul şi ultimul. După aceea aş fi putut înfrunta moartea cu inima uşoară, cu credinţa că şi eu am făcut ceva, că şi eu am lăsat în urma mea ceva folositor oamenilor.

Nimic din toate astea nu se va întîmpla. Vom ţine conferinţe şi referate, la care vom momi publicul, adăugînd pe afiş: „După conferinţă urmează dans"; îi vom prelucra pe de-alde Tosia Lubkova la adunări, le vom interzice să aibă relaţii cu de-alde Serafima Kolîşkina... Iar eu voi ieşi la pensie...

Mergeam, tîrîndu-mi picioarele, pe drumul noroios. Inima îmi juca renghiuri. Trebuie să mă culc, să

dorm — după o noapte de odihnă voi avea gînduri mai bune. Voi cîntări lucrurile cu capul limpede.

O picătură mă izbi pe față, apoi încă una...

Norul ce atîrna greu deasupra orașului dezgoli peste acoperișurile negre o fîșie de cer la asfințit — de un aprins purpuriu, dar de loc sinistru. Un asfințit semeț și strident, ce străbate cu putere printr-o largă crăpătură... Mugurii umflați lîncezesc pe crengile goale ce-mi ating fața, întinzîndu-se deasupra gardurilor șubrezite... Lîngă muguri, picături grele, împovărate de roșeața de foc a asfințitului, picături încinse și reci totodată... Și mirosurile, cîte mirosuri !...

Cea dintîi ploaie ! Mamă venerabilă a tuturor ploilor și furtunilor ce se vor dezlănțui asupra orașului nostru, pînă la căderea altei zăpezi.

Zvonul picăturilor de ploaie seamănă cu un murmur ; asfințitul arde, pămîntul devine deodată primitor și înveșmîntat de sărbătoare. O senzație ca aceasta încerci uneori în ajun de Anul nou, atunci cînd aprinzi bradul împodobit ; forfota pregătirilor s-a ostoit, casa e măturată, pe fața de masă albă aburesc plăcintele, dar oaspeții nu au venit încă ; e liniște...

Ploaia ce se revarsă acum spală ultimele urme ale iernii. Ce mai contează înfrîngerile și piedicile — ele există, de ele nu scapi, dar în clipa de față asist la spectacolul întineririi pămîntului, pe care am petrecut atît amar de ani. Nu-mi mai pasă de întîmplările trecătoare ale vieții, cînd văd fericirea pămîntului trezit de primăvară. Nici măcar inima, cu durerea ei surdă, sîcîitoare, nu izbutește să tulbure clipa aceasta.

Plin de o dulce melancolie am făcut drumul pînă acasă. Nevastă-mea m-a luat îndată în primire :

— Tolik, ai picioarele ude !

Așa a fost toată viața. Și întotdeauna are dreptate : într-adevăr, Tolik al ei are picioarele ude.

Ne-am luat de tineri : eu aveam optsprezece ani, ea mergea pe douăzeci și unu. De atunci a trecut aproape o jumătate de veac, dar tot ea a rămas mai mare, iar eu rămîn cel mai tînăr.

— Tolik ! Pune-ţi nişte ciorapi de lînă ! Am să-ţi dau ceai de zmeură uscată !

Trebuie s-o ascult, trebuie să mă încalţ cu ciorapi de lînă şi să beau ceai de zmeură.

Inima continuă să doară înăbuşit, undeva în jur pluteşte amintirea unei mari înfrîngeri. Dar nu vreau să mă sperii. Sînt acasă, mi-e cald şi mă simt bine. Pereţi cu tapete noi, rafturi cu cărţi, portretul fiului meu. Am doi fii, dar în perete atîrnă numai portretul lui Nikolai, cel mai mare dintre ei. A fost ucis pe front, de aceea întotdeauna a fost socotit de noi ca cel mai inteligent, cel mai talentat, cel pe care-l iubeam mai mult. Mezinul, Alexei, trăieşte, e sănătos, în curînd va absolvi institutul. I-a cam făcut necazuri părintelui său — n-a vrut să devină dascăl, preferînd profesiunea de inginer constructor. Dar din Nikolai ar fi ieşit un pedagog... E bine acasă şi simt cum se întăreşte în mine dorinţa de a ieşi la pensie, de a-mi petrece zilele care-mi mai rămîn de trăit departe de orice frămîntări.

— Nu prea mă simt bine...

M-am îndreptat spre dormitor, dar în clipa cînd am ajuns la uşă, am încercat să mă prind de uscior şi am alunecat jos...

Medicul mi-a interzis să mă scol din pat, să fac mişcări bruşte, n-am voie să mă ocup de nici un fel de treburi, ba mai mult — nici măcar nu-mi este îngăduit să mă interesez de ele.

27.

Ferestruica de aerisire e deschisă, dar este prea mică pentru a împrospăta aerul din încăpere. Faţa de pernă şi cearşafurile sînt ude de transpiraţie. Mă simt greu ca un bolovan şi totodată puhav ca un burete.

Patul răvăşit, fereastra prin care se văd cîteva crengi cu mugurii plesniţi, noptiera cu o carte deschisă şi nişte sticluţe, miros de medicamente — mi-

rosul stătut al unei camere de bolnav. În perete atîrnă reproducerea, mare şi înrămată, a tabloului „Pace eternă".

În perete e o altă lume. Vîntul care zdrumică norii, copacii, iarba, oglinda întunecată a apei, capela seculară, ţintirimul părăsit. Întregul tablou înfăţişează o forţă nesupusă raţiunii, o dezlănţuire a elementelor care nu poate fi stăvilită, o eternitate zbuciumată, care nu are sfîrşit, nu are moarte. În perete, ochilor mei li se înfăţişează necuprinsul spaţiului şi al timpului din care mi-a fost hărăzită şi mie o părticică microscopică. Universul cel imens şi eu, ţintuit la pat — sîntem puşi faţă în faţă.

Dimineaţa mea începe cu contemplarea tabloului „Pace eternă".

Se scurg zile lipsite de sens, pustii ca nişte lacuri fără maluri. În fiecare dimineaţă mă întreb cu groază cum voi înota pînă la malul celălalt — pînă seara, noaptea, cînd pot să sting lumina şi să mă silesc să adorm.

Nevasta îmi aduce gustarea.

Faţa ei plinuţă, cu roşeaţă de bătrînă pe umerii obrajilor, ochii, care nu numai că nu s-au spălăcit, ci au devenit, pe măsură ce a trecut timpul, şi mai albaştri, ridurile în colţurile buzelor ei moi, aluniţa din obraz cu cîteva fire de păr auriu — toate, toate îmi sînt atît de dragi, încît mă cuprinde groaza, atît pentru mine, cît şi pentru ea : dacă mor cu adevărat ! Mi-aduc aminte de ea cînd era tînără. Avea părul des, nişte ochi limpezi şi cu privirea deschisă, alţi bujori în obraji, care te încălzeau de la distanţă.

Îmi aduc aminte de timpul cînd lucram împreună la şcoala elementară din satul Bogatîie Luji. Sătucul, cu o bisericuţă cît o jucărioară, era cocoţat pe malul înalt al unei ape largi. Şcoala noastră, o simplă izbă ţărănească, atîrna chiar deasupra apei. Vara, în timpul recreatiilor, copiii se rostogoleau de-a berbeleacul pe malul rîpei şi, în timp ce fugeau, îşi scoteau cămăşuicile, şi se aruncau cu capul în apă. Mătuşa Matriona, îngrijitoarea, ieşea în ceardac şi scutura clopoţelul. Elevii se aşezau în bănci cu părul

ud, vineţi de frig, însufleţiţi. Amîndoi eram pe atunci foarte tineri. Fără nici un fel de pretenţii deosebite, ne făceam treaba şi eram mîndri de ceea ce făceam, iar mie nici nu-mi trecea prin cap să-mi pun probleme ca veşnicia şi moartea. Dacă eram fericiţi ? Da, firește, eram... Dar acum, nu ştiu de ce, îmi pare totuşi că perioada cea mai fericită din viaţa mea nu a fost aceea a depărtatelor zile din tinereţe, ci aceste cîteva zile din urmă, înainte de boală — zile pline de încordare, de forfotă şi de nelinişti, cînd nădăjduiam să pot împlini opera vieţii mele. Poate pentru că o izbîndă nerealizată pare totdeauna mai importantă, pentru că fericirea neîmplinită pare cea mai mare... Poate...

— Maşa, îţi aduci aminte de Bogatîie Luji ? o întreb eu.

Ea însă, în loc să depene amintiri împreună cu mine, în loc să se bucure, se înspăimîntă : „Îşi aduce aminte de trecut, îşi zice ea în gîndul ei, e semn rău, înseamnă că nu e mulţumit de prezent". Îmi răspunde cu o nepăsare prefăcută :

— N-am de ce să-mi aduc aminte ; locuiam la dracu-n praznic, noi înşine eram un fel de sălbatici, la fel ca şi elevii noştri care absolveau şcoala. Şi ce şcoală, ce să mai vorbesc !...

Maşa iubea copiii, copiii o iubeau şi ei ; adevărat că a fost o pedagogă bună, dar, nu ştiu cum, a părăsit şcoala cu inima uşoară, a ieşit la pensie şi niciodată n-am auzit-o spunînd că-i pare rău. Acum se îngrijeşte de ciorapi de lînă, de prînz, de banii care trebuie trimişi la timp lui Alioşka, împreună cu pachetele... Niciodată nu a preocupat-o nemurirea sufletului, trece prin viaţă uşor şi fără să-şi pună probleme. Voi izbuti oare să fac şi eu la fel ?

Afară viaţa îşi urmează cursul. Oare să fie adevărat că şi-l urmează ? Nu cumva s-a oprit în loc ?... Fereastra mea dă într-o ulicioară dosnică, pe care numai arareori trece hurducîndu-se vreo căruţă. Ce se întîmplă oare acum la şcoală ? Profesorilor li s-a interzis să mă viziteze, ştiind că vor aduce vorba despre treburi şi că mă voi agita... Ei nu-şi dau seama

că tristețea singurătății este mult mai apăsătoare decît orice frămîntare, oricît de mare. Interdicția vine din partea lui Kiril Fomici Prohorov, medicul-șef al policlinicii noastre.

În fiecare zi, înainte de masă, vine el însuși să mă vadă. Are un cap mare cu o chelie impunătoare, pe un trup mărunt, costeliv, dar vînjos. E îndrăgostit la nebunie de Cehov, din cărțile căruia a aflat că pe vremuri au existat în Rusia medici de zemstvă — eroi anonimi, care se străduiau să sădească binele printre oameni. De aceea Kiril Fomici însuși încearcă să-i imite întru toate, poartă ochelari fără ramă ce aduc puțin cu *pince-nez*-ul cehovian, cultivă o țăcălie roșcovană și nu-ți vorbește decît adresîndu-ți-se cu „taică".

— Află, taică, zice el, că treburile noastre nu merg chiar așa de prost.

— Lăsați-i pe profesori să mă viziteze. Nu e cu putință ca ei să mă fi uitat.

— Nu te-au uitat, nu, taică, ar vrea să dea buzna peste dumneata, dar eu n-am să-i las. I-am dat Mariei Alexeevna poruncă strictă să-i dea afară. Ne-ai făcut o poznă, așa că acum trebuie să-ți duci crucea.

Primul om din școala noastră care și-a făcut apariția la căpătîiul meu a fost intendentul nostru Fedot Kuzmici. A adus cu el miros de ulei de in și un aer de respect sever. La întrebarea mea:

— Ce mai e nou la școală, Fedot Kuzmici? a aruncat o privire piezișă soției mele care stătea în ușă, a oftat și mi-a răspuns monosilabic:

— Nimic.

După care se apucă să scoată cel de-al doilea rînd de cercevele.

Mi-am dat seama că la școală treburile nu merg grozav. Anna Ignatievna îmi ține locul, și pot fi sigur că ea nu va încerca să meargă împotriva curentului; mai mult — își va pierde capul, se va agita, îi va sîcîi pe profesori, vor începe astfel conflicte și va ieși o mare zăpăceală... Vreme de douăzeci de ani am lucrat ca director; în preajma mea au fost destui pedagogi destoinici, dar în acești doua-

zeci de ani nu am pregătit pe nimeni care să mă înlocuiască. Cea dintîi datorie a unui om este să-şi transmită meseria altora. Cred că acest lucru este aproape tot atît de important pentru continuitatea speciei umane, ca şi a lăsa după sine urmaşi.

Cînd s-a deschis fereastra, în cămăruţa mea pătrunse, o dată cu aerul curat, şi mirosul subtil al primelor frunze încă lipicioase, larma vieţii de afară, care pînă atunci nu putuse răzbi pînă la mine. Pe strada centrală uruiau camioanele, în curtea vecină se auzeau rîsetele copiilor, într-o băltoacă pe jumătate uscată se scăldau zgomotos nişte raţe. Una din ele măcăia din cînd în cînd în felul lui Mefisto din operă :

„Ha ! Ha ! Ha ! Ha !"

Aceste zgomote ale vieţii îmi amintiră că, mai devreme sau mai tîrziu, va trebui să rezolv problema : să ies sau nu la pensie ? Am şi văzut în închipuire că voi citi cărţi nu pentru a deveni mai inteligent, cu scopul de-a investi apoi această inteligenţă în munca mea, ci pentru a-mi omorî timpul liber ; am să scormonesc pămîntul în grădiniţa din faţa casei, iar tabloul lui Levitan „Pace eternă", în loc să-mi aţîţe spiritul prin amploarea şi profunzimea ideii sale, îmi va aminti mai degrabă că şi eu sînt muritor ; zilnic voi auzi sub fereastra mea măcăitul de o ironie mefistofelică a răţuştelor : „Ha ! Ha ! Ha ! Ha !" Neavînd ce face, am să trag tot mai atent cu urechea la bătăile inimii, transformîndu-mă într-un moşneag irascibil. S-ar putea chiar să mai trăiesc încă foarte mult. Dar ce fel de viaţă va fi aceea ? Nu va mai fi viaţă, ci o îndelungată aşteptare a morţii. Nu vreau !

O dată, în timp ce cugetam astfel, am auzit clar în odaie :

— Anatoli Matveevici...

Făcînd o sforţare, mi-am răsucit trupul devenit greoi, dar nu am văzut nimic : uşa închisă, nimeni în odaie.

— Anatoli Matveevici...

Am zărit pe pervazul ferestrei două mîini de băietan, deasupra cărora se ridica un păr ţepos, ca o mirişte de grîu.

— Saşa... Korotkov !...

— Nu lasă pe nimeni la dumneavoastră, Anatoli Matveevici... Am văzut fereastra deschisă şi mi-am zis...

— Suie repede şi intră ! i-am poruncit, scoborînd vocea pînă aproape de şoaptă.

— Pe fereastră ?

— Pe fereastră. Mai iute...

Băiatul nu s-a lăsat rugat. O pereche de genunchi ascuţiţi se sprijiniră în pervaz şi trupul lui mlădiu de lungan se strecură în încăpere.

Numai în cămaşă cu mînecile suflecate, cu gulerul descheiat ; faţa, gîtul şi pieptul cît se vedea sub cămaşă, precum şi braţele îi erau arse de primele raze ale soarelui ; între manşetele pantalonilor şi sandale, gleznele subţiri arse şi ele ; toată făptura lui părea proaspătă şi curată, ca ziua de primăvară ce se vedea prin fereastră. Pînă şi eu am simţit un aflux de vioiciune, deşi tot trupul îmi era moleşit de atîta zăcut în patul meu mototolit de bolnav.

— Nu vine cumva Maria Alexeevna ? mă întrebă el cu o privire spre uşă.

— Nu se ştie... La noroc... Ei, ce mai spui ? Ce mai e la şcoală ? Hai, spune-mi tot, auzi : tot !

— N-am ce să vă spun, Anatoli Matveevici. Învăţăm, tocim, aşteptăm examenele. Nimeni nu mai are acum de gînd să facă dispute despre nemurirea sufletului. Plictiseală.

— Dar Evgheni Ivanovici ?

— Deocamdată continuă să lucreze. O să fie concediat. După examene. Dintre copii, nimeni nu se leagă de el. Celor care s-ar fi putut lega de el, eu le-am spus : nu vă legaţi... Toate ca înainte, Anatoli Matveevici... Plictiseală. La un moment dat am hotărît să discutăm singuri, fără profesori, despre nemurire.

— Care noi ? Tosia Lubkova e cu voi ?

Cînd am pomenit numele Tosiei Lubkova, Saşa se încruntă.

— Ea face parte din acei oameni care, dacă lor nu le merge bine, sînt gata să caute dreptate şi la

dumnezeu şi la dracu. Cînd o doare pe ea — înţelegeţi dumneavoastră, nu cînd îi doare pe alţii.

— Nu înţeleg.

— Cînd o ducea rău, atunci îl căuta pe dumnezeu. Cînd lucrurile au început să se dreagă, l-a dat pe dumnezeu la o parte. S-a găsit un băiat care vrea s-o ia de nevastă după ce termină şcoala. Asta n-are nevoie de ceva mai mult — să se mărite, să facă copii. Ce mai luptătoare pentru dreptate! Nici măcar nu i-a luat apărarea lui Evgheni Ivanovici, ştiţi, atuncea.

— Ce fel de băiat e acela?

— Unul Kioşka Laptev, magazioner la uniunea raională a cooperativelor de consum. El, bineînţeles, nu crede în dumnezeu, dar nu-i cu mult mai breaz decît Tosia asta. O să se însoare, o să cîştige bani pentru familia lui, şi gata fericirea.

— Cam tîrziu ne-am dat seama. Păcat...

— Păcat de ce?

— Păcat că Tosia termină şcoala. Încă un an, şi am fi făcut om din ea.

Din respect pentru mine, Saşa nu răspunse nimic, dar pe faţă i se citea o mare îndoială.

— Şi mai e păcat pentru că n-am mai apucat să te mai învăţ cîte ceva şi pe tine, am adăugat eu.

— Pe mine? întrebă Saşa, ciulind urechile.

— Tu continui şi acum s-o respingi pe Lubkova ca pe un obiect fără folos, de prisos în gospodărie.

— Ea singură se respinge.

— Dar dacă vezi că un om cade din propria lui vină într-o copcă — ce zici, ai să încerci să-l salvezi? Sau îl laşi în voia soartei, zicînd că singur e de vină?

După o clipă de gîndire, Saşa îmi răspunse:

— Se vede treaba că n-o să iasă un pedagog din mine. Ce să-i faci...

— Dar un om de treabă o să iasă?

— Mă străduiesc să fiu un om de treabă.

— Ce folos însă dacă te străduieşti numai pentru tine însuţi...

După uşă se auziră nişte glasuri. Saşa sări de pe scaun.

— Şterge-o, băiete, l-am sfătuit eu. Păcat că n-am putut termina conversaţia.

Saşa se repezi la fereastră.

— Să mai vii, auzi?... Acum ştii drumul.

— Am să viu, Anatoli Matveevici...

Crengile tufelor de coacăze, cu frunzuliţe fragede abia ieşite din muguri, se legănară în faţa geamului...

— Ai o vizită, rosti nevastă-mea, deschizînd uşa.

Extraordinar! Am noroc azi. În uşă apăru Vaşcenkov, care tuşi în pumni, se lăsă pe scaun, grav, puţin cam încurcat şi mirosind, ca un ţăran, a tutun, a cîmp şi a sudoare de cal.

— Sînt mereu pe teren — au început însămînţările. De mult încerc să răzbesc pînă la dumneavoastră. Cum vă simţiţi cu sănătatea?

— Am să mă înzdrăvenesc, ca să le fac în ciudă tuturor.

— Ei, dar văd că aveţi o stare de spirit combativă.

— Piotr Petrovici, îi răspunsei eu. Dumneavoastră sînteţi un om de treabă şi aveţi în preajma dumneavoastră alţi oameni de treabă. Dar faptul că toţi îi dau crezare lui Lubkov, că-l înţeleg mai bine decît pe alţii — ăsta e semn rău. Gîndiţi-vă puţin la acest lucru.

Vaşcenkov începu să se scotocească prin buzunare, căutînd ţigări, dar îşi aduse aminte că e la căpătîiul unui bolnav; se încruntă şi-şi scoase mîna din buzunar.

— M-am gîndit... Iar dumneavoastră trebuie de asemenea să vă gîndiţi cum s-ar putea să reluaţi toate de la început.

— Contaţi pe asta?

— Va fi nevoie de dumneavoastră, Anatoli Matveevici.

— Dumneavoastră veţi avea nevoie de mine?

— Şi eu. Întrucît însă avem nevoie să fiţi sănătos şi energic, îndată ce vă veţi mai întrema, vă vom trimite într-o staţiune, şi asta nu pentru o durată obişnuită, ci pe vreo două luni. Două luni nu înseamnă o pierdere prea mare, dacă vă gîndiţi că vă

așteaptă o treabă care va dura mai mulți ani. Să nu vă faceți nici o grijă în ceea ce privește biletul și foile de drum...

Pielea uscată, întinsă peste fața osoasă, nasul lung, atîrnînd deasupra gurii, ochii cufundați adînc în orbite — dar mai e ceva nou în el, dar ce anume, nu-mi pot da seama. Poate că nu l-am văzut niciodată atît de grav. Mai-mai că-mi vine a crede că înfrîngerea mea la plenara biroului n-a fost chiar atît de mare, de vreme ce nu l-a lăsat indiferent pe acest om.

Afară, sub geam, rața măcăia mefistofelic, dar acum eu nu o mai luam în seamă. Deocamdată încă mai sînt bolnav, încă nu mă pot scula din pat, dar e prea devreme să mi se facă parastasul.

28.

Ultimul mohican dintre medicii de zemstvă — vreau să spun Kiril Fomici Prohorov — m-a mai ținut în pat încă o lună întreagă. După aceea, am plecat imediat la Kislovodsk. M-am cățărat pe dealuri, am jucat șah, am făcut excursii la Piatigorsk, am gustat din plin capricioasa climă a Kislovodskului — n-apucă bine să se pornească ploaia, că și apare un soare vesel. Simțeam că mor de plictiseală și așteptam scrisori de acasă. M-am întremat, m-am prăjit la soare, deși primisem avertismente să nu abuzez de soare; am slăbit cu vreo zece kilograme, fără să devin însă mai zvelt.

Cînd m-am întors acasă, pe mestecenii verzi apăruseră șuvițe gălbene, așa cum răzbește cărunțeala în părul unui bărbat de patruzeci de ani. Pe lanuri se coceau holdele, camioane cu inscripția „Bun pentru cereale" goneau pe caldarîmul știrb și încins de soare. La școală am găsit toate ferestrele și ușile date de pereți, băncile clădărite în curte asemenea unor baricade, iar în clase înălțate schelăriile. Un tablou familiar, care se repetă în fiecare an.

Anna Ignatievna, mai slabă și cu pungi sub ochi, își plesni palmele de bucurie; nu se putu stăpîni și,

izbucnind în lacrimi, începu îndată să mi se plîngă : nu sînt destui muncitori, abia a putut face rost de vopsea, îi e teamă că n-o să poată isprăvi pînă-n august ; toţi profesorii sînt în vacanţă, abia pridideşte singură...

— Ce bine că v-aţi întors în sfîrşit !

Ce mai e nou ? Păi ce să fie ? Despre toate s-a raportat în scrisori... Saşa Korotkov a intrat la Universitatea din Moscova — bineînţeles, la fizico-matematici... Nina Golîşeva fusese şi ea la Moscova, o dată cu Saşa, încercase să intre la Institutul de cinematografie — voia să devină actriţă de cinema, dar din păcate s-a întors acasă ; acum are de gînd să urmeze cursurile fără frecvenţă la agronomie... Dar Tosia, auziţi numai, Tosia s-a măritat !... N-au lipsit neplăceri mărunte. Lubkov-tatăl venise cu reproşuri că din şcoală ies oameni fără idealuri înalte... Ce bine că v-aţi întors în sfîrşit !... Evgheni Ivanovici Morşcihin ?... Ei, el a fost eliberat din muncă. Nu se putea altfel. Demult, încă înainte de examene... O duce binişor, se ocupă de gospodărie ; are mereu nişte indivizi lîngă el... Ce bine că v-aţi întors în sfîrşit !

Am ieşit din şcoală împovărat de ştiri.

Soarele dogorea nemilos ; bisericuţele bătrîne îşi încălzeau cupolele ruginite la razele lui ; nişte afişe proaspăt lipite pe garduri vesteau pe trecători că, la data cutare, la Casa raională de cultură va avea loc o conferinţă cu tema „Marile descoperiri ştiinţifice şi dogmele religioase". O dată cu partea instructivă afişele făgăduiau, ca de obicei, cu litere discrete : „Conferinţa va fi urmată de dans".

Păşeam pe stradă fără grabă şi trecătorii mă salutau :

— Anatoli Matveevici ! Bună ziua !... Bună ziua, Anatoli Matveevici !...

Iată-mă ajuns şi acasă. Din peisajul orăşelului nostru prăfuit a lipsit numai silueta mea greoaie cu pas săltăreţ. Acum a reapărut. Sînt acasă, toate sînt în ordine...

La cine să trec mai întîi ?... La Vaşcenkov, la comitetul raional ?... Nu trebuie să mă grăbesc pînă nu văd cum stau lucrurile. La Arkadi Nikanorovici ? La soţii Tropnikov ?... Dar ce ar fi să mă abat pe la Morşcihin ?

Portiţa nu mi-a fost deschisă de Morşcihin în persoană, şi nici de soţia lui, ci de un om pe care îl ştia tot oraşul sub numele de Vanka Creţul. Îl întîlneam pe străzi acum cinci ani, şi acum zece ani, şi întotdeauna arăta întocmai ca şi astăzi : o faţă puhavă de alcoolic, părul prăfuit, cămaşa cu gulerul descheiat, aşa că i se vedea pieptul costeliv. Făcea parte din categoria acelor oameni care sînt pe jumătate adulţi, şi pe jumătate încă adolescenţi, semiintelectuali şi semivagabonzi, fără vreo slujbă fixă şi fără profesiune precisă ; un stîlp al ceainăriei raionale şi al magazinului de serviciu, unde avea obiceiul să tragă şoferii de mînecă şi, bătîndu-se cu pumnul în piept, să le recite versurile lui Esenin : „M-aplec peste paharul plin, ca fără dor şi nostalgie să mă înec în negrul vin !...“

Mă întrebă destul de arogant :

— Pe cine căutaţi ?

— Pe stăpînul casei.

— E ocupat.

— Dar dă-mi voie să te întreb cine eşti dumneata ? m-am interesat eu.

— Eu sînt prietenul acestei case ! îmi răspunse el atît de solemn, încît nu mi-am putut stăpîni un zîmbet.

— Atunci, în numele acestei prietenii, fii, te rog, atît de amabil să-l chemi aici pe Evgheni Ivanovici.

În timp ce aşteptam, mi-am dat seama că pentru bătrînele fără ştiinţă de carte discursurile „savante“ ale fostului profesor de matematici sînt prea de neînţeles : el are propriul său cerc de admiratori, nişte oameni cu pretenţie de intelectuali, iar Vanka Creţul, care pentru un pahar de rachiu recită cu lacrimi în ochi „Moscova Cîrciumărească“, este unul dintre aceş-

tia. Prieten al casei — îţi vine să rîzi şi să plîngi totodată.

Stăpînul casei tocmai îşi controla stupii şi veni îmbrăcat cu un halat alb, nu tocmai proaspăt, şi cu pălărie peste borurile căreia era aruncată plasa. Cînd m-a văzut s-a fîstîcit şi ochii îi începură îndată să fugă pe de lături ; totuşi îmi zîmbi încurcat.

— Anatoli Matveevici ! Mă bucur să vă văd... Poftiţi în casă. Vreţi să punem samovarul ?... Am nişte miere proaspătă...

— Nu, mulţumesc. Am trecut numai pentru o clipă.

— Atunci poftiţi aici, la umbră.

Ne-am instalat pe o bancă mică sub un mălin copleşit de bătrîneţe. Îndată ce ne-am instalat, s-a instalat şi tăcerea...

Vanka Creţul se opri la oarecare depărtare cu privirea aţintită în gol ; luă o poză care voia să însemne : sînt un om respectuos, dar independent.

Morşcihin avea aceeaşi faţă lată şi greoaie, cioplită parcă în piatră. Aceeaşi privire care se fereşte de tine, mîinile osoase în aceeaşi poziţie stîngace pe genunchi. S-a schimbat foarte puţin, faţa-i împietrită s-a acoperit de o pojghiţă lucioasă de blajinătate...

El întrerupse tăcerea :

— Anatoli Matveevici, dintre toţi oamenii cu care am avut prilejul să mă întîlnesc atunci, singurul la care mă gîndesc cu cel mai profund respect sînteţi dumneavoastră.

— Acum aveţi prilejul să vă întîlniţi cu altfel de oameni ?

— Ce să-i faci, se încruntă Morşcihin. Altă viaţă, alte relaţii.

— După cîte văd, vă împăcaţi destul de bine.

— Acum am posibilitatea să fiu ceea ce sînt.

— Adică să vă petreceţi zilele printre stupi şi tufe de zmeură, iar în timpul liber să explicaţi legătura dintre teoria lui Lobacevski şi sfînta treime ?

— Anatoli Matveevici, îmi răspunse Morşcihin pe un ton reţinut, dar cu demnitate, e oare nevoie să-mi scoateţi ochii cu aceasta ? Dacă cineva ar veni la

dumneavoastră după un cuvînt de mîngîiere, oare i-aţi întoarce spatele, l-aţi alunga? Nici eu nu pot s-o fac.

— Ţineţi minte că aţi spus odată: ce fel de combatant pot fi eu? Dar eu ştiam încă de pe atunci că dacă vi se dezleagă mîinile veţi deveni neapărat un combatant.

Înainte îmi fusese milă de dînsul — era un om singur pe lume. Acum e alt om. Nu mai are nevoie să se ascundă, să se dedubleze; şi-a dobîndit pacea sufletească, aceşti stupi, livada, o poighiţă lucioasă de bunăstare pe faţă — acum nu mai poţi zice despre el că e un oropsit.

La plecare, portiţa mi-a fost deschisă tot de Vanka Creţul. El nu auzise convorbirea noastră, văzuse numai că stăpînul casei m-a primit cu cordialitate.

— Un cap deştept foc, îmi comunică el pe un ton confidenţial, scuturîndu-şi părul prăfuit în direcţia lui Morşcihin. Îmi scot pălăria!

O-of! Şi totuşi, mi-e milă de el. Admiraţia unor oameni de teapa lui Vanka Creţul să-l satisfacă — ce viaţă! Înainte mi-era milă, acum simt şi un fel de dezgust.

N-am apucat bine să ies în stradă, cînd mă şi salută cineva:

— Bună ziua, Anatoli Matveevici!

Ridic capul — o văd pe Tosia Lubkova! Se întorcea chiar atunci de la piaţă, încărcată cu coşniţe din care ieşeau căpăţîni de varză. Bronzată, mulţumită, mă privea cu o cordialitate plină de încredere, cu totul neobişnuită pentru ea. Mă pofti să-i fac o vizită acasă. Am primit.

O cămăruţă mică, cu foarte puţine mobile şi de o curăţenie ce aducea a casă nelocuită. Tinerii căsătoriţi nu s-au instalat încă aşa cum trebuie; mobilele sînt desperecheate — lîngă perete un şifonier ce miroase a lac proaspăt, scaunele şi masa sînt vechi, aduse probabil de la părinţi; în colţ, o etajeră nouă, ca şi şifonierul.

Pe etajeră, un şervetel brodat în cruciuliţe şi, tînjind în singurătate, ciobănaşul acela de porţelan. Pe

perete atîrnă o singură podoabă — fotografia mărită a tinerilor căsătoriţi. Capul Tosiei e aplecat spre capul soţului ei. El are o faţă rotundă, de fată, şi buzele ca o inimioară. Pe pervazul ferestrei e aruncată o carte, soioasă şi ferfeniţită. M-am uitat la ea. Doamne dumnezeule ! E cu neputinţă, doar profesorul de literatură al Tosiei a fost Arkadi Nikanorovici, un pedagog serios. Titlul : „Regina amorului, sau păl㎠rioara verde“ !

— Tu citeşti asta ?

— Nu prea am timp. Mi-a adus-o bărbatul meu...

Cuvintele „bărbatul meu“ le-a rostit cu oarecare greutate, sfioasă — se vedea că nu era încă deprinsă.

— Ştiu că ţineai pe vremuri un jurnal intim. Îl mai scrii şi acum ?

— Despre acela vorbiţi ? Nici prin gînd nu-mi mai trece.

Tosia, într-o uşoară rochiţă de stambă, stătea în faţa mea bronzată, vînjoasă — nici pomeneală de moliciunea ei de odinioară ; dar nici în ochi nu i se mai putea citi frămîntarea de altădată — privirea îi era încrezătoare şi parcă lipsită de expresie. Aceeaşi încredere naivă şi în linia buzelor ei fragede, atît de naivă că n-are nici un haz. Privind-o, mi se furişează, fără voia mea, în minte gîndul perfid că, mai tîrziu, această faţă tînără şi bronzată se va buhăi treptat, se va ofili, se va descompune, ca şi la maică-sa.

De gîndit nu gîndeşte, nu crede în dumnezeu. Mai bine ar crede şi ar gîndi. Pe cel care gîndeşte îl poţi convinge, îi poţi demonstra, ea însă nu gîndeşte, nu se îndoieşte, nu se frămîntă. Nici pomeneală de nemurirea sufletului. Singurul ei scop este să trăiască în pace pînă la moarte, să treacă în pace la odihna veşnică. A fost odinioară o fiinţă omenească, dar a dispărut fără urmă.

Am aruncat încă o dată o privire spre fotografia în care capul Tosiei se lipise de capul băiatului cu buzele strînse dulceag în formă de fundiţă, mi-am luat rămas bun şi am ieşit.

Cît timp a trecut oare din seara aceea de primăvară cînd am stat de vorbă cu Tosia — vreo cinci luni, cel mult. Ce repede s-a schimbat! De altfel, nici nu-i de mirare! Căuta un protector. Nădăjduise să-l găsească în persoana lui dumnezeu, dar a găsit unul real — băiatul acesta cu buzele în formă de inimioară. Acum, pentru ea dumnezeu nu-i decît o piedică. Felicitaţi omenirea că a mai apărut încă un filistin! Reproşaţi faptul şcolii în care a învăţat Tosia Lubkova! Ba nu! Resping reproşurile! Şcoala e numai atunci atotputernică, cînd familia şi opinia publică merg mînă în mînă cu ea. Lubkov a refuzat să meargă împreună cu noi — el reprezenta şi familia, şi opinia publică. Felicitaţi omenirea că a mai apărut încă un filistin!

Întîlnirea cu Tosia mi-a scuturat amorţeala. Am încetat pe loc să mai fiu un om care se odihneşte.

În cabinetul lui Vaşcenkov era lume. De data aceasta nu se discuta despre însămînţări, ci despre strîngerea recoltei. Am aşteptat răbdător ca să termine toţi.

Vaşcenkov se uscase şi mai mult; ochii îi căzuseră şi mai adînc în fundul capului, nasul cărnos devenise şi mai proeminent. Atitudinea lui era însă mult mai degajată; după felul în care vorbea cu oamenii, făcînd din cînd în cînd cîte o glumă, se simţea un fel de destindere.

Am rămas numai noi doi. Vaşcenkov mă privi multă vreme cu un zîmbet; ochii adînciţi în orbite sclipeau vesel.

— Nu arătaţi rău, diagnostică el într-un tîrziu.

— Sînt de aceeaşi părere, am încuviinţat.

Uşa se deschise şi zîmbetul se şterse de pe chipul lui Vaşcenkov, scînteierea ochilor i se stinse.

Intră Lubkov. Pieptul strîns într-o cămaşă nou-nouţă de culoarea nisipului galben, cizmuliţele de box scîrţîind discret; nu se schimbase de loc. Cu multă încredere în sine străbătu încăperea şi puse pe masa lui Vaşcenkov nişte hîrtii. Abia după aceea se întoarse către mine.

— Cum vă mai simțiți, tovarășe Mahotin ?

— Excelent.

— Mă bucur.

— Văd că nici dumneavoastră nu vă simțiți rău ?

— Deocamdată nu mă pot plînge nici de sănătate, nici de treburi. Nici un exces, tovarășe Mahotin !

Eu ședeam pe scaun, el stătea în picioare aproape de tot de mine și mă privea de sus în jos. Mă privea condescendent, atoateiertător, absolut sigur că condescendența și iertarea lui îmi fac plăcere.

— Acum vă dați seama ce s-ar fi întîmplat, urmă el, dacă nu am fi luat măsuri energice. Dacă nu le-am fi luat la timp !

Cu pieptul ieșit înainte, cu bărbia sprijinită în gulerul încheiat pînă sus ; o față fălcoasă ce respiră o sănătate de invidiat... Mi-am adus aminte de fata lui și mi-am zis : „Fericiți cei săraci cu duhul, căci nu știu ce fac". Am întors capul și am întîlnit privirea înțelegătoare a lui Vașcenkov.

1961

SCURTCIRCUIT •

1.

Orologiul de la poşta centrală, montat deasupra intrării, cel masiv din turnul gării, ceasurile de pe stîlpii lampadarelor de stradă, deşteptătoarele şi pendulele din locuinţe — toate arată ora opt fără zece.

Fulgi rari şi înghețaţi se cern monoton peste oraş. Oraşul însă e încins, cuprins de flăcări. Ghirlande de becuri, arce şi cascade multicolore pe toate zidurile. În explozii mute izbucnesc inscripţiile: „La mulţi ani!". Şi, o dată cu inscripţiile, apar acoperişurile ninse, cuprinse de vîlvătăi purpurii.

Zăpada îşi cerne nepăsătoare fulgii peste oraşul care pulsează şi dănţuieşte, cuprins de văpăi. Fulgii uscaţi se aştern peste labele uriaşe ale brazilor înălţaţi în mijlocul pieţelor, iar brazii scînteiază de parcă ar fi presăraţi cu jăratec.

Neaua se lasă domol peste trecători. Nimeni n-o ia în seamă: toţi sînt orbiţi, ameţiţi, năuci. Toţi se grăbesc să-şi termine ultimele treburi, să isprăvească mai repede cu ultimele cumpărături.

În magazine — înghesuială.

— Votcă, patru sticle... Vin negru... Şampanie...

— Întîmpinăm Anul nou cu un chef pe cinste!

— Întîmpinăm Anul nou şi-l petrecem pe cel vechi. Două la mînă!

— Votcă, coniac, şampanie...

Fulgii se topesc pe gulerele de blană ale şubelor, pe căciuli, pe sprîncene.

Parcurile şi stadionul oraşului mişună de şcolari. Anul nou vine tîrziu, copiii trebuie să doarmă la ora aceea, dar nu renunţă nici ei la sărbătoare; îşi au partea lor mai devreme. Ca şi în pieţele publice, se înalţă şi aici brazi falnici, scăldaţi în lumini roşii, verzi, albastre, liliachii. Patinele crestează gheaţa

multicoloră. Venerabilul Moş Gerilă în persoană (unul din primii Moş Gerilă care vor sosi curînd în oraşul acesta zgomotos şi sclipitor) apare şi el pe patine. În lumina reflectoarelor, argintată de pulberea ninsorii, patinatorii se învîrt ca un joc de căişori. Zboară umbre, cîntă muzica...

La Teatrul de operă va avea loc un bal costumat pentru tineret...

La clubul universităţii, în curînd va începe să petreacă studenţimea...

În palatul uzinei „Krasnîi Instrumentalşcik" se pregăteşte de asemenea un bal mascat...

Cel mai mare restaurant din oraş, „Voshod", a închis pentru vizitatori una din săli. În acea sală, o dată cu revelionul, va fi sărbătorit şi un musafir străin venit în ţară cu avionul, de dincolo de ocean, acum două săptămîni. Anul nou l-a prins aici...

Cadranele arată ora opt fără zece... În focurile multicolore învălmăşeală de fulgi...

2.

În vremea asta, la locuinţa lui Ivan Kapitonovici Sokovin, directorul sistemului energetic, au şi început să se adune oaspeţii.

De Anul nou lumea se aşază la masă la miezul nopţii, dar gazda e de altă părere : nu e bine dacă numai masa îi reuneşte pe oameni ; toţi sînt liberi în seara aceasta, deci ne putem întruni mai devreme, să mai stăm de vorbă, să dansăm... Ne putem distra şi înainte de a bea. Invitaţii au primit poruncă să vină îndată ce vor fi liberi. E opt fără zece. În vestibul zbîrnîie soneria. Au sosit primii musafiri. Gazda se repede să le deschidă.

— Ignat ! Oho ! Arăţi ca un adevărat dregător. Haide, dă-ţi jos mai repede şuba de boier... Dar ia uitaţi-vă la Lenka ! Parcă-i o floare ! Degeaba, n-ai să scapi ! E-e-e, drăguţo, nu întoarce capul, lasă-mă să te sărut pe obrăjori... U-u, cît e de serioasă ! Tremur şi mă retrag...

Ivan Kapitonovici e un bărbat spătos, cu pieptul lat, braţe scurte, sprinten ca o minge de cauciuc. Îşi poartă cu un aer triumfător chica de păr cărunt-cenuşiu ; chipul lui cu trăsături pronunţate şi sprîncene groase e de o frumuseţe virilă şi masivă.

Director al sistemului energetic... Potrivit cu poziţia sa, ar fi trebuit să participe şi el la masa festivă în cinstea oaspetelui de peste ocean, dar a refuzat invitaţia. Din motive personale.

În primul rînd, tot anul fusese certat cu fiul său, nu-l văzuse şi nu vorbise cu el. Acum trei zile s-au împăcat, aşa că pacea restabilită merita să fie sărbătorită în familie.

În al doilea rînd, chiar în dimineaţa acelei zile, fiul său Vadim îşi transportase soţia la maternitate.

În timpul zilei, Vadim cumpărase o mulţime de flori şi se învîrtise mereu prin faţa maternităţii, plictisindu-i pe toţi cu întrebările : „Cînd ? Cum se simte ?“ pînă ce i-au făgăduit cu jurămînt că i se va telefona îndată ce soţia sa va fi născut.

Acum, buchetul de trandafiri de seră se află în mijlocul mesei, pe olanda sclipitor de albă, amintind încă o dată, prin verdeaţa frunzelor şi splendoarea ireală a florilor, că dincolo de geamurile întunecate e ger, ninge, iarna e în toi. Iar Vadim şade gheboşit, cu mîinile strînse între genunchi, lîngă telefon.

Are douăzeci şi nouă de ani, e energeticianul-şef al unui mare combinat chimic.

Tatăl şi fiul seamănă mult unul cu altul — dar aşa cum seamănă un negativ fotografic cu copia sa. Ca şi tatăl său, Vadim e scund şi îndesat ; acelaşi cap mare, numai că părul îi este blond şi nu are sprîncenele stufoase ale părintelui său. Chipul tatălui e dăltuit cu vigoare ; cel al fiului e mai blînd, mai rotund. Tatăl este energic, dinamic ; fiul este înclinat spre meditaţie şi la prima vedere poate să pară chiar apatic.

Împreună cu Vadim, telefonul făgăduit îl aşteaptă şi soacră-sa, Bronislava Semionovna, o femeie împlinită la trup şi timidă ; faţa ei simplă şi obosită nu se potriveşte de fel cu rochia de seară din tafta ce iri-

zează ca un strat subțire de benzină pe apa unei bălți. Stă țeapănă, pentru că rochia ei foșnește prea strident, dar cu un avînt abia stăpînit îi povestește lui Vadim :

— Galocika noastră s-a născut slăbuță, am hrănit-o cu biberonul. La început ne întrebam dacă va trăi, iar peste un an nimănui nu-i venea să creadă: zburdalnică, dolofană, cu niște ochișori inteligenți ! Și încă de pe atunci încăpățînată...

În vocea ei șoptită se simte o nedumerire ascunsă. Aceeași Galocika, copil care s-a născut slăbuț și a trebuit să fie hrănit cu biberonul, astăzi naște și ea un copil.

Trece vremea ; trece viața omului. Peste patru ore va sosi Anul nou și în acest an va trăi un om nou, va începe să se depene firul unui nou destin — fericit sau nefericit, cine știe ?

Vadim o ascultă pe Bronislava Semionovna, își strînge palmele între genunchi. Cînd vor telefona ? Peste un minut ? Peste o oră ? Peste două ? Clipa nu mai e departe, dar ea înseamnă viitorul și tainele lui sînt nepătrunse pînă le vine sorocul.

3.

A sosit inginerul-șef Ignat Golubko cu fata lui.

Înalt, voinic, Golubko e foarte arătos în costumul lui negru și cămașă scrobită. Fata — Lena sau, cum i se mai spune, Elocika — este în clasa a zecea ; din fusta învoaltă, aeriană, se înalță un trupșor slăbuț cu umeri înguști, împovărat de o claie de păr, de sub care sclipesc doi ochi larg deschiși, gata în orice clipă să se entuziasmeze sau să urască cu toată puterea intransigenței celor șaptesprezece ani neîmpliniți.

Cu o înclinare a capului, inginerul-șef i-a salutat pe toți și s-a lăsat greoi pe un scaun. Fata a zărit florile de pe masă și sprîncenele îi tresar.

— Sînt pentru Galka ?

Se apropie de Vadim, îl privește drept în față și-l întreabă în șoaptă :

— Ești emoționat?

Se așază alături de el.

Vadim o cunoaște pe Elocika din clipa cînd s-a născut. Deseori, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, ea îi spune frate.

Cu trei ani în urmă, lui Ignat Golubko i-a murit soția și de atunci tot timpul liber și-l petrece cu fata lui. Se duce cu ea chiar și la serate, ascultă discuțiile tinerilor, tace, bea coniac (pe care și-l aduce anume pentru el) și-și spune în gînd, mijindu-și ochii : „Copiii cu arșicele..."

Ivan Kapitonovici îl înghionti :

— Ai rămas în urmă, frățioare : eu peste cinci minute am să fiu bunic. De altfel, lasă, că ai să m-ajungi curînd. Fata n-o să rămînă mult timp nemăritată.

— Graba strică treaba, mormăi Ignat. Să nu mă pomenesc cu ea măritată prea de timpuriu.

Lîngă telefon, Bronislava Semionovna avu o tresărire. Dar telefonul era mut ; sunase cineva la ușă. Cu pași sprinteni, Ivan Kapitonovici se repezi în antreu. După o clipă se întoarse cu un musafir nou pe care începu să-l prezinte :

— Pe Ignat îl cunoști... Acesta e fiul meu Vadim... Dați-mi voie să vi-l prezint pe Boris Evghenievici Șatkih...

Noul oaspe, ținînd stîngaci un pachet la subsuoară, își ferea ochii din pricina luminii puternice, saluta stingherit, strîngînd mîinile întinse. Era cam adus de spate, dar nu atît, încît să-l urîțească. Costumul bleumarin îi venea ca turnat ; de sub mîneci apăreau manșetele imaculate ; păr cîrlionțat, față oacheșă cu trăsături regulate — în felul lui, un bărbat frumos.

Lui Ivan Kapitonovici îi plăcea să promoveze oameni din masa anonimă. Pînă nu de mult, Boris Evghenievici Șatkih fusese simplu economist, un funcționar oarecare la serviciul planificării. Ivan Kapitonovici nu se înțelegea cu fostul șef al serviciului respectiv ; acesta a ieșit la pensie înainte de termen, dar nimeni nu și-a închipuit că Șatkih îi va lua locul. Așa a dorit Ivan Kapitonovici. După ce l-a avansat,

Ivan Kapitonovici a început să-l elogieze la şedinţe, iar astăzi, în semn de deosebită simpatie, l-a poftit de revelion la el acasă.

— Nadia! strigă Ivan Kapitonovici. Vino să-ţi prezint pe cineva.

În uşă apăru Nadejda Sergheevna, soţia lui Ivan Kapitonovici, o femeie înaltă şi voinică, cu faţa îmbujorată de căldura plitei şi cu braţele goale pînă la umeri.

— Mă bucur să vă văd. Vai, dar ce înseamnă asta?

— Iertaţi-mă, dar m-am gîndit că nu va fi de prisos la masă.

— Vin? Dar am cumpărat atîta...

— Coniac extra, marcă franţuzească...

Stingherit, Şaţkih se înroşi pînă în vîrful urechilor. Ignat Golubko îi sări în ajutor.

— Ia, nu refuza. Coniacul franţuzesc e o pasăre rară pe meleagurile noastre.

— Ei, fraţilor, o să petrecem pe cinste, strigă Ivan Kapitonovici, frecîndu-şi mîinile. Sîntem numai între noi. Cel de-al doilea viitor bunic e de serviciu şi mai întîrzie. Dar sînt sigur că va apuca să vină înainte de Anul nou... Anul nou! Dar ce fel de sărbătoare e asta, aţi putea să-mi spuneţi? Omenirea sărbătoreşte un mare zeu — Timpul! Timpul! Poate fi ceva mai important?

— Într-adevăr, aşa e, întări şi Şaţkih, fiecare sărbătoare reprezintă într-o anumită măsură un jalon al timpului; dar numai revelionul îi este consacrat în întregime timpului, fără alt motiv...

— De nimic nu am mai multă nevoie decît de timp. Acum am cincizeci şi cinci de ani...

— Să fim mai precişi: cincizeci şi şase bat la uşă. Nu încerca să te faci mai tînăr, sîntem de o vîrstă, îl corectă de la locul lui Ignat Golubko.

— Aşa-i; merg pe cincizeci şi şase şi ar trebui să fie şi cincizeci şi şapte, cincizeci şi opt, şaizeci... Dacă o să-i am, toate celelalte vor veni de la sine. Totul e să ai viaţa înainte, că de organizat, sîntem noi în stare s-o organizăm. Timp de-am avea înaintea

noastră! Să chefuim în cinstea aniversării marelui zeu!

— Pentru noi doi e o sărbătoare tristă, interveni iarăşi Golubko.

— Şi de ce, mă rog?

— Păi pentru că marele nostru zeu păşeşte, nemernicul, nu spre tinereţe, ci spre groapă. Nu prea avem de ce ne bucura.

— În ce mă priveşte, frăţioare, nu mi-ar trebui să mă întorc înapoi la tinereţe. Socot că am reuşit în viaţă. S-o mai iau de la capăt, ar fi primejdios. Mi-am găsit locul, dar s-ar fi putut să nu-l găsesc. În loc de inginer, puteam să ajung, bunăoară, vînzător de apă gazoasă sau bere, să umplu paharele numai pe trei sferturi, să agonisesc copeici ca să-mi fac o gospodărie. Dacă marele zeu Timpul mă sluţeşte pe mine, eu, la rîndul meu, slujesc cu credinţă unui alt zeu. Acest zeu este energetica. Fără el am fi toţi nişte cîrtiţe orbecăind prin întuneric. El este lampa ce atîrnă în tavan, el este războiul care ţese stofele de pantaloni. Are feţe multiple şi e omniprezent zeul acesta. Iar eu sînt sluga şi stăpînul lui!

Ivan Kapitonovici stătea în mijlocul încăperii, cu picioarele larg desfăcute, rumen, îndesat, adevărat os de ţăran. Vadim şedea lîngă telefon şi îşi privea tatăl pe sub sprîncene.

— Sluga şi stăpînul plafonierei? îngînă el.

Ivan Kapitonovici se răsuci brusc:

— Al plafonierelor, lămpilor de masă, felinarelor de pe străzi, liniilor de înaltă tensiune, turbinelor, generatoarelor, cazanelor, tramvaielor, trenurilor electrice, maşinilor-unelte din uzine. Ţi se pare puţin? Nu-mi cere să le înşir pe toate, că nu mai ajungem să sărbătorim Anul nou.

— Mi se pare puţin.

— Aha! N-am menţionat dragostea faţă de om! Trăiască vorbele mari! Dar vorbele rămîn vorbe. Dragostea mea e pentru maşini, are pondere, e materială.

— Maşinile pot suporta această dragoste cu pondere pentru că sînt de fier, dar oamenii se încovoaie sub povara ei.

Ivan Kapitonovici îşi privi fiul lung, drept în faţă ; Vadim sta îmbufnat, cu mîinile strînse între genunchi, înfruntîndu-l cu fruntea-i bombată şi încăpăţînată.

Timp de un minut în încăpere domni o tăcere stînjenitoare. Toţi îşi dădeau seama că în clipa aceea ieşise întîmplător la iveală vechea neînţelegere dintre tată şi fiu. O neînţelegere nu tocmai clară pentru ceilalţi, o luptă surdă de familie la care nu e plăcut să fii martor.

Pe faţa de masă sclipitoare, trandafirii înfloriţi se scăldau în valul de lumină electrică. Într-un colţ, bradul scînteia de podoabe, acoperind cu mireasma tare şi aspră a cetinii parfumul delicat al florilor. Din bucătărie venea zgomot de vase... Se apropia revelionul, se apropia veselia.

Deodată sună telefonul şi Bronislava Semionovna, schimbată brusc la faţă, înşfăcă receptorul.

— Alo !...

4.

Dar nu era maternitatea. Telefona soţul Bronislavei Semionovna, Vasili Vasilievici Stolearski, de la serviciu. Era şi el îngrijorat şi voia să afle dacă fata lui a născut.

Ivan Kapitonovici preluă receptorul.

— Acolo cum merge ? Totul e bine... Îndată ce eşti liber, vii încoace. Ţinuta de gală. Fără tine nu ne aşezăm la masă. În ce-o priveşte pe Galka, fii pe pace : aici stăm cu toţii de strajă.

— Ivan Kapitonovici ! — Ochii larg deschişi ai Elocikăi îl priveau mustrător. — De ce n-aţi pus pe altcineva în locul lui Vasili Vasilievici ? E un caz de forţă majoră, îi naşte fata.

— El e dispecer-şef, drăguţă ! Trebuie să vegheze ca oamenilor să nu le fie tulburată sărbătoarea.

— Dacă e şef, trebuie să aibă încredere în subordonaţii lui. Altfel e sclavul funcţiei sale, nu şef.

— Ha-ha ! Sclavul funcţiei ! — Ivan Kapitonovici, vădit mulţumit că discuţia cu fiul său nu s-a înteţit, îşi redobîndi buna dispoziţie. — Ignat ! Dumneaei trăieşte de pe urma energeticii şi habar n-are de lucrurile elementare. E timpul să ducem cu ea muncă de lămurire.

— Graba strică treaba, mormăi Golubko. — Aruncă o privire spre fereastră, apoi se uită la ceas. — Opt şi zece, anunţă el.

Involuntar, Ivan Kapitonovici, Vadim şi Şaţkih îşi îndreptară privirile spre peretele unde atîrna pendula; apoi, ca la comandă, îşi întoarseră capetele spre fereastră. Dincolo de perdeaua trasă pe jumătate, oraşul sclipea de lumini sărbătoreşti. Oraşul lor, un miracol de viaţă activă care se întindea pe mulţi kilometri ; oraşul lor, care noaptea rivaliza cu cerul înstelat ; oraşul lor, care de atîtea zile era cuprins de febră.

Sfîrşit de an — fabricile şi uzinele se grăbesc să pună punctul final la planul anual. Sfîrşit de an — îndeplinirea sau neîndeplinirea planului, mustrări sau prime. Oraşul e asudat ca un cal în galop, gîfîie, strigă cu mii de glasuri : „Ajutaţi-mă ! Salvaţi-mă ! Îmi trebuie kilowaţi, mii de kilowaţi ! Sute de mii !“ Centralele electrice se încordează din ultimele puteri. Sfîrşit de an — se apropie finişul.

Aşa era de mai multe zile încoace. Acum, Ivan Golubko privise ceasornicul şi anunţase :

— Opt şi zece.

Înseamnă că sprintul s-a terminat — pentru unii în mod glorios, pentru alţii fără glorie. Maşinile-unelte din uzine se opresc, în secţii se sting luminile, muncitorii se îndreaptă spre mesele pregătite pentru sărbătoare. Sprintul s-a terminat — oraşul scoate un oftat de uşurare. Încă un ceas şi accesul de febră care a durat atîtea zile va trece. Oraşul se va linişti şi va afla odihnă. Încă un ceas, dar deocamdată lăcomia oraşului e teribilă...

Opt şi zece. Peste un ceas şi ceva în biroul dispecerului garda suplimentară îşi va încheia munca. Dis-

pecerul-şef Vasili Vasilievici Stolearski va apărea în această cameră :

— În cinstea anului pe ducă, prieteni !

Dar pînă la clinchetul paharelor mai sînt patru ore.

5.

Ivan Kapitonovici puse în funcţiune picupul. În încăperea festivă răsună melodia tristă a unui vechi vals.

Liniştea-n jur stăpîneşte,
Dealurile sînt în ceaţă,
Printre nori luna luceşte
Mormintele dorm în pace...

În clipele de tristeţe, Ivan Kapitonovici nu-şi amintea niciodată de muzică. Muzica este făcută pentru veselie, pentru plăcere. Dar gustul lui Ivan Kapitonovici nu mergea mai departe de „E pe Volga o stîncă" şi „Dealurile Manciuriei". De fiecare dată cînd simţea o atmosferă de sărbătoare, punea acest vals uitat de toţi şi devenea sentimental.

— Asta-i altceva decît fleacurile moderne : „Marina, Marina, mia signorina". Muzica asta trebuie ascultată în picioare.

Se apropie de Elocika, o luă poruncitor şi totodată drăgăstos de mînă.

— Fii amabilă cu un om bătrîn.

Elocika se supuse.

Pluteau amîndoi prin încăpere, strecurîndu-se printre scaune, ocolind colţurile mesei ; ea — subţirică, uşoară, cu capul aplecat pe spate şi părul fluturînd, el — spătos, îndesat, stăpînindu-şi energia clocotitoare, molipsit parcă de imponderabilitatea ei.

Cîntecul îi plîngea pe eroii căzuţi, care se odihnesc acum în mormintele risipite pe dealurile Manciuriei, evoca umbrele trecutului, o durere îndepărtată şi străină. Iar în încăperea luminoasă era cald şi bine, scînteia bradul gătit de sărbătoare... Durerea de altă-

dată și sărbătoarea de azi — fără să vrei, guști plenitudinea clipei.

Deodată discul începu să scoată sunete sepulcrale de bas. În camera scăldată în lumină, năvăli bezna. Timp de o secundă, prin globurile mate ale plafonierei și ale lămpilor de perete, se zăriră filamentele în agonie ale becurilor. O secundă... Apoi lumina își regăsi puterea inundînd chipurile încremenite ale oaspeților, fața de masă cu buchetul de flori, poleiala bradului, pentru ca să se stingă din nou, dar nu de tot, ci pînă la semiîntunericul purpuriu al asfințitului. Fețele oaspeților păreau arămii. Picupul hîrîia răgușit. Lampa din mijlocul tavanului se lupta din răsputeri cu întunericul.

Ivan Kapitonovici o lăsă pe Elocika și, împiedicîndu-se de scaune, se repezi la telefon. Iar telefonul, ca și cum i-ar fi simțit apropierea, prinse a zbîrnîi stăruitor. Ivan Kapitonovici smulse receptorul :

— Ce se întîmplă acolo ?...

Vreme de un minut — care le păru tuturor nesfîrșit de lung — ascultă cu fața împietrită. În răstimpul acestui minut lumina reveni, lămpile de perete și plafoniera inundară camera parcă și mai puternic decît înainte. Ignat Golubko se plecă înainte, fără să se scoale de pe scaun. Șatkih clipea ca vrăjit din genele-i lungi în direcția lui Ivan Kapitonovici. Elocika tot mai stătea în mijlocul încăperii și-și aranja fusta. Vadim, care sărise de pe scaun, aștepta încordat lîngă tatăl său. Picupul își redobîndise graiul articulat și cînta emoționant :

Plînge, plînge măiculița,
Plînge tînăra nevastă...

Ivan Kapitonovici continua să asculte la telefon. Fața îi era întoarsă spre lampa din tavan. Încet, abia perceptibil chiar și pentru un ochi experimentat, lumina scădea.

— Așa, rosti în sfîrșit Ivan Kapitonovici, punînd receptorul și răsucindu-se în călcîie spre Ignat Go-

lubko. Un mic dar de Anul nou. S-au deconectat liniile de la răsărit... Maşina vine chiar acuma.

Plîng toţi, ca un singur om,
Blestemînd destinul trist...

Îmbrîncindu-se din grabă unul pe altul, Ivan Kapitonovici şi Golubko îşi puseră paltoanele. Broasca automată a uşii clănţăni sec în urma lor.

Vadim se repezi la telefon, formă grăbit un număr :

— Cine-i la aparat ? Aici Sokovin. Transmiteţi că e un deranjament pe linie. Sînt posibile limitări... Să se întrerupă ? N-a spus nimeni că trebuie să se întrerupă... Nu e chiar sigur, totul poate să decurgă bine. Nu se ştie... Drace !... — Trînti receptorul. — Acuma se vede : pînă nu tună, mujicul nu-şi face cruce.

Rămase o secundă lîngă telefon. Bronislava Semionovna, aşteptînd o lămurire, căuta sfioasă să-i prindă privirea. Fără să-i spună nici un cuvînt, Vadim, cu bărbia ieşită înainte, aidoma ca la tatăl lui, păşi hotărît spre cuierul din antreu.

Nadejda Sergheevna, voinică şi maiestoasă, în şorţul ei de bucătărie, intră fără grabă, împinse scaunele în jurul mesei, netezi faţa de olandă, mută florile, se aşeză cu mîinile în poală şi rosti, fără a se adresa cuiva anume :

— Ce să-i faci, vom aştepta.

Bronislava Semionovna începu să-şi caute febril batista.

— S-ar putea să rămînă maternitatea fără lumină... Şi Galocika...

— Nu te teme, n-au s-o lase fără lumină ! Sau, cel mult, pentru un minut. Şi nu-i nici o grozăvie. Eu, bunăoară, m-am născut la lumină de opaiţ...

6.

Cîteva minute aşteptară să vină maşina.

Acum Golubko şedea în spate, tolănit cu obişnuitul lui calm flegmatic. Ivan Kapitonovici era lîngă şofer, cu faţa încruntată şi hotărîtă.

Pe lîngă ei treceau autobuzele şi troleibuzele pline de oameni şi lumină. Becurile multicolore clipeau, scînteiau, se rostogoleau. Maşinile şi trecătorii se îmbulzeau, cuprinşi de febra apropiatei sărbători.

Pentru sutele de mii de orăşeni care trec pe străzi, călătoresc în vehicule ori stau în locuinţele lor bine încălzite, lumina pare un dar al naturii. Există, trebuie să fie. La oamenii care dau această lumină oraşului, nu se gîndeşte aproape nimeni.

Ivan Kapitonovici locuia în cartierul nou. Biroul dispecerului se afla tocmai la celălalt capăt al oraşului. Iar oraşul, aţîţat de apropiata sărbătoare, e plin de forfotă necontenită. Sînt siliţi să se oprească la fiecare stop.

Pe vremea ţarismului, cu puţin înainte de primul război mondial, pe malul fluviului, care pe atunci nu fusese încă ferecat în beton, se construise o centrală electrică : cinci cazane mici puneau în mişcare două turbogeneratoare. Cinci coşuri afumau acoperişurile caselor din vecinătate, curentul alimenta centrul oraşului, casele negustătorilor de rangul întîi şi administraţia gubernială. Pe atunci, această centrală trecea drept o minune a tehnicii. Ulterior, a fost refăcută în trei rînduri, schimbîndu-se cazanele, instalîndu-se generatoare mai puternice. De fiecare dată centrala dobîndea o tinereţe nouă, devenea mai puternică — de trei, de cinci, de zece ori. Iar astăzi, această centrală cu puteri înzecite nu este decît un pitic în comparaţie cu centralele noi. Ea nu mai poate fi mărită şi nu este menţinută decît datorită faptului că ajută la încălzirea caselor din cartierele vecine, întrucît cazanele ei nu folosesc cărbuni, ci gaze — deci nu produc funingine şi nu viciază aerul oraşului.

Lipită de zidurile vechi, se înalţă o clădire cu două etaje şi ferestre mari şi largi. Aici se află direcţia, tot aici şi biroul dispecerului.

Stîlpul de brad, la fel cu mesteacănul sau cu tufa de scoruş, reprezintă un element de peisaj familiar. Despre mesteceni şi scoruşi s-au compus cîntece, dar să cînţi despre stîlpi — nu, nu merge ; e ridicol,

absurd. Un trunchi gol, uscat şi fără viaţă, rolele izolatoarelor pe cîrlige ruginite... Şi totuşi ar merita să se cînte — nu frumuseţea, nici vorbă de asta — dar numărul imens şi omniprezenţa lor. Plebei ai energiei electrice, mezini ai stîlpilor de linie de înaltă tensiune, ei păşesc prin troiene spre pădurile în curs de defrişare, iau cu asalt tîrguşoarele raionale, stau de veghe, străjeri neobosiţi, lîngă oficii poştale şi birouri colhoznice în colţurile cele mai depărtate ale ţării. Putem spune acum fără nici o exagerare că, acolo unde apare omul, urmează îndată şi stîlpul de brad, trăgînd după el firele electrice. Iar firele sînt artere şi terminaţii nervoase totodată. Firele sînt aducătoare de viaţă.

Centrul suprafeţei învăluite de reţeaua firelor, creierul acestei suprafeţe este biroul dispecerului unde e de serviciu dispecerul-şef Vasili Vasilievici Stolearski. Spre acest birou se îndreaptă acum în grabă Ivan Kapitonovici şi Golubko.

Deocamdată mai e lumină în oraş. Deocamdată... Trebuie să se grăbească. Ivan Kapitonovici şi Golubko tac. Şoferul goneşte...

7.

Ieşind în goană pe poartă, Vadim se izbi de-o femeie. O pungă şi o cutie de bomboane căzură pe caldarîm.

— Scuzaţi !...

Bărbatul care însoţea femeia îl sfătui morocănos, în timp ce se apleca după pachete :

— Uită-te cu ochii, nu cu ceafa...

De la marginea trotuarului se desprinse brusc o maşină, probabil aceea care conducea pe tatăl lui şi pe Golubko.

Se cernea o pulbere rară de ninsoare. Oraşul vuia. Totul părea sărbătoresc, lipsit de griji. Ziua se sfîrşise, iar noaptea aceasta era închinată veseliei.

Nişte fete, probabil şcolăriţe, merg pe trotuar ţinîndu-se de mînă şi, împiedicînd circulaţia pietonilor, cîntă hîrjonindu-se :

Fetele sînt în cuşme de nea, ochii le strălucesc, dinții la fel...

Peste drum, în dreptul vitrinei magazinului „Gastronom", s-a oprit un grup de gură-cască. În vitrină este expusă o sticlă uriaşă de şampanie, din gîtul căreia țîşneşte un şuvoi ce gîlgîie într-un pocal cît găleata. Pe acoperiş, litere de neon se aprind şi se sting fără întrerupere: „La mulți ani!", „La mulți ani!", „La mulți ani!" — în variante verzi, roşii, albastre.

Un bătrînel pirpiriu, cu nişte pîslari enormi, cu o bărbuță acoperită de promoroacă, vinde brazi dintr-o grămadă rezemată de zid. Cu cîteva ore în urmă, se vindeau ca pîinea caldă; acum însă nu-i mai cumpără nimeni: e tîrziu. Bătrînelul — singurul personaj prozaic — tropăie pe loc ca să se încălzească, pocnindu-şi, ca birjarii, palmele înmănuşate.

Bărbatul şi femeia căreia Vadim îi răsturnase cumpărăturile se opriră lîngă un „Moskvici" cam vechi.

— Nu luați un brăduț? Marfă ieftină, preț redus...

Uifornița îi cîntă un cîntec de leagăn:
Dormi, brăduțule, dormi, drăguțule...

„La mulți ani!", „La mulți ani!", „La mulți ani!" — variante verzi, roşii, albastre.

Totul e în ordine, oraşul se scaldă în cascade de văpăi, iar el, energeticianul-şef, vrea să alerge la combinatul chimic. Nu-i nevoie, totul e în ordine.

Vadim îşi pironi privirea asupra sticlei de şampanie din vitrină. Dincolo de geam e cald, lumină, plăcile de faianță strălucesc; acolo nu pot pătrunde nici gerul, nici zăpada. Dar mai trece o secundă-două, şi Vadim observă că vitrina începe să se întunece abia perceptibil. Şi la becurile de pe stradă se simte parcă un efort, o oboseală. Şi nici urarea de pe acoperiş nu-şi mai revarsă slovele roşii, albastre, verzi chiar atît de puternic şi de firesc, ci parcă tremură uşor. Ai impresia

că şi oraşul începe să se închircească încetul cu încetul.

Vadim se repezi la „Moskvici" şi apucă de mînerul uşii :

— Tovarăşi... Vă rog...

— Noi nu sîntem taxi.

— E foarte important... Altfel, nu v-aş fi rugat...

Bărbatul îşi întoarce faţa spre el :

— Unde vreţi să mergeţi ?

— La combinatul chimic.

— Oho ! Nu, nu ne este în drum.

— La combinatul chimic se poate întîmpla o catastrofă. Înţelegeţi : o catastrofă !... Chiar şi victime omeneşti...

Femeia şi bărbatul schimbară repede o privire, apoi se uitară neîncrezători la Vadim. Căciula lui neagră, trîntită pe-o ureche, avea în partea dreaptă un smoc sur. Şi smocul acela sur, deasupra obrazului rotund şi răvăşit, era absurd de înduioşător. De sub el, ochiul îi implora cu ardoare — asta e sigur.

Proprietarii „Moskvici"-ului şovăiau. Femeia, cu o căciuliţă roasă de blană de iepure, cu buze palide şi ochi rotunzi, inexpresivi. El — un vlăjgan blajin, într-un palton nou şi ţeapăn, larg ca un sac.

— Şi aşa am întîrziat, rosti timid femeia.

Bărbatul aruncă o privire posomorîtă spre ceasul de la mînă.

— Ei, hai, urcaţi-vă...

Adunîndu-şi poalele ţepene ale paltonului, se aşeză stîngaci la volan.

— Pe unde-o luăm ? Prin Prohorovka sau prin Piaţa Comunei ?

— Pe unde vreţi, numai să fie repede !

„Moskvici"-ul porni fără grabă.

Trecură pe lîngă pîslarii bătrînelului, care continua să tropăie pe loc ; şcolăriţele le tăiară drumul, traversînd strada.

Mai repede ! Mai repede !

„Moskvici"-ul coti de pe bulevard şi o luă pe nişte străzi şi ulicioare înguste, hurducîndu-şi zdravăn pa-

sagerii la hopuri. Aici nu-i mai izbea atmosfera sărbătorească, aici domnea o noapte ca toate nopţile ce succed zilelor obişnuite de lucru, cu nelipsitele felinare legănîndu-se peste caldarîmurile troienite.

Mai repede, mai repede !

Iar proprietarii „Moskvici"-ului se consultau îngrijoraţi :

— Am impresia că bate ceva la axul din spate. Tu auzi ?

— Nu, nu aud nimic...

— Uite, iar...

— Trebuie să fie roţile care se ating de zăpada îngheţată sub aripi.

Mai repede ! Mai repede !

De cinci ani de cînd Vadim lucrează la combinatul chimic, curentul electric n-a fost întrerupt niciodată. Venea zi şi noapte, neîntrerupt zi şi noapte, luni, ani, poate chiar decenii de-a rîndul... N-aveau turbină proprie. Nici măcar o turbină ! Şi cît era de necesară !

Cu un an înainte se pusese problema construirii la combinatul chimic a unei termocentrale electrice sau, cel puţin, a unei turbine de termoficare de patru pînă la şase mii de kilowaţi. Tatăl lui se declarase hotărît împotriva acestui proiect : nu-i avantajos, nu-i rentabil. Încă un an-doi şi vor ajunge aici, din două părţi, magistralele sistemelor învecinate ; vor face parte dintr-un uriaş inel energetic şi atunci deranjamentele vor fi excluse ; nu are nici un sens să se irosească bani pentru construirea unor pigmei. Majoritatea tăcea, pe de-o parte pentru că nu-i bine să-ţi strici relaţiile cu atotputernicul stăpîn al energiei electrice, pe de altă parte pentru că problema nu-i interesa pe toţi şi, după cum se ştie, nu-i bine să te legi la cap cînd nu te doare. Vadim l-a contrazis pe tatăl său faţă de toată lumea ; directorii de uzine şi combinate au schimbat priviri amuzate ; chipul tatălui era mai întunecat decît lambriul din lemn de stejar. După şedinţă, s-a apropiat de Vadim cu bărbia ieşită înainte şi fulgere de mînie în ochi. A avut loc o discuţie scurtă şi de aici a început supărarea dintre ei.

Nu există alimentare de rezervă ! Magistralele sistemelor vecine n-au ajuns încă pînă aici. Dacă se întrerupe curentul, combinatul chimic va fumega ca un foc peste care s-a turnat apă. Mai repede ! Mai repede !

— Ce are ? Parcă se poticnește ?

— Carburatorul își face de cap. N-ajung să-l pun la punct.

Mașina ieși pe o șosea dreaptă și largă, luminată cu neon. De aici mai erau doi kilometri pînă la combinat.

Galka naște... Curentul va fi întrerupt întîi la maternitate și apoi la combinat... I-a cumpărat flori... Becurile ard, deci la combinat totul este în ordine. De ce a plecat nebunește ?... Mai bine s-ar întoarce...

— Nu mai bate supapa.

— Nu se mai aude.

— Și presiunea uleiului este normală.

— Normală. Se ține bine bătrînelul.

Vechiul „Moskvici" zboară pe șoseaua dreaptă cu toată capacitatea puterilor sale limitate. În lumina lividă-albăstruie a becurilor luminiscente șoseaua pustie pare moartă, imaterială, un drum fantastic spre necunoscut.

Lumina arde, sufletul lui Vadim e sfîșiat în două. Combinatul — Galka ! Înainte, mai repede — va ajunge la timp ! Înapoi ! Nu are ce căuta înainte...

Becurile ard, șoseaua e pustie. În depărtare se zăresc luminile combinatului.

8.

Ziua aceea era pentru Vasili Vasilievici Stolearski o zi deosebită. Nu se întîmplase nimic — nici bun, nici rău, absolut nimic. Ca de obicei, a sosit dimineața la biroul dispecerului, a luat cunoștință de graficul suplimentar care se trimite în ajunul tuturor sărbătorilor, a luat legătura cu centralele, a confirmat : Centrala electrică raională de stat Cernușinskaia poate să oprească la orele 20,30 două turbine pentru repa-

rației. S-a dus acasă, a luat masa, iar către seară, cînd aviditatea orașului a început să crească cu fiecare secundă, dînsul se afla din nou în biroul dispecerului. Așa-i serviciul...

Ziua de 31 decembrie era pentru Vasili Vasilievici o zi deosebită pentru că în zori își transportase fata la maternitate și pentru întîia oară înțelesese limpede : va fi bunic.

De statură mijlocie, nici gras, nici costeliv, cu un început de chelie deasupra frunții, ca semn al vîrstei. Pe chipul lui palid, cu trăsături regulate, se întipărise parcă o expresie neutră — rezervă politicoasă, ori, poate, sfiiciune înnăscută, ascunsă cu grijă sub masca unei politeți inexpresive. Totdeauna avea o cămașă impecabilă, totdeauna purta cravată, iar costumul de fiecare zi era totdeauna proaspăt călcat. Se adresa tuturor cu „dumneavoastră" și toți, la fel, i se adresau cu respect. După ce făceau cunoștință cu Vasili Vasilievici, oamenii îl uitau îndată, iar dacă se făceau prezentările a doua oară, întrebau : „Mi se pare că ne-am mai întîlnit undeva ?"

În cadrul sistemului energetic lucra de treizeci de ani, ceva mai puțin decît Ivan Kapitonovici Sokovin. Nu putea spune că e nemulțumit de viață, totuși se socotea un ratat. Dispecer-șef, oricum, înseamnă ceva ! Dar era conștient că deocamdată nu realizase încă ceea ce ar fi trebuit să realizeze. Bunăoară, ar fi putut semnala inginerului-șef Golubko că în rețelele raionale se micșorează puterea cu aparatajul de deconectare în funcție de frecvența de descărcare a sarcinii — acest lucru e primejdios, poate să aibă urmări neplăcute. Ar fi putut da unele sugestii la proiectarea substației raionale... Și cîte altele... Dar Ivan Kapitonovici, directorul cel atotputernic, adeseori nu ținea seamă nici de părerea lui Golubko, iar pe Vasili Vasilievici nu-l consulta niciînd. Lui Vasili Vasilievici nu-i sta în fire să plictisească pe alții cu sfaturi pe care nu i le cere nimeni. Deocamdată își îndeplinește cuminte serviciul... Dar întîmplarea poate face minuni. De pildă, întîmplarea îl poate ridica pe un om simplu

atît de sus, încît noroadele să-i pomenească numele peste veacuri. Fără ajutorul întîmplării, geniile pingelesc cizme sau devin simpli contabili.

El nu visa să ajungă peste noapte un fel de Napoleon. Aştepta numai cu răbdare ceva, anumite împrejurări favorabile care să-l ajute să-şi valorifice modestele lui aptitudini. Modestele! Vasili Vasilievici era conştient de valoarea lor. Aştepta să realizeze ceva mai deosebit decît munca lui de toate zilele, ceva care să iasă din comun.

Într-un rînd, s-ar fi putut spune că i se ivise asemenea prilej. Vasili Vasilievici fusese trimis în deplasare pe rîul Beresteanka, unde pe vremea aceea abia începuseră lucrările în vederea construirii unei importante centrale hidroelectrice. Izbutise să descopere o neconcordanţă în planificare : o ramificaţie de cale ferată care se construia în grabă spre nişte zăcăminte de minereu descoperite recent pătrundea în zona inundabilă. Vasili Vasilievici a făcut un calcul conştiincios, a întocmit un raport şi l-a prezentat lui Ivan Kapitonovici. Acesta, prin influenţa de care se bucura, trebuia să convingă persoane şi mai influente : statul poate suferi pagube de milioane de ruble. Să salveze milioane de ruble — iată prilejul mult aşteptat, momentul cînd va răsări steaua lui Vasili Vasilievici.

Ivan Kapitonovici a citit raportul şi a exclamat indignat :

— Se bagă proştii cu capu-n laţ! Şantierul nostru este mai important, n-o să jucăm noi cum ne cîntă ei! — Şi făgădui : — Am să intervin şi o să-i fac pe ei să joace.

A intervenit. Ramificaţia a fost mutată, deşi cu oarecare întîrziere. Cineva a zburat din post, altcineva a primit o săpuneală straşnică. La şedinţele de conducere, unde Vasili Vasilievici nu avea acces, era preaslăvit Ivan Kapitonovici Sokovin, ca un om care a dat dovadă de perspicacitate, care se îngrijeşte nu numai de interese locale înguste şi care a salvat astfel milioanele statului.

Vasili Vasilievici nu scontase să-şi facă un capital din asta, să se înalţe ; dar faptul că fusese lăsat deoparte cu atîta nepăsare, că nimeni nu-l întrebase şi nu-l consultase, că nici măcar nu se pomenise de existenţa lui, era jignitor.

Steaua răsărise, dar nu pentru Vasili Vasilievici. Începu să aştepte cu răbdare alt prilej. Şi-l aştepta mereu.

În dimineaţa acestei zile, de cum se trezi îşi aduse aminte de fata lui, îşi aduse aminte că în anul care vine i se va spune bunic. Bunic, asta înseamnă că, de fapt, şi-a trăit viaţa. Iar el socotise mereu : tot ce fac sînt numai pregătiri, paşi spre ceva mult mai serios. Ce anume ? Cînd ? Împlinise cincizeci de ani...

Astăzi Vasili Vasilievici plecase la lucru pe drumul său obişnuit, privind cu luare-aminte feţele trecătorilor : tineri care au înaintea lor toată viaţa, bătrîni, oameni de vîrstă mijlocie şi oameni de seama lui, despre care nu se poate încă spune că sînt bătrîni, dar care au simţit apropierea bătrîneţii. Sînt oare mulţi aceia cărora le-a răsărit steaua ? Majoritatea sînt fiinţe şterse în oceanul nemărginit al omenirii. Vor muri şi pe mormîntul lor vor fi săpate cifre care nu vor spune nimic : născut la data cutare, decedat la data cutare. Şaizeci, optzeci, nouăzeci de ani, dar ce au cuprins în ei aceşti ani ?

De fapt, speranţele s-au prăbuşit, visurile s-au spulberat. Ce poate fi mai îngrozitor ? Dar Vasili Vasilievici nu era cuprins de deznădejde. Nu-i o excepţie, e la fel cu toată lumea. E frumos să culegi stele din cer, dar ce poţi face ?... Firesţe, e trist...

Sînt zile în viaţă care ţi se întipăresc pe veci în amintire, nu datorită unor întîmplări neobişnuite ori unor zguduiri, ci datorită unor salturi sufleteşti. Vasili Vasilievici încerca senzaţia unui asemenea salt acum, în ajun de An nou. Încă o trăsătură a maturităţii, încă o descoperire a propriului eu. Cum să-i spui ? Un pas spre bătrîneţe ? Poate...

9.

Biroul dispecerului este o sală vastă, cu ferestre înalte din podea pînă în tavan. Între pereţii săi ar putea juca în voie două echipe de volei.

Trecînd întîia oară pragul biroului dispecerului, atunci cînd zugravii abia plecaseră cu scările lor duble din clădirea nou-construită, Vasili Vasilievici nu se simţise într-o lume nouă pentru el. Sistemul energetic se dezvoltase în decursul anilor, paralel suferise schimbări şi biroul dispecerului, tablourile de comandă fuseseră reutilate, apăruseră aparate noi — dar toate aceste inovaţii, la fel ca şi schimbările întîmplătoare ale peisajului pentru locuitorul rural, deveneau imediat familiare.

Împingea uşa ce purta o tăbliţă cu inscripţia severă şi laconică : „Intrarea oprită", şi vedea o masă lungă, în faţa căreia se aflau aparate — voltmetre şi sumatoare. Cu un gest intrat în obişnuinţă, arunca o privire spre acele aparatelor : toate stăteau încremenit înclinate spre dreapta, semn că totul este în ordine la centralele electrice care funcţionează la sute de kilometri de această clădire înălţată pe cheiul oraşului, că totul este în ordine la substaţii, pe liniile de înaltă tensiune ce străbat, cu pasul lor de giganţi, păduri, cîmpii, mlaştini şi rîuri. Deasupra voltmetrelor şi sumatoarelor atîrnă dulăpioarele cu uşiţe de sticlă ale frecvenţmetrelor. Sub geam, penităle trasează o linie oscilantă pe o bandă lată de hîrtie. O linie dreaptă, liniştită, înseamnă că în diferitele puncte ale raionului energetic rotoarele grele ale generatoarelor se rotesc sincron, ca nişte soldaţi ce păşesc în cadenţă ; înseamnă că turbinele efectuează numărul prescris de rotaţii pe minut.

În dreptul mesei — fotolii. Lîngă fiecare fotoliu — cîte un comutator cu un set de pîrghii, un telefon şi selectoare pe suporturi pliabile.

Mai spre perete — altă masă, dacă se poate numi aşa. Lîngă ea nu sînt nici fotolii, nici scaune, nimeni nu se aşază vreodată. Pe această masă n-ai unde

pune o hîrtie ; pe fiecare centimetru pătrat se află un buton, un comutator sau un mîner care se poate aprinde ca un bec. Este tabloul de comandă al schemei de dispecer.

Schema dispecerilor... Văzînd-o, un neinițiat simte un fior : uite-o, taina transpusă din romanele științifico-fantastice în viața reală. Schema este o fereastră magică deschisă spre imensa întindere a raionului energetic, spre un teritoriu numai cu puțin mai mic decît cel al Franței.

Uriașul panou albastru ocupă tot peretele. De pe acest tablou te privesc ochi rotunzi, triunghiulari sau pătrați, care ard obișnuit cu lumină roșie, iar uneori verde. Par niște constelații risipite pe bolta cerească. Fiecare constelație își are denumirea ei proprie : centrala electrică raională de stat Cernușinskaia, centrala electrică raională de stat Vîsokovskaia, centrala hidroelectrică Beresteanskaia, substația „Vest", substația „Est"... Fiecare constelație reprezintă un centru energetic.

Pînă la centrala electrică Vîsokovskaia sînt vreo trei sute de kilometri — aproape o zi de mers cu trenul. Dar dacă la această centrală se întîmplă un deranjament — de pildă, scade presiunea cazanelor sau se deconectează un generator — în aceeași secundă, într-o fracțiune de secundă, Vasili Vasilievici, care stă în fața panoului albastru al schemei de dispecer, află despre această avarie adeseori chiar înaintea acelora care se află acolo, la centrală. Ridică receptorul :

— Ce s-a întîmplat la voi ?

Ochii rotunzi, pătrați, triunghiulari prind să clipească și, în locul luminii roșii, care vestește : „Totul este în ordine", se aprind lumini verzi : „Luați măsuri". În această clădire, culoarea verde reprezintă alarma, nu cea roșie.

De obicei, în fața tabloului din sala de dispecer stă un singur dispecer de serviciu, dacă n-o socotim și pe operatoarea de la telefon. Dispecerul de serviciu, vreun Vitea Șapocikin, proaspăt inginer ieșit nu-

mai de cîțiva ani de pe băncile facultății, e un tînăr ca toți tinerii : pasionat spectator al meciurilor de fotbal, amator de operetă, băiat de viață în societate. Ca dînsul întîlnești pe stradă la tot pasul. Dar în clipa cînd se așază în fotoliul său de lucru, acest Vitea devine un dictator atotputernic, al cărui cuvînt e lege. Șefii centralelor electrice, și ai substațiilor, energeticieni cu părul cărunt, sînt datori să i se supună fără nici o discuție. Secretarul comitetului regional de partid sau președintele comitetului executiv regional, oamenii cei mai influenți din regiune, nu s-ar încumeta să oprească un laminor la un combinat metalurgic. Pentru aceasta ei trebuie să ia legătura cu Moscova, să obțină aprobare de la centru. Dar Vitea Șapocikin poate da ordinul : opriți ! Și-l vor opri. Și să nu-ți treacă prin minte să nu i te supui ; cu Vitea Șapocikin o pățești urît. El poate întrerupe curentul pentru întregul combinat, cu laminor cu tot. În timpul serviciului, el e domn și stăpîn absolut care tronează în fotoliul său de dispecer. Se înțelege că Vitea Șapocikin trebuie să-și manifeste atotputernicia cu multă băgare de seamă și nu după bunul său plac. El nu are dreptul să greșească ; pentru greșeli, înălțimea sa dispecerul Vitea Șapocikin este aspru pedepsit.

Cinci suverani de acest fel se află în subordinea lui Vasili Vasilievici Stolearski. Trei dintre ei asigură schimbul de trei ture, iar doi sînt de rezervă, înlocuiesc pe ceilalți în zilele lor libere, în timpul concediilor, în caz de boală.

Astăzi este o zi de mare răspundere, de aceea e de serviciu Vasili Vasilievici în persoană.

Trei oameni se află în sala vastă și puternic luminată : Vasili Vasilievici, Vitea și telefonista care șade într-un colț, lîngă centrala ei.

Vitea Șapocikin are părul scurt și aspru ca peria, pistrui pe față, care nu-i dispar nici iarna, nici vara, gît vînjos, strîns în gulerul scrobit al cămășii, cravată vișinie, haină de culoarea cafelei cu lapte. S-a gătit astăzi ca un ginere. E de la sine înțeles că îndată

după serviciu se va grăbi la un revelion. Vitea frunzărește registrul, cască din cînd în cînd, se uită des la ceas. Astăzi nu prea are chef de lucru...

Telefonista trasează sîrguincios, pe niște foi de hîrtie lungi, curbele de consum de energie electrică. Curbele coboară, sarcinile încep să scadă — se simte apropierea sărbătorii.

Vasili Vasilievici, odihnindu-și pe masă mîinile cu degetele strînse, se gîndește la ale lui — la Anul nou care nu-i aduce nimic nou.

Acele voltmetrelor și sumatoarelor se mențin stabile pe diviziunile cuvenite. Frecvențmetrele scriu tăcute letopisețul fără de sfîrșit al fiecărui minut, al fiecărei secunde. Schema, cuprinzînd întregul perete, arde în focuri de rubine. Culoarea roșie este culoarea ordinii.

În sală e liniște, liniștea muncii cotidiene. Vasili Vasilievici s-a obișnuit cu ea, îl dispune la visare și.... îl liniștește.

10.

Pentru ca acele aparatelor să nu lunece de pe diviziunile cuvenite, pentru ca luminile schemei să ardă roșii, liniștitoare, la depărtări de sute de kilometri, în fiecare centrală, mori puternice macină bucăți de cărbune, prefăcîndu-le într-o pulbere fină pe care ventilatoare uriașe o vîntură spre cuptoarele încinse ale cazanelor — fiecare cazan fiind cît un căsoi de zece etaje. Aburul din cazane izbește paletele turbinelor, făcînd să se rotească arbori de transmisie în greutate de cîteva tone, antrenînd rotoarele generatoarelor... Toate rotoarele de la toate centralele se rotesc în același ritm, în cadență, ca niște soldați, și e o mare nenorocire dacă vreunul pierde „pasul".

Cinci centrale servesc orașul. Patru termice, alimentate cu cărbune, și o hidrocentrală. Cinci centrale, risipite în diferite direcții.

În est sînt două: centrala Soboleanskaia, numită astfel după satul Soboleanî, care a crescut o dată cu

centrala, transformîndu-se într-un orăşel muncitoresc, cu şosea, linie de cale ferată şi club mare ; cea de-a doua — Rudnogorskaia — se află lîngă Rudnogorsk, oraş în plină dezvoltare.

Două centrale, două constelaţii pe firmamentul albastru din biroul de dispecer. De la ele pornesc linii roşii, fiecare de cîte o sută zece kilowolţi. Ele se sfîrşesc la substaţia „Est", de la care, pe schemă, pleacă o linie galbenă, linia de înaltă tensiune de două sute douăzeci kilowolţi.

Umăr la umăr, două coloane de stîlpi metalici poartă cîte trei conductori răsuciţi, de grosimea unui trunchi de mesteacăn tînăr şi de o lungime de peste două sute de kilometri, peste văi şi dealuri, cîmpii şi mlaştini ; bungetele cele mai nepătrunse se deschid respectuoase în faţa drumului lor drept ca o coardă de arc întinsă. Trei conductori masivi şi răsuciţi — un fluviu de energie electrică ce se varsă dinspre răsărit în oraş. Numai datorită acestor fire fabricile şi uzinele pot lucra, becurile din tavan se aprind la răsucirea comutatorului, circulă tramvaiele şi troleibuzele şi trag la peron trenurile electrice.

Oraşului nesăţios nu-i ajunge însă un singur fluviu energetic. Dinspre nord-vest se varsă în el a doua linie, însemnată şi ea cu galben pe schemă. Fluviul acesta este alimentat de maşinile altor trei centrale — hidrocentralele Cernuşinskaia, Vîsokovskaia şi Beresteanskaia. Două fluvii, două focare energetice care nu se sting nici ziua, nici noaptea, nici vara, nici iarna — iată ce are în stăpînire Ivan Kapitonovici Sokovin.

Vasili Vasilievici îşi aminti că la ora asta trebuie să fi început a sosi oaspeţii lui Ivan Kapitonovici. Ridică receptorul şi formă un număr. Răspunse soţia lui Vasili Vasilievici — Bronislava Semionovna. Nu, Galocika n-a născut încă, pînă acum n-au telefonat... Apoi se auzi glasul de bas al lui Ivan Kapitonovici : „Îndată ce eşti liber, vii încoace. Ţinuta de gală"...

Vasili Vasilievici puse receptorul la loc şi se uită la ceas : abia opt şi zece ; mai are de stat aici vreo oră.

Vitea Şapocikin puse deoparte registrul, apoi întinse şi el mîna spre telefon.

— Cu Verocika, vă rog... Vera, alo! Te pregăteşti!... Ce fac eu? Stau... Nu, nu aşa curînd. Schimbul vine pe la unsprezece. Ce să-i faci, aşa-i serviciul! La unsprezece şi jumătate sînt acolo. E la doi paşi...

Telefonul de lîngă Vasili Vasilievici începu să sune. Inginerul de serviciu de la Cernuşinskaia cerea aprobarea să oprească două generatoare pentru reparaţie.

După cîteva minute, doi ochişori rotunzi, care pînă atunci arseseră pe schemă cu o lumină roşie şi egală, începură să clipească cu lumină verde. Cei de la Cernuşinskaia opriseră două generatoare din cele cinci.

Vitea Şapocikin se apropie fără grabă de schemă, trase de un mîner pe tabloul de comandă şi agăţă peste ochii care clipiseră cu lumină verde cîte o etichetă cu litera „C", ceea ce înseamnă „reparaţii curente". Apoi, tot aşa, fără grabă, se aşeză din nou la locul său şi, încreţindu-şi fruntea sub chica tăiată scurt, trecu acest eveniment în registru...

11.

La kilometrul 41 de la substaţia „Est", dacă mergi de-a lungul liniei cam cincizeci de kilometri de la biroul de dispecer, sînt doi stîlpi: unul la marginea pădurii, celălalt în mijlocul cîmpului. Aceşti stîlpi nu se deosebesc cu nimic de miile de alţi stîlpi la fel. Se sprijină tot atît de trainic pe fundaţiile lor de beton, de ei atîrnă aceleaşi ghirlănzi grele de izolatoare; la fel cu toţi ceilalţi, duc pe umerii lor trei conductori masivi şi răsuciţi, fiecare de grosimea unei parîme solide.

În noaptea aceea, viscolul troienise fundaţiile, şuierînd printre coastele de fier ale armăturii şi legănînd firele grele. Şi cu toate că pe cîmp, între aceşti doi stîlpi, trecea un drum — un drum obişnuit de sănii, de la un sat la altul — în jur era linişte şi pustiu.

Nimeni nu avea chef să pornească la drum în preajma nopții, și încă în ajun de Anul nou. Poate doar iepurii săreau în zigzaguri printre troienele vecine, sau vreun lup flămînd trecea grăbit prin apropiere.

Capetele conductorilor de înaltă tensiune se fixează cu bride. Una din aceste bride atîrna, legănîndu-se în aer, între doi stîlpi. Fusese pusă cu mulți ani în urmă și între timp probabil că slăbise, totuși continua să țină.

În acea noapte pustie de Anul nou, după cum avea să se stabilească ulterior, vîntul nu fusese puternic, viforul nu se dezlănțuise. Bătea în pale un vînt obișnuit, stîrnind pulbere de nea pe nămeți. Dar brida n-a rezistat...

Firul acela gros se prăbuși cu trosnet, împrăștiind scîntei pe zăpada netezită de vînt. Miezul de oțel al conductorului răsucit se îndoi ca un arc și capătul său atinse firele vecine. În mijlocul cîmpului adormit sub nămeți se auzi un bubuit, bezna deasă fu sfîșiată de flăcări și pe zăpadă se risipi un adevărat snop de scîntei mari.

Scurtcircuit !...

La substație, cale de patruzeci kilometri de acest loc, este un tablou cu felurite aparate. Cît timp arborii turbinelor se rotesc, focul duduie în cazane, curentul se transmite pe conductori, uriașul sistem lucrează încordat — aparatele acelea dorm liniștite. Dacă totul este în ordine, dacă nu s-a întîmplat nici un deranjament, trec ani de-a rîndul, uneori chiar decenii, fără ca ele să înregistreze vreo mișcare.

Dar acum s-a produs un deranjament — scurtcircuit ! În aceeași clipă, protecția prin relee — micile aparate de pe tabloul de comandă al substației — s-a trezit din somnu-i lung, trimițînd semnale : să fie deconectată linia ! Deconectare !

Deconectare ! Altfel curentul va preface în scrum înfășurările regeneratoarelor din centralele electrice. Deconectare ! Altfel mașinile vor ieși din funcțiune ! Deconectare — ca avaria să nu se întindă mai departe,

aidoma incendiului pornit de la un băţ de chibrit aruncat. Deconectare ! Ordin categoric.

Iar întreruptoarele... Nu, ele nu seamănă cu cele fixate în pereţii locuinţelor care aprind şi sting becul, supunîndu-se unei simple apăsări a degetului. Nu seamănă nici cu întreruptorul cu pîrghie de pe tabloul de marmură. Să deconectezi o linie de înaltă tensiune, să întrerupi cursul puternicului fluviu energetic nu-i lucru chiar atît de uşor. Întreruptorul cu pîrghie sau cel din perete ar arde într-o infimă fracţiune de secundă, prefăcîndu-se în abur încins — vai de acela care ar fi ţinut mînerul pîrghiei sau ar fi apăsat pe butonul întreruptorului.

Întreruptoarele pe liniile de înaltă tensiune sînt nişte maşini greoaie, nişte cilindri pe care un singur om nu-i în stare să le cuprindă cu braţele, nişte turnuri înalte cît casa, pline cu ulei sau aer comprimat. Acolo, în ulei, are loc întreruperea puternicului curent, acolo se stinge focul pe cale să izbucnească. Mîna omului nu se atinge de nimic, întreruptorul acţionează singur.

Ordin : deconectare ! Şi întreruptoarele execută ordinul.

În clipa aceea au înviat alte aparate.

Poate că scurtcircuitul este întîmplător. Poate că nişte copii au înălţat un zmeu cu o coadă de sfoară şi zmeul s-a prins printre fire. Poate că o creangă subţire a fost smulsă de vînt şi, căzînd peste conductori, a provocat un scurtcircuit... Zmeul cel cu coadă de sfoară va arde, crenguţa va cădea carbonizată la pămînt — nu e nevoie să întrerupi linia, să opreşti pentru multe ore cursul fluviului de energie, nu e nevoie să aştepţi sosirea brigăzii de întreţinere a liniei, să stabileşti ce s-a întîmplat. Linia trebuie pusă din nou în funcţiune.

Aparatele de reconectare au funcţionat...

Dar nu, nu este o întîmplare. Scurtcircuitul se menţine. Protecţia prin relee transmite din nou ordinul „deconectare“ ! De astă dată — ordin definitiv.

Tot acest proces s-a desfăşurat atît de rapid, încît prima scînteie a flăcării nici n-a apucat să cadă pe

pămînt : deconectare, reconectare şi iar deconectare. Inteligentele aparate şi-au îndeplinit misiunea şi acum e rîndul oamenilor să descurce buclucul.

12.

În aceeaşi clipă, tot oraşul se învălui în beznă. Vitrinele magazinelor se întunecară, felinarele se stinseră, slovele scînteietoare de pe acoperişuri amuţiră şi ele. Brazii împodobiţi din pieţele publice, reflectoarele de pe patinoare, lămpile din tavane şi cele de pe măsuţe, toate se stinseră — dar numai pentru o secundă.

Şi cum lumina se aprinse din nou, nimeni nu luă în seamă întîmplarea.

— Poftim, uite cum se joacă ! — şi fiecare îşi văzu mai departe de treburi.

13.

În aceeaşi clipă, pe schema din biroul de dispecer se porni o sarabandă de focuri semnalizatoare. Aproape întreaga parte dreaptă începu să clipească des, cu lumini verzi de alarmă. Acele voltmetrelor şi ale sumatoarelor se aplecară spre stînga. În loc de o linie dreaptă, acele frecvenţmetrelor începură să traseze o curbă descendentă. În analele lor se sfîrşise epoca de pace şi începea perioada de răzmeriţă.

Din cele două fluvii energetice care alimentau oraşul, unul secase. Oraşul însă continua să fie nesăţios.

Vasili Vasilievici apăsă sub masă pedala selectorului.

Pînă în acea clipă, vasta sală fusese despărţită de centrale şi substaţii prin cartiere, păduri, rîuri şi lacuri ce se întind pe distanţe de zeci şi chiar sute de kilometri ; acum însă distanţa dispăruse şi în orice punct al uriaşului sistem energetic avea să se audă glasul lui Vasili Vasilievici, glasul omului care stă în fotoliul dispecerului şi al cărui cuvînt este pentru

toți literă de lege. O simplă mișcare, abia perceptibilă, și Vasili Vasilievici făcu legătura dintre el și întregul univers pe care îl avea în stăpînire.

— „R-1“ ! „R-2“ ! rosti Vasili Vasilievici în pîlnia neagră a selectorului.

Numise două substații orășenești, cele două puncte de acces în care se vărsau fluviile de energie electrică. „Raionala 1“, „Raionala 2“, de la care pornesc în toate direcțiile cablurile subterane ce luminează orașul, alimentează uzinele, fabricile, mijloacele de transport, posturile de radio, telefonul, telegraful...

— „R-1“ ! „R-2“ !

În liniștea ce domnise pînă atunci în sala de dispecer, se auzi deodată o voce de femeie, limpede ca a unui copil, și o voce de bărbat cu modulații de bariton.

— Aici „R-1“ !

— Aici „R-2“ !

— Deranjament pe liniile răsăritene !... Deconectați primele trei circuite după graficul de deranjament. Rețeaua pentru deservirea populației rămîne neatinsă ! Reduceți cîte treizeci de mii !

— Am înțeles ! rostește glasul de femeie.

— Înțeles ! Reduc cu treizeci ! raportează milităreste baritonul.

Peste două-trei secunde, orașul va consuma cu șaizeci de mii de kilowați mai puțin. Dar încă înainte ca Vasili Vasilievici să fi apăsat pe pedala selectorului, în tot orașul intraseră în funcțiune sute de aparate-străjeri, aparate puse să stea de veghe. Fără să fi fost nevoie de nici o comandă, ele deconectaseră unele obiective neînsemnate.

Și lumina se restabili. Părea că se revarsă din plafoniere cu aceeași putere ca și înainte. Un ochi experimentat însă ar fi putut observa că filamentele becurilor oscilau ritmic, ca și cum ar respira din greu, cu efort. Acele aparatelor nu mai dădeau impresia acelei armonii calme ce domnise cu un minut înainte. Frecvențmetrele continuau să traseze o linie ce se prăbușea într-o parte, continuau să vestească răzmeriță.

— „Estul", chemă Vasili Vasilievici.
— Aici substaţia „Est" !...
— Raportaţi situaţia.

14.

Aparatele acelea inteligente îşi îndepliniră misiunea, lăsîndu-i acum pe oameni să se descurce în povestea asta încîlcită. Şi oamenii se apucară de lucru.

Inginerul de serviciu de la substaţia „Est", cu care tocmai vorbise Vasili Vasilievici, puse în funcţiune un nou aparat — „inspectorul liniei", sau „IL", rudă bună cu aparatele radar, care, pe timp de război, caută în văzduh avioanele inamice ; „IL" trimise o undă, dar nu în eter, ci pe conductor. Unda alunecă pe conductor şi, deodată, stop ! În loc de metal — aer, un mediu diferit. Unda se izbi de el şi, aidoma razei de soare într-o oglindă, se reflectă şi făcu cale-ntoarsă. Pe ecranul „IL"-ului apăru o pată de lumină.

Fuga încolo, reflexia, fuga înapoi — toate nu durară decît o imperceptibilă fracţiune de secundă, căci o secundă întreagă reprezintă pentru undă o veşnicie : în acest răstimp, ea poate ocoli de peste şapte ori pămîntul la ecuator, poate călători pînă la lună.

Din pricina caracterului grosolan al simţurilor sale — inerent tuturor oamenilor — inginerul de la substaţia „Est" n-ar fi putut surprinde diferenţa de timp între pornirea aparatului şi apariţia petei jucăuşe de lumină pe ecran. Aparatul însă îi comunică timpul exact, permiţîndu-i să calculeze distanţa pînă la punctul întreruperii : patruzeci de kilometri şi şase sute de metri ; calculul este precis : aparatul poate greşi cel mult cu cincizeci — o sută de metri.

Acum, inginerul de la substaţia „Est" îi raportă lui Vasili Vasilievici :

— Întreruperea ambelor linii la kilometrul patruzeci şi unu, în apropiere de satul Mitkin Dvor, între stîlpii o sută şaizeci şi doi şi o sută şaizeci şi trei...

15.

Timpul se scurge nepăsător, secundă după secundă, şi fiecare din aceste secunde este un salt spre catastrofă.

Trei centrale alimentează acum oraşul, trei centrale nu-l pot sătura. Oraşul le sugrumă, iar după ce le va fi sugrumat, va agoniza şi el : lumina se va stinge, mijloacele de transport vor fi paralizate, apa va înceta să mai curgă din robinete ; se vor opri pompele care trimit căldură în radiatoarele locuinţelor, casele vor înţepeni de frig.

Oraşul are cinci sute de mii de locuitori. Cinci sute de mii în oraşul propriu-zis, alte cinci sute de mii în suburbii şi cel puţin încă două milioane în oraşele mai mici şi în aşezările muncitoreşti, alimentate şi ele de aceleaşi centrale electrice. Milioane de oameni care, în clipa de faţă, se felicită unii pe alţii : „La mulţi ani ! Să fie cu noroc !".

Necruţător, timpul îşi picură secundele. Timpul este duşmanul. Dar tot el poate fi şi salvatorul. Peste vreo oră, aviditatea oraşului va scădea şi atunci cele trei centrale îl vor putea alimenta fără efort — străzile vor fi scăldate în lumini, porţile teatrelor vor îmbia lumea cu luminile lor, vor sclipi în focuri brazii din pieţele publice. De-ar trece secundele cele primejdioase ! Ele nu sînt elastice, nu pot fi lungite — ele nu pot decît să fie umplute pînă la refuz cu activitate.

Vasili Vasilievici acţionează :

— „Vestul" !

Din depărtări vine răspunsul docil :

— Aici substaţia „Vest".

— Deconectaţi Semionovsk şi Razvodino !

— Am înţeles !

Oraşul Semionovsk are o sută de mii de locuitori, Razvodino — şaizeci de mii. Un necunoscut, Vasili Vasilievici Stolearski, cu un singur cuvînt, îi cufundă pe toţi în beznă. Şi cum i-a cufundat, a şi uitat de ei : trebuie să acţioneze, timpul este necruţător.

Acele aparatelor continuă să coboare : orașul cel mare, principalul consumator de energie, sugrumă centralele electrice ; încăpățînat și orb, orașul cel mare merge drept spre catastrofă.

Secundă după secundă — nu-i timp de chibzuieli.

Vasili Vasilievici întinde grabnic mîna după graficul suplimentar.

O hîrtie cu cîteva iscălituri. În clipa de față, pe meleagurile acestea nu se află om mai puternic decît Vasili Vasilievici Stolearski, totuși puterea acestei hîrtii este și mai mare. Vasili Vasilievici îi poate obliga pe cei o sută de mii de locuitori din Semionovsk să stea în întuneric, el are dreptul să oprească o uzină, dar să se abată de la ceea ce stă scris în această hîrtie, să ignoreze interdicțiile ei — asta nu, nu poate. Dacă se abate e un criminal ; dacă ignorează — va fi judecat.

Vasili Vasilievici are hîrtia în fața ochilor ; printre alte iscălituri — și cea a lui Ivan Kapitonovici Sokovin... Vasili Vasilievici o privește cu luare-aminte.

Secundă după secundă, timpul pășește nepăsător. Pe cadranele aparatelor, acele lunecă spre stînga....

Iar în sala în care numai cu cîteva minute în urmă domnise o liniște cuviincioasă răsună acum strigăte de ajutor, insistențe, întrebări. În sală a năvălit viața înfrigurată a vastului sistem energetic amenințat de catastrofă.

— Biroul dispecerului ! Aici Cernușinskaia. Presiunea scade, mult nu mai putem rezista !...

— Biroul dispecerului ! Directorul uzinei „Krasnîi instrumentalșcik“ refuză să scadă consumul !...

— Aici Cernușinskaia ! Mă auziți ? Presiunea scade !...

Vasili Vasilievici stă cu privirea ațintită asupra graficului.

Secundă după secundă... Milioane de oameni așteaptă hotărîrea lui Vasili Vasilievici, acum, imediat, în cîteva secunde, iar Vasili Vasilievici zăbovește.

Graficul de sărbătoare... Liniile care în zilele de lucru se deconectează în primul rînd sînt astăzi intangibile. El nu are dreptul să oprească curentul la com-

binatul chimic, dar interzisă este şi reţeaua de consum nr. 1 ; acolo se află restaurantul „Voshod", unde se fac pregătiri pentru primirea unui înalt oaspe. Acolo va veni întreaga conducere din regiune, vor veni corespondenţi de presă, de la radio şi televiziune...

Greu de luat o hotărîre, timpul nu aşteaptă, acele cadranelor coboară mereu.

— Aici Cernuşinskaia ! Pompele cedează ! Deconectaţi !

Vasili Vasilievici, trezindu-se parcă, răspunde cu glas răguşit :

— Rezistaţi cît puteţi.

— „Krasnîi instrumentalşcik" refuză să se supună !...

— Deconectaţi-o !

— Aici Cernuşinskaia ! — Glasul este furios şi hotărît. — Peste cinci minute cobor la zero !

Expresia „a coborî la zero" este echivalentă cu cuvîntul „catastrofă". O parte din energia produsă de fiecare centrală este cheltuită pentru consumul propriu. Morile care macină cărbunele, pompele, ventilatoarele, exhaustoarele, compresoarele — toate trebuie alimentate. Iar dacă din centrală se furnizează atîta energie, încît nu-i mai ajunge curent pentru propriile-i nevoi, atunci ea se stinge ca o lumînare sub un clopot de sticlă.

— Cobor la zero ! stăruie glasul cu disperare. Mă deconectez singur, pe propria mea răspundere !

Inginerul de la centrala electrică Cernuşinskaia se salvează pe sine însuşi, părăsindu-l în voia soartei pe dictatorul său încoronat. O trădare forţată şi pentru asta nu va putea fi învinuit.

Noi luminiţe încep să se aprindă, luminiţe de un verde sinistru. Cernuşinskaia a ieşit din luptă.

Peste vreo zece minute îşi va aduna puterile şi se va întoarce în rîndurile combatanţilor. Dar pînă atunci iese din funcţiune Vîsokovskaia, după ea îşi va seca rezervele de apă Beresteanskaia. Astfel începe lucrul cel mai îngrozitor — prăbuşirea sistemului energetic — prăbuşirea totală ! Timp de multe ore, ba

poate chiar şi zile, va fi beznă, oraşul va fi înţepenit, cu uzinele şi fabricile sale lipsite de viaţă...

Luminiţele verzi clipesc pe tablou. Hîrtia, inutilă, se află în faţa lui Vasili Vasilievici.

Gînduri disperate i se învălmăşesc în minte, gînduri fără nici o consistenţă : „Ce-i de făcut ? Ce fac alţii în asemenea cazuri ?... Soluţia cea mai sigură ar fi să transmită la «R-1» ordinul de a deconecta totul ! De a deconecta o jumătate de oraş... Dar graficul ?..."

Foaia de hîrtie îi stă în drum, aidoma unui buştean, peste care nu poate trece.

— Vasili Vasilievici ! Frecvenţa patruzeci şi şase şi jumătate ! anunţă alarmat Vitea Şapocikin.

Broboane de sudoare se preling pe faţa lui înroşită, cravata îi e desfăcută la gît. Nici el n-a stat cu mîinile în sîn : a chemat maşina pentru director, i-a telefonat acasă, a luat legătura cu raionul reţelei, cu funcţionarul de serviciu la consumul de energie...

Frecvenţa patruzeci şi şase şi jumătate în loc de cincizeci ! Se dă alarma şi la patruzeci şi nouă ! Catastrofa se apropie. La microfon un nou glas confirmă :

— Aici Vîsokovskaia ! Presiunea scade. Reduceţi consumul ! Cobor la zero !

„Ce fac alţii în asemenea cazuri ? Şi încă de Anul nou... Fata naşte... Va trebui să nască pe întuneric... Poate că a şi născut..."

Prin uşa dată cu putere de perete năvăleşte Ivan Kapitonovici, cu haina descheiată, cu căciula pe ceafă. Îl urmează Golubko.

Vasili Vasilievici îşi îndreaptă privirea cu disperare şi nădejde totodată spre director.

16.

Vitea Şapocikin pune în funcţiune magnetofonul. Mai tîrziu aceste secunde vor fi analizate cu o scrupulozitate nemiloasă, vor fi reexaminate iarăşi şi iarăşi, fiecare gest va fi cîntărit de repetate ori. Nici un

cuvînt, nici un sunet nu trebuie să scape, totul va fi înregistrat pe bandă.

Vasili Vasilievici se scoală în picioare şi-i raportează lui Sokovin.

— Scurtcircuit stabil... Centralele sînt suprasolicitate... Cernuşinskaia s-a deconectat singură. Nu pot reduce consumul. Întreaga reţea de alimentare a populaţiei este intangibilă. Nu mă încumet să deconectez substaţii întregi...

Ivan Kapitonovici îl ascultă, cu maxilaru-i greu ieşit înainte, cu umerii uşor ridicaţi ; pupilele-i îngustate sînt pironite pe pleoapele lăsate în jos ale lui Vasili Vasilievici.

Nici un cuvînt de mustrare sau revoltă ; tace, dar tăcerea aceasta a lui Ivan Kapitonovici, altfel iute la mînie, îl bagă în răcori nu numai pe Vasili Vasilievici, ci şi pe Vitea Şapocikin şi pe telefonista pitulată în ungherul ei.

Numai Golubko, cu spatele-i lat întors spre director, vorbeşte la telefon :

— Luaţi imediat legătura cu brigada de avarii. Să aprindeţi focuri de semnalizare. Într-o clipă sînt şi eu acolo !...

Ivan Kapitonovici rosteşte răspicat şi cu un calm ameninţător o frază scurtă :

— Preiau conducerea !

Aceasta este disciplina din biroul dispecerului — sanctuar al energiei electrice. Ivan Kapitonovici este personalitatea cea mai importantă, dar dacă se apucă să dea ordine, Vasili Vasilievici are dreptul să-l trimită la plimbare. Vasili Vasilievici stă în faţa tabloului de comandă, el răspunde, rămîne un dictator chiar şi în prezenţa şefului său ; va fi luat în seamă numai şi numai cuvîntul său.

„Preiau conducerea" este o frază magică. Prin ea, Ivan Kapitonovici îl răstoarnă pe Vasili Stolearski de pe tronul său de dictator, devenind dictator el însuşi.

Călcînd apăsat pe parchet, Ivan Kapitonovici se apropie de fotoliul pe care l-a eliberat Vasili Vasilie-

vici, dar nu se așază — n-are timp pentru așa ceva. Ridică receptorul și apasă pe un buton.

— Direcția energetică ! Cine e de serviciu ? Întrerup tot curentul... Da, tot. Anunțați-i pe consumatori ! Trase mai aproape pîlnia selectorului :

— „R-1", mă auziți ?

— Vă ascult, Ivan Kapitonovici.

— Întrerupeți peste tot curentul.

— Chiar și la uzina metalurgică ?

— Am spus : pe toată rețeaua ! Lăsați numai stațiile de pompare.

Cu groază plină de venerație îl privesc trei perechi de ochi : Vasili Vasilievici, în picioare lîngă el, Vitea Șapocikin și telefonista, care pentru o clipă a uitat de centrala ei.

Pe suportul lui pliabil, selectorul își întinde, ca o gură căscată, pîlnia spre fața lui Ivan Kapitonovici ; fața aceasta e împietrită, vii par numai nările fremătînde ale nasului său scurt ; glasul îi e metalic... În momentul de față, Ivan Kapitonovici săvîrșește un lucru îngrozitor : întrerupe curentul în întregul oraș, fără nici o discriminare.

— „R-2" !

— Aici „R-2".

— Întrerupeți curentul pe toate liniile de alimentare.

— Pe linia a patra am combinatul chimic.

— Deconectați-o și pe a patra.

— Aici Vîsokovskaia ! Aici Vîsokovskaia ! Nu mai rezist la solicitare ! Cobor la zero...

— Vîsokovskaia ! întrerupe glasul poruncitor al lui Ivan Kapitonovici. Peste cincisprezece minute încep să conectez sarcina... Cernușinskaia ! Mă auzi ?... Beresteanskaia !... Cincisprezece minute...

După rostirea cuvintelor „preiau conducerea" trecu abia un minut. Golubko tocmai își încheie convorbirea și închise telefonul. Trupul lui masiv nu mai pare atît de greoi ca de obicei. Cu un pas ușurel, îndreptîndu-și în mers căciula, pornește spre ușă, aruncîndu-i din drum lui Ivan Kapitonovici :

— Helicopterul așteaptă. Peste vreo patruzeci de minute voi fi la locul deranjamentului.

Ivan Kapitonovici îi răspunde cu un semn al capului.

În ușă, Golubko se ciocnește cu un bărbat înalt și voinic, cu o ținută militărească, îmbrăcat cu un palton ușor, nepotrivit cu anotimpul. Este inspectorul raional al deranjamentelor. În meseria lui, să vii după ce a sosit conducerea se socotește drept o încetineală condamnabilă, de aceea omul se străduiește să-și umfle cît mai mult pieptul, încruntînd dinainte sprînceana cu importanță.

— Cauzele nu se cunosc ? întreabă el încă din prag.

— Cauzele deranjamentului nu sînt aici, îl întîmpină Ivan Kapitonovici. Golubko, ia-l cu tine, să constate cauzele pe teren.

Golubko îl ia de braț pe inspector.

— Hai să mergem, să nu-i încurcăm aici.

— Secretarul comitetului regional la aparat ! vestește telefonista.

Ivan Kapitonovici ridică receptorul :

— Alexei Mitrofanovici, nu pot sta mult la telefon... Un deranjament grav pe linie. Ne sufocăm. Am fost silit să întrerup pentru cincisprezece-douăzeci minute curentul în tot orașul... Cum o să fie totul în ordine — vă anunț.

În spatele geamurilor înalte se stinseseră toate luminile, nicăieri nici o rază ; o beznă de nepătruns năvălise dincolo de ferestre. Dar plafonierele continuau să lumineze tot atît de puternic. În acel moment sala de dispecer era alimentată de centrala veche din vecinătate. Bătrînul veteran al energeticii continua să funcționeze independent de toți ceilalți.

17.

Fără nici un avertisment, dintr-o dată, ca o pedeapsă din cer, ca un ciclon sau un cutremur, o beznă medievală îi înghiți pe oamenii secolului douăzeci, răsfățați de tehnica modernă.

Pe străzi, farurile automobilelor, aprinzîndu-se şi stingîndu-se, brăzdau întunericul. Semnalizatoarele stopurilor nu mai funcţionau. Miliţienii de la serviciul circulaţiei erau deposedaţi de puterea lor.

Radioul care cînta cu foc: „Ah, iubita mea..." amuţi la jumătate de cuvînt.

Ecranele televizoarelor, cu lumina lor albăstruie, tremurîndă, se chirciră parcă, asemenea unor melci ce se ascund în căsuţa lor.

Troleibuzele se opriră în mijlocul străzii.

În magazinele ticsite de cumpărători se produse învălmăşeală: toţi se năpustiră spre ieşire, în speranţa de a vedea strada scînteind de lumini, ca de obicei.

Trenurile locale, care goniseră pînă în clipa aceea puternic luminate, se opriră pe şinele lor.

La gara de mărfuri, o locomotivă de manevră, acţionată în mod primitiv cu aburi, se izbi de o garnitură de vagoane încărcate. Mecanicul nu putuse vedea semaforul roşu pentru că întregul bloc de semnalizare al căilor ferate încetase să mai funcţioneze.

Un accident se întîmplă şi pe strada Spartakovskaia. Tramvaiul care urca dealul alunecă înapoi, lovind un alt tramvai, aflat în spatele lui.

La restaurantul „Voshod", unde era aşteptat oaspetele de seamă, directorul se luă cu mîinile de cap, iar organizatorii — activişti pe tărîm social — se năpustiră spre aparatele de telefon.

Dar la centrala telefonică erau deconectate liniile destinate populaţiei şi menţinute numai liniile deosebit de importante. Acolo nu se ştia cît va dura întreruperea curentului, de aceea se luase hotărîrea de a economisi cît mai mult alimentarea de la acumulatoare.

Torentul de felicitări cu prilejul Anului nou încetă să mai fie transmis de serviciul de telegraf.

Oraşul se pomeni deodată ca în stare de asediu; din mijlocul secolului douăzeci, se prăbuşi în bezna evului mediu.

În întreg oraşul cufundat în întuneric luceau numai ferestrele sălii de dispecer. Numai acolo mai dăinuia încă spiritul secolului în care trăia pămîntul.

18.

Pînă în clipa în care Ivan Kapitonovici dădu ordinul să se întrerupă peste tot curentul, acasă la dînsul, lîngă bradul frumos împodobit, conversaţia se învîrtea în jurul propriei sale persoane.

Boris Evghenievici Şaţkih stătea de vorbă cu Nadejda Sergheevna. Elocika, cu mîinile aşezate în poală, asculta nemişcată. Bronislava Semionovna tînjea lîngă telefon.

— Pe mine, de pildă, mă sperie întotdeauna lucrurile neaşteptate, ciudăţeniile vieţii. — În glasul lui Boris Evghenievici se simţea o notă de însufleţire, domoală totuşi ; ochii lui blînzi o priveau pe Nadejda Sergheevna deschis, cu sinceritate. — De fiecare dată cînd se întîmplă ceva neobişnuit şi alarmant, îndoielile încep să mă hărţuiască asemenea unei haite de cîini flămînzi : dar dacă nu e aşa, dacă mă înşel ? Şi care vor fi urmările ?... Uite, bunăoară acum, ne-am strîns aici cu toţii să bem un păhărel de votcă, să ne veselim — cînd, deodată, această pană de lumină, şi toată tihna noastră e ameninţată să se prăbuşească. Şi sînt sigur că Ivan Kapitonovici, blestemînd în gînd, dar fără să stea în cumpănă, fără îndoieli inutile, se avîntă în mijlocul primejdiei. El răspunde, el este comandantul suprem, după aceea el va fi tras cel dintîi la răspundere, dar nu se gîndeşte decît la ceea ce e de făcut, şi nicidecum la urmări. Îndrăzneală vrednică de invidiat, care înseamnă, aş putea spune, plămada unei mari personalităţi. Numai oamenii îndrăzneţi fac ca viaţa să meargă înainte.

— O mare personalitate ! Cred că exageraţi, zîmbi Nadejda Sergheevna.

— Dumneavoastră zîmbiţi şi vă închipuiţi că vreau să-l măgulesc. Am spus însă : plămada. Aceasta nu înseamnă încă un bilet de liberă trecere spre nemurire şi nici înscrierea în sumarul ultimului volum din istoria universală. Şi, fiindcă veni vorba, istoria se ocupă adesea de persoane cu totul neînsemnate. Ce reprezintă, de fapt, un Mihail Romanov, bunăoară, sau

Anna Ioanovna[1] ? Dacă în istorie pătrund nulităţi, în schimb în afara cîmpului ei vizual rămîn armate de oameni al căror caracter i-ar îndreptăţi întru totul să poarte titlul de eminenţi.

— Dumneavoastră nu-i cunoaşteţi toate feţele : uneori însă e vanitos, şi unii îl acuză de plafonare !

— Vanitos ?... Poate. Şi Balzac a fost vanitos, atunci cînd a adăugat la numele său particula aristocratică „de". Iar în ceea ce priveşte plafonarea, vă rog să mă iertaţi... Cu asta nu pot fi de acord. O energie bine organizată nu poate fi luată drept plafonare. Pe umerii lui Ivan Kapitonovici apasă, într-un anumit sens, povara bunăstării a milioane de oameni. Nu-i glumă... De aproape e greu să cuprinzi cu privirea ceea ce este măreţ ; de obicei oamenii văd amănuntele, cazurile izolate : un Piotr Sidorov a fost nedreptăţit, un Sidor Petrov a fost uitat. Avînd de manevrat mase, este inevitabil ca Ivan Kapitonovici să calce pe cîte cineva pe picioare ; este inevitabil ca unii sau alţii să aibă de suferit, să se aleagă cu fisuri. Ce să-i faci ? Nu poţi să verşi lacrimi la fiece caz izolat, să-ţi frîngi mîinile, să aduni cioburile ca să încerci să le lipeşti la loc, să-i dădăceşti pe toţi...

Elocika aţintise asupra lui Şaţkih o privire întrebătoare şi neîmpăcată.

— Spuneţi-mi... Dar sincer... Tata... Tatăl meu e şi el la fel ?...

În clipa aceea, însă, se stinse lumina.

Întunericul era neobişnuit, ameninţător, deosebit de acela care se lasă atunci cînd se ard siguranţele. La început, nimeni nu înţelegea de ce e atît de ostil, pînă cînd, într-un tîrziu, Bronislava Semionovna rosti speriată :

— Ferestrele... Nu se văd nici măcar ferestrele.

Întotdeauna prin geam se zăreau cîteva lumini ale oraşului ; acum însă, în locul geamurilor, se vedeau

[1] *Mihail Feodorovici* (1596—1645), primul ţar din dinastia Romanovilor ; *Anna Ioanovna* (1693—1740), împărăteasă a Rusiei, nepoată a lui Petru I. Personalităţi şterse, au avut un rol insignifiant în conducerea treburilor statului.

doar niște pete tulburi, cu contururi neprecise. Familiara privelişte nocturnă a oraşului, care păruse indestructibilă ca şi planeta însăşi, dispăruse fără urmă.

— Am impresia că e un deranjament serios, rosti Boris Evghenievici.

Prin întuneric se auzi un uşor ţăcănit : Bronislava Semionovna ridicase receptorul.

— Nici telefonul nu funcţionează, înştiinţă ea.

— Nu funcţionează ! se miră Boris Evghenievici. Ehei, dar asta înseamnă că întregul oraş a rămas fără lumină. Întregul oraş !

— În biroul lui Ivan este un telefon de serviciu, le atrase atenţia Nadejda Sergheevna. Acela cred că funcţionează.

Bronislava Semionovna se ridică de pe scaun :

— Am să telefonez la maternitate...

Dar Şatkih o opri :

— Inutil. Dacă telefonul a fost oprit aici, înseamnă că n-o să răspundă nici maternitatea. Vai, vai ce încurcătură !

Strada prindea din nou viaţă, dar de astă dată o viaţă ciudată. Ici-colo, bezna era sfîşiată de lumina farurilor, se auzeau claxoane nervoase — automobilele luate prin surprindere se tînguiau şi se revoltau.

Nadejda Sergheevna începu să bîjbîie prin întuneric. Niște obiecte căzură pe jos.

— Nu pot să le găsesc... Trebuie să fie undeva pe aici. Ne-au rămas de cînd am fost la ţară... Aha, iată-le ! Sînt întregi.

Pe masă începu să pîlpîie flacăra unei lumînări, aşezată oblic într-un pahar. Bezna, elastică, se retrase puţin ; în ungherul întunecat sclipeau stins jucăriile care împodobeau pomul. Lumina aceasta neputincioasă sublinia şi mai mult atotputernicia întunericului. Şi nu-ţi venea să crezi că pe vremuri oamenii nu cunoşteau decît această lumină, lucrau la ea, stăteau de vorbă, nu disperau, ba erau chiar fericiţi.

Vreme de un minut-două toţi rămaseră ca vrăjiţi, cu privirile pironite asupra flăcăruii pirpirii.

Elocika scutură din cap şi-şi ridică ochii spre Şatkih.

— Voiam să vă întreb... Socotiţi că şi tatăl meu e la fel cu Ivan Kapitonovici ?

— Tatăl dumitale... — fără să ştie de ce, Şaţkih aruncă o privire speriată spre fereastră, unde se tot aprindeau şi se stingeau farurile maşinilor. — Tatăl dumitale... Ivan Kapitonovici îşi asumă întotdeauna întreaga răspundere, de aceea în preajma lui nu se află oameni care să-i semene.

— Totuşi, dacă tata ar fi fost în locul lui Ivan Kapitonovici, ar fi procedat şi el la fel ? stăruia cu încăpăţînare Elocika.

— E greu de spus... E dator să procedeze astfel...

— Ba nu, nu e dator, rosti tăios Elocika.

Nadejda Sergheevna clătină din cap, mîhnită :

— Ah, tinereţe, tinereţe... Vadim e cu mult mai în vîrstă şi tot aşa vorbeşte...

În colţul unde era telefonul se auziră sughiţuri de plîns.

— Bronislava Semionovna, ce-i cu dumneata ?

— Mă tem pentru Galina... Poate că în clipa asta e chiar acolo... Ce-ar fi să-i telefonăm lui Ivan Kapitonovici ?

— Cu toate că Boris Evghenievici l-a ridicat adineaori în slăvi, nu-i nici el dumnezeu din cer. Să aşteptăm. Totul va fi bine.

— Mare belea ! oftă Boris Evghenievici şi, fără nici o legătură, adăugă : Vor căuta un ţap ispăşitor.

19.

„Moskvici"-ul se apropia de combinatul chimic.

Acesta se afla în mijlocul unui cîmp întins. Chiar şi noaptea se simţea severitatea construcţiei ; pătratele de o regularitate geometrică ale secţiilor, coşurile înălţate spre cer — numai beton, asfalt, fier, sticlă — şi nici un copăcel în jur, nici o casă de locuit. Oraşul nu se întindea în această direcţie ; în preajmă, verdeaţa se vestejea, căci uneori, cînd se întîmplau unele defecţiuni, combinatul răspîndea în juru-i un nor

de trioxid de sulf, care înăbuşea orice manifestare a vieţii.

Acum stătea, cu ferestrele luminate, în mijlocul nămeţilor de zăpadă, pradă vîntului. La fel ca totdeauna, avea viaţa lui proprie. Zi şi noapte fără întrerupere, în zilele de lucru ca şi în cele de sărbătoare, în uriaşele cuptoare ale combinatului, treizeci şi două la număr, fierbea un amestec infernal de pirită. În turnurile înalte şi noduroase se săvîrşea în fiecare clipă o taină chimică, de altfel nu prea complicată: gazul, gonit din cuptoare cu ajutorul ventilatoarelor, se transforma în acid clorhidric concentrat. Combinatul chimic era unul dintre acei truditori neobosiţi care nu ştiu ce-i odihna.

Vadim şi combinatul chimic erau de-o vîrstă. Amîndoi au venit pe lume în anul 1930, amîndoi împliniseră douăzeci şi nouă de ani, dar Vadim abia intra în perioada sa de maturitate, pe cîtă vreme combinatul chimic începea să poarte titlul de veteran al industriei. Vadim iubea această clădire monumentală şi mohorîtă, înălţată în anii primului cincinal.

Ataşamentul acesta îşi avea povestea lui.

Pe străduţa îngustă Malaia Prohorovka, în casa în care Dima Sokovin stătea împreună cu părinţii, locuia, cu un etaj mai jos, Sanka Goriaev. Era mai mare cu vreo doi ani decît Dima, scund şi în aparenţă pirpiriu, dar de pumnii lui ciolănoşi se temeau toţi băieţii din curte. Cel mai mult avea de suferit Dima, pentru că îi era vecin, pentru că era un copil alintat, pentru că la şcoală era dat de exemplu tuturor. Sanka îl bătea pe Dima, şi Dima simţea pentru Sanka o ură înverşunată şi neputincioasă; îl ura pentru felul lui de a merge ţanţoş, pentru umerii lui înguşti şi ridicaţi în sus, pentru privirea obraznică a ochilor lui cenuşii.

În al doilea an de război, Dima împlini doisprezece ani, iar Sanka paisprezece. Dima purta uniforma de liceu, mama îi învelea în fiecare dimineaţă gustarea într-un şerveţel. Sanka a intrat la o şcoală de meserii.

Aici, în acest oraş din spatele frontului, se evacuau uzine din Ucraina, din regiunea Rostov şi din Lenin-

grad. Într-o zi, Dima nimeri împreună cu tatăl lui la una din aceste uzine. (Tatăl său îl ducea la bunica şi pe drum hotărîse să se abată pe-acolo.)

O uzină?... Nu, nu era o uzină. În mijlocul cîmpului se înşirau maşini-unelte. Nici pereţi, nici acoperiş; din cerul de plumb se cernea o ploaie rece de toamnă. La o mică depărtare, o salcie desfrunzită se zbătea în vînt. Pe tărgi de lemn, nişte femei transportau piesele; motoarele vuiau, metalul muşca din metal cu un zgomot strident, iar de sus se cernea monoton o ploaie lipicioasă. În mijlocul cîmpului, se aciuase această uzină în bejenie, începînd să prindă rădăcini în pămîntul cel nou. Chiar şi maşinile-unelte păreau orfane. Oamenii lucrau la ele cu feţe pămîntii, cu mîini roşii şi ţepene, îmbrăcaţi unii în pufoaice soioase, alţii în cîte o manta din foaie de cort sau în paltoane ponosite. Oamenii aceştia lucrau fără să-şi ridice privirile, iar ploaia le uda capul şi spatele; vîntul îngheţat bătea printre şirurile de maşini-unelte.

Lîngă una din ele stătea un băietan. Era prea scund de statură, de aceea, pentru ca să poată ajunge pînă la piesa brută prinsă în dispozitivul de strîngere, cineva îi pusese sub picioare o ladă. Pe spate avea o bucată de muşama veche pe care se prelingea apa.

— Pînă în iarnă nu vor apuca să ridice zidurile... În zăpadă şi pe ger... După război eu aş înălţa monumente unor oameni ca ei. — Tatăl îl apucă pe Vadim de mînă: — Hai să mergem!

Dima îl recunoscuse pe Sanka. Acesta stătea ca şi toţi ceilalţi la maşină fără să ridice capul; nu vedea nimic din ceea ce se petrecea în juru-i şi nu-i era gîndul la Dima.

Ca şi toţi ceilalţi băieţi de vîrsta lui, Dima suferea: timpul trece, şi ce timp! Fetele partizane merg cu fruntea sus la spînzurătoare, ostaşii astupă cu pieptul gurile mitralierelor, piloţii se năpustesc cu avioanele avariate în coloanele inamice. În fiecare zi se săvîrşesc alte fapte eroice, în fiecare zi apar alţi eroi. Iar el creşte atît de încet; dimineaţa, mama îi potriveşte cu grijă fularul în jurul gîtului şi-i vîră gustarea în

buzunar. Asta e nedrept! Cei mari au noroc, iar pentru dînsul toate drumurile sînt închise! Fularul în jurul gîtului, felia de pîine unsă cu margarină în buzunar, „ai grijă cînd traversezi strada"...

Şi deodată, iată-l pe Sanka... Obrazul supt şi cenuşiu, ochii în fundul capului, aplecat pe maşină cu un fel de îndărătnică abnegaţie, căciula trasă peste urechi, muşamaua care îi acoperă spatele... Nu, nu semăna de loc cu un erou, aşa cum şi-l închipuia Dima: nici fruntea înălţată cu mîndrie, nici privirea dîrză, de oţel. Va lucra şi iarna, pe ger, în mijlocul zăpezii... Unor asemenea oameni li se vor înălţa monumente!... Dar ăsta e Sanka, cu el m-am bătut în curte şi nu-i decît cu doi ani mai mare ca mine!...

Acum nu mai simţea invidia copilărească pentru cei norocoşi, nici beţia adolescentului pentru fapte eroice. În acele clipe, Vadim fu cuprins pentru întîia oară de mînie şi ruşine. De ce nu se află alături de Sanka? Sanka e acolo — el e aici, simplu spectator. Simplu spectator!... Are vreo scuză?

Veni iarna şi Dima continua să doarmă într-un pat moale; cînd pleca la şcoală, mama îi potrivea fularul în jurul gîtului şi-i vîra gustarea în buzunar... Avea numai treisprezece ani, dar propria-i viaţă îi părea de nesuferit pentru că undeva, chiar în preajma lui, se desfăşura altă viaţă, undeva Sanka lucra la o maşină, în zăpadă.

O dată cu Sanka cel nou apăru şi un nou sentiment, atotputernic: un simţ de răspundere exacerbat — sentiment pe care de obicei puţini îl au chiar la o vîrstă matură. Vadim cunoscu acest sentiment în copilărie.

Hotărî să fugă de gustările date de mama, să fugă de patul cel moale. Nu, nu la o uzină — acolo îl va găsi tata — ci pe front, cît mai departe. Petrecu o noapte în gară fără să izbutească să prindă un tren. Dimineaţa, un miliţian îl duse acasă.

N-a fost în stare să redea în cuvinte tot ceea ce simţea, toată tulburarea lui, nici părinţilor şi nici tovarăşilor săi; totul era prea complicat, prea greu.

Dima deveni o fire închisă. N-a mai încercat să fugă de acasă, dar avea un singur gînd: „Termin şcoala şi plec la uzină, nu mă vor putea opri".

În clasa a zecea, însă, îşi puse întrebarea: oare va fi de mai mare folos pentru ceilalţi dacă se lasă de învăţătură şi intră ca muncitor la o uzină? Doar nu învaţă pentru ca să poată apuca o bucată mai grasă la ospăţul vieţii. Iar studiile nu au împiedicat încă pe nimeni să devină un om de treabă. Vadim se înscrise la facultate...

Şi acum — combinatul chimic...

Chiar în prima săptămînă a muncii sale la combinat, se întîlni în secţia de acizi — cu cine credeţi? — cu Sanka! Un trup uscăţiv şi vînjos sub combinezonul lung, uns cu păcură; o faţă îngustă cu riduri adînci, ochi cenuşii, bulbucaţi; în jurul gurii, adînciturі care-i dădeau un aer voluntar de parcă ar fi vrut să spună: „Pe mine nu mă dai gata cu una, cu două!" Sanka, puţin cam jerpelit şi îmbătrînit, cu un început de chelie, dar încă sănătos şi plin de viaţă; Sanka, flăcăiandrul care stătuse odinioară pe o lădiţă în faţa maşinii-unelte, cu o muşama acoperindu-i spatele; Sanka, băiatul care era mereu viu în amintirea lui Vadim şi care îi hotărîse soarta.

La marginea oraşului, la capătul tramvaiului, se află un chioşc cu răcoritoare. Pe măsuţele de marmură clincănesc paharele de bere, se desfac pacheţele cu salam, se duc conversaţii intime. Acolo Vadim a stat de vorbă întîia oară cu Sanka.

Conversaţia începu cu vremuri tare depărtate, cu Malaia Prohorovka.

— Îţi aduci aminte cum îmi otrăveai viaţa?

— Pesemne că te băteam? se informă Sanka şi adăugă zîmbind din colţul gurii sale cu buzele înguste: Nu-mi mai aduc aminte, pe vremea aceea băteam mulţi băieţi.

— Dar eu nu te-am uitat... şi începu să-i povestească despre uzina din mijlocul cîmpului.

Sanka trăgea cîte o înghiţitură de bere şi-l scruta cu interes pe Vadim; asculta curios, ca şi cînd ar fi fost vorba despre isprăvile sale de pe Malaia Proho-

rovka, care, ce-i drept, îi lăsaseră amintiri dragi, dar erau totuşi copilării.

— Ce-a fost, a trecut. Mai tîrziu, am vrut şi eu să fug pe front.

— O duceai prea rău, nu-i aşa ?

— În timpul războiului, a fost rău într-una. Crescusem, mă lungisem şi femeile mă arătau cu degetul : uite ce lungan huzureşte în spatele frontului ! N-aveau de unde şti că nu mă jucam nici eu de-a leapşa.

Faptul că odinioară stătuse în ger în faţa maşinii-unelte nu-l socotea drept o nenorocire, nici drept o faptă eroică. Toţi cei care lucrau umăr la umăr cu el trecuseră prin aceleaşi situaţii, realizaseră aceleaşi lucruri, aşa că Sanka nici nu înţelegea ce anume îl entuziasma atît de mult pe Vadim.

Toţi erau la fel cu Sanka şi el se afla în mijlocul lor. N-avea nevoie să explice nimănui stările sufleteşti complicate de pe vremuri, nu i se cerea decît să muncească pe măsura puterilor. Fusese o ceaţă care se împrăştiase şi acum vedea că se poate trăi simplu, fără probleme. La combinatul chimic, Vadim se simţea mai bine ca acasă ; aici avea senzaţia minunată că nu-i singur, că s-a sfîrşit cu izolarea lui.

Poate că Vadim ar fi prins tot atît de bine rădăcini şi în altă parte ; soarta însă îi hărăzise combinatul chimic. Acum, pentru el nu exista nimic mai de preţ, combinatul era una cu fiinţa lui.

Vadim privea luminile combinatului, tot mai apropiate, cu enervare şi ciudă : „La ce dracu am venit încoace ? Parcă nu se pot descurca şi fără mine... Ah, Galka, Galka !“

Întoarse capul spre oraş. Oraşul îşi revărsa luminile ca o Galaxie : nenumărate stele şi steluţe, nebuloase de geamuri luminate. Şi după fiecare geam — o familie : soţul şi soţia, tatăl şi mama, fiii şi fiicele ; se iubesc, se ceartă, se bucură şi suferă. După fiecare geam — un mic univers. Ferestrele luminate se contopesc într-o nebuloasă scînteietoare, o adevărată Cale Lactee ; universurile se îngeamănă într-un singur univers gigantic — oraşul. Galaxia umană plu-

teşte prin întuneric ; undeva, în desişul ei, se află şi fericirea lui Vadim. Undeva, acolo, e o fereastră — parcă poate s-o deosebească ! — în spatele căreia soţia lui, Galka, geme de o durere străveche ca şi viaţa însăşi. Suferă pentru ca să apară un om nou, ca să se împletească firul unui destin nou, ca în Galaxia de necuprins să se aprindă o steluţă nouă şi invizibilă — o fereastră care înseamnă încă o familie, încă un mic univers în cosmosul uman.

Ah, Galka, Galka !...

„Moskvici"-ul îşi zgîlţîi voiajorii trecînd peste linia ferată. Mai rămîneau vreo sută de metri. Se vedeau două becuri legănate de vînt şi fereastra luminată de la cabina portarului. Umbre lenese se plimbau pe asfaltul măturat de viscol, pe troienele de la marginea drumului.

Deodată, becurile se stinseră, fereastra luminată a cabinei de la poartă se mistui. Întregul combinat se cufundă în întuneric. Vuietul vîntului se auzea în pofida zgomotului pe care-l făcea motorul.

Cu o mişcare bruscă a întregului corp, Vadim privi îndărăt. Oraşul, această Galaxie umană, dispăruse, ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. În locul nebuloaselor se aşternuse o beznă amorfă, în locul vieţii — neantul.

În pustietate răsuna zgomotul motorului învechit, se auzea cum şuieră vîntul.

— Stop. Am ajuns ! porunci Vadim.

Sări din maşină şi, ferindu-şi faţa de vînt, alergă spre cabina de la poartă.

20.

În sala luminată a biroului de dispecer, Vasili Vasilievici continuă să stea în acelaşi loc.

Undeva se zbate disperat să facă faţă la toate un om, lac de sudoare — funcţionarul de serviciu la direcţia consumului energetic. Deşi majoritatea telefoanelor din oraş nu mai funcţionează, el este asaltat de un adevărat iureş de sonerii.

— Avem o operație complicată, bolnavul e sub narcoză, cu toracele deschis...

— Metalul s-a făcut „urs" în cuptoarele electrice !...

— Avem incubatoare ! Mor zece mii de pui !

— Institutul are culturi de bacterii foarte prețioase. Fără încălzirea mediului nutritiv vor pieri. Zece ani de muncă ! Se distruge munca de zece ani a institutului !...

Dincolo de pereții biroului dispecerului se produc acum în fiecare secundă zeci de catastrofe.

Din cînd în cînd, apelurile telefonice răzbat și pînă aici. Telefonista îl cheamă pe Ivan Kapitonovici :

— Președintele comitetului executiv regional !

Ivan Kapitonovici ia receptorul :

— Da, da, deranjament... Cauzele ? Sînt pe cale de a fi lămurite. S-a întîmplat ceva pe linie...

— Comitetul orășenesc de partid !

— Da, da, deranjament... Este pe cale de a se lămuri. La fața locului sînt Golubko și inspectorul.

— Direcția regională a afacerilor interne !

— Da, da, se lămurește... Mai precis nu pot să spun nimic. Mai tîrziu...

Ivan Kapitonovici, Vitea Șapocikin, telefonista — toți sînt ocupați. Singur Vasili Vasilievici nu are nici o treabă. El, care lucrase zeci de ani în această sală, e acum un particular oarecare, un individ de prisos. Ivan Kapitonovici, care tot nu s-a așezat în fotoliul rămas liber, pășește prin sală și-l ocolește ca pe un stîlp.

Ivan Kapitonovici... O față masivă, întunecată ; ochii nu i se văd de sub sprîncenele încruntate. Faptul că nu s-a înfuriat, că nu s-a năpustit asupra lui Vasili Vasilievici țipînd la el : „Ai pierdut timpul de pomană ! Ai dat peste cap regimul de lucru !" e semn rău. Îl ocolește, nici nu-l vede.

În clipa cînd Vasili Vasilievici se ridica din fotoliul său, timpul era un dușman. Cu fiecare secundă ce trecea, se apropia catastrofa. Acum, însă, timpul este un aliat. Cu fiecare secundă ce trece, centralele își recapătă forțele. Vasili Vasilievici n-a știut să

inverseze valoarea timpului, lucrul acesta l-a făcut Ivan Kapitonovici. Şi cît de simplu ! Nu e nevoie să fii deosebit de perspicace ca să ajungi la concluzia : nu poţi seca marea cu o linguriţă ; dacă nu poţi salva situaţia cu o deconectare parţială, trebuie deconectat întregul oraş. E simplu... Vasili Vasilievici ştia acest lucru. Ştia, dar nu s-a încumetat să-l facă.

Poate că autoritatea pe care o are îl face pe Ivan Kapitonovici atît de îndrăzneţ ? În clipa de faţă, însă, el a luat locul lui Vasili Vasilievici, se foloseşte de autoritatea lui.

Pe masă, în dreptul fotoliului, zace foaia de hîrtie uitată — graficul de deranjamente, un petec inutil. Poartă iscălitura lui Ivan Kapitonovici, dar el nici nu s-a uitat la hîrtie.

Foaia aceasta i-a amintit lui Vasili Vasilievici că toată viaţa lui, zi de zi, a trăit cu frica în sîn, temîndu-se mereu de cîte ceva — de un petec de hîrtie cu parafă oficială, de un telefon în timpul orelor sale libere, dar mai ales de mînia lui Ivan Kapitonovici. Păşea cu fereală, nu îndrăznea să facă un pas mai mult peste ceea ce îi fusese fixat — el care visa la ora sa stelară, la fapte îndrăzneţe, la trezirea unor forţe latente. De unde îndrăzneală ! Ştiuse, dar nu se putuse hotărî.

Pe neaşteptate, Ivan Kapitonovici se opri în faţa lui Vasili Vasilievici. Scund, spătos, masiv ca un gorgan de stepă, cu mîinile în buzunare, căciula trasă peste sprîncene, de sub care priveau ochi tulburi şi reci.

Oricît de ciudat s-ar părea, Vasili Vasilievici se simţi uşurat. Tot e mai bine aşa decît să stea ca un stîlp. Fie şi mînie, fie şi mustrări, fie şi o săpuneală jignitoare, fie ce-o fi, numai să se sfîrşească cu şederea lui apăsătoare şi inutilă între aceşti patru pereţi. Să se pună odată punct.

Cuvîntul pe care Vasili Vasilievici îl aştepta, cu capul tras fără voie între umeri, fu grosolan şi greu ca un pietroi.

— Nătărăule !

Vasili Vasilievici își înălță brusc fața, întîlni privirea apăsătoare a ochilor tulburi.

— Creier de gelatină ! Te-ai prostit, te-ai ramolit de tot !... Nu poți face nimic singur !

Nu mojicia îl duruse — aceea s-ar mai putea suporta ; însă lovitura brutală cădea peste o rană încă proaspătă. Abia cu cîteva clipe în urmă, Vasili Vasilievici se autoflagelase pentru lipsa lui de independență, se autoflagelase fără pic de milă, simțindu-se strivit, umilit. Toate au o limită, nu mai avea putere să îndure alte umilințe.

Vasili Vasilievici nu-și plecă privirile.

— De șaptesprezece ani lucrez în subordinea dumitale. Cum ar mai putea fi vorba de independență lîngă dumneata !

Glasul domol conținea o sfidare. Îi răspunsese ; mai mult decît atît nu era în stare să facă. Dar și asemenea lucru depășea cadrul obișnuit.

Fața lui Ivan Kapitonovici, și așa întunecată, cu falca de jos ieșită înainte, se învineți de tot. Tăcea, neștiind ce să răspundă. Nu se așteptase cîtuși de puțin la o ripostă.

— Ivan Kapitonovici ! îl strigă Vitea Șapocikin. De la direcția consumului energetic se comunică : la combinatul chimic, erupție de acid.

Ivan Kapitonovici întoarse capul.

Iar Vasili Vasilievici continua să stea în același loc. Convorbirea se sfîrșise fără nici un deznodămînt, punctul nu fusese pus. Vasili Vasilievici se simțea zdrobit, picioarele i se muiaseră, spinarea parcă era frîntă...

21.

Pe străzi, ninsoarea se cerne mereu, nepăsătoare.

Trecătorii își croiesc drum, bîjbîind, spre stațiile de troleibuze și tramvaie, din obișnuință se opresc acolo făcînd cozi și așteaptă derutați, deprimați, năuciți.

Bezna de cavernă este sfîşiată de farurile maşinilor. Autobuzele luminate în mijlocul oraşului cufundat în întuneric — adevărate ostroave de lumină — par oaspeţi din altă lume, o lume lipsită de griji, o lume pierdută. Sînt luate cu asalt.

Pe strada Spartakovskaia forfotă de oameni lîngă două tramvaie care s-au ciocnit ; se trîntesc uşile cabinelor telefonice. Vatmanul unuia din tramvaie este rănit, dar „Salvarea" nu poate fi chemată.

Deasupra aeroportului oraşului a sosit un avion de pasageri din Moscova. Dar aeroportul este mort, nu se vede nici un semnal de aterizare. Avionul descrie cercuri largi, aşteptînd în văzduh. Cît să mai aştepte ? Nimeni nu poate da un răspuns precis. Pasagerii privesc nerăbdători prin ferestre. Jos, sub ei, e întuneric, pămînt nelocuit.

Se cerne o ninsoare uscată, accentuînd şi mai mult înfăţişarea neprimitoare a oraşului. Vîntul hoinăreşte printre case, ca în strungi de munte.

Din gură în gură, din poartă în poartă, de la o locuinţă cufundată în întuneric la alta, a şi început să circule zvonul :

— Au camuflat oraşul. Se aşteaptă un atac aerian. E război !...

Oraşul cufundat în beznă e cuprins de alarmă.

Ninsoarea se cerne uşor...

22.

Ajungînd la cabina portarului, Vadim vîrî mîna în buzunar, dar în aceeaşi clipă îşi aduse aminte că îşi pusese hainele de sărbătoare şi că legitimaţia a rămas acasă.

— Nu e voie, cetăţene. Intrarea particularilor este oprită pe teritoriul uzinei, îi declară paznicul de noapte cu o politeţe fermă.

— Nu sînt un particular.

— Cine poate şti ? Prezentaţi legitimaţia.

— Sînt energeticianul-şef al combinatului.

— N-am de unde să știu. Eu sînt nou aici. Arătați-mi legitimația, am să aprind un băț de chibrit și am s-o verific, așa cum cere regulamentul. Fără legitimație sînteți pentru mine un suspect. Așa-i serviciul nostru — să-i suspectăm pe toți.

Paznicul rosti cu o deosebită plăcere cuvintele „să-i suspectăm". După nu știu cîtă vreme, avea și el acum prilejul să dea dovadă de vigilență.

— Pe dracu ! La combinat se întîmplă o catastrofă, iar dumneata mă ții de mînecă ! Vrei să fii dat în judecată ? !

În glasul paznicului se simți deodată un ton de vinovăție :

— Așa e ordinul... În ceea ce mă privește, cu dragă inimă...

— Lasă-mă să trec !

Paznicul se trase deoparte.

Pe teritoriul combinatului se pusese între timp în funcțiune centrala de rezervă care nu mai răspîndea lumina îmbelșugată de totdeauna, ci una difuză, înăbușită, izbutind numai pe alocuri să străpungă întunericul des.

În clipa aceea, văzduhul fu sfîșiat de urletul sirenei de alarmă. Un urlet metalic, în care strigătul de ajutor se îngemăna cu o amenințare neputincioasă. Combinatul, sugrumat, cu îngrămădirea lui de cuptoare, turnuri, corpuri de clădiri și mașini, cerea ajutor cu un glas sfîșietor. În mijlocul curții slab luminate, nori de fum cenușii se încolăceau și se destindeau, asemenea unor balauri din basme, treziți din somn greu și prinzînd tot mai multă putere.

.Ventilatoarele puternice ale cuptoarelor se opriseră, cele treizeci și două de cuptoare pline de amestecul de pirită incandescentă începeau să fumege. Urletul tînguitor al sirenei îi chema pe muncitori să părăsească cuptoarele și să iasă la aer liber.

Spre Vadim venea în fugă un om, împleticindu-se în pulpanele paltonului. Silueta lui scundă arunca pe asfalt o umbră oblică, mult prea lungă. Vadim îl recunoscu pe Homeakov, medicul de la ambulatoriul combinatului.

— Ce s-a întîmplat ? îi strigă Vadim.

— În secţia de acizi... Chiar acum ne-au comunicat... Mai repede !

Vadim se îndrepta spre substaţia uzinei, dar urletul sirenei, strigătele sacadate ale lui Homeakov, ordinul lui : mai repede ! îl impresionară şi el porni în grabă alături de doctor.

Sirena amuţi, se lăsă o tăcere apăsătoare.

— Ce s-a întîmplat ? Erupţie de acizi ? !

— Mai rău... Acidul azotic a ajuns în apă, în puţurile de drenaj... Oxizi metalici de azot... În secţia de acizi n-au fost la îndemînă nici măcar măşti de gaze.

Oxizii metalici de azot sînt ceva mult mai înfiorător decît balaurii de fum ce şerpuiau acum deasupra curţii neluminate.

— Neglijenţă criminală ! se revolta Homeakov, alergînd. Şi nu i-au scos afară, n-au încetat lucrul. Ce să mai vorbesc de cei de-acolo...

Vadim îşi aduse aminte că tatăl lui plecase la biroul dispecerului. Dînsul a întrerupt curentul în tot oraşul şi, o dată cu oraşul, şi la combinat. Nu s-a putut altfel. Tatăl lui e un salvator, nu un criminal. N-a avut altă soluţie.

Vadim alerga fără să spuie nici un cuvînt ; acum nu era timpul pentru discuţii şi argumentaţii.

Şine de cale ferată cu o garnitură de cisterne, grămezi de nisip şi de piatră brută, coturi de ţeavă, zăpadă — iar deasupra nori cenuşii de gaze. Combinatul părea un uriaş incendiu pe cale de a se stinge.

Din ceaţa ce învăluia curtea înzăpezită răsări un om, purtînd agăţate pe el, ca nişte ghirlande, măşti de gaze. Vadim se apropie grabnic şi-i smulse din mînă cîteva genţi cu măşti.

23.

Lîngă secţia de acizi, în reflector arde numai un singur bec, aruncînd o lumină nesigură, verzuie, ca într-un acvariu. În jur — ţevi, ţevi, ţevi — o reţea

deasă de țevi de fontă : bateriile instalațiilor de răcire. Suflarea lor caldă amintea că numai cu vreo zece minute în urmă combinatul clocotise de viață, fusese în plină activitate. Marginile nituite ale colectoarelor semănau și ele cu niște țevi gigantice implîntate în pămînt. Iar de sus apăsa bezna nopții în care se mistuiau zidurile clădirii.

Poarta de intrare în secție era larg deschisă. Unul dintre canaturi fusese scos din țîțîni și azvîrlit pe asfaltul gol de zăpadă. În interior — o ceață străvezie, fantomatică. De ea fugiseră oamenii, ieșind în grabă afară, la aer, sub cerul ostil, apăsător.

Stăteau îngrămădiți, tușind, înjurînd și explicîndu-i lui Homeakov, care nu apucase nici măcar să-și tragă sufletul :

— Plătește pentru noi toți... Că noi am luat-o din loc, fără să mai stăm pe gînduri... Iar el s-a repezit să închidă registrele, a crezut că poate să oprească. Abia aici ne-am dat seama... Și fără mască nu poți intra, că s-a zis și cu tine...

Cîteva mîini se întinseră înfrigurate spre măștile de gaze, pe care le purta Vadim peste umăr. Una și-o păstră pentru el.

— Cine are arsuri să nu stea aici ! porunci Homeakov. Direct la pansamente !

Cu mișcări grăbite și stîngace, Vadim își puse masca.

În jurul lui, toți se înghesuiau să-i dea sfaturi :

— Prinde de bărbie.

— Se vede că n-a făcut armata.

— Controlează dacă stă bine lipită lîngă urechi.

Sticlele măștii se aburiră îndată : țevile și oamenii se vedeau ca prin ceață.

În interiorul secției două becuri se zăreau ca niște pete alburii. Din întuneric se desprindeau coastele articulate ale turnurilor instalației. Ca prin fumul beției, Vadim observa mișcîndu-se niște spinări — cei care apucaseră să-și pună măștile înainte și orbecăiau acum prin hală.

Se lovi rău la un genunchi de o pompă înșurubată în podeaua de beton și era gata să cadă. Șterse

sticlele măştii cu mănuşa de cauciuc — începu să vadă mai limpede în jur.

Soclurile de beton şi gurile ventilatoarelor, lucioase de ulei, aruncau umbre piezişe şi tot atît de hotărîte ca şi bezna de afară. Domnea o tăcere deplină. Auzea numai pulsaţia sîngelui în capu-i strîns de mască.

În universul acesta betonat şi sărăcăcios luminat, lunecau de colo-colo, fără cel mai mic zgomot, nişte fiinţe ciudate, cu mutre îngrozitoare, neomeneşti, avînd un fel de borcane în loc de ochi. Mişcările lor păreau moi, spinările încovoiate ; priveau în jos de parcă încercau să străpungă cu borcanele-ochi podeaua groasă de beton.

Una din aceste fiinţe se opri şi începu să facă semne lui Vadim. Şchiopătînd, Vadim se grăbi într-acolo.

Lîngă unul din turnuri, în spatele instalaţiei de ventilaţie, zăcea chircit un om. Pufoaica pătată de uleiuri îi alunecase pe spate, lăsînd să i se vadă cămaşa albastră. Faţa îi era lipită de podeaua grunzuroasă, piciorul încălţat într-un bocanc grosolan era răsucit în mod nefiresc.

Tovarăşul lui Vadim scutura nerăbdător din cap, sub masca pe care respiraţia o făcea să pulseze : „Dar apucă-l odată !“ părea să-i spună. Îl ridică el însuşi de umeri pe cel de jos, în timp ce Vadim îl apucă de picioare.

L-au tîrît de-a curmezişul întregii secţii, străduindu-se să meargă în acelaşi pas. Din toate colţurile veneau spre ei fiinţele acelea ciudate, lipsite de chip omenesc.

Îndată ce ieşi din secţie, Vadim îşi smulse masca lipicioasă. Aerul rece de afară, deşi viciat de gaze, îi răcori faţa asudată şi-l ameţi.

Accidentatul fu culcat pe canatul uşii. Lumea se îmbulzi spre el, dîndu-l la o parte pe Vadim. După ce-şi mai veni în fire, fu mînat şi el de curiozitate. Îşi croi drum cu coatele...

Cu bărbia ascuţită şi nerasă ridicată în sus, cu picioarele larg desfăcute, în pufoaica-i descheiată de sub

care se vedea cămaşa albastră unsuroasă, zăcea în plin ger pe canatul uşii Goriaev Sanka... Părea acum şi mai scund — aproape un adolescent. Expresia nepăsătoare a feţei lui contrasta cu capul dat disperat pe spate şi cu încordarea întregului său trup pirpiriu.

Lîngă el se tîra în genunchi Homeakov, măturînd cu capătul fularului asfaltul şi mormăind în mijlocul tăcerii generale :

— Traumatism cranian... A încercat să se urce şi a căzut... S-a izbit cu capul...

Încheie grijuliu pufoaica lui Sanka şi se sculă posac, neputîndu-şi desprinde privirea de pe trupul întins în faţa lui.

— Scapă ? întrebă careva sfios.

Homeakov fulgeră cu privirea în direcţia de unde venise glasul şi nu răspunse nimic.

Uriaşul reflector revărsa o lumină nesigură, ca de acvariu. Împletitura de ţevi îndoite îi apăsa pe oameni. Vadim stătea în picioare, frămîntînd în mîini masca de gaze.

24.

Cei doi, soţul şi soţia, mai stătură o clipă, trăgînd cu urechea la liniştea atît de neobişnuită aici, lîngă o mare întreprindere industrială. Farurile „Moskvici"-ului luminau zidul neted de beton. În spatele lui nu se ghicea nici un semn de viaţă. Motorul duduia în surdină, vîntul zvîrlea pumni de fulgi îngheţaţi în parbrizul maşinii...

Liniştea, bezna, pustietatea din jur erau apăsătoare. Se întîmplase ceva în spatele acestui zid mut, ceva cu totul neobişnuit, de neînţeles. Zidul ascundea o taină.

— Ai să descarci acumulatorul, zise soţia.

El oftă, împinse manşa de viteze şi, aproape atingînd zidul şi uşa ermetic închisă a cabinei portarului, întoarse maşina.

— Ia te uită, rosti el încet, cu uimire în glas, e întuneric și în oraș.

Ea se lipi de umărul lui.

În spatele lor se înălța combinatul uriaș și tăcut; înaintea lor — orașul cufundat în beznă. Fulgii dănțuiau în lumina farurilor, ștergătorul automat măturа parbrizul. Erau singuri în întregul univers. Prin ninsoarea deasă lumea se vedea numai pînă la o distanță de vreo zece metri — atît cît străbătea dinamul uzat al „Moskvici"-ului.

Vuietul vîntului care bătea în geamurile mașinii nu făcea decît să accentueze și mai mult tăcerea, amintind că în jur se întinde o cîmpie netedă și pustie. Deodată, liniștea fu sfîșiată de urletul sirenei. În spatele lor, combinatul cerea deznădăjduit ajutor.

Încetini mersul. Ea se lipi și mai mult de umărul lui.

— Ce-o fi ?... Ce se întîmplă acolo ?

— Nu știu... — Vocea îi era sugrumată. — Ei se ocupă de chimie. S-ar putea să fie și o explozie.

— Hai să plecăm mai repede !

Dar el nu apăsă pe accelerator, iar ea nu mai stărui. „Moskvici"-ul continua să se tîrască alene.

Amîndoi duceau o viață despre care se obișnuiește a se spune pe un ton de laudă că e simplă. Și într-adevăr, era simplă ca acea cîmpie înzăpezită pe care o străbăteau acum — oricît ți-ai roti privirile, înainte și înapoi, nimic de care să te lovești. El era administrator la o autobază, ea — pontatoare. Toate forțele lor — spirituale, trupești și intelectuale — ca și tot timpul lor, pînă la ultimul minut, și-l cheltuiau ca să cîștige, să-și cumpere cîte ceva, să se distreze. Și realizarea lor supremă în viață, care le-a adus și bucurii și amărăciuni, a fost cumpărarea „Moskvici"-ului. Bucurii — atunci cînd puteau ieși afară din oraș, să se scalde, să mănînce la iarbă verde, să spele mașina, încît să lucească oglindă. Amărăciuni — cînd vreun șofer de camion neîndemînatec le turtea o aripă... Erau în stare să se gîndească unul la celălalt, dar niciodată încă nu avuseseră prilejul să-și

facă griji pentru alţii. Şi nu pentru că ar fi fost nişte oameni reci din fire, nicidecum, dar nimeni nu le-a cerut vreodată ajutorul, probabil că nici n-a avut nimeni nevoie de ajutorul lor, după cum nimănui nu-i trecea prin gînd să le reproşeze simplicitatea vieţii.

Acum, însă, în spatele lor o uzină striga după ajutor. Acum, poate pentru întîia oară, erau cuprinşi de o îngrijorare nelămurită pentru o suferinţă străină. Nenorocirea aceasta îi speria, cu toate că ştiau prea bine : nu-i ameninţa nici o primejdie.

În pustiul înzăpezit o uzină striga după ajutor.

Înaintea lor se întindea oraşul tăcut şi cufundat în întuneric. Se întîmplase o nenorocire ; în clipa aceasta apăruse ceva mult mai important decît un ax cardanic care bate sau un scrîşnet la butucul osiei.

„Moskvici"-ul îşi continua drumul, dar încet şi nehotărît.

Sirena amuţi, din nou nu se auzea decît zgomotul motorului, rafalele de vînt, pustietate, tăcere, tăcere... Undeva în faţa lor se ridica matahala neagră a oraşului şi ei mergeau într-acolo.

— Dar dacă nu e lumină, cum mai serbăm revelionul ? rosti ea nedumerită. Iar Kliuşkinii ne-au cerut să luăm şi picupul.

El nu răspunse.

În maşină aveau pachete cu gustări, sticle de vin şi votcă, picupul. Plecaseră să petreacă revelionul în tovărăşia unor oameni ca şi ei, a unor oameni care duceau o viaţă simplă. Luaseră cu ei picupul, iar Kliuşkinii promiseseră că vor aduce discuri. Totul fusese organizat din vreme, venea lume multă, deci va fi şi multă veselie.

— Fomicevii iar au să spuie că ei stau în afara oraşului, nu au maşină şi tot au venit la timp, pe cîtă vreme noi...

— Fomicevii nu vor veni, îi tăie el vorba.

— Cum adică ?

— Oraşul nu are lumină, înseamnă că şi trenurile electrice nu circulă.

Ea tăcu speriată, dîndu-şi seama pentru întîia oară de proporţiile evenimentului.

Maşina porni şi mai încet, apoi se opri la marginea şoselei.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă ea în şoaptă.

El tăcea, privind drept înainte. Deodată se hotărî şi întoarse maşina înapoi.

— Încotro mergi ? ! întrebă ea din nou cu sfială, în şoaptă.

— Dar dacă e nevoie să transportăm pe cineva la spital...

— Vai, ce nenorocire !...

După cîteva minute, maşina era iar la vechiul loc, cu radiatorul spre zid şi farurile stinse.

— Miroase cam ciudat, zise ea.

— Chimicale, trebuie să fie vreo scurgere de gaze.

— Şi poate exploda ?

— Dacă-ţi spun că sînt chimicale...

— Să ne depărtăm puţin.

— Şi acolo sînt tot oameni. — Arătă cu capul spre zid. — Ce, noi sîntem mai de soi decît ei ?

Ea tăcu. Ningea şi vîntul spulbera fulgii de pe parbriz. Aşteptau răbdători, lipiţi unul de altul, în maşina îngheţată. Dacă i-ar fi întrebat cineva ce anume aşteaptă, n-ar fi putut răspunde.

25.

Vadim frămînta în mîini masca de gaze.

Pe canatul de lemn al uşii scoase din ţîţîni zăcea Sanka, cu capul dat pe spate într-un gest disperat, cu bărbia spre cer şi cu faţa indiferentă.

Sanka zace nemişcat... Toată istoria atît de împovărată a ultimilor ani e cuprinsă în scurta lui biografie. Peste oraşe plutea fumul dărîmăturilor, iar tractoarele, în loc de pluguri, trăgeau tunuri. Victoriile nu se obţin uşor. Zace nemişcat Sanka Goriaev, unul din învingători, călit la maşinile-unelte sub cerul liber, trăgîndu-şi seva maturităţii din raţiile ali-

mentare din timpul războiului. Zace nemişcat un cetăţean îmbrăcat cu o pufoaică unsuroasă.

Absurdă nedreptate: ca să salveze oraşul, tatăl lui Vadim a trebuit să-l ucidă pe Sanka. Tatăl lui nu poate fi învinuit!

Nu poate fi... Totuşi, omul acesta a murit. S-a gîndit oare tatăl lui la acest lucru, atunci cînd a dat ordinul? Nu e un începător în meseria lui — bănuia, ştia. Dar a şti înseamnă oare şi a judeca? El salva situaţia, rezolva o problemă. Problema este un zeu! Un Moloh [1] care cere uneori jertfe.

În clipa cînd tatăl lui dădea ordinul, nu era vinovat. O clipă de impas. Dacă şovăi, dacă nu iei o hotărîre — se ajunge oricum la catastrofe mai grave, poate că şi la jertfe mai grele. Dar tatăl lui nu numai în acea clipă, ci totdeauna consideră că problema e mai presus de toate. Problema e un zeu! Chiar el a fost acela care s-a pronunţat împotriva construirii termocentralei aici, la combinat; a fost chiar împotriva montării turbinei. Nu e raţional! Nu e rentabil! Nu e rentabil? Dar ce rentabilitate ar putea să răscumpere acum moartea lui Sanka Goriaev? Sanka zace nemişcat, cu bărbia spre cer...

Apucînd canatul uşii de cele patru colţuri, muncitorii îl ridicară...

Ghetele lor bocăneau pe asfaltul îngheţat; oamenii mergeau păstrînd tăcere adîncă. Sanka, mărunţel, cu umerii înguşti, se legăna cu un aer solemn pe targa mult prea lată. Prin ceaţa gazelor se cernea ninsoarea.

— Nu mai ai nevoie de mască, nu-i aşa? îl întrebă careva, apucînd geanta. S-o pun la loc.

Fără să scoată un cuvînt, Vadim îi dădu masca ce o mai purta pe umăr.

— Dar căciula unde ţi-e?

— Căciula?...

[1] *Moloh* — zeul soarelui la fenicieni, în cinstea căruia erau sacrificaţi prin foc prunci. Numele a dobîndit valoare simbolică, desemnînd o forţă cruntă, care cere încontinuu jertfe omeneşti.

Vadim își duse mîna la cap și simți pe păr zăpadă. Probabil că-i căzuse căciula atunci cînd își punea masca.

Deodată, pe întregul teritoriu al uzinei se aprinse lumina. Cerul nocturn se ridică brusc ; din cenușiu-murdar cum fusese, gazul căpătă o culoare alburie, aparent cu totul inofensivă.

În spatele zidului clădirii pe lîngă care treceau se auzi uruitul unui ventilator.

Vadim se trezi din îngîndurare : a revenit curentul — de nu s-ar întîmpla o nouă catastrofă. Porni în grabă...

26.

Curentul nu era încă restabilit în tot orașul, dar centrul sclipea de lumini.

Generoase, becurile inundară caldarîmul cu razele lor.

Ochiurile roșii și verzi ale stopurilor își ațintau privirile poruncitoare asupra străzilor.

Brazii erau iarăși numai lumini, deasupra acoperișurilor apărură din nou urările : „La mulți ani ! La mulți ani !“.

Troleibuzele se treziră și ele din somnul lor adînc. Înviară tramvaiele.

Se aprinseră luminile aerodromului. Avionul, care se tot rotise deasupra orașului, mai descrise o curbă în aer și se pregăti de aterizare.

Măreț, puternic, o masă grea de piese metalice, trecu uruind deasupra helicopterului minuscul în care se înghesuise Golubko.

Radioul începu să cînte.

De la telegraf porniră în toate direcțiile : „Felicitări de Anul nou, vă urăm multă fericire...“.

Trenurile electrice suburbane începură să zboare din nou pe șine.

Se aprinseră ecranele televizoarelor ; crainica — o frumusețe locală, femeia cea mai populară din oraș

— anunţă, zîmbind fermecător, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic :

— Continuăm emisiunea noastră care a fost întreruptă din motive tehnice.

27.

În locuinţa Sokovinilor se aprinseră toate becurile. În mijlocul acestei revărsări de lumină, pe faţa de masă sclipitoare continua să ardă lumînarea din care se prelingea stearina. Cît de absurd părea faptul că pîlpîirea ei decoloratăşi firavă a putut fi cu o secundă în urmă centrul acestui mic univers, atrăgînd cu o putere de neînvins toate privirile spre ea. Feţele tuturor erau ca după somn — încremenite, fără expresie.

Prima care îşi reveni fu Bronislava Semionovna ; ea ridică receptorul şi formă în grabă un număr.

— Maternitatea !... Nu e maternitatea ?... Scuzaţi, vă rog... Doresc o informaţie despre Sokovina Galina Vasilievna... — Aşteptă cu o expresie încordată şi anticipat tragică. Deodată se muie toată şi în ochi îi sclipiră lacrimi : — Vă mulţumesc... mulţumesc...

Îşi ridică faţa care părea proaspăt spălată şi rosti obosită şi fericită.

— O fetiţă... La lampa de petrol... Greutatea : două opt sute...

Nadejda Sergheevna zîmbi larg, uşurată.

— N-am spus eu ? Nimic îngrozitor. Eu, bunăoară, m-am născut la lumina opaiţului.

— Bronislava Semionovna, îmi permiteţi, la primul dinţişor fac cinste, sări de pe scaun Şaţkih.

Elocika rosti sfios :

— Vă felicit.

Întunericul fusese apăsător, întunericul îi ţinuse ca înlănţuiţi ; acum, după ce sfîrşise perioada aceea de stingherealăţ toţi se simţeau liniştiţi, eliberaţi, şi privirile tuturor se întoarseră spre florile de pe masă.

O dată cu revenirea luminii, primiseră şi o veste bună.

— Gîndeşte-te numai — s-a născut un om. Omenirea a mai crescut cu o fiinţă, chiar acum, în clipele acestea. Fără să vrei, cînd se naşte un copil, simţi parcă suflul istoriei, rosti Şaţkih cu glas scăzut.

Bronislava Semionovna îşi ştergea ochii.

— Cît de buni sînteţi cu toţii... Şi dumneata, Boris Evghenievici, eşti un om tare de treabă.

Boris Evghenievici se roşi :

— Mulţumesc... La primul dinţişor fac cinste...

Sună telefonul. Bronislava Semionovna îşi vîrî grabnic batista în mînecă.

— Alo... — Deodată, vocea i se frînse. — Nu ştiu nimic... Ivan Kapitonovici e la biroul dispecerului... Nu ştiu nimic. O clipă... — Bronislava Semionovna acoperi receptorul cu palma : — Vorbeşte dumneata, Boris Evghenievici.

Şaţkih luă receptorul cam în silă.

— Da... Aici e Şaţkih, şeful serviciului de planificare... Sînt aici întîmplător, cu totul întîmplător... Vă cred... Sînt absolut de acord... Dar n-am nici o legătură... Nu sînt informat de nimic... Întîmplător... Dar de ce ţipaţi la mine, eu n-am nici o vină.

Probabil că la celălalt capăt al firului a fost trîntit receptorul. Pe faţa lui Boris Evghenievici se citea zăpăceala.

— Cine era ? întrebă Nadejda Sergheevna.

— Kuşcenko, directorul combinatului chimic. La ei s-a întîmplat ceva foarte neplăcut.

— Vai, ce nenorocire ! Şi Dimocika e acolo... Dar de ce telefonează aici ?

— Nu i se dă legătura cu biroul dispecerului, aşa că încearcă în toate părţile. Ameninţă că-l va trage la răspundere pe Ivan Kapitonovici şi pe toţi cei care lucrează cu el... M-a luat pe mine în primire... Eu n-am nici o vină...

— Nu face nimic. O să-i treacă.

— Ba nu, acest Kuşcenko e o persoană influentă, e membru al biroului, deputat. Poate face din asta un caz...

— Cu dumneata nu are nimic, Boris Evghenievici.

— Nici n-ar trebui să aibă. Dar știți cum e : unde se taie lemne, sar și surcele, nimerind uneori și în ochiul vreunui trecător. Amenință că-l va trage la răspundere pe Ivan Kapitonovici...

— Și Ivan o să răspundă. Dumneata de ce te temi ?

Boris Evghenievici se retrase spre pom, în colț, cît mai departe de telefon ; se așeză pe un scaun, cu capul între umeri, și rămase tăcut.

— Hai să vorbim despre altceva, propuse Nadejda Sergheevna. Avem subiecte mai vesele. Am o idee... Revelionul e revelion, dar noi avem și o bucurie a noastră. Am să aduc o sticluță, ne așezăm mai aproape, în cerc, să bem un pahar în sănătatea nepoțicăi, și să ne gîndim ce nume să-i punem. Ce-ar fi să destup coniacul dumitale, Boris Evghenievici ? Un prilej ca ăsta merită.

Un minut mai tîrziu, Nadejda Sergheevna așeză lîngă telefon, pe măsuța cea scundă, o sticlă pîntecoasă.

. — Să-l gustăm... Hai, Boris Evghenievici, vino mai aproape ! Ia să vedem ce e cu marca asta franțuzească ?... Boris Evghenievici ! De cîte ori trebuie să te invit ?...

Boris Evghenievici se apropie cam în silă, cu pleoapele lăsate, cu buzele strînse.

— Ce-i cu dumneata ? îl întrebă Nadejda Sergheevna. A țipat unul la telefon, iar dumneata te-ai și muiat. Rușine !

— Într-adevăr, în ultima vreme se petrece ceva cu mine. Nici eu nu înțeleg.

— Și ce anume ? Haide, spune-ți oful. Bărbații sînt în asemenea cazuri neînțelegători, dar noi, femeile, avem mai multă înțelegere.

— Ceva ciudat, Nadejda Sergheevna... Pînă acum, atît timp cît Ivan Kapitonovici nu-mi dădea atenție, trăiam ca toată lumea, munceam, nu mă temeam de nimic. Mă duceam la slujbă cu inima ușoară. Deodată însă am devenit șeful serviciului de planificare ! Deodată însuși Ivan Kapitonovici mă ridică în slăvi. Am

impresia că toată lumea a început să mă privească altfel, într-un fel neobişnuit. Aş fi putut zice că norocul mi-a surîs şi că de-aici înainte pot să trăiesc şi să mă bucur de viaţă. Dar mă tem că Ivan Kapitonovici îşi va schimba mîine părerea şi, în loc să mă laude, va spune : „Ehei, văd că nu eşti aşa cum te-am crezut". Mă tem că, din invidie, cineva o să-i spună ceva lui Ivan Kapitonovici. Mă tem să dau ochii cu el dimineaţa, mă tem şi cînd mă cheamă la el şi cînd nu mă cheamă multă vreme. Mă sperii cînd mă laudă, mă sperii şi cînd vorbeşte pe un ton indiferent. Nici eu nu ştiu ce-i cu mine, Nadejda Sergheevna. E un fel de nebunie. Veţi rîde, dar am început să mă tem cînd o pisică îmi taie drumul... Şi acum, uite... aveţi dreptate, de o mie de ori dreptate : nu am de ce mă teme, nu răspund eu de deranjamente. Şi totuşi... Dacă totuşi, împotriva oricăror probabilităţi... Ivan Kapitonovici e ca un stejar bătrîn, nu-i uşor de doborît. Dar dacă îl doboară ? Cu Ivan Kapitonovici mi-e frică, dar fără el...

Boris Evghenievici îşi frîngea mîinile pe genunchii-i osoşi, capul i se afunda între umeri, ochii lui negri şi umezi priveau ţintă şi rugător spre Nadejda Sergheevna.

Tăcu brusc simţind asupra lui privirea atentă a ochilor luminoşi ai Elocikăi. Privirea aceasta pironită asupră-i îl făcu să-şi dea seama că toţi se simt jenaţi de cuvintele lui, şi mai ales Nadejda Sergheevna, care asculta cu ochii în pămînt.

— Dar ce m-a apucat ?... Nadejda Sergheevna, iertaţi-mă ! Spun prostii...

— Hai să bem mai bine în sănătatea nepoţelei noastre.

Nadejda Sergheevna îşi întinse mîna plină spre sticlă.

Faţa lui Boris Evghenievici se schimonosi deodată, ca şi cînd ar fi călcat pe ceva ascuţit. Sări de pe scaun.

— Încotro ? Stai jos.

— Nu, iertați-mă... Așa mi se întîmplă totdeauna : sau tac, închizînd totul în mine, sau, hodoronc-tronc, îmi revărs sufletul. Ah, ce prostii...

— Lasă asta. Stai jos.

— Nu, e mai bine să plec. Iertați-mă, nu pot...

Cu umerii-i ascuțiți ridicați în sus, Boris Evghenievici porni grăbit spre ușă și, ajungînd în prag, se opri.

— Bronislava Semionovna, totuși rămîne să fac cinste cînd i-o ieși nepoțelei primul dințișor. Din toată inima...

— Ciudat om... rosti Nadejda Sergheevna.

— Nu ciudat, ci vrednic de plîns, îi întoarse vorba Elocika.

Bronislava Semionovna oftă și spuse iertător :

— A ajuns deodată sus... Slavă domnului că Vasea al meu nu rîvnește la ranguri — de aceea e totdeauna împăcat.

În mijlocul mesei puternic luminate, se topea lumînarea pe care uitaseră s-o mai stingă.

28.

Ivan Kapitonovici îl cheamă la telefon pe funcționarul de serviciu de la direcția consumului energetic.

— Raportează !

— Accident la gara de mărfuri. Locomotiva de manevră s-a ciocnit de o garnitură.

— Victime ?

— Nu sînt victime.

— Slavă domnului.

— Pe strada Spartakovskaia s-au ciocnit două tramvaie.

— Victime ?

— Vatmanul rănit ușor.

— Ușor... Încă nu-i mare nenorocire. Mai departe.

— La combinatul chimic, Ivan Kapitonovici...

— Ce s-a întîmplat ?

— Un accident mortal.

— Un singur mort ?

— Unul singur.

Ivan Kapitonovici își mușcă buza.

— Rău. Ce s-a petrecut acolo ?

— N-am putut încă afla cu precizie. Se presupune o erupție de acid.

— Poate că accidentul nu e totuși mortal ? Ei sînt meșteri să sperie lumea.

— Nu știu. Nici ei nu-s lămuriți încă.

Vasili Vasilievici continuă să stea în același loc. În tot răstimpul ultimelor cincisprezece minute nu se clintise.

Face impresia unui școlar pus la colț, și asta la vîrsta lui... E inutil aici, de prisos. De prisos ! După atîția ani de muncă. Și de fapt, care-i vina lui ? Nu se încumetase să calce ordinul ? Ordinul era însă neclar. Se blocase ca o mașină cibernetică, căreia i se dăduse un program inexact.

Cincisprezece minute... Vasili Vasilievici e istovit, picioarele i-au amorțit, se simte ametit și îi e greață.

Mașina aceasta fără avîntări și fără căderi, mașina aceasta cu un regim de lucru calculat dinainte n-a justificat speranțele puse în ea ; acum nimeni n-o mai ia în seamă ; n-au avut încă timpul s-o scoată pe ușă afară, o tolerează aici și o ocolesc ca pe un obiect neînsuflețit.

Să se revolte ? Împotriva cui ? E vinovat, nu a știut să facă față. Trebuia mai demult să lupte pentru dreptul de a fi om. Să lupte ? Cu cine ? Cu Ivan Kapitonovici ? Îi era oare dușman ?

Ar vrea să se așeze jos, nu mai are putere să stea în picioare. În încăpere nu există scaune pentru musafiri, nu sînt decît fotolii în fața tabloului de comandă. Să se așeze în fața tabloului în vechiul lui fotoliu ? Să se așeze ca să se odihnească ?

Ivan Kapitonovici l-a însărcinat pe Vitea Șapocikin, și nu pe el, să repartizeze sarcinile la centrale. Centralele își recăpătau puterile, dar cu aceasta deranjamentul nu se sfîrșise. Abia începea. Sistemul e dezorganizat. Pe rînd, trei centrale trebuie să reintre în funcțiune. Ca o coloană de soldați care trebuie să

meargă din nou în pas. Singura deosebire e că, dacă un soldat nu prinde cadența nu va cădea grav rănit, pe cîtă vreme la centrale se pot arde înfășurătoarele generatoarelor, mașinile se pot deteriora. Și atunci — o nouă catastrofă, și mai mare...

Consum după capacitatea garantată... Vitea Șapocikin are mai puțină experiență decît el. Ivan Kapitonovici l-a însărcinat pe Vitea cu treaba asta, nu-l observă pe Vasili Vasilievici care stă la un pas de fotoliul în care a șezut zeci de ani.

Ar vrea să se așeze în acest fotoliu și să se odihnească...

Ivan Kapitonovici face trei treburi deodată : vorbește la telefon, urmărește din ochi aparatele, ascultă ordinele pe care Vitea Șapocikin le transmite prin selector.

— Cernușinskaia ! Dați-i drumul !

Pe fața roșie a lui Vitea Șapocikin se citește încordare și curaj. Este mîndru de faptul că într-o clipă ca aceasta a fost însărcinat să dea ordine centralelor.

Ivan Kapitonovici îl urmărește și în același timp mormăie la telefon :

— Aerodromul ! Aerodromul !... L-ați expediat pe Golubko !... Înțeleg, a pornit. Foarte bine !

Vasili Vasilievici stă în picioare lîngă fotoliu, sfîrșit de oboseală. Ar vrea să plece... Definitiv... Nu se poate ! Nu lucrează, e de prisos, inutil, dar e în serviciu. Nu-și aparține sieși, nu-i este îngăduit să părăsească locul.

29.

Lumina se aprinse deasupra porții închise a combinatului chimic. Și, o dată cu lumina, dispăru și atmosfera de mister.

— Trebuie să mergem, spuse ea cu o voce nesigură.

— Așa-i, încuviință el încurcat.

Îi era rușine : se întoarse înapoi, intrase în panică numai pentru că vreme de cîteva minute se întrerupsese curentul.

Dar nu apucă să întoarcă cheia. De undeva din spatele lor, din beznă, făcu irupție o ambulanță a „Sălvării", lăcuită alb. Lăsîndu-se brusc pe arcuri, se opri și claxonă răgușit și poruncitor în fața porții închise.

Paznicul în manta neagră ieși în grabă afară și se apucă să deschidă. Împleticindu-se în pulpanele mantalei, deschise repede un canat, apoi al doilea și luă poziția de dreți.

„Salvarea" porni, dar deodată paznicul începu să gesticuleze disperat șoferului și mașina se opri.

Prin poarta larg deschisă se vedeau spinările muncitorilor. Îmbrîncindu-se unul pe altul, pășind nesigur și aruncînd mereu cîte-o privire spre „Salvare", duceau un fel de panou de scîndură. Din mașină sări jos sanitarul, un om gras dar sprinten, îmbrăcat cu halat alb peste palton. Din interiorul mașinii fu scoasă targa...

Proprietarii „Moskvici"-ului stăteau uluiți, privind cu gîturile întinse. Muncitorii se înghesuiau în jurul „Salvării", și nu li se vedeau decît spinările îmbrăcate în pufoaice și halate din foaie de cort. În mijlocul lor se agita sanitarul cu halat alb.

Ușa mașinii fu trîntită cu putere. După ce claxonă răgușit, „Salvarea" făcu brusc marșarier, întoarse, oferind timp de o clipă luminii becului lacul strălucitor al caroseriei sale, și dispăru în beznă.

El începu să se frămînte lîngă volanul „Moskvici"-ului, în sfîrșit deschise ușa și coborî.

Muncitorii stăteau pîlcuri-pîlcuri, aprindeau țigările unul de la altul. Pe asfaltul fulguit de ninsoare rămăsese canatul larg al porții scoase din țîțîni.

Arătînd cu capul spre întunericul care înghițise „Salvarea", el întrebă :

— Rănit ?...

Un muncitor cu fața întunecată și mohorîtă mormăi printre dinți :

— Bine ar fi...

— Nu cumva ?

Muncitorul nu răspunse și trase din țigară. Începură să vorbească ceilalți, cu glas scăzut :

— Era încă tînăr de tot...

— Tînăr sau bătrîn, dar au rămas doi copii.

— Mi-a spus astăzi că se înţelesese cu nevasta ca ea să vină încoace către sfîrşitul schimbului. Mă îmbrac, zice, şi plec direct la revelion.

— Da, grozav revelion a avut.

— Iar nevastă-sa... În loc de sărbătoare — înmormîntare.

— Ar trebui pregătită, luată cu binişorul, altfel...

— Tu ştii unde locuia ?

— Tocmai că nu ştiu.

— Pişcenko ştie, erau prieteni.

— Pişcenko e azi în schimbul unu.

— Of, ce ţi-i şi cu soarta asta !... Ce zici, plecăm ?

— Mi-e milă de muiere.

Îşi aruncară mucurile de ţigară în zăpadă, ridicară canatul şi-l sprijiniră de zid, apoi porniră unul cîte unul spre combinat. Rămase paznicul. El închise poarta fără grabă, trase cu zgomot zăvorul, îşi suflă nasul cu putere şi spuse, dîndu-şi importanţă :

— Aşa-a... A fost un om, şi acuma nu mai e. Cică s-a otrăvit cu gaz.

Aproape de locul unde se oprise „Salvarea“ se vedea ceva negru, afundat în zăpadă de paşii oamenilor. Paznicul se aplecă.

— Uite, i-a căzut căciula. O fi căzut de pe targă şi n-au observat...

Proprietarul „Moskvici“-ului se uită cu luare-aminte şi se apropie cu hotărîre.

— Ia s-o văd.

— O căciulă de lux. Se vede treaba că omul cîştiga bine. A pierdut-o... În sfîrşit, lui nu-i mai trebuie.

— S-o văd.

O luă în mîini şi o cercetă atent, răsucind-o în toate părţile. Fundul e de postav fin, blana moale, umedă de zăpadă, e mîngîioasă ca o catifea.

— Ce o tot pipăi, de parcă ai vrea s-o cumperi ? se interesă paznicul.

— Ia vino încoace ! Vino să te uiţi ! strigă proprietarul „Moskvici“-ului către soţie.

Ea izbuti cu greu să coboare din maşină, se uită la căciulă şi deodată îngălbeni.

— E căciula lui... Uite şi semnul.

În faţă se vedea un mic smoc alb. Era mai aspru decît restul blănii.

— Poate seamănă numai. Poate că nu-i el...

— El e... Parcă-l văd : a dat buzna peste mine ; era roşu la faţă. Încă de atunci am observat semnul.

El continua să pipăie cu grijă smocul cărunt.

— Vreun cunoscut ? se interesă cu simpatie în glas paznicul.

— Pe el îl aşteptam...

Nu, nu era nici cunoscut, nici rudă. L-au aşteptat şi şi-au făcut griji pentru el. Din nou, simţiră o dorinţă de neînvins de a face ceva, de a ajuta cu ceva. Să arunce în zăpadă această căciulă, să întoarcă spatele, să plece la revelion şi să petreacă — era cu neputinţă.

— Am auzit vorbindu-se de nevasta lui, cică avea de gînd să vină încoace. Ar trebui să i se spuie cu încetul, să nu-i vie rău.

— Dar cum ?... Nici nu ştim unde locuieşte.

— Nu ţii minte pe ce poartă a ieşit ?

— Ba da.

— Atunci, hai să mergem.

— Dar casa e mare. Dacă am şti numărul apartamentului...

— Au doi copii.

Paznicul se amestecă şi el în vorbă :

— La ce bun s-o speriaţi ? Cînd o să vină, o să afle şi o să aibă destul timp ca să plîngă.

— Se pregătea să meargă la un revelion.

— Ei şi ? O să aştepte cît o să aştepte, o să creadă că el a plecat înainte şi o să meargă şi ea să petreacă. Lăsaţi-o... aşa e mai bine.

Faptul că paznicul a vorbit de petrecere i se păru un sacrilegiu. Să petreci cînd nenorocirea s-a şi strecurat în casă ! Veselie alături de suferinţă ! Mai tîrziu, această petrecere o să-i pară toată viaţa o bătaie de joc, un blestem. Nu, nu-i dorea asemenea petre-

cere. Mai bine să afle de la început, mai bine nenorocire fără petrecere. Afară de asta, se simţea *dator* să facă ceva. Fie şi un lucru neînsemnat, dar să facă ceva. Prin aerul îngheţat, paznicul răspîndea duhoare de tutun ; pe faţa lui boţită şi rotundă ca un măr, nu se citea nici compătimire, nici îngrijorare, ci doar o uşoară curiozitate : ian te uită, omul nu mai e, dar căciula a rămas. Proprietarul „Moskvici"-ului avu un gînd urît : „Unul ca ăsta nu te îmbrînceşte în groapă, dar nici nu-ţi întinde mîna dacă ţi se întîmplă să cazi".

— O să batem la toate uşile, rosti el hotărît. O să arătăm căciula pînă ce o s-o recunoască cineva... Casa e mare, dar intrarea nu-i chiar aşa de mare.

Ea nu-l contrazise, numai paznicul clătină din cap cu îndoială.

Peste cinci minute, „Moskvici"-ul gonea sprinten spre oraş.

30.

Rînd pe rînd, un raion după altul se lumina de becurile felinarelor şi de nenumăratele ferestre. Pe patinoarul din parcul oraşului se aprinseră reflectoarele. După o scurtă învălmăşeală, hora de patinatori începu să se rotească într-un cerc larg. Moş Gerilă pe patine îşi ridica toiagul peste căciula înaltă, făcînd giumbuşlucuri.

De la centralele de termoficare căldura porni spre radiatoarele din locuinţe. Oraşul nu înţepenise, nu murise ; se întorcea acum la viaţă.

Cozile din staţiile de transport public se rărira. Aglomeraţia era numai în jurul cabinelor telefonice. Toţi cei pe care bezna îi surprinsese pe stradă se grăbeau să explice :

— M-am împotmolit. N-a fost chip să plec... Vin îndată...

Bezna medievală se împrăştie ; secolul douăzeci se înstăpîni din nou peste oraş. Lumina risipi îngrijo-

rarea locuitorilor. Ce camuflaj, ce război — prostii! La mulți ani, prieteni! Mulți ani fericiți!

Iar la kilometrul patruzeci și unu, între cei doi piloni cu numerele 162 și 163, sosi brigada de deranjamente.

Se apucară să aprindă focuri în cîmp deschis. Din clipă în clipă urma să sosească helicopterul cu Ignat Golubko.

31.

În sala de dispecer Vitea Șapocikin se repezi spre schemă și atîrnă de capetele liniei galbene cîte o etichetă cu zigzaguri: linia este pusă la pămînt, e în reparație.

În sfîrșit, Ivan Kapitonovici se întoarse spre Vasili Vasilievici și-i porunci pe un ton sec:

— Stai jos! Continuă distribuirea sarcinilor la centrale!

Vasili Vasilievici tresări. Era poftit atunci cînd totul fusese făcut, și-au adus aminte de el pentru a respecta regulamentul: fotoliul să nu stea gol... El se va așeza în acest fotoliu, dar mai departe... Centralele lucrează, rotoarele generatoarelor se rotesc sincronizate — primejdia a trecut. Vitea Șapocikin a putut face față...

Vasili Vasilievici nu răspunse. Își roti privirea în jur: frecventmetrele continuau să-și scrie cronica, și această cronică vestea: restriștea a trecut. Acele voltmetrilor și sumatoarelor se menținеau la același nivel. Totul în jur era familiar și totodată străin; o atmosferă ca în sala de așteptare a unei gări, ca o anecdotă auzită de zeci de ori și de care ți s-a făcut lehamite.

— N-am spus limpede? Așază-te la locul dumitale!

— Nu pot... răspunse cu glas slab Vasili Vasilievici fără a se urni din loc.

Sprîncenele stufoase ale lui Ivan Kapitonovici atinseră marginea căciulii lui de miel.

— Ce-e-e ?

— Nu pot. Cred... că sînt bolnav.

— Şi ce anume ai ?

Sprîncenele reveniră la locul lor, dar ochii albaştri îl priveau pe sub ele bănuitor şi neprietenos.

Ce are ? Parcă se poate explica ! Se pare că omul acesta nu a simţit niciodată aşa ceva, şi nici nu va simţi. Prin urmare, nici nu va înţelege vreodată.

— Sînt bolnav, repetă Vasili Vasilievici ; îi întoarse spatele şi porni spre uşă, simţind aţintită asupra sa privirea lui Ivan Kapitonovici.

Îl va chema înapoi sau nu ? Îi va porunci să rămînă ? Îl va obliga să lucreze ?... Dacă este necesar, dacă nu se pot lipsi de el aici, între aceşti pereţi, atunci îl va opri neapărat şi-l va sili, cu forţa, să se aşeze în fotoliu. Vasili Vasilievici păşea fără grabă spre uşă, aşteptînd să fie chemat, dar chemarea nu veni. Ajunse astfel pînă la uşă, o împinse şi ieşi...

Totul era atît de nou, atît de ciudat, încît Ivan Kapitonovici nici măcar nu se supără.

— Ian te uită !... îngînă el, năucit.

Iar Vasili Vasilievici cobora acum scara, tot aşa de încet, treaptă cu treaptă, şi aştepta... Dacă e nevoie de el, îşi vor da seama, vor fugi după dînsul, îl vor rechema. Dar în spatele lui nu se auzea nimic.

Afară ningea cu fulgi uşori, trecătorii forfoteau grăbiţi, străzile erau puternic luminate. Viaţa reintrase repede în făgaşul său obişnuit.

Cu paltonul încheiat pînă sub bărbie, cu căciula lui roasă din blană de ren, Vasili Vasilievici păşea spre casă, aparent calm, uşor gîrbovit, cu pas rar şi demn, aşa cum i se cuvine unui om de vîrsta lui. Nu se deosebea cu nimic de sute de alţi trecători.

32.

În prima clipă cînd uşa se închise în urma lui Vasili Vasilievici, Ivan Kapitonovici, care nu-şi revenise încă din uimire, se gîndi : „Aici se ascunde ceva. S-a întîmplat ceva..." Faţa închisă, fără mînie, frică

sau ciudă, vocea lină şi politicoasă ca întotdeauna, privirea sinceră şi dreaptă. Niciodată n-a fost absurd, nici susceptibil. În decursul celor şaptesprezece ani primise săpuneli şi mai grozave din partea lui Ivan Kapitonovici.

„Aici se ascunde ceva. S-a întîmplat ceva..." Un gînd simplu, născut din nedumerire ; în el nu era nici milă, nici simpatie, ci numai o dorinţă spontană de a înţelege firea omului.

În clipa următoare, însă, Ivan Kapitonovici îşi dădu deodată seama : „Dar a plecat ! Cu ce drept ? Şi-a părăsit postul ! Act de nesubordonare !" Acum nu-l mai interesa „ce anume se ascunde, ce anume s-a întîmplat".

În cazul de faţă era vorba de un act de indisciplină, de o revoltătoare încălcare a regulilor stabilite. A plecat — treaba lui... Nu cumva voia să-l trag de mînecă şi să-l aşez cu forţa în fotoliu ? Deodată, totul deveni simplu şi limpede şi hotărîrea fermă veni de la sine : „N-am să-l concediez, dar îl voi penaliza".

Hotărîrea a fost găsită, punctul a fost pus, nu mai avea nici un sens să se gîndească la ciudăţeniile lui Vasili Vasilievici. Nu era nevoie, şi nici timp.

— Ivan Kapitonovici ! Golubko la aparat !

Glasul lui Golubko, care străbătea de la vreo cincizeci de kilometri, avea obişnuitu-i accent ironic.

— Mă aflu în sînul naturii — zăpadă deasupra, zăpadă dedesubt, zăpadă şi în jur...

— Haide, haide, lasă astea şi spune ce-i acolo.

— Ca întotdeauna o chingă putrezită a stricat toată nunta. Clema a slăbit şi s-a produs un scurt-circuit între faze.

Tonul acesta a glumă în glasul lui Golubko, calmul cu care vorbea şi care îi plăcuse întotdeauna lui Ivan Kapitonovici l-au scos acum din sărite. Auzi ! Senin, glumeţ — cînd s-a ajuns la o totală dezorganizare şi s-au făcut de ocară în faţa lumii întregi tocmai de sărbători. Acum nu mai poţi pune vina pe lipsa de utilaj tehnic... Lui îi arde de glume — nu cumva îşi închipuie că Sokovin va răspunde singur pentru toţi ?! Te înşeli, amice !

— Şi cine e de vină? întrebă Ivan Kapitonovici pe un ton sec.

— Inspectorul s-a şi pus pe lucru, e un băiat plin de zel — o să găsească el vinovaţii.

Lui Ivan Kapitonovici îi sări ţandăra:

— Dar tu nu eşti vinovat? Cine trebuie să supravegheze aparatul pentru controlul frecvenţei? Cine vrei să-l monteze la locul lui — dumnezeu din cer sau inginerul-şef? Dacă erau suficiente aparate, nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Ehei, Ivane, îi tăie vorba Golubko cu un calm imperturbabil, dar convins. Cine îşi punea toată nădejdea în faptul că se trage încoace magistrala din Urali? Intrăm în circuitul general, facem joncţiunea — şi atunci nu ne mai pasă de nimic. De tras, au tras-o, dar nu chiar cît trebuie. Linia vecină are cîte cinci sute de kilowolţi, iar noi ne-am împotmolit tot la două sute douăzeci. Nu cumva eu sînt de vină? Mai bine să nu ne arătăm unul pe altul cu degetul — nu ne stă bine.

— Să vedem ce ai să zici cînd o să trebuiască să răspundem.

— Cînd am companie, nu mă tem. Într-un cuvînt, îţi raportez: peste o oră terminăm aici. Atît!... Da, şi mai am o rugăminte: cu istericalele nu alungi necazul, aşa că nu cumva să-ţi dea prin gînd să suspenzi petrecerea. Mi-a intrat frigul în oase şi simt o nevoie imperioasă să stau la masă ca să mă încălzesc. Noroc, şi ne mai vedem anul acesta.

Fără să lase receptorul, Ivan Kapitonovici ceru:

— Daţi-mi legătura cu secretarul comitetului regional.

— Vă dau legătura...

— Alexei Mitrofanovici, vă raportez: alimentăm reţeaua, am conectat tot oraşul. Conectăm Semionovsk şi Razvodino peste vreo zece-cincisprezece minute... „Krasnîi Instrumentalşcik“?... Să se potolească, la ei nu s-a întîmplat nimic. Combinatul chimic... Da, am auzit... Da, e neplăcut... N-aveam de ales, se putea întîmpla şi mai rău... Da, se face o anchetă... Da,

după sărbători vom lămuri toate amănuntele... Da, miercuri la şedinţa biroului.

Vitea Şapocikin striga în selector :

— Centrala „Vest" ! Centrala „Vest" ! Alimentaţi linia a opta !...

Ultimele ecouri ale haosului.

Ivan Kapitonovici, tot cu paltonul şi cu căciula în cap, era în picioare lîngă fotoliul gol în care ar fi trebuit să stea Vasili Vasilievici. Primejdia trecuse, de pe faţa lui Ivan Kapitonovici dispăruse expresia de energie sfidătoare, acum faţa îi era posomorîtă, îmbătrînită şi obosită.

— Cînd echipa de reparaţii va da în primire linia, să mă anunţaţi. Am să fiu acasă, rosti el încheindu-şi paltonul. Maşina a venit ?

— Aşteaptă la poartă, Ivan Kapitonovici.

Dădu din cap în semn de rămas bun şi ieşi fără grabă.

Cu vreo două străzi înainte de casă, coborî din maşină.

Nu era nevoie să fie crispat de îngrijorare că timpul trece, secundă după secundă ; catastrofa nu mai atîrna deasupra capului său, putea să-şi îngăduie luxul de a nu lua în seamă timpul, putea rămîne singur cu sine însuşi. Ivan Kapitonovici păşea obosit pe stradă...

În jur — orgie de lumini : explozii de urări, zidurile caselor strălucesc, ghirlande de becuri multicolore atîrnă deasupra caldarîmului. Ninsoarea ce se cerne molcom din cer subliniază şi mai mult această frenezie a bucuriei. Iar oamenii, preocupaţi de ei înşişi, de treburile lor, forfotesc în jurul lui Ivan Kapitonovici, fără să-i dea nici o atenţie.

Ar fi putut să se bucure de fericirea aceasta generală, dobîndită din nou, de faptul că bezna de cavernă a dispărut de pe străzi şi că sărbătoarea n-a fost ratată. Ar fi putut şi să se necăjească că aceste minute le-au răpit oamenilor ce forfotesc în jurul lui o parte din munca lor. În sfîrşit, şi-ar fi putut aduce aminte de omul acela care a murit la combinatul chimic... Oricît, Ivan Kapitonovici este un în-

vingător care a plătit scump victoria, şi s-ar fi putut gîndi la acei pentru care a luptat.

Dar Ivan Kapitonovici nu observa nimic şi nu simţea nimic, afară de oboseală şi proastă dispoziţie... Ce ghinion ca ambele circuite să fie scoase din funcţiune! Au făcut scurtcircuit amîndouă... Se părea că circuitul dublu este cît se poate de sigur. Nu lipsise decît puţin ca pînă la Anul nou magistrala să ajungă în oraş. Atunci sistemul lor n-ar fi semănat cu un prinţ feudal, ci ar fi fost o părticică a unui imens stat energetic şi nu s-ar mai fi putut întîmpla nici un pocinog... Nu lipsise decît puţin... Dar pentru acest „nu lipsise decît puţin" o să încasezi, Ivane... Miercuri, şedinţă de birou.

În mijlocul trotuarului, barînd calea trecătorilor, se oprise un grup. Un flăcăiandru scund de statură cu un moţ de păr scăpat de sub căciulă, cînta de zor la armonică — plăcile lăcuite străluceau, degetele îi alergau pe butoane, chipul grav privea semeţ în sus. Un bărbat şi două femei, nu tocmai tinere, dansau o ţigănească, lovind vîrtos asfaltul cu tocurile. Trecătorii îi ocoleau privindu-i cu zîmbet.

— Cam devreme aţi început! Aveţi grijă, fraţilor, s-o puteţi ţine pînă la Anul nou!

Ivan Kapitonovici trecu pe lîngă ei fără să-i privească. Era înciudat: va trebui să răspundă pentru o întîmplare absurdă... Nu lipsise decît puţin... Miercuri, şedinţă de birou...

Dispoziţia i se strică şi mai mult cînd începu să urce scările. Oaspeţii se vor aşeza la masă, va trebui să petreacă: revelionul face şi el parte din obligaţii... Probabil că după conflictul care a avut loc, Vasili Vasilievici nu va mai veni. Asta înseamnă că Bronislava Semionovna va sta ca o curcă plouată, iar Vadim se va uita iarăşi strîmb la el... Iar Nadia, făptura aceasta plină de bunătate, care vreme de un an de zile a trăit între soţ şi fiu, intermediară plină de răbdare între cele două tabere, se va preface în faţa oaspeţilor... Pretutindeni mărunţişuri, dar îţi otrăvesc viaţa ca şi lucrurile mari. Nu te descotoroseşti

așa ușor de ele. Se spune că pentru un elefant nu există animal mai înspăimîntător decît șoarecele...

Pe palier, în dreptul ușii deschise a apartamentului vecin, văzu doi necunoscuți, un bărbat și o femeie. Ivan Kapitonovici trecu pe lîngă ei, îndreptîndu-se spre ușa locuinței sale. Dar bărbatul făcu un pas către el.

— Iertați-mă... Numai o clipă.

— Da.

Bărbatul avea o față lată, cu pomeții ieșiți, un palton cu pulpane largi ; privea cu atenție fața lui Ivan Kapitonovici. Femeia, care-și întindea gîtul peste umărul lui, avea o față ofilită și niște ochi rotunzi, ca de bufniță.

— Nu vi se pare cumva cunoscută această căciulă ?

— Hm... Cum a ajuns la dumneavoastră ?

— E a vreunei rude ?

— E căciula fiului meu. Dar ce s-a întîmplat ?

Bărbatul și femeia îl priveau cu compătimire. Un fior rece, presimțirea nenorocirii, îl străbătu pînă în vîrfurile degetelor care țineau căciula.

33.

Îl ajunseră din urmă pe Ivan Kapitonovici tocmai în stradă. Se agita pe marginea trotuarului, făcînd gesturi disperate spre mașinile care treceau în goană pe lîngă el. Mașinile nu se opreau — toți erau grăbiți în ajun de sărbătoare, taxiurile nu mai pridideau. Bărbatul șovăi puțin, apoi se apropie de Ivan Kapitonovici și-i atinse sfios umărul.

— Avem noi o mașină... Urcați-vă.

Ivan Kapitonovici își opri asupra lui privirea rătăcită, se muie deodată și se lăsă dus la „Moskvici".

— În ce direcție mergem ? îl întrebă bărbatul, instalîndu-se la volan.

În ce direcție ?... Ivan Kapitonovici își veni în fire. Năvălise în stradă ca să meargă la Vadim — viu sau mort, la el ! Cît mai repede ! Numai la asta se gîndise. Acum se punea o întrebare clară :

încotro ? Unde e Vadim ?... Desigur că nu mai e la combinatul chimic.

— La spitalul Dereaghin.

Nu ştia de care clinică aparţinea combinatul şi rostise numele celui mai cunoscut spital din oraş, unde erau transportate de obicei toate victimele accidentelor. Şi iarăşi porniră şirurile de lumini, şi iarăşi forfota trecătorilor care se grăbeau la petrecere ; troleibuze care demarau din staţii, vitrine, reclamele cinematografelor, pomii de iarnă — un oraş prosper şi fericit, care nu se sinchiseşte de un om strivit de durere.

Ivan Kapitonovici nu-şi bătuse niciodată capul cu gîndul cum îşi iubea fiul. În ultima vreme, Vadim îl irita adesea, chiar îl înfuria. Îşi făcuse socoteala că, fiind prea tînăr, fiul lui nu-l poate înţelege. Vadim n-a fost nevoit, ca tatăl lui, să cucerească viaţa luptînd din greu pentru fiecare treaptă nouă. Se născuse la oraş, chiar din prima zi avusese parte de lumină electrică, din copilărie se obişnuise cu aparatul de radio, cu telefonul, cu faptul că o dată cu venirea iernii camerele se încălzesc de la sine. Se născuse în familia unui inginer-energetician cu situaţie ; avusese la dispoziţie cărţi, cinematografe, teatre, şcoală, institut. Cultura a apărut la el atît de firesc cum, o dată cu vîrsta, unui bărbat începe să-i crească barba.

El însă, Ivan Sokovin, se născuse în satul Lapşovka. La începutul secolului nostru, pe lîngă trăsurile birjarilor, pe undeva trecea în goană automobilul, se ridicaseră greoi în văzduh primele avioane, pe-alocuri începuseră să se rotească rotoarele generatoarelor, pe cîtă vreme în izbele din Lapşovka mai ardea încă trosnind opaiţul, ţăranii mai scormoneau încă pămîntul cu acelaşi plug de lemn cu care îl scormoniseră strămoşii lor sub Ivan cel Groaznic şi Vladimir Monomahul. Pe meleagurile acelea, maşina cea mai complicată era moara care învîrtea pietre ştirbe, scrîşnind din toate mădularele. Jumătate din izbe nu aveau coş, în timpul iernii satul era îngropat sub

zăpadă, la marginea lui urlau lupii, chiar şi ţăranii cei mai bogaţi umblau în opinci. Chiar şi cei bogaţi, dar Vanea Sokovin — sau, cum îi spuneau flăcăii pe uliţă, Vanka Cneazul — se trăgea din oameni săraci, lipiţi pămîntului — la şapte inşi un suman.

Dacă pe lume începea atunci secolul douăzeci, în schimb Lapşovka se afla cu ajutorul lui dumnezeu în veacul al cincisprezecelea. Să străbaţi cinci secole — nu într-o viaţă de om, ci numai în cîţiva ani — nu-i glumă! Dacă n-ar fi fost revoluţia, ar fi rămas un băştinaş din satul Lapşovka, plasa Prohorovskaia, judeţul Nikolski.

Vanea Sokovin intră în armată. Acolo l-au învăţat carte şi regulamentul serviciului interior, tabla înmulţirii şi marşul în cadenţă, elemente de cunoştinţe politice şi întărirea punctelor de foc perpetue. Pentru a le da acestor flăcăi din Lapşovka, Kuzminka, Palionîie Gorki noţiuni elementare de electricitate, profesorul care îi învăţa aşezarea minelor adusese în clasă un motor electric. Două fire subţiri, ca nişte aţe, erau prinse cu nişte cleme de o cutiuţă greoaie de fontă. Înăuntru — nici pîrghii, nici rotiţe, doar mosoare de sîrmă. Motorul electric începu să se învîrtă, umplînd încăperea cu un zumzet de bondar. Băieţii apucau pe rînd de capătul axului, dar axul nu se oprea, ci se învîrtea mereu, frigîndu-le palmele. Iar profesorul zîmbea sub mustaţa-i de bătrîn militar.

— Degeaba, fraţilor. Motorul are cinci cai putere.

Cinci cai putere! Într-o cutiuţă boantă de tuci! Cinci cai putere se varsă în ea prin două sîrmuliţe subţiri, aparent lipsite de viaţă. Asta nu-i glumă! Cinci cai putere! Fără pîrghii, fără muşchi. Ce o fi curgînd prin sîrmuliţele acelea, ce s-o fi zbuciumînd acolo, înăuntru, în golul dintre mosoraşe? Vrăjitorie care depăşeşte puterea de înţelegere a unor muritori de rînd. Dacă ar putea-o pricepe, dacă ar deveni el însuşi un vrăjitor, dacă s-ar putea înfrăţi cu această putere tainică, n-ar şovăi nici sufletul să şi-l vîndă diavolului. Dar aşa ceva nu-i de nasul unui opincar.

Ivan Kapitonovici deveni simplu muncitor la o centrală electrică. Lucra la o maşină uriaşă, al cărei ax cîntărea singur cîteva tone. Se întîmplă un lucru mărunt în aparenţă : în sala de maşini ferestrele erau deschise, afară era toamnă tîrzie, iarba era atinsă de prima brumă. Şi maşina „răci". Lucru nicidecum neobişnuit — „răceala turbinei" este un termen familiar printre energeticieni. Temperatura a scăzut numai cu cîteva grade, metalul fremătător de viaţă s-a răcit numai puţin ; abia-abia, cît cel mai subţire fir de păr s-au modificat interspaliile — dar atît a fost de-ajuns. Puternica maşină s-a dovedit mai delicată decît un prunc ; din pricina „răcelii", „s-a îmbolnăvit", axul greu s-a îndoit, a început să vibreze ; turbina a trebuit oprită şi „tratată" multă vreme.

După această întîmplare, Ivan Kapitonovici a rămas pentru toată viaţa cu simţăminte părinteşti faţă de metalul capricios, înmănuncheat într-un organism viu. Nimeni nu înţelegea mai bine meteahna ascunsă a turbinei, nimeni nu prevedea mai repede decît el capriciile ei, avea o tandreţe de părinte şi, totodată, era exigent ca un părinte. Maşinile l-au răsplătit cu recunoştinţa lor.

Chiar şi acum, după ce a devenit director, privind uneori o linie de înaltă tensiune, Ivan Kapitonovici mai încerca încă vechea senzaţie a unei taine măreţe, pe care nu a pătruns-o. Trei fire, nu chiar atît de groase, doar cît o frînghie, dar prin ele circulă o forţă care învîrte un volum greu, mii de maşini, pune în mişcare trenuri pline de încărcătură, face să se topească în cuptoare metalul nemaleabil, ridică poveri de greutatea unei izbe mari. Şi toate astea în acelaşi timp. De astă dată, e vorba nu de cinci cai putere, ci de milioane. Dacă aceste puteri ar evada din firele care atîrnă deasupra capetelor noastre şi s-ar preface în cai adevăraţi, atunci herghelii fără număr ar umple pămîntul, încît n-ar mai fi loc pentru oameni. Nu, totuşi rămîne o taină pe care n-o poate cuprinde creierul. Iar alături de taină vieţuieşte întotdeauna divinizarea.

Omul, slab cum e, s-a făcut stăpînul planetei şi nu mai e departe timpul cînd va deveni stăpînul sistemului solar. Iar ca să fii stăpîn, ai nevoie de putere. Şi puterea aceasta omul a găsit-o în maşini ; fără ele, ar fi vegetat pe suprafaţa pămîntului o făptură vrednică de milă, cu muşchi neputincioşi şi dinţi tociţi. A trăi pentru măreaţa dominaţie asupra naturii înseamnă a trăi pentru putere. Nu numai maşina îl slujeşte pe om, dar şi omul, dacă vrea să rămînă ceea ce este, are datoria să slujească maşinile. Astfel gîndea Ivan Kapitonovici, şi cine l-ar fi putut mustra pentru aceste gînduri ? L-a mustrat propriul lui fiu. Spusese atunci la consfătuire :

— Orice avantaj economic trebuie să cedeze în faţa ocrotirii sănătăţii şi a vieţii omului.

După consfătuire, Ivan Kapitonovici îl reţinuse puţin pe fiul său.

— Ascultă, umanist putred ce eşti ! Nu face din mine un canibal. Eu am adus oamenilor mai multe foloase decît toţi poeţii cu ideile cărora ţi-ai îmbîcsit căpăţîna.

În clipa aceea privirea lui Vadim plutea în vag. Îi răspunse cu glas scăzut :

— Mă gîndesc adesea că dacă n-ar fi fost revoluţia, tu ai fi devenit în Lapşovka ta un chiabur. Poate că şi tu ai fi umblat c-o hernie, dar sînt sigur că pe muncitorii tăi i-ai fi băgat în pămînt.

Era prea din cale-afară ! Mucosul ăsta n-a aflat despre chiaburi decît din cărţi. Şi-i pîngăreşte lui tot ce are mai sfînt în suflet ! După aceea s-au despărţit pentru multă vreme.

34.

Spitalul Dereaghin. Vestitul profesor care l-a întemeiat încă la sfîrşitul secolului trecut nici nu visase că va deveni un fel de oraş în oraş : şiruri nesfîrşite de corpuri de clădiri masive şi scunde, alei şi ulicioare acoperite de neaua imaculată.

Strîngînd în mîini căciula fiului său, Ivan Kapitonovici rătăcea ca beat, bătînd la porţi fără să primească vreun răspuns, pînă ce ajunse în sfîrşit la o uşă deasupra căreia atîrna tăbliţa: „Camera de gardă".

Medicul-şef al serviciului, un tînăr îmbrăcat în halat alb, aţinti asupra lui Ivan Kapitonovici o privire impasibilă, profesională. Nu, de la combinatul chimic nu a fost adus nimeni; nu, nu poate fi o eroare, el ar fi fost înştiinţat îndată.

Privi mai atent la faţa lui Ivan Kapitonovici şi se ruşină.

— Luaţi loc, vă rog... Mă duc să întreb la telefon, o să aflu imediat. Luaţi loc.

După vreo zece minute se întoarse.

— Policlinica numărul unsprezece... Pe Kojuhovskaia...

— E acolo? întrebă Ivan Kapitonovici.

Medicul şovăi.

— Acolo... Au adus pe unul de la combinatul chimic.

Au adus pe unul — a fost o singură victimă — nu poate fi nici o eroare.

Şi iarăşi „Moskvici"-ul începu să gonească pe străzile oraşului. Iarăşi lumini sărbătoreşti, oameni, oameni, maşini...

La combinatul chimic a fost o victimă! Atunci, în sala de dispecer primise calm această ştire. Firește, e mai bine fără nici o victimă, dar chiar dacă ar fi ştiut dinainte că va fi o victimă, tot ar fi dat ordinul să taie curentul! O singură victimă răscumpără multe nenorociri. O singură victimă salvează situaţia...

Şi această victimă era copilul lui...

Dimka... Îl vede cum stă în genunchi în mijlocul camerei, îmbrăcat în cămăşuţă de noapte, încruntat, şi rostogoleşte pe podea o cutie de tablă. După ce o rostogoleşte puţin, pipăie duşumeaua cu mînuţa, cutia nu mai este la vechiul loc, s-a mişcat. Iar o rostogoleşte, iar pipăie — nu mai e. Iar el, tatăl, se uită la mutrişoara lui atît de concentrată: puştiul ăsta de

trei ani nu se distrează, ci gîndeşte, şi nu la lucruri simple. Cutia nu mai e, dar cu cîteva clipe în urmă fusese încă aici, putea fi pipăită cu mîna, acum e un loc gol. În creierul lui de copil pătrunde noţiunea vagă a spaţiului şi a timpului. Un pui de om neputincios ! Ivan Kapitonovici stă uluit : uite — a apărut un om, a apărut gîndirea.

Dimka... Curînd după aceea se îmbolnăvi grav de scarlatină. Credeau că nu mai scapă... Într-o dimineaţă însorită însă, deschise ochişorii şi-şi desfăcu cu greu buzele lipite :

— Ma-a...

Dar mama lui, care nu închisese ochii toată noaptea, dormea. Ivan Kapitonovici nu se putu stăpîni, îl luă în braţe, în braţele lui vînjoase şi butucănoase, simţi oscioarele fragile, o scînteie de viaţă. Capul copilului căzuse pe umărul tatălui şi Ivan Kapitonovici se plimba prin cameră cu băieţaşul în braţe, simţind că îngheaţă la gîndul că ar putea muri, că n-ar mai putea niciodată pipăi cu mîna acest trupuşor fraged, că n-ar mai simţi fericirea ce i-o prilejuieşte căpşorul fierbinte al copilului, lăsat neputincios pe umărul lui, lîngă obrazul lui nebărbierit.

Dimka... Cînd a mai crescut şi a început să umble la şcoală, s-au depărtat unul de altul. Ivan Kapitonovici era mereu ocupat. De aceea, multe lucruri îi păreau de neînţeles. De neînţeles de ce fugise atunci de acasă şi petrecuse noaptea în gară. De neînţeles de ce n-a urmat aspirantura...

O singură victimă — Dimka ! Mînuţa care rostogoleşte cutia de tinichea, gîndirea născută în căpşorul lui de copil, oscioarele acelea fragede, scînteia de viaţă tăinuită în ele, acţiunile lui de neînţeles — şi toate astea în cuvintele : „fiul meu".

A dispărut viaţa, a dispărut gîndirea, a dispărut omul — în univers s-a produs o spărtură ! Cînd se va suna la uşă, Nadia n-o să mai spună : „A, uite c-a venit şi Dimocika". Nu va mai veni rumen la faţă, stăpînit, băieţandru şi adult totodată. Numai cu un ceas în urmă stătea lîngă telefon şi aştepta să

fie chemat. Va avea un copil, şi nu va afla de acest lucru.

Cu o oră şi ceva în urmă exista un om — acum nu mai e. De necrezut ! Cu neputinţă ! E un coşmar !

Dar căciula era pe genunchii lui. Căciula căzută de pe targă. Degetele îi pipăiau blana catifelată.

Nu mai e Dimka. Cu preţul vieţii lui, tatăl său a salvat oraşul de la o catastrofă. A ieşit învingător, sacrificînd întîmplării oarbe o singură victimă, numai una singură.

„La mulţi ani ! La mulţi ani cu fericire !"

Anul nou nu va mai veni pentru Dimka. Resemnează-te : el e jertfa !...

35.

Camera medicului de gardă era strălucitor de albă, liniştitoare — albă masa, albe taburetele, albă cuşeta, pe pereţii albi atîrnau afişe : „Feriţi-vă de gripă", „Igiena este chezăşia sănătăţii"... Doctoriţa purta un halat de un alb imaculat. De sub boneta albă şi cochetă priveau doi ochi negri şi adînci, nişte ochi care te pot face să te opreşti pe stradă şi după aceea să-ţi aduci încă multă vreme aminte de ei cu sentimentul dureros al unei pierderi : de ce ochii aceştia nu sînt mereu lîngă tine, de ce nu ţi-a fost hărăzită fericirea de a-i vedea zi de zi ? Ochii unei femei înzestrate cu marele talent de a înţelege, de a ierta, de a iubi, de a se jertfi pe sine în numele bunătăţii. Alături de aceşti ochi, pînă şi afişele cazone „Feriţi-vă..." îţi încălzesc sufletul cu grija lor plină de duioşie : feriţi-vă, oameni buni, de gripă, de necurăţenie, de contagiune, feriţi-vă voi înşivă şi feriţi-i şi pe ceilalţi.

Doctoriţa de serviciu îşi dădu îndată seama că întrebările nu pot fi decît o cruzime inutilă. Chemă o soră şi-i spuse încet :

— Condu-l, Tonia.

Sora îşi puse paltonul peste halat, în pragul uşii îşi schimbă papucii moi cu nişte pîslari şi, cu un semn

al capului, îl pofti pe Ivan Kapitonovici s-o urmeze. Pîslarii mici și eleganți ai surorii scîrțîiau sonor pe pavajul curții troienite. Ivan Kapitonovici își simțea trupul străin, greoi ; abia se putea ține după soră. Ea îl ducea la Vadim. Îl va vedea îndată. În cursul zilei, Vadim adusese un buchet de trandafiri... Iar în copilărie îi plăcuse foarte mult înghețata... Au ajuns la capătul curții, mai sînt încă vreo cîțiva pași...

Iar dincolo de zidul spitalului, dincolo de acoperișurile clădirilor învecinate se aprindea, fragment după fragment, inscripția poruncitoare : „Traversați strada... (pauză) numai... (pauză) cînd vedeți lumina verde a stopului !“ Timp de un minut, inscripția dăinuie cu toată sclipirea ei de culori, apoi se stinge.

În fața lui, scîrțîitul pîslarilor încetă. Tăcere. „Traversați strada... numai...“

Trepte ce coboară undeva sub pămînt, o ușă ce dă într-un fel de pivniță. Sora se oprise și-l aștepta pe Ivan Kapitonovici, ascunzîndu-și fața în gulerul ridicat al paltonului. Apoi deschise ușa și strigă :

— Stepan !

În lumina slabă se mișcă o umbră.

— Stepan, a venit cineva la acela pe care l-au adus de curînd. — Apoi, făcîndu-i lui Ivan Kapitonovici un semn cu capul : — Poftiți.

Plecă grăbită și micii ei pîslari începură a scîrțîi des pe zăpadă : mai repede, mai repede, depărtează-te de nenorocirea altuia.

Ivan Kapitonovici coborî, păși peste prag și în coridorul strîmt văzu în fața sa o siluetă masivă.

Chiar și la lumina sărăcăcioasă a becului prăfuit din dosul unei plase de sîrmă, se putea vedea paloarea nefirească a acestei fizionomii buhăite, cu pleoape roșii, un nas lat și cîrn cu nările deschise lacom. Și numai nasul acesta nu era acoperit de rugina unui păr des și aspru. Ființa asta subterană ațintì asupra lui Ivan Kapitonovici privirea sa tîmpă și nepăsătoare.

Ivan Kapitonovici își aminti de ochii doctoriței. Privirea adîncă, sensibilă, atotînțelegătoare, compăti-

mitoare, şi afişele grijului „Feriţi-vă...“ — toate acestea rămăseseră acolo sus. Acolo se duce, pe măsura puterilor, lupta pentru viaţă, pentru sănătate, acolo omul este protejat. Cei vii sînt siliţi să rezerve un loc şi pentru cei morţi — şi acest loc e aici. În faţa lui stă portarul morţii. E deprins cu durerile oamenilor. Nici urmă de compătimire sau ostilitate pe acest chip apos...

Deodată se petrecu un lucru neverosimil : portarul începu a vorbi repede, pe un ton slugarnic :

— Poftiţi. Pe aici... Atenţie : e o treaptă... La noi totul este întotdeauna în perfectă ordine. Ne cunoaştem meseria... Putem aranja lucrurile ca totul să fie frumos şi distins...

Vorbea cu o voce de bas, făcîndu-i loc să treacă. Ivan Kapitonovici se cutremură de groază şi dezgust. Înţelese : purta un palton de stofă fină, avea mănuşi moi, căciula din blană scumpă, iar străjerul morţilor ştia din experienţă că oamenii cu sufletul zdrobit de durere nu sînt meschini, ci dimpotrivă, foarte darnici la bacşişuri.

— O să-l spălăm, o să-l aranjăm de o să arate ca viu... Foarte distins.

Deschise larg uşa. Un tavan de piatră, scund, cu tencuiala căzută pe-alocuri, pereţi goi, un pat larg de scînduri. Pe el erau întinse două cadavre, în toată goliciunea lor indiferentă — nu mai puteai zice : impudică.

— Poftiţi aici. De aici se vede mai bine...

Cadavrul care se afla mai aproape de Ivan Kapitonovici era al unei bătrîne. Celălalt... Celălalt nu era Vadim.

În curte, pe Ivan Kapitonovici îl părăsiră puterile şi trebui să se rezeme de zidul îngheţat, luptîndu-se cu greaţa. În curtea ninsă era linişte deplină. O linişte trainică, molcomă, aşa cum se întîmplă numai lîngă o casă locuită, cînd ştii că alături, dincolo de zidurile acelea groase, stau la căldură nişte oameni fericiţi. La diferite etaje erau luminate cîteva ferestre. Co-

pacii se înălțau acoperiți de chiciură. Printre gratiile gardului de fier străbătea lumina unui felinar.

Iar dincolo de acoperișuri, apărea și dispărea pe cer însemnul: „Traversați strada... numai... cînd vedeți lumina verde...“ Undeva, departe, izbucnesc focuri sărbătorești, undeva se întîlnesc oameni grăbiți în haine de sărbătoare: „La mulți ani! La mulți ani cu fericire!“ Totuși, pe pămînt stăpînește viața... E cu putință oare ca el să se poată întoarce în această viață? Nu cumva e vreo greșeală?...

Ceva îi căzu la picioare. Ivan Kapitonovici se îndoi cu greu. Căciula... Căciula care căzuse din mîinile lui Vadim. Și dintr-o dată îi trecu slăbiciunea și inima începu să-i bată cu putere. Ivan Kapitonovici străbătu în fugă curtea, urcă tot în fugă scările și năvăli în cabinetul medicului. De sub boneta albă privirea ochilor negri se aținti asupra lui cu mirare și spaimă.

— Dați-mi... dați-mi voie să telefonez.

— Da, poftim.

Stăpînindu-și nerăbdarea, formă cu grijă numărul. Multă vreme nimeni nu răspunse. Într-un tîrziu se auzi:

— Alo, da...

— Cu Sokovin Vadim... Cu Sokovin, vă rog.

Tăcere. Inima îi încetase să mai bată.

— A fost adineaori aici. Mă tem că a și plecat acasă... Ba nu, iată-l. Vi-l dau la aparat.

Un glas obosit, sfîșietor de cunoscut:

— Da, cine e? Tu ești, tată...

— Dimka-a-a... Dimka... Vin îndată la tine.

Cînd Ivan Kapitonovici apăru lîngă „Moskvici“-ul rămas de veghe la poarta spitalului, atît bărbatul cît și soția îl priviră cu spaimă. În aceste din urmă clipe toată fața i se răvășise: ochii îi căzuseră în fundul capului, pometii ieșiseră în afară, pe buze îi flutura o expresie vagă, neajutorată.

Chiar și după ce aflară că Vadim este teafăr și nevătămat și că la mijloc fusese o eroare, soțul și soția, așezîndu-se în mașină, continuară să arunce priviri speriate spre Ivan Kapitonovici.

36.

Şi iată-i acum înghesuiţi în maşină. Nimeni nu scoate o vorbă. În faţa lor, din întunericul nopţii geroase răsare oraşul — o aglomerare de lumini fără număr.

— Sanka are doi copii, rosti într-un tîrziu Vadim.

La aceste cuvinte, Ivan Kapitonovici avu o crispare de durere.

Sanka are doi copii, nevastă. Ivan Kapitonovici nu-şi poate aduce aminte de Sanka, iar pe soţia lui nu o cunoaşte de loc. Acum însă ştie cît trebuie să sufere această femeie. Întîi va veni în camera albă şi liniştită a medicului de gardă, va vedea afişele agăţate pe pereţi: „Feriţi-vă...“ şi va suporta privirea aceea profundă, plină de bunătate, dar neputincioasă; după aceea va coborî treptele subsolului, va da ochii cu paznicul acela... Dar ea o să bea paharul amărăciunii pînă la fund, nu o mai poate salva o eroare... Iar îndemnurile luminoase se vor aprinde şi se vor stinge deasupra acoperişurilor, vestind că strada trebuie traversată numai pe verde. În jurul ei viaţa va urma făgaşul obişnuit. Fără să ia în seamă durerea ei, oamenii vor fi veseli, vor bea, vor închina pahare... Iar ea va trebui să aibă grijă de copii... sînt doi...

El nu ştie cum arată această femeie, ce caracter are, *dar ştie că ar fi putut fi în locul ei*! O înţelege, suferă pentru ea. O înţelege aşa cum te poţi înţelege numai pe tine însuţi. Îl doare, aşa cum îl poate durea propria lui suferinţă. Nici anii îndelungaţi de cunoştinţă, nici înrudirea de sînge nu l-ar fi putut apropia mai mult de ea. Apropiat... Ce ar fi să se descotorosească de acest sentiment, mărginindu-se la o simplă compătimire, fie chiar şi sinceră şi călduroasă? Nu, toată viaţa îşi va aduce aminte cu aceeaşi crispare dureroasă. Un om apropiat suferă de un necaz pe care el îl înţelege! Cu ce, cum s-o ajute? S-o caute, s-o viziteze, să facă ceva? Ceva... Halal filantrop!... Ivan Kapitonovici tace. Nu ştie dacă Vadim

îl va înțelege. Te pomenești că se va gîndi : a devenit sentimental bătrînul...

Pe bancheta din față, proprietarii „Moskvici"-ului discută de-ale lor.

— Parcă zîngăne ceva...

— E frîna de mînă, ți-am spus o dată.

— Aha, frîna...

Orașul se apropie, luminile prind contururi precise, se profilează cele dintîi clădiri.

În fața ușii de intrare coborîră toți patru. Pe fața lătăreață a proprietarului „Moskvici"-ului se citea un sentiment de fericire și ușurare. Soția lui era cam stînjenită, dar fericită și ea. Strînseră pe rînd mîna lui Vadim. El cu putere, ea sfios. Amîndoi făcuseră ceva pentru acest om și se simțeau mîndri de parcă l-ar fi salvat cu propriile lor mîini. Ivan Kapitonovici vru să-i întrebe cine sînt, unde lucrează, cum trăiesc, dacă n-au nevoie cumva de o mînă de ajutor ? Dar se răzgîndi îndată : ar fi însemnat un calcul meschin — voi nouă, noi vouă, sîntem chit.

— Mulțumesc, rosti el strîngîndu-le mîna la amîndoi.

„Moskvici"-ul dispăru după o namilă de autobuz și se ivi iarăși tocmai la jumătatea străzii. În întunericul lui a reînceput probabil discuția despre frîne, saboți și de bolțurile care „bat"...

Niște oameni întîlniți întîmplător. Probabil că nici Ivan Kapitonovici, nici Vadim nu-i vor mai revedea vreodată.

În fața ușii apartamentului, Ivan Kapitonovici se opri brusc.

— Trebuie să dau o fugă la cineva.

— Unde te duci ?

— Trebuie să mă duc. Tu intră, eu mă întorc îndată.

Deschise ușa și-l împinse încetișor pe Vadim. Prin ușa întredeschisă auzi un glas :

— A, uite c-a venit și Dimocika !

37.

Femeile stăteau în jurul măsuței, în fața unei sticle începute. Bronislava Semionovna era roșie la față de înduioșare ; pe obrajii mamei se aprinseseră bujori ca la o fată tînără, iar Elocika îndreptă spre el o privire triumfătoare :

— Dimocika, ce fericire...

Năpădită de emoție, Bronislava Semionovna clipea des, tot căutîndu-și batista prin faldurile foșnitoare ale rochiei.

— Te felicit, băiatule. — Nadejda Sergheevna atrase spre ea capul lui Vadim și-l sărută pe frunte.

— A născut ? ghici Vadim. Băiat sau fată ?

— O fetiță, Dimocika, o fetiță...

— I-am găsit un nume. Hai să-ți torn. Dă paharul...

Dar în loc să se bucure, Vadim se lăsă pe un scaun, ținînd paharul cu o mînă tremurîndă.

— La noi... începu el și glasul i se frînse, la noi a murit... unul Sanka Goriaev. L-am cunoscut din copilărie.

Toți se simțiră deodată stînjeniți, de parcă Vadim ar fi spus ceva cu totul indecent. Bronislava Semionovna, care tot își mai căuta batista, lăsă ochii în pămînt, rușinată. Se vede însă că nu se rușina de ea însăși, de fericirea ei indiscretă, ci de lipsa de tact de care dăduse dovadă Vadim. În ochii Nadejdei Sergheevna se citi o dojană blîndă : „Ce ți-a venit să ne spui asta tocmai acum ?“ Numai fețișoara îngustă a Elocikăi se lungi și mai mult, cu expresia unei atenții iscoditoare, aproape de spaimă.

I se născuse o fetiță ! Această bucurie e sfîntă, cu totul străină de egoism. Mama și Bronislava Semionovna se bucură nu atît pentru ele, cît pentru Vadim, iar el... Ele nici nu vor să știe de ceea ce le-a spus dînsul, nici nu vor să audă de vreo nenorocire întîmplată altuia. Vor să-și păstreze modesta lor fericire, nădăjduind că o va împărți și el...

Nadejda Sergheevna răspunse :

— N-ai cum să ajuți... La ce bun? Frămîntări fără rost.

N-ai cum să ajuți? Frămîntări fără rost? Pe Sanka nu-l mai poți ajuta cu nimic, e adevărat, dar frămîntările nu trec niciodată fără a lăsa urme. Te silesc să gîndești, te fac mai blînd, mai înțelegător, mai profund. E puțin lucru oare? E oare fără rost? Să fugi de frămîntări, să te rușinezi de ele înseamnă să te sărăcești pe tine însuți și, totodată, pe ceilalți.

Dar Vadim nu-i răspunse nimic. Mama lui, această femeie cu mintea lucidă și inima bărbată, mama lui pe care o iubea, trăia între cei patru pereți ai casei, socotind de datoria ei să apere acești pereți de ostilitatea lumii nemărginite care îi înconjoară. Ea făcuse totdeauna deosebire între fericirea proprie și cea a altora. Nu-l va înțelege.

Ridicîndu-și paharul, Vadim rosti:

— În sănătatea Galkăi.

Bău. Femeile deveniră mai vesele. Crezură ușor că, dîndu-și seama de greșeala comisă, își mărturisește lipsa de tact. Începură să discute despre numele fetiței. Nadejda Sergheevna propunea să i se spună Tania...

Elocika se așeză lîngă Vadim, căutînd să-i prindă privirea. Într-un tîrziu, îl întrebă:

— Erați prieteni?

— Cu cine?

— Cu el.

— N-am apucat... Aș fi vrut.

— L-ai cunoscut din copilărie și n-ați apucat să vă împrieteniți?

— Așa s-a întîmplat. Probabil că-mi era mult superior. Nu puteam să-i fiu egal.

— Ești egal cu toți, îi întoarse ea vorba cu multă convingere. Am să fiu întotdeauna prietenă cu tine.

Fața îngustă, părul bogat, trăsăturile fine, ochii larg deschiși, luminoși și întrebători, plini de așteptare și neliniște, un devotament copilăresc nemărginit, sincer și naiv.

— Tu, da. O știu.

— Şi nu-ţi ajunge ?

Da, pentru prietenie ne ajunge numai devotamentul, care se citea de altfel din plin pe faţa ei. Dar deocamdată Elocika nu putea da mai mult. Nu putea ocupa în viaţa lui locul pe care-l ocupase Sanka.

— Aş vrea să fiu pentru tine ceea ce a fost el pentru mine, răspunse Vadim grav.

Elocika tăcu şi căzu pe gînduri. O preocupa un om pe care nu-l cunoscuse niciodată.

Vadim căzu şi el pe gînduri. Nadejda Sergheevna şi Bronislava Semionovna vorbeau de cămăşuţe, de întoarcerea Galiei de la maternitate. Vadim se gîndea....

Moarte şi naştere — aici stă nu numai trăinicia vieţii, nu numai dezvoltarea permanentă şi inevitabilă, ci şi complexitatea existenţei. De n-ar exista naştere, n-ar exista nici moarte, nici suferinţă şi nici măsura fericirii ; fericirea ar fi lipsit. Lumea e alcătuită din contradicţii uluitoare : în univers frigul cosmic conviețuieşte cu dogoarea plasmei stelare. Vadim nu are de ce să se plîngă : lucrează, are prieteni, o soţie frumoasă, de care este iubit şi pe care o iubeşte ; acum au şi o fetiţă — are de toate ; dar mai există şi copiii lui Sanka, care au rămas fără tată... El, Vadim, este o părticică a acestei lumi alcătuite din contradicţii strîns împletite între ele. Să se socoată fericit ar însemna să se închidă în sine. Pînă şi Bronislava Semionovna nu trăieşte numai pentru ea, ci pentru fata şi soţul ei, nici măcar ea nu se închide în sine.

Fie chiar şi numai frămîntări sufleteşti, dacă nu altceva. Ele nu rămîn fără urmă...

38.

Ceva nu era în ordine, se întîmplase ceva cu Vasili Vasilievici, cu acest om obişnuit şi atît de supus din fire. Îl chinuieşte ceva, l-a descumpănit ceva. Acest misterios ceva va rămîne oare pentru totdeauna înăuntrul lui, nu va atinge pe nimeni ?

În răstimpul de un ceas de cînd se despărțiseră, se petrecuse o zguduire, alunecaseră niște învelișuri, dezgolindu-i sufletul.

Vasili Vasilievici ședea în fața lui Ivan Kapitonovici ; prin gulerul desfăcut al pijamalei sale ponosite și decolorate se vedea un piept alb și plat, clavicule proeminente. Pe față o expresie cu totul diferită de cea oficială din timpul serviciului : sprînceana dreaptă e încruntată amar, de sub pleoapele grele privirea are o lucire seacă.

Vasili Vasilievici tace, iar în spatele lui, prin perdeaua de tul care acoperă fereastra, luminile orașului se aprind și se sting ritmic. Parcă ar bate cineva uniform un fier înroșit și moale ca ceara, numai că loviturile ciocanului nu se aud. Într-un tîrziu, Vasili Vasilievici rostește cu tristețe în glas :

— Dacă mi-ai fi pus mai înainte această întrebare...

— Cînd mai înainte ?

— Să zicem cu zece ani în urmă, sau poate, chiar numai cu cinci. Acum e prea tîrziu.

— De ce ?

— De ce... Am telefonat adineaori la maternitate... sîntem amîndoi bunici.

— Ce e ?

— O fetiță... Sîntem bunici, dar nu semănăm. Dumneata ai reușit să faci ceva în viață, iar eu abia acum mi-am dat seama că mi-am trăit traiul, dar nu așa cum aș fi vrut.

— Lasă...

— Nu e nevoie de vorbe de circumstanță : că ar fi încă prea devreme să trec în rezervă, că mai pot face și mai pot drege... Abia azi am înțeles : oricît m-aș minți pe mine însumi, undeva, în adîncul sufletului, simt totuși că sînt un ratat. Dacă ai fi venit la mine mai înainte și m-ai fi rugat să-mi deschid sufletul... Poate că și viața mea, și caracterul meu ar fi luat altă întorsătură.

— De ce ai așteptat să vină cineva la dumneata, de ce nu ți-ai deschis singur sufletul ? Singur, fără să mai aștepți ?

Vasili Vasilievici avu un zîmbet trist.

— Nu-ţi poţi deschide sufletul decît în faţa unui om care te înţelege. Cînd nu găseşti înţelegere, nu poţi să-ţi deschizi sufletul.

— În sistemul meu lucrează sute de ingineri şi funcţionari şi cîteva mii de muncitori. Chiar dacă aş vrea, n-aş putea să fiu prieten cu toţi, nu te poţi vîrî în sufletul tuturor.

— Dar nici nu ţin să te vîri personal în sufletul meu...

— Să mă tai dacă înţeleg ce-mi reproşezi ?

— Uite, acum vreo săptămînă ai spus că la Cernuşinskaia trebuie oprită turbina a doua, cică, o paletă are un „joc".

— Ei, şi ?

— De faptul că paleta are un joc ştii, dar cine lucrează la această turbină ai cunoştinţă ?

— Îi cunosc şi pe ei. Zolotiuk, Sevţov...

— Dar ce ştii despre acest Zolotiuk ? Numele, pronumele, că e lăsător sau harnic, capabil sau incapabil din punct de vedere profesional. Afară de această apreciere nu ştii nimic. Da, asta nu-i decît o părticică infimă. Infimă... Fiecare din noi are legăturile sale sentimentale, părerile sale, gîndurile şi concepţiile sale. Te interesează, bunăoară, părerea lui Zolotiuk, sau a mea ? Nu, Ivan Kapitonovici, dumneata nu te sinchiseşti de concepţiile şi părerile altora. Paleta are un joc — asta e mult mai important. Dar nepăsarea dumitale se răspîndeşte în jur, ca o molimă. Directorul Sokovin nu se interesează cum trăieşte inginerul Skopţev, lui Skopţev nu-i pasă de mecanicul turbinei, pentru că tot ce i se cere este ca „paleta să nu aibă joc", iar mecanicul turbinei, Zolotiuk, habar n-are de fochistul Ivanov. Sis-te-mul energetic !... Sistem — cuvîntul însuşi este general, implică legături reciproce. Într-adevăr, maşinile sînt legate între ele, ele trăiesc organic în cadrul sistemului. Dar oamenii ?... Oamenii sînt lăsaţi fiecare de capul lui. Despre dumneata se spune că eşti un foarte bun organizator, o mînă de fier. Talentul acesta de fier a făurit un lanţ de oţel care e destul de solid, se rupe numai foarte arareori, dar să mă ierţi : omul

se simte strîmtorat în verigile lui de oțel. Și faptul cel mai neplăcut este că uneori nimeni nu bănuiește acest lucru, socotindu-l normal. Și eu îl socoteam astfel... abia azi am înțeles ceva...

Ivan Kapitonovici ședea cu capul plecat. Geamul aprindea scîntei, ghirlanda sărbătorească de pe acoperișul casei vecine sclipea în reflexele luminii.

După vreo douăzeci de minute pășeau alături, pe stradă. Amîndoi tăceau, amîndoi aruncau o privire retrospectivă spre trecut, fiecare spre propriul său trecut, și amîndoi erau nemulțumiți de el.

Masa fusese pusă demult : vesela scînteiază, ardeiul pare o flacără, sticlele își ațintesc gîturile spre plafoniera care răspîndește o lumină egală și sigură. În mijlocul mesei, ca un imn al fericirii familiale, ca un monument ridicat patimii pentru mîncare, ca o victimă sacră, pe o tavă întinsă — un purcel cu un buchet de pătrunjel în gură.

Ignat Golubko a izbutit să ajungă la timp. După gerul și vîntul de afară, fața îi este toată îmbujorată, hainele mai păstrează încă mirosul plăcut al fumului focurilor din cîmp ; picioarele și le ascunde sub masă : plecase în grabă încălțat cu pantofi eleganți și acum își pusese niște ciorapi groși de lînă, oferiți de Nadejda Sergheevna. Deasupra capului său, ca și deasupra lui Ivan Kapitonovici atîrnă nori de furtună : îi așteaptă o perioadă grea de dări de seamă, justificări, mustrări, săpuneli și, poate, complicații și mai mari. Inginerul-șef nu va fi uitat. Dar lui Golubko nu-i pasă...

„Ce-o fi, o fi, o moarte are omul... De ce să mă necăjesc singur ? Se vor găsi ei alții care să aibă grijă de asta.“ Frecîndu-și mîinile, privește pofticios masa întinsă.

Neobservată, Elocika îi urmărește pe toți, străduindu-se să surprindă expresia de pe fiecare chip : cum e privit tatăl ei, de ce nimeni nu-l socoate un erou ? El a avut de pătimit cel mai mult : a zburat cu helicopterul, a stat în ger, a umblat prin zăpadă — el e primul salvator. Toate celelalte ea nici nu le

bănuieşte. Uneori privirea ei se întîlneşte cu cea a lui Vadim.

Astăzi, Vadim vede toate lucrurile altfel decît ieri. Cu alţi ochi o priveşte şi pe Elocika. Încă nu se ştie ce va deveni, nu se ştie încă dacă natura a înzestrat-o cu o mare inteligenţă sau cu un talent deosebit. Un lucru e sigur — simte sincer nevoia să împartă durerile altora, să nu rămînă nepăsătoare. E ceva obişnuit, nu e mare lucru. Dar şi acest puţin oamenii îl pierd uneori o dată cu vîrsta. El, Vadim, va fi răspunzător dacă Elocika va pierde puţinul acesta. Va fi răspunzător în calitate de prieten, de simplă cunoştinţă, de om. Va fi răspunzător în faţa memoriei lui Sanka.

Masa e pusă. Prin chihlimbarul aspicului se vede carnea delicată de păstrugă, tava întinsă e plină de salată cu maioneză pe care boabele verzi de mazăre şi morcovul purpuriu lucesc ca nişte nestemate, încît ai zice că nu-i salată, ci căciula lui Vladimir Monomahul.

Nadejda Sergheevna umblă preocupată în jurul operei ei, mai schimbînd, mai îndreptînd cîte ceva : ultimele trăsături de penel ale artistului.

Cu o îngrijorare ascunsă, Bronislava Semionovna se uită la bărbaţi : nu li-s boii acasă — nici lui Vasili Vasilievici, nici lui Ivan Kapitonovici. Stau şi trag din ţigări şi tac, de parcă n-ar urma o petrecere, ci o consfătuire importantă. De altfel e şi de înţeles — asemenea întîmplare tocmai de Anul nou...

Masa e pusă, deasupra sticlelor se înalţă fructierele cu mandarine — în ele e soarele sudului, parfumul porturilor necunoscute, toţi eroii romantici din cărţile citite în copilărie. Nadejda Sergheevna se uită la ceas şi deodată îşi saltă capul, asemenea gornistului care se pregăteşte să dea semnalul de atac.

— La masă ! La masă !

Dar în timpul acesta sună cineva. Cine o fi acest musafir nepoftit ? A, e Boris Evghenievici Şaţkih. Intră furişat, privind stingher în pămînt, se fereşte de Nadejda Sergheevna, se furişează într-un ungher, aruncînd în treacăt o privire spre Ivan Kapitonovici.

— La masă ! La masă ! Să nu întîrziem ! Mai sînt cinci minute pînă la Anul nou !

Cinci minute pînă la Anul nou. Spre Ivan Kapitonovici pornesc în asalt platourile cu aspic, salata împodobită, sticlele, purcelul cu firul de pătrunjel în gură. Un gînd îi scapără prin minte : „Chef... Ce ciudat, totuşi..." Timpul care vine ca un puhoi spre tine este un lucru mult prea important ca să-l întîmpini numai cu un purcel înăbuşit la cuptor şi o baterie de sticle care trebuie golite.

Peste cinci minute — Anul nou. Trei sute şaizeci şi cinci de zile noi. Cum să le trăieşti ? Merită să te gîndeşti la asta.

1962

CUPRINS

Prefață 5
Un caz excepțional 17
Scurtcircuit 315

Redactor responsabil : INNA CRISTEA
Tehnoredactor : SORINA MALCAȘ

Dat la cules 06.03.1965. Bun de tipar 20.04.1965. Apărut 1965. Tiraj 15.125 ex. broșate. Hîrtie tipar înalt B mat. de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli editoriale 13. Coli tipar 16,25. A. nr. 15.797. C. Z. pentru bibliotecile mari 8S. C. Z. pentru bibliotecile mici 8S—32=R.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 93—95, București — R.P.R.
Comanda nr. 407

V. TENDREAKOV

UN CAZ EXCEPȚIONAL